Erich von Däniken

ZEUSI NIMEL

Raamatust

Olendid – pooleldi inimesed, pooleldi loomad, kõik tohutult jõulised; lennumasinad, mille kirjeldused sobivad laitmatult kokku nüüdisaegsete kosmoselaevadega; meresõidukid, mis ootamatult väljuvad veogudest otsekui allveelaevad; üleinimlike võimetega kangelased, nagu Iason ja Odysseus; pärimuste võrku jäänud ja ikka veel selgitamata mõistatus Atlantisest – kas need kreeka mütoloogia tegelaskujud ja teemad on üksnes alusetud fantaasiasünnitised? Sugugi mitte, väidab Erich von Däniken ja tõestab oma argumente arvukate uute leidude ja arusaamadega, aga ka mustade laikude ja absurdsuste kaudu, mis akadeemilises uurimises tavanägemusena liigagi sageli esinevad. Need tuleks kõrvaldada, et esitleda antiikse Hellase kultuuri sootuks uues valguses.

Autorist

1935. aastal Šveitsis sündinud Erich von Däniken kuulub alates maailmaedu saavutanud bestselleri "Erinnerungen an die Zukunft" ("Tulevikumeenutused") ilmumisest rahvusvahelisel edukamate aimeraamatute autorite hulka. Praeguseni on tema teoseid avaldatud 28 keeles ühtekokku üle 51 miljoni eksemplari.

Seni on Goldmanni kirjastuses ilmunud:

Wir alle sind Kinder der Götter
Die Augen der Sphinx
Neue kosmische Spuren
Die Spuren der Außerirdischen
Fremde aus dem All
Auf den Spuren der Allmächtigen
Raumfahrt im Altertum
Botschaften und Zeichen aus dem Universum
Der jüngste Tag hat längst begonnen
Das Erbe der Götter
Zeichen für die Ewigkeit
Die Götter waren Astronauten

Eesti keeles on ilmunud:

Tulnukate jäljed (Tallinn, 2000)
Jäljed kosmosest (koostanud Erich von Däniken; Tallinn, 2002)

Erich von

Däniken

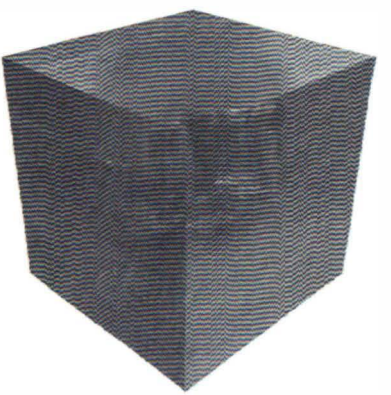

ZEUSI NIMEL

KREEKLASED –
MÕISTATUSED –
ARGONAUDID

Originaali tiitel:
Erich von Däniken
In Namen von Zeus
© 1998 C. Bertelsmann Verlag GmbH, München,
in der Verlagsgruppe Random House GmbH, München, Deutschland

Saksa keelest tõlkinud Heino Pedusaar
Toimetanud Jaakko Hallas
Kaane kujundanud Tiina Alver
Küljendanud Hille Jääger

Kirjastus Ilo
Madara 14, Tallinn 10612
Tel 661 0553, faks 661 0556
ilo@ilo.ee
www.ilo.ee
müük 661 0345

Trükkinud Ilo Print
Madara 14, Tallinn 10612
Tel 661 0351, faks 661 0352

Kõik õigused on kaitstud. Ilma autoriõiguse omanike loata pole lubatud ühtki selle raamatu osa paljundada või esitada mis tahes viisil.

Tõlge eesti keelde © Heino Pedusaar ja AS Kirjastus Ilo, 2005

ISBN 9985–57–669–1

SISUKORD

Eessõna 7
"Kosmoselaev Enterprise'i" seiklused – aastasadade tagant 10
Zeusi nimel 61
Jumalate võrgustik 91
Virvarr Trooja ümber 183
Atlantis – kriminull läbi aastatuhandete 202
Abi Platonile 261

Kallid lugejad! 293
Kirjandusviited 295
Isikunimede register 302

EESSÕNA

Kas teate, mis on orgia? Entsüklopeedilistes teatmeteostes seisab kirjas, et see olnud vanade kreeklaste püha toiming, mille vältel toimetati religiooseid riitusi.[1]* Tänapäeval kirjeldab sõna "orgia" pigem ohjeldamatut laaberdamist, kus tuleb parasjagu tegemist ka seksimisega.

Vana-Kreekas olid lood just sellised, kuigi entsüklopeediad sellest häbelikult vaikivad. Seal kogunesid mehed päraslõunati filosoofiliseks vestluseks. Paar tundi hiljem sai sellest "sümpoosion" – jooming. Ja see suubus sageli orgiasse. Abielunaised ei osalenud selles ealeski, kuid seda enam oli kohal poisikesi ja noorukeid. Suurte filosoofide Kreekamaa ei tundnud selles osas mingeid tabusid. Antiikses Hellases mõeldi ja tunnetati teisiti.

Kas teate, mis on *science-fiction-story*? Kahtlemata teate. Samas pole teil tõenäoliselt aimu, et Vana-Kreekas olid käibel sellised *science-fiction*-lood, mis osutuvad meie omadest hoopis fantastilisemaks.

Aastatuhandetetaguse Kreekamaa ja meie ajastu erinevus peitub selles, et kreeklased ei pidanud oma ulmelugusid utoopilisteks väljamõeldisteks. Nad usku-

---

* *Viited kirjandusele vt. lk. 295.*

sid, et kirjeldatavad sündmused on tõepoolest aset leidnud. Ja samas oli veel midagi: meie *science-fiction*-jutustused on projitseeritud edaspidisesse. "Kosmoselaeva Enterprise" seiklused leiavad aset tulevikus, kuid vanadel kreeklastel seevastu toimus kõik kauges minevikus. Mitte isegi nende endi jaoks käegakatsutavas möödanikus, vaid sootuks sellises, mis jääb tollest ajastust paljude aastatuhandete kaugusele.

Kujutlegem, et ümber Kreeta saare tiirutab vahetpidamata mingi metalne objekt. Sellel moodustisel olevat fenomenaalne omadus võtta sihikule kõik laevad, mis vaid hoiavad kurssi Kreeta suunas, et need juba eemalt hävitada. Ükski võõras ei tohi Kreetal randuda, kui valitsev kildkond pole sellega päri. Kui mõnel paadil peaks siiski õnnestuma ennast mingi kelmuse teel läbi niisuguse tõkke sokutada, siis hakkab see metallist peletis kohutavat kuumust kiirgama ning põletab soovimatu sissetungija pihuks ja põrmuks. Ometi oli sellel Kreeta kaitserobotil siiski üks nõrk koht. Teatavas paigas peletise korpusel asunud kruvike, ja kui see vallandada, voolab kogu veri välja, mispeale ta minetab liikumisvõime. Loomulikult teavad kriitilist kohta, kus see kruvi paikneb, täpsemalt ainult konstruktorid ja nende järglased.

Mina ei mõelnud seda pisikest lugu ise välja ja antiikse Hellase elanikud umbes kahe ja poole aastatuhande tagant samuti mitte. Sellest kõneldi juba toona, ja kreeklased olid veendunud, et kõik toimus just niimoodi – pealegi ammu enne nende aegu.

Robot, mis ringles ümber Kreeta, kandis nime Talos ja konstruktoreid, kes teadsid, millisest kohast tuleks hüdraulikaõli välja lasta, et monstrum muutuks võitlusvõimetuks, nimetati jumalateks.

See, mis on teie ees, lugupeetud lugejad, ei ole Kreeka kohta kirjutatud ajalooraamat. See on raamat *aja lugudest.* Antiikse perioodi Kreekamaa on tulvil uskumatuid jutustusi. Kas Odysseuse eksirännakud toimusid tõepoolest? Mis juhtus ikkagi Delfis? Kas seal ennustas mingi ominoosne selgeltnägija tõepoolest kõiki tuleviku suuri poliitilisi sündmusi? Kas klapivad sõnavägevad kirjeldused Troojast tegelikkusega? Ja mis oli üldse lahti Atlantisega? Lõppude lõpuks pärineb terve Atlantise-tekst, mida kõik autorid selle teema puhul kasutavad, omeri Kreekast. Aga kes olid nood argonaudid, kes läksid rännuteele, et Kuldvillakut röövida?

Kreekamaa väärib unelmate reisi. Kutsungi teid kaasa täiesti eripärasele retkele.

"KOSMOSELAEV ENTERPRISE'I" SEIKLUSED – AASTATUHANDETE TAGANT

Ebapuhtaid vahendeid kasutades
sünnib ebapuhas tulemus.

Mahatma Gandhi, 1869–1948

Kord ammustel, väga ammustel aegadel elas jumalate kauge järglane. Mitte keegi ei teadnud ta õiget nime, kuid kreeklased kutsusid teda Iasoniks. Minagi pean jääma selle juurde, sest ühtki teist pole mul käepärast. Loomulikult polnud Iason mingi X või Y, vaid kuulus hoopis siniverelistе ridadesse. Ta isa oli Aison, Iolkose valitseja Tessaaliast. Kuid, nagu müto-loogias nii sageli, oli Aisonil tige poolvend ja see võttis temalt kuningatrooni. Sellal kui see kohutav sündmus aset leidis, oli Iason alles imik. Iasoni isa korraldas asja-lood nii, et väikelast kasvatasid kentaurid. Samas kõne-levad teised, et Iasoni olevat kentauride kätte toimeta-nud hoopis tema lihane ema. Aga see pole siin üldse oluline.[2-3] Kentaurid olid pentsikud hübriidid – mehe pea, rinnaosa ja kätega, kuid altpoolt hobuse kehaga segaolendid. Tõepoolest imestamist väärivad nähtused! Iason pidi nendelt saama erakordse kasvatuse.

Iason oli seotud ühe oraakliga, sest kõigil, kellel vanas Kreekas oli nime ja mõjuvõimu, tuli alailma tegemist teha mõne sellisega. Kord hoiatas ennustaja kellegi ühe sandaaliga mehe eest. Kui too nurjatu kuningas millalgi rannal pidusöömaaega pidas, kõndis temast mööda kaunis ja sihvakas nooruk. See oli mõistagi Iason ja temal oligi ainult üks sandaal, sest teine jäi jõemudasse. Iason oli rõivastunud leopardinahka, millel kandis nahkset kitooni. Kuningas võõrast ära ei tundnud ja küsis ebasõbralikult, kes ta on. Iason kostis seepeale naeratuse saatel, et kasuisa, too kentaur, kutsub teda küll Iasoniks, kuid õige nimi on Diomedes ja ta on kuningas Aisoni poeg.

Iason taipas peatselt, kes on ta uhke vestluskaaslane, ja nõudis otsemaid enesele kuuluvat trooni tagasi. Valitseja soostuski üllatuslikult, kuid esitas ühe tingimuse, mis pidanuks – nagu ta ise arvas – olema teostamatu. Ta nõudis, et Iason peab jagu saama needusest, mis lasub nii temal kui ka tervel maal. Kusagilt kaugest paigast tuleb selleks röövida Kuldvillak, mida valvab lohe. Aga see lohe ei maga eales. Alles pärast ülesande täitmist, kui Kuldvillak on kätte saadud ja riiki toimetatud, loobuks kuningas Iasoni kasuks troonist.

Iason oli ettepanekuga päri ja sellest saigi alguse uskumatu *science-fiction-story*. Kõigepealt leidis Iason erakordse meistri, kes pidi tema jaoks konstrueerima kõigi aegade pöörasema laeva. Selle mehe nimi oli Argos ja õpetlased vaidlevad senini ta päritolu üle. Kindel on ainult see, et Argos pidi olema väljapaistev

insener, sest ta ehitas Iasonile sellise meresõiduki, mida ükski inimene polnud veel eales näinud. Mõistagi oli Argosel ka ebatavalisi suhteid, sest ei keegi muu kui Athena isiklikult konsulteeris väljapaistvat laevameistrit ja selle jumalatari enese juhtnööride kohaselt sündiski sõiduk niisugusest puiduliigist, "mis ei kõdune ealeski"[4]. Aga sellest jäi veelgi väheseks – Athena tõi omakäeliselt kohale isevärki palgi, mille kinnitas laeva vöörile. See pidi olema tõepoolest erakordne puuront, sest ta suutis kõnelda. Juba sadamast väljumisel hõiskas palgijupp vaimustunult, sest ometi algas oodatud retk. Hiljem hoiatas see meeskonda mitmete hädaohtude eest. Laevameister Argos andis oma vägevale alusele nimeks "Argo", mille tähendus vanas kreeka keeles on nii "kiire" kui ka "kärmejalgne".[5] Sel viisil sai kogu meeskond nimeks "argonaudid" ja tervet pärimust nimetatakse "Argonautika". (Meie astronaudid või kosmonaudid on oma ametinime kaudselt üle võtnud kreeklaste argonautidelt.)

"Argo" pardal jätkus kohta viiekümnepealisele meeskonnale ja need pidid mõistagi olema paljude erialade asjatundjad. Seepärast läkitas Iason kullereid kõikidesse kuningakodadesse, ta otsis oma rühma täiesti eripäraste võimetega vabatahtlikke. Ja nad tulidki, kõik olid kangelased ja jumalate võsukesed. Esialgse meeskonna loetelu on säilinud ainult ositi ja teised nimed – nii kinnitavad õpetlased – olevat pärit lisanditena hilisematelt autoritelt.[6, 7, 8] "Argole" munsterdatud meeskond oli mõistagi erakordne. Sellesse kuulusid:[3, 9]

Melampus, üks Poseidoni poegadest; Ankaios Tegeast, samuti Poseidoni järglane; selgeltnägija Amphiaraos; luuraja Lynkeus, maadleja Kastor Spartast; Mükeene kuninga vend, vibukütt Iphitos; Phorbase kuninga poeg Augeias; üks Hermese poegadest, heerold Echion; ujuja Euphemos Tainaronist; Tirynsist pärit kõige tugevam mees Herakles; Heraklese poisskallim Hylas; Apolloni poeg argeialane Idmon; kuningas Peliase poeg Akastos; tuultejumala Borease tiivuline poeg Kalais; purjetaja Nauplios; rusikavõitleja Polydeukes Spartast, vibukütt Phaleros; Dionysose poeg Kreetalt Phanos. Muidugi ka "Argo" konstruktor Argos ja kogu ettevõtmise šeff Iason.[10]

Kõige erinevamad autorid, kes juba enam kui 2000 aastat tagasi kirjeldasid "Argo" retke, pakuvad veel lisaks üsna mitmeid nimesid. Selle järgi, millisel Kreeka ajaloo hetkel mõni kirjanik või ajaloolane argonautide teemaga tegeles, luuletati juurde uusi tegelasi, sest leiti, et üks või teine kuulsus pidanuks õigupoolest esinema ka argonautide hulgas.

Vanima nimistu leiame neljandast "Pythia laulust", mille on kirja pannud luuletaja nimega Pindaros (u. 520 – u. 446 e. Kr.). Igatahes seisab seal ainult kümme nime:[2, 11] Herakles, Kastor, Polydeukes, Euphemos, Periklymenos, Orpheus, Echion ja Eurytos (kaks viimast olid jumalate käskjala Hermese pojad), samuti Kalais ja Zetes. Oma tekstis rõhutab Pindaros korduvalt, et kõik tema nimetatud tegelased olnud just ja nimelt jumalate pojad. Kauneim, samas ka põhjalikem

kirjeldus nii argonautide tervest rännakust kui ka selles osalenud kangelastest on pärit Rhodose Apollonioselt. Tema elas millalgi meie ajaarvamise eelse kolmanda ja neljanda sajandi paiku. Ainult et Apollonios ei ole kaugeltki "Argonautika" esmaautor. Ta ise, nagu arvavad paljud selle kirjamehe loominguga tegelejad, pidi jutustuse raamistuse üle võtma hoopis vanematest allikatest.[12, 13] Apollonios vestab esimeses laulus, et juba enne teda olid luuletajad kirjeldanud, kuidas Pallas (Athena) õpetas Argost seda laeva ehitama. Fragmente "Argonautikast" võib tuvastada kuni seitsmenda Kristuseeelse sajandini. Samas ei saa välistada võimalust, et algne pärimus tuli hoopis Egiptusest.

Apolloniose "Argonautika" tõlgiti saksa keelde juba 1779. aastal. Käesolevas raamatus esitatavates tsitaatides püsin eelistatult selle enam kui kahesaja aasta vanuse tõlke juures ja toon kõik Apollonioselt pärit *tsitaadid* välja kaldkirja abil. 1779. aasta saksakeelsesse tõlkesse ei olnud veel imbunud meie ajastu vaimu ja see kirjeldab argonautide seiklusi Apolloniose värvikas sõnastuses.[14] Enam-vähem 2400 aasta eest üleskirjutatuna kõlab üks fragment sellest säravate nimedega küllastatud loetelust niisugusena:*

"...Polyphemos, see elatiid, tuli Larissast. See oli juba ammusest ajast koos lapiitidega võidelnud lahinguväljal metsikute kentauride vastu...

---

* *Eesti keelde tõlkimisel on püütud jõudumööda edastada nende iidvanade tekstifragmentide, nagu ka ammuse saksakeelse tõlke arhailist hõngu, säilitades sõnakorraused ja lohiseva sõnastuse. (Tlk.)*

...Mopsos tuli kah, see titareeslane, tema oli enne-kõike Apollonilt õppinud lindude lendu tõlgendama...

...Edasi tulid ta juurde Iphitos ja Klytios, metsiku Eurytose pojad. Nendele oli see jumal, kes oskab kaugele lasta, kaasa andnud vibud...

...Alkon oli läkitanud oma ainsa poja ja nii ei jäänud tema majasse neid enam ühtki...

...Viimane Argosest [siin on mõeldud seda nime kandvat linna – *EvD*] *lahkunud kangelastest oli Idmon. Ta oli jumalalt* [Apollonilt – *EvD*] *õppinud kunsti, kuidas jälgida linde, ette kuulutada ja säravaid meteoore tõlgendada...*

...Tuli ka Lynkeus... tal olid uskumatult teravad silmad. Kui kuulujutt ei luiska, siis suutis ta vaadata koguni sügavale maa sisse...

...Pärastpoole tulid veel Tainaroni müüride vahelt Euphemos, see kõige kiirejalgsem... Veel saabusid kaks Poseidoni poega..."

Milline nendest nimestikest osutub algsele kõige lähemaks? Igatahes oli argonautide puhul tegemist käputäie jumalapoegadega, pealegi hämmastavate oskustega spetsialistidega. See erakordne seltskond kogunes Pagasai sadamasse Magneesia poolsaarel, et minna koos Iasoniga Kuldvillakut jahtima.

Ärasõidule eelnes peajumal Zeusi auks peetud pidu[15] ja seejärel marssis terve reisiseltskond tuhandete ja tuhandete uudishimulike spaleeri vahelt pardale. Selle kohta saab Apollonioselt lugeda[14]:

"...Nii et kangelased sammusid põiki läbi linna alla laeva juurde, mis seisis Pagasai Magnitidese laevaehituskoha läheduses. Koos nendega ja nende ümber jooksis nõmedalt terve pööblikari. Kangelased särasid otsekui taeva pilvede vahelt helkivad tähed..."

Rahvas juubeldas hulljulgetele meresõitjatele, murelikud emad surusid lapsi rinna vastu, kangelastele sooviti edu kõigiks katsumusteks ja õnnelikku naasmist. Terve linn oli ärevil, kuni "Argo" kadus pealtvaatajate pilgu alt veteavarusse.

Milleks võis terve see vaevanägemine vajalik olla? Kuldvillaku jaoks. Mis aga oli see pentsik ihalusobjekt tegelikult?

Enamik leksikonidest, mida uurisin, kirjeldab Kuldvillakut kui "kuldse jäära nahka".[15, 16, 17, 18]

Kuidas, palun? Mingi kuldselt helkiv nahk? Ainüüksi säherduse nahatüki pärast pidi terve argonautide meeskond ohtlikule reisile suunduma? Tähtsusetu jääranaha omandamiseks olevat ehitatud nende aegade suurim laev? Pelgalt mingi naeruväärse naha pärast tulid jumalate ja kuningate pojad vabatahtlikena appi? Tobeda nahajupi pärast oli varem tervele maale pandud needus, mida tuli hakata lunastama? Ja veel "lohe, kes eales ei maga" pidavat järjekindlalt seda banaalset nahka valvama? See kõik ei saa ju olla tõene!

Ega see olegi tõene, sest Kuldvillak oli täiesti isepärane ja hämmastavate omadustega jääranahk. See suutis lennata!

Pärimus teavitab, et kuningas Athamase poeg Phrixos pidanud oma kurja võõrasema pärast palju kannatama. Et vaevadele lõpp teha, röövis lihane ema Phrixose koos õega. Nad pandi tiivulisele kuldsele jäärale, küllap sellele, kelle väidetavalt oli kunagi ammu kinkinud jumal Hermes. Tollel imeelukal lendasidki õde-venda mööda õhku ja tuuli üle maade ja merede ning maandusid lõpuks Kolchise pealinnas Aias.

See riik paiknes Musta mere päramise kalda veeres. Kolchise kuningat kirjeldatakse kui sõnamurdjat ja äkkvihaga türanni, kes ei soostunud sellest "lendavast jäärast" enam loobuma. Kuldvillak naelutati Arese hiies kindlalt mingi puutüve külge, et ei saaks sealt enam lendu tõusta. Pealekauba pandi valvurina ametisse tuldpurskav lohe, kes "eales ei maga".

Järelikult oli Kuldvillak (niisiis Kuldjäära nahk) mingi lennumasin, mis varem kuulus jumalate käskjalale Hermesele: ühe sõnaga vanade muistendite lendvaiba kreeka versioon. Ainulaadse aarde omandamiseks oli igasugune vaevanägemine õigustatud. Selleks siis ka vapper meeskond nendest erakordsete võimetega tegelastest, selleks siis ka jumalavõsukeste osalus. Nad kõik tahtsid tagasi võita seda, mis oli olümplaste omandus. Ühelgi juhul ei tohtinud Kuldvillak jääda mõne türanni valdusesse, kes oleks hakanud seda lendavat jäära oma huvides kuritarvitama.

Vaevu "Argo" pardale astunud argonaudid valisid demokraatlikul viisil enesele pealiku. Valik langes Heraklesele, kõigist meestest tugevaimale, kuid tema

keeldus, kinnitades, et ainuüksi Iason, rännaku initsiaator, vääriks seda au. Laev purjetas kähku Pagasai sadamast välja ja tegi kaare ümber Magneesia neeme.

Pärast paari ilmsüütut seiklust jõudis reisiseltskond Kapidagi poolsaare juurde, mida ühendab mandriga maakitsus. Seal elutsesid dolioonid, kelle noor kuningas Kyzikos palus argonaute, et need heidaksid siiski ankrusse Chytose lahes. Aga millegipärast unustas kuningas hoiatada külalisi sealsamas Kapidagis elutsevate kuue käega hiiglaste eest. Nii juhtuski, et pahaaimamatud argonaudid ronisid lähedal asuvale mäele, kust oli hea ümbrust silmitseda.

Ainult Herakles jäi koos paari mehega "Argot" valvama. Samas tungisid kuuekäelised peletised laeva kallale. Kuid nad ei teadnud midagi Heraklesest, kes nägi hiidude lähenemist ja surmas mõne nendest enne tegeliku lahingu algust oma nooltega juba eemalt. Vahepeal naasid ka ülejäänud argonaudid mäeretkelt ja tänu oma eripärastele võimetele nottisid maha pealetungijate terve hordi. Sealsete hiiglaste kohta kirjutab Apollonios:

"...Nende kehal on kolm paari soonelisi käsi otsekui käpad. Esimene paar ripub pahklikelt õlgadelt, teine ja kolmas paar liibuvad õudsetele puusadele..."

Hiiglased? Võib-olla polegi see midagi enamat kui muinasjutuvestja pelk fantaasia? Säherdusi olendeid esineb meiegi esiisade väga vanas kirjanduses. Igaüks, kes on lugenud Piiblit, teab Taaveti võitlust Koljatiga. Ja Esimeses Moosese raamatus on kirjas (1Ms 6:4):

"Sel ajal [...] kui Jumala pojad heitsid inimeste tütarde juurde [...], olid hiiglased maa peal: needsamad vägimehed, kes muistsest ajast on kuulsad mehed." (Piiblis kõneldakse sellest ka teisal: 5Ms 3:3–11; Jos 12:4 ja 13:12; 1Aj 20:4–5; 2Sm 21:16.)

Prohvet Eenoki raamatus järgneb hiiglaste põhjalik kirjeldus. Sealt saab lugeda (14. peatükk): "Miks olete [...] maiste inimestena toiminud ja hiigelpoegi ilmale toonud?"[20]

Baaruki apokrüüfides esitatakse koguni arvud: "Kõigevägevam tõi maa peale veeuputuse ja hävitas kogu liha ja ka need 4 090 000 hiiglast."[21]

Sedasama kinnitab ka "*Kebra Negest*", lugu Etioopia kuningatest (100. peatükk): "Aga need Kaini tütred, kellega inglid olid läbi käinud, jäid raskejalgseteks, kuid ei saanud sünnitada ja surid. Ja nendest, kes veel üsas, surid mõned ja teised kargasid ise välja, olles oma ema ihu lõhki rebinud... Kui nad siis vanemaks said ja suureks kasvasid, said nad hiiglasteks..."[22]

Raamatus "Juutide muinaslood"[23] on koguni hiidude suguseltsid kirjas. Need olid emiidid ehk "kohutavad", siis refalased ehk gigandid; olid ka gibbarid ehk "vägevad", samsummid ehk "riuklikud", lõpuks veel aviidid, kes olid "pahupidi pööratud", ja *nefilim* [eestikeelses Piiblis "hiiglased"; vt. 1Ms 6:4 – *toim.*], kes olevat olnud "hukutajad".

Ka "Eskimote raamat" kinnitab lapidaarselt: "Nendel aegadel elasid hiiglased maa peal."[24]

Sellesarnaseid andmeid leidub kirjanduses teisalgi, kuid ma ei tahaks neid varasematest väljaannetest kordama hakata. Ka on mitmel pool tuvastatud hiiglaste luid, kuigi ikka veel leidub antropolooge, kes tahavad nendes näha gorillakonte.[25] Juba 1936. aastal avastas saksa antropoloog Larson Kohl Kesk-Aafrikas Elyasi järve kaldal hiidinimeste luud. Saksa paleontoloogid Gustav von Königswald ja Franz Weidenreich leidsid omaenese hämmelduseks hiiglaste konte Hongkongi apteekidest. Sellest leiust kirjutati *American Ethnological Society* aastaraamatus 1944 täiesti teaduslikus maneeris.

Süürias, kuus kilomeetrit Safitast eemal, kaevasid arheoloogid välja selliseid kämblakive, mis sobivad ainult hiidinimeste kätesse. Ja Ida-Marokos Ain Fritissas leitud kivist tööriistad mõõtmetega 32 × 22 sentimeetrit ei kuulunud ilmselt kiduratele esivanematele. Inimestel, kes käsitsesid neid kuni 4,3 kilogrammi kaaluvaid esemeid, pidi pikkust olema veidi üle nelja meetri. Hiidskelettide leiud Jaaval, Lõuna-Hiinas ja Transvaalis (Lõuna-Aafrika) on erialakirjandusest hästi teada. Nii professor Weidenreich[26] kui ka professor Saurat[27] fikseerisid oma teadusuuringute tulemused põhjalike ülevaadetena. Ja Eelajaloo Ühingu Prantsusmaa-poolne delegaat dr. Louis Burkhalter kirjutas *"Revue du Musée de Beyrouth*'i" ["Beiruti Muuseumi Ülevaade"] 1950. aasta väljaandes:

"Me sooviksime veel selgeks teha, et hiidinimolendite olemasolu Acheuli kultuuri ajastul tuleb käsitleda kui teaduslikult tõestatut."

Gigantja tempel Vahemere väikesaarel Gozol on pärit teadmata aegadest.

Kes on suutnud liigutada seda 7 × 3 meetri suurust kivi? Hiiglased? (Gigantja tempel Gozo saarel.)

Sumerite eepos "Gilgameš" kõneleb hiiglastest täpselt samamoodi kui hoopis maailma teisest otsast pärit maiade "Popol Vuh". Ka põhjamaade ja germaani müütides on tegemist hiiglastega. Miks aga edastab vana maailm lugusid kellestki, kes polevat mitte kunagi eksisteerinud?

Kreeka lugulauludes ei ole nendest juttu mitte ainult "Argonautikas", vaid ka hilisemas loos Odysseusest, kes samuti võitleb hiiglastega. Need vägeva kehaehitusega olendid olevat sündinud inimnaiste ja jumalate vahelise sugulise läbikäimise viljana. Mul on küllalt põhjust oletada, et needsamad hiiglased vastutavad ka megaliitikumi monstrumehitiste püstitamise eest, mis pakuvad arheoloogidele näiteks Malta ja Gozo pisisaartel nii palju peamurdmist. Seal kannavad kunagise vägeva templi varemed veel praegugi nime "Gigantja".

"Argo" jätkas teekonda suuremate komplikatsioonideta, kui mitte arvestada seika, et üks merejumal nimega Glaukos tormas veesügavustest merepinnale otsekui allveelaev. Too tegelane edastas argonautidele Zeusi läkituse, mis puudutas Heraklest ja tema poisslemmikut Hylast. Seejärel sukeldus Glaukos *"kähku allapoole ja vajus sügavusse. Tema ümber vahutasid lained loendamatute keeriseliste ringidena ja vesi valgus üle laeva".*

Salmydessoses kohtasid argonaudid vana kuningat, kes haises kohutavalt ja oli peale selle veel tohu-

tult nälginud. Tolle õnnetu nimi oli Phineus. Ta valdas ennustamiskunsti ja oli niimoodi ka jumalate plaanidest liiga palju teada saanud. Nood aga karistasid teda täiesti erineolematul viisil. Iga kord, kui Phineus tahtis hakata keha kinnitama, tormasid kaks tiivulist olendit pilvedest alla ja näppasid ta eest kogu söögipoolise. See, mida nad ei suutnud kaasa võtta, riknes nii hullusti, et hakkas talumatult haisema. Kui argonaudid kohale jõudsid, polnud raugal enam sedagi jaksu, et ennast liigutada. Ta palus argonautidelt abi ja lubas vastutasuks hoiatada neid saabuvate katsumuste eest. Kuid ilmselt siiski mitte kõigi hädaohtude eest, sest Phineus oletas, et jumalad soosivad nende toimumist. Argonautides tärkas kaastunne ja nad valmistasid nii enesele kui ka haisevale kuningale suurejoonelise söömaaja. Niipea kui kuningas keha kinnitama hakkas, laskusidki taevast alla need kaks lendolendit – harpüiad –, sihiks muidugi kõik road. Kuid seekord läks kõik teisiti. Nimelt valdasid kaks argonauti samuti lendamise kunsti ja hakkasid pagevaid harpüiasid taga ajama. Lendavad argonaudid naasid peatselt oma õhuretkelt ja kinnitasid, et need linnutaolised olendid ei hakka tulevikus enam iialgi kuningat vaevama. Nad olevat harpüiade järel lennanud suurel kiirusel ja oleksid saanud need ilma pikemata ka surmata, kuid jumalatar Iris oli andnud käsu nende elu säästa, kuivõrd nad tegutsevat "Zeusi koertena".

Lausa muinasjutulised seigad, saaksime selle peale kosta. Keegi sööstab veest välja, nii et tekivad

keerised, kaks argonauti tõusevad õhku ja lendavad kohutaval kiirusel ning peajumalal Zeusil on varuks midagi sellist nagu lendavad koerad. Kuid see on alles vanadest aegadest pärit hämmastava *science-fiction*-loo süütu algus. Hiljem läheb kõik veel palju segasemaks!

Haisev kuningas, kes nüüdsest taas igapidi korralikult lõhnas ja lõpuks ometi võis täies rahus ja õnnes oma lõunapraega tegelda, pidas sõna ja andis argonautidele paari tulevikus esineva ohu kohta tulusaid viiteid. Ta kirjeldas eesseisvat rännuteekonda kuni Kolchiseni ja hoiatas eriliselt kahe hiiglasliku kaljuseina eest, mis avanevad ja sulguvad otsekui väravad ning teevad pihupeeneks iga meresõiduki, kui see ei suuda ainuõigel hetkel nende vahelt läbi minna. Argonaudid pidid kaasa võtma tuvi, et läkitada see läbi kaljuseinte avause lendu veel enne, kui laev sinna jõuab.

Selle kohta kirjutab Apollonios:[14]

"...Praegu tüürivad nad Bosporuse vahutava väina poole. Voog paisus kõrgeks, otsekui mäekink. See ähvardas laevale kaaduda, see tõusis ühtepuhku üle pilvede. Mitte keegi ei lootnud sellest surmaotsusest pakku pääseda, mis nii kohutavalt, nii pilvelähedaselt hõljub ja laeva ähvardab. Olgu need lained kui hirmsad tahes, aga nad taltuvad, kui tüüril seisab tark ja kogenud piloot..."

Ma ei lisanud siia sõnakest "piloot" omalt poolt. See pärineb Apolloniose teksti tõlkest, kuid see on teatavasti aastast 1779. Kuningas kirjeldas argonautidele tulevast teekonda viimse üksikasjani. Ilmselt tun-

dis ta iga lahte ja iga mäge, kuid ka maid, millest möödutakse, ja nende valitsejaid. Kurioossel viisil viitab kuningas amatsoonidega seostuvatele ohtudele koguni kahel korral:

"...Kaugemal asuvad Doani väli ja amatsoonide asupaigad... Siis ärge mõelge läheneda inimtühjale kaldale, kus peaksite hakkama neid häbematuid linde, kes saart parvedena ümbritsevad, suurivaevu eemale peletama. Sinna on amatsoonide valitsejannad... ehitanud jumala jaoks templi..."

Koguni Kuldvillaku kohta on vananeval valitsejal oma arvamus:

"...Kui te läbi suudme edasi triivite, mitte aga pikalt, siis saate silmade ette Aietese torni ja Arese väljade varjuküllased hiied, milles on see Villak... Tal on kaitseks draakon, üks hirmuäratav imetegu. Ei päeval ega ööl heida teda häda unele, iialgi ei sulge ta silmi, mis katkematult ringi vahivad..."

See draakon või lohemadu meenutab pisut mingit paljude sensoritega robotit. Milline loom saaks pidevalt olla ärkvel ega magaks iialgi ja vataks kogu aeg ringi? Samalaadseid olendeid esitlevad ka teised antiiktekstid, näiteks eepos "Gilgameš", mis kaevati välja Kujundžiki künkast kunagises Ninives. (Leitud savitahvlid kuulusid Assüüria kuninga Assurbanipali raamatukogule.) Nendest saab lugeda, kuidas Gilgameš ja ta sõber Enkidu tõusevad jumalate mäele, millel särab jumalatar Irnini valge torn. Vahetult enne sihile jõudmist astub nende vastu hirmuäratav olend

Humbaba. Aga käpad on Humbabal nagu lõvil, ta keha katavad metalsed soomused, jalgu kaitsevad kannused, peas hiilgavad sarved ja saba otsas on ussipea. See pidi tõepoolest olema koletu monstrum! Mõlemad sõjaseltsilised pilluvad peletise suunas nooli ja loobivad puust viskerelvaga, kuid kõik sõjariistad põrkavad tagasi. Jumalate mäelt sähvivad välgud, "tulelõõm läitus nende ees ja sadas surma. See põrgu kadus, see tuli kustus. Kõik, mida oli välk tabanud, vajus tuhaks".[28]

Pisut hiljem sureb Enkidu parandamatu tõve kätte. Gilgameš pärib murelikult: "Kas tabas sind taevase sõnni mürgine hingeõhk?" Küsiksin: millise "taevase sõnni" oma? Igatahes surmas see hingeõhk Enkidu. Jutustuse edasises arengus "kõneleb üks värav otsekui inimene". See võiks ka olla jumalatar Athena poolt argonautide kasutada antud "kõnelev puu" laeva vööris. Ja siis on seal veel "jumalate park", mida on valvama pandud kaks õudset värdjat. Need on gigantsed "skorpioninimesed": "Maa seest paistavad ainult nende rinnad, kehade ülejäänud osa on kindlalt mulla sisse ankurdatud. Nad näivad jubedatena ja nende pilk kuulutab surma. Nende õudne silmahelk sunnib mägesid orgudesse langema."[28]

Ometi näitavad "Gilgameši" skorpioninimesed taipu. Sedasorti valvurid olid ilmselt intelligentsemalt programmeeritud kui tavalised draakonid ja lohemaod. Gilgameš sai nendega koguni juttu ajada ja nemadki hoiatasid teda nii maal kui ka merel peatselt

varitsevate ohtude eest. Üsnagi sarnaselt sellega, kuidas toimis kuningas Phineus argonautidega.

Nimelt soovitas too valitseja argonautidel võtta tingimata pardale ka Euphemos. Tema aga oli just see, kes käsutas tuvi kaljuseinte vahelt läbi lendama, ta ise oskas ka vee pinnal väga kärmesti joosta, endal jalgu märjaks kastmata.

Neljakümne päeva vältel läks argonautidel Phineuse riigis väga hästi. ("Gilgamešis" on selleks jäetud siiski kõigest "nelikümmend tundi", kuni jõutakse "Seedrimäele".) Seepeale jäi rühm argonaute "Argo" pardale magama, teised aga siirdusid kuninga paleesse. Nad täiendasid moonavarusid ja püstitasid Zeusi auks altari. Neljakümne esimesel päeval kaardus "Argo" teekond kõverikulisse kanalisse või jõkke. Varsti nägid argonaudid eluohtlike kaljuseintega "ujuvaid saari" ja seepeale hakkas tegutsema Euphemos:[14]

"...nad tüürisid aegamööda ja suur mure vaevas neid. Juba eemalt kurdistas kõrvu ülalt kokkuvajuvate kaljutippude müra. Ja valje möirgeid heitis tagasi laineid purustav rand. Nüüd ronis Euphemos masti tippu, hoidis tuvi oma käes... Ta oli ikka veel hirmul. Siis laskis Euphemos tuvi lendu ja nad kõik tõstsid pilgu, et näha tuvi lendu. Kuid kaljud põrkasid mõlemalt poolt kokku, mõlemad tohutu müraga. Veest pritsis üles tuisklev pilv. Nendele karjus Pontos vastu ning ümber ja ikka ümber nende kihas õhk... tagurpidi viis veevool laeva. Teravad kaljud lõikasid tuvi tiibade otsmised suled läbi, aga ta ise

sai sealt suurema hädata mööda. Laevnikud rõkatasid valjult... nüüd rebisid kaljud ennast uuesti laiali... kuni üks laine ootamatult kõrgele kerkis... Et nad seda nägid, siis kummardusid ja kartsid, et vesi langeb laevale. Kuid Tiphys lahendas olukorra kärme pöördega. Ja nii murduski laine selle hea laeva kilbil. Aga samas tõstis ta ka laeva üle kaljude ja nii ta ka hõljus kõrgel õhus uhkel moel... Nüüd rippus laev otsekui üleskergitatud palk, kuid siis toetas Athena vasaku käe kaljule ja andis paremaga tõuke vastu laeva selga. Otsekui sulgedega nool, niisama kärmesti, pääses ta kaljudele sattumast... Nii ta siis rippus, nii see pidi sündima..."

Tiphys, too "Argo" tüürimees, rahustas oma ehmunud kaaslasi. Kuigi nad olid kokkulahvatavate kaljuseinte kohutavast ohust pääsenud, võis see ime ikkagi toimuda ainult jumalate kaastegevusel. Esimesena tuli argonautidele appi jumalatar Athena (Minerva), pealegi oli just tema varem nõustanud ka laeva ehitamist ning "Argo" *"kõvasti klambritega kokku köitnud ja uppumatuks teinud"*.

Nähtavasti ei tulnudki argonaudid oma seiklustega toime jumalate kaasabita. Puhuti näitasid ennast ka olümposlased. Pärast hirmsat elamust kokkukiiluvate kaljuseinte vahel märgati jumal Apolloni, kes tuli Lüükiast ja lendas üle "Argo". See juhtus juba teekonnal hüperborealaste maa poole. Kuid see kant asus "teisel pool põhjatuuli". Apollon külastas nimelt *"teisest soost rahvaid"*, saar värises tema lendava pargase lärmist ja see omakorda vapustas argonautide meeli

sedavõrd, et nad püstitasid otsekohe selle jumala auks altari. Varsti pärast seda haigestus "Argo" kogenud tüürimees Tiphys ja suri. Kaaslased ehitasid tema mälestuseks hauapüramiidi. Õigupoolest üllatuslikult, sest püramiid kui hauamärk või matusekoht olevat kasutusele tulnud alles vaaraode Egiptuses. Nüüd aga ilmub see välja juba "Argonautikas".

Järgmistel päevadel mööduvad argonaudid *"Amatsoonide neeme paljudest lahtedest"*. Kirjeldatakse vägevat jõge, sellist, millist teist pole maailmas olemas, kuna sellesse suubub veel sada jõge. Kuid jõe algus-kohast on juttu ainult ühes teoses, kus kinnitatakse, et veed hakkavad alla langema "Amatsoonia mägedest". Jõgi lookleb läbi paljude provintside, voolab edasi ja tagasi ning (Apolloniose sõnul): *"...pole kindlalt teada, kui mitu selle haru üleüldse mööda maid roomab... Jäänuks nende auväärsete meeste kamp kaldale kauemaks, oleks järgnenud lööming nende naistega ja verevalamine, sest amatsoonid on kärmed ja ühtki õigust nad kuigivõrd ei hinda. Nende meelistegevus on sõjapidamine ja neid rõõmustab oma jõudu pruukida. Nad pärinevad Aresest ja Harmoniast..."*

Laeva meeskond ei ihaldanud asuda nende sõjakate naiste vastu võitlusse, ehkki täies relvastuses amatsoonid tõttasid rannikule niipea, kui vaid märkasid "Argost". Lõppude lõpuks polnud argonaudid unustanud vana kuninga Phineuse sõnu, kui ta hoiatas amatsoonide eest. Vanur oli kõnelnud ka mingist "taevast

allalangevast hädast", ja see häda langeski meeskonnale paar päeva pärast Amatsoonide lahest lahkumist.

Randumise järel mingis üksildases paigas tungisid ootamatult "Argo" kallale linnud. Need ei saanud aga olla tavalised sulelised, sest heitsid argonautide pihta surmavaid ja teravaid nooli. Mehed kaitsesid ennast, tõstes kilbid pea kohale ja muutsid niimoodi "Argo" terve teki üheksainsaks suureks turvakatuseks. Teine osa meeskonnast hakkas tegema kohutavat lärmi, mis häiris kallaletungivaid linde ja sundis need pagema. Kavalad olid, need poisid!

Pärast võitlust nooli pilduvate lindudega astusid argonaudid rannale. Terve piirkond oli põuaseks kuivanud ja õigupoolest polnudki meestel kuigivõrd põhjust seal viibida. Kuid äkitselt ilmusid kusagilt neli porgandpaljast ja kuivetanud olendit. Nad kannatasid janu ja nälga ning suutsid veel vaevu sosistades Iasonilt abi paluda. Imelik nelik seletas, et on vennad ja merehädalised. Pikki päevi tulnud klammerduda lauajuppide külge, kuni lained paisanud nad just eelmisel ööl sellele rannale. Jutuajamises sai argonautidele selgeks, et tegemist on Phrixose nelja pojaga. Phrixos oli muide see, kes omal ajal koos õega Kuldjääral Kolchisesse lennutati. Niisiis paras täiendus argonautide meeskonnale, sest nelik teadis aasa, kus Kuldvillak oli puu külge naelutatud. Peale selle tundsid nad ka kõiki lahtesid ja edasist rännuteed, mis viib ihaldusväärse objekti juurde. Üks Phrixose neljast pojast kandis samuti nime Argos ning just tema lootsis ühel vaiksel ööl "Argose"

Kolchise maa rannikule ja sealt edasi Phasise jõe suudmesse. Selle kaldal asus ka Aia linn koos kuningapaleega ja – pisut eemal – aas Kuldvillakuga.

Kuidas tuleks nüüd toimida? Lihtsalt rünnata? Iason arvas, et esialgu võiks siiski proovida heaga ja asuda läbirääkimistesse türanliku kuningas Aietesega, kes valitseb Kolchise maid. Argonaudid teadsid, et kuningas Aietes on sõnamurdja despoot, kuid teiselt poolt olid nad päästnud ta lapse Phrixose nelja poja elud. Argonaudid ehitasid altari ja küsisid jumalatelt nõu. Aga need jagasid oma abi korraga kahte moodi.

Mõned jumalatest – nimed võivad tekitada segadust ja nii võib need siit ilma pikemata ära jätta – palusid noort armujumalat Erost korraldada asjalood selliselt, et türanni tütar, kaunitar Medeia, armuks Iasonisse – ja tingimata kõrvuni. See armastus peaks viima selleni, et neiu hakkaks argonaute koguni oma kurja isa tahtmist eirates abistama. Peatselt liitus tolle "jumaliku vandenõuga" ka jumalatar Hera, kes ümbritses kuningapaleed otsivad mehed mingi uduga. See hämu tegi kangelased nähtamatuks ja äkitselt seisidki nad, vahimeestest ja soldatitest nägemata, vahetult kuningapalee veeres. Mõistagi hoolitsesid jumalad sellegi eest, et kuningatütar Medeia märkaks kõigepealt Iasonit. Samal hetkel heitis Eros oma võlunoole tütarlapse südamesse ja tema ei suutnudki enam oma pilku Iasonilt teisale pöörata.

Mida muud pidanukski kuningas Aietes pärast seda kõike tegema, kui oma soovimatutele külalistele

tere tulemast ütlema? Nemad tõid ju kaotsiläinud lapselapsed tervetena tagasi. Siis palus kuningatütar kõiki ühisele söömingule. Otsemaid proovis Iason katsetada diplomaatiaga: nad kõik on ometi jumalate kaudu teineteisega sugulased ja... pealekauba palub ta enesele Kuldvillakut.

Kuningas Aietes mõtles küll, et kuulis valesti. Isegi unes poleks ta nõustunud Kuldvillakut kellelegi loovutama. Nüüd aga saabub kusagilt säherdune tegelinski ja nõuab enesele tema riigi suurimat aaret! Aietes naeris seepeale kuivalt ja ütles kahekeelselt, et Iason tohib Kuldvillaku küll kaasa võtta, kuid peab selleks vastu pidama kolmele katsele.

Sellel aasal, kuhu Kuldvillak on kinni naelutatud, asuvad ka koopad tuldpurskavate sõnnidega, märkis Aietes salakavalalt. Iason peab need loomad adra ette rakendama ja niimooci põldu kündma. Seepeale tuleb tal lohede hambad külvata valmisküntud vagudesse. Kuid need lohehambad muutuvad jalamaid kohutavateks olenditeks, keda kõiki peab Iason võitluses alistama. Ah jaa, ta peab samuti toime tulema tolle tuldsülitava lohega, kes ealeski ei maga.

Salakaval valitseja teadis suurepäraselt, et mitte keegi ei suuda niisugustest katsumustest üle olla. Ta ei uskunud hetkegi, et võiks Kuldvillakust ilma jääda. Samas ei osanud kuningas arvestada jumalate vandenõu olemasolu, ometi oli see juba ammu toimima hakanud. Pärast õhtusööki pöördus Iason koos sõpradega löödult "Argole" tagasi. Nemadki arvasid, et seisavad lahenda-

matu ülesande ees. Kibestunult kaebas Iason võitluskaaslastele, mida vastik kuningas temalt nõuab:

"...ta ütles, et hoiab Arese väljadel kaht ohjeldamatut sõnni. Nende jalad on pronksist, nad paiskavad hingeõhuna leeke. Nendega peaksin Arese väljadel üles kündma neli mõõtu adramaad. Seepeale tahab ta mulle anda ühe lohe suust seemneid. Nendest hakkavad võrsuma soomusrüütatud olendid, keda pean veel samal päeval maha nottima..."

Kuid Iasoni uus kallim kuningatütar Medeia teadis hüva nõu. Tal oli varuks väga pentsik ja erakordse toimega võie. See imerohi oli tehtud mingist taimest, mis omakorda kasvas titaan Prometheuse verest. Iason peaks sellega kokku määrima terve keha, samuti relvad. See salv tekitavat tema ümber kuumust tõrjuva kilbi ja seejärel ei saa tuldpurskavad sõnnid teda enam kõrvetada. Pealegi omandavad relvad sellesama imerohu toimel võitmatu tugevuse ja ka Iasoni enese osaks saab ebaloomulik jõud.

Iason lubas enesele rahuliku öö, siis pesi ennast põhjalikult, ohverdas jumalatele andami, määris nii enese kui ka relvad imevõidega kokku ja tõmbas siis selga riided. Peatselt algaski kõige omapärasem võitlus, mida antiikne maailmaliteratuur kirjeldab:

"...Äkitselt tormasid salajasest koopast, sellest riivistatud tallist välja need kaks [sõnnid – *EvD*] *ja ümberringi oli õhk täis tahmast suitsu. Nad paiskasid ninast välja leeke. Kangelast tabas ehmatus, kui ta neid nägema*

hakkas. Kuid Iason seisis vankumatult, jalad harkis, ja ootas kallaletungi. Ta hoidis enese ees kilpi, nemad aga möirgasid ja samal ajal puskisid oma teravate sarvedega, kuid kumbki ei suutnud teda isegi tolli jagu paigast nihutada. Otsekui lõõts paneb sepiko ja lahtises ääsis leekidesse hävitava hõõguse... tekib kohutav mühin, kui tuli ahjus märatseb... Niimoodi puhusid nad oma suust välja leeke ja möirgasid samal ajal. Tuline hõõgus ümbritses kangelast otsekui piksenool, teda aga kaitses Medeia antud salv. Aga nüüd haaras ta lähima sõnni sarvest ja tõmbas teda tohutul jõul, kuni murdis ta pronksise sarnaluu. Siis lööb koletise pronksist jala vastu enese jalga ja siis virutab ta maha..."

Nii, nagu kuningas Aietes oli nõudnud, äestas Iason põldu nende vastikute tuldsülitavate sõnnide jõul, siis viskas lohehambad künnivagudesse ja lubas alles seejärel enesele napi hingetõmbepausi. Varsti aga kasvasid igal pool põllupeenral kohutavad monstrumid. Peas olid neil metalsed kiivrid ja nad kandsid relvi ning muld, millest nad võrsusid, hiilgas eredalt ja valgustas ööpimedust.

Iason haaras vägeva kivi, nii suure, et seda poleks suutnud kohalt liigutada koguni neli meest, ja loopis selle monstrumite üha kasvavasse hordi. Need läksid segadusse ega mõistnud enam, kustpoolt rünnati. See andis Iasonile võimaluse nende hulgas takistamatult möllata:

"...Tupest tõmbas ta mõõga ja lõi ja torkas kõike, mis vaid ette jäi. Paljud, kes seisid õhus kuni uduni, ja

teised, kes alles õlgadest saati maa seest välja ulatusid, ja siis veel teised, kes juba jalgadele seisma said, ja lõpuks kogu hulk, kes liiga vara võitlusväljale jooksis, kõik nad taplesid ja kaadusid... Niiviisi niitis neid Iason jalgelt... ja veri voolas künnivagudes otsekui kaevuveest tekkinud ojad... Mõned kukkusid näoli ja mullakamakad sattusid nende suhu, teised langesid jälle selili ja kätele. Tüsedad, vaala moodi..."

Iason müttas jõudu säästmata. Kuid kõige hullem seisis tal veel ees: tuli võita lohe, kes ei maganud eales ja valvas Kuldvillakut. Koos armastatuga, kes oli talle võlusalvi kinkinud, läks Iason nüüd aasale, kus Kuldvillak oli puu külge kinnitatud:

"...ja siis nad vaatasid agaralt ringi, otsides seda varjulist pöökpuud ja nahka selle küljes... See säras otsekui pilv, mis punetab tõusva päikese leekivates kiirtes. Ainult lohemadu, see Mittekunagimagaja, venitas puu otsas oma pikka kaela. Ta vilistas vastikult. Küngas ja sügav metsasalu kõlasid vastu... ja nii voogasid ümber leekivate puude suitsupilved, laine laine järel, kuid mitte tumedad. Üks pilv teise kohal, looklesid nad maast üles, üha kõrgemasse õkuringi. Sedaviisi, kuidas see peletis oma sõlmilise hänna pikuti kokku köidab, nii katab selle ka kõvade soomustega..."

Iason ei näinud vähimatki võimalust, kuidas toime tulla selle monstrumiga, kes *"ealeski ei maga ja ka ealeski ei sure"*. Kuid samas tuli taas abi armastatult, kes määris leedripuu oksa oma maagilise võidega kokku ja vehkis sellega lohe hõõguvate silmade ees.

Samal ajal pomises ta võlusõnu. Peletis muutus üha passiivsemaks ja jõuetumaks, kuni lõpuks toetas pea maha. Iason ronis pöökpuule ja vallandas "ankurdusest " Kuldvillaku. Isepärane ese helkis punakalt ja oli liiga suur selleks, et Iason üksi saaks seda oma õlgadel ära viia. Ka maapind Kuldvillaku all hiilgas sellel aasal terve pagemistee ulatuses, kuni Iason lõpuks "Argo" pardale jõudis.

Seal tahtsid kõik mehed Kuldvillakut puudutada, kuid Iason keelas seda tegemast ja kattis särava eseme suure vaibaga. Pidutsemiseks ei jäänud meestel enam üldse aega. Iason ja eks ka kuningatütar kartsid õigusega, et kuningas Aietes ei kohku millegi eest, et vaid saada ainulaadne aare tagasi. Jalamaid hiivasid argonaudid ankru, vallandasid otsad ning purjetasid, nii kiiresti kui vähegi võimalik, allajõge ja avamerele.

Tagaajamine jätkus. Kuningas Aietes, kes ei kavatsenudki oma sõna pidada, käsutas vägevat laevastikku. Ta jagas selle osadeks, et saaks argonaute korraga mitmest küljest otsekui pihtide vahele haarata. Aietese laevad jõudsid seejärel maale, kus elutsevad pärismaalased polnud veel ealeski sedamoodi sõidukeid näinud ja arvasid, et need on merekoletised. (Huvitatutele teadmiseks: samalaadset lugu kirjeldatakse ka Etioopia "Kuningate raamatus" *"Kebra Negest"*. Selle kohaselt röövib Baina-lehkem oma isalt Saalomonilt toonase maailma suurima aarde, Seaduselaeka. Saalomon läkitab oma sõdurid teele, et saaki pojalt uuesti

tagasi võita. Jahtimine kulgeb – osalt lendavate sõidukite abil – Jeruusalemmast kuni [praeguse] Axumi linnani Etioopias.)

Pärast paari väiksemat seiklust, mida "Argonautika" versioonid erinevalt kirjeldavad, jõuab "Argo" juba Merevaigusaarte juurde. Kõnelev puupalk laeva ninas hoiatab mehi Zeusi kavandatava kättemaksu eest ("*... Vahepeal hakkas laeva kiil selgel häälel lobisema...*"). Peajumal vihastas, sest Iason oli vahepeal surmanud oma armastatu venna. Medeia oli nimelt kokku põiminud mingi intriigi. Asjaloo edasises arengus tunnistati Iason küll mõrvas süütuks ja peajumal Zeus jäi peatselt samuti rahule. Argonaudid püstitasid veel mitmele saarele ning paljudesse maadesse altareid ja mälestusmärke. Mingil ajal sõitis "Argo" "*...mööda Eridanose jõge kaugele üles...*". Jahmatuse saatel saavad vaprad mehed näha:

"*...Siin kukkus Zeusi põletavast välgunoolest kõrvetatud Phaethon päikesevankrist kõige sügavamasse merre, mis nüüd haiseb veel ainult väävli järele... enam ei lenda ükski lind laialisirutatud tiivul üle selle solgi...*"

Siin on tegemist tõepoolest haruldase viitega. Ajastu, millal tekkis igivana lugu Phaethonist ja tema päikesevankrist, pole tuvastatav. Rooma luuletaja Ovidius jutustab sellest oma "Metamorfoosides" põhjalikult[29] – ainult et Ovidius elas aastast 43 e. Kr. kuni umbes aastani 17 p. Kr., siis aga oli "Argonautika" tuntud juba aastasadu. Selle pärimuse kohaselt pidi Phaethon olema üks päikesejumal Heliose poegadest.

Kord külastas Phaethon taevavõlvil oma isa ja palus üheainsa soovi täitmist, sest Maa-elanikud ei uskuvat, et ta on tõepoolest päikesejumala võsuke. Ta nõudis, et tohiks korraks juhtida päikesevankrit. Isa kohkus selle jutu peale ja keelitas tungivalt pojukest niisugusest soovist loobuma. Nimelt vajatavat päikesevankri juhtimiseks täiesti eripäraseid oskusi, aga neid Phaethonil veel pole. Nagu iga põlvkondade konflikti puhul, ei tahtnud juunior hoiatustest kuuldagi. Papa aga oli millalgi varem tõotanud, et täidab poja iga soovi. Nii juhtuski, et tulised hobused rakendati sõiduki ette.

Varsti kihutas päikesevanker taevavõlvile, kuid muidugi märkasid hobused jalamaid, et kutsar ei valda sõiduki juhtimise kunsti. Nad eirasid tavakohast korda, kerkisid kõrgemale taevasse, käändusid seal tagasi ja sööstsid seejärel hingematvas tempos uuesti maapinna poole. Phaethon nägi all maad, kuid ei suutnud enam seda jumalikku sõidukit kontrolli all hoida. Kord kihutas see kinnistähtede taeva poole, siis jällegi sootuks võõrastesse atmosfääridesse. Lõpuks jõudis päikesevanker Maale liiga lähedale. Pilved ta ümber hakkasid aurustuma ja terved metsad võtsid tuld. Taevasõiduki sees muutus õhk üha palavamaks ja Phaethon ei suutnud peatselt enam üldse hingata. Kui tuline hõõgus haaras juba ta ihu ja juuksed, ei jäänud enam muud üle kui sõidukist välja hüpata. Ta keha olevat kukkunud Eridanose jõkke. Seal jäid ta õed – heliaadid – Phaethoni pärast nutma, kuni nende pisarad muutusid merevaiguks, mida võib praegugi

jõe kallastelt leida. Taevavanker ise laskus tohutu mürtsu saatel mingisse tiiki.

Praegusajal vaadeldakse pärimust Phaethonist otsekui süsteemi kahest võrrandist. Selles esineb ühelt poolt Päike, mis võib oma kuumusega terved maasiilud ära kõrvetada, ja teiselt poolt nooruk, kes arvab, et seda, mida ta isa suudab, valdab ka tema suurepäraselt. Ma kahtlen, kas esialgsed jutustajad olid Phaethoni loo puhul üldse mõelnud mingile võrdlemisele. Selleks on algusest peale paljud üksikasjad liiga loogilised ja näitavad pealegi paralleele praegusaja kosmoselennutehnoloogiaga. Samas kehtib see väide ka "Argonautika" teiste osade kohta.

Lõppude lõpuks pole see siiski iseenesestmõistetav, kui aastatuhandetetaguses jutustuses tuleb tegemist teha koguni amfiibsõidukitega. Apollonios teab selle kohta kõnelda:

"...Merest hüppas kaldale hobune, ebatavaliselt suur. Lakk kuldne, pea kõrgel, raputab ta jalamaid ihuliikmetelt soolaka vahu. Jooksis siis seal ära jalgadel kiiretel kui tuul..."

Hämmastav! Amfiibhobune pidavat olema üks Poseidoni loomadest. Poseidon oli merede jumal, kuid ühtlasi Atlantise jumal. Kuid selle jutuni jõuame hiljem. Mis oli toimunud? Kas juhtum Poseidoni hobusega oli midagi ainukordset, miski selline, mida kohtasid ainult argonaudid? Üldse mitte.

Piiblist, Joona raamatu teisest peatükist leiame episoodi, kuidas Joona viibis kolm päeva ja kolm ööd

mingi kala kõhus. Teoloogid arvavad, et seda tuleks mõista ainult prohvetlikult, sest niimoodi sümboliseeritavat Jeesuse surmapäevi enne ülestõusmist. Absurdne ettekujutus! Raamatu "Juutide muinaslood" III köitest saame teada sootuks enamat.[30] Selles kirjutatakse, et Joona oli astunud kala suhu "otsekui inimene, kes siseneb mingisse tuppa". See pidi küll olema väga isevärki kala, sest ta silmad olid "kui aknad ja heitsid valgust ka sissepoole". Loomulikult sai Joona tolle kalaga kõnelda ja nägi läbi kala silmade – illuminaatorite – "valguses, otsekui seda annaks päike südapäeval", kõike, mis ookeani sügavustes aset leiab.

Joona eelajaloolise allveelaeva kohta leidub paralleel Babüloonia "Oannese pärimuses". Umbes 350. aasta paiku e. Kr. pani keegi sealne preester kokku kolm teost. Selle pühamehe nimi oli Berossos ja ta teenis oma jumalat nimega Marduk (keda kutsuti ka Bel või Baal). Esimene köide – "Babyloniaka" – käsitles maailma ja tähistaeva loomist, teises tegeles autor kuningriigiga ja kolmas oli pesuehtne ajalooõuurimus. Berossose raamatud on säilinud ainult fragmentidena, kuid teised ajaloolased, näiteks roomlased Seneca ja Jeesuse kaasaegne Flavius Josephus, on neid tsiteerinud. Ning esimesel Kristuse-järgsel aastasajal kirjutas Mileetosest pärit Alexander Polyhistor babüloonlastest. Nii on vähemalt midagi Berossose tööst aastatuhandeid üle elanud.

See Babüloonia preester kirjeldas ka kurioosset olendit, kes ilmus veest ja kandis nime Oannes. Ta olevat välja astunud Erythra merest, mis piirneb Babülooniaga. Kirjutatu kohaselt ilmus ta kala kujul, kellel olid inimese pea ja jalad. Tal oli ka saba ning ta oskas kõnelda nagu inimene. Päevad läbi oli see Oannes inimestega vestelnud, ilma et oleks nälga tundnud. Ta õpetas Maa elanikele kirjutamiskunsti ja teadusi, kuid näitas neile samuti, kuidas tuleb ehitada linnu ja püstitada templeid, kuidas seadusi kehtestada ja maad mõõta ning üldse kõike tulutoovat, mida inimesed oma vajaduste huvides kasutada saaksid. Nendest aegadest peale ei olevat inimkond avastanud enam midagi uut, mis ületanuks Oannese õpetussõnu. Enne lahkumist kinkis Oannes inimestele raamatu, milles olid tema näpunäiteid kirjas.

See võis olla üsna pentsik, too veest väljasukeldunud meisterõpetaja. Ükski tavaline kala, isegi väga suurte hulgast, ei kirjuta ometi raamatuid ega õpeta pealekauba inimestele kõikvõimalikke tarkusi. Kahtlemata saab ka Oannese asetada muistenditegelaste hulka, nagu juhtub iga mõistetamatu kirjelduse puhul, ainult et Oannese lugu osutub samas ka osakeseks sootuks teiste vanade rahvaste pärimustest. Parsidel on veest tulnud õpetaja nimeks Yma, foiniiklastel Taut ning koguni Hiina keisri Fuxi aegadel väljus meresügavusest hobuse keha ja lohe peaga peletis. Küllap see kreatuur pidi olema väga iseäralik, sest ta kehal toretsesid koguni kirjamärgid.[32]

Ka "Argonautika" amfiibhobune esitles ennast kõneleva olendina. Nimelt olid "Argol" purjetavad kangelased sattunud mingile järvele, millel puudus ühendus avamerega. Vapralt pukseeris meeskond oma laeva mööda maad – eks vist puitrullidel. Lõpuks ohverdati suurimas hädas metallist kolmjalg, mille Iason olevat saanud Delfist... ja otsemaid näitas see amfiibolend ennast taas. Ta olevat olnud Poseidoni teine poeg ja kandnud nime Eurypylos. Eurypylos ilmus kõigepealt kauni ja sõbraliku noorukina, kellega võis suurepäraselt vestelda. Ta soovis argonautidele edasiseks head teed, viitas õigele suunale merel ja kargas pärastpoole koos tolle kolmjalaga otseteed külmadesse veevoogudesse, kus haaras kinni "Argo" kiilust ja tõukas laeva lainetesse:

"...See hardus meeldis jumalale, kes tuli sügavikust välja ja näitas ennast niisuguse kehaga, mis oli talle omane. Otsekui mõni mees piitsutab kiireimat ratsut võidusõidurajal... nii ta võttis kinni "Argo" kiilust ja tõstis laeva sujuvalt merre... Aga tema alakeha oli poolitatud, seal oli kaks kalasaba, eraldi. Ta peksis nende teravate otstega, mis näisid sirpjatena otsekui noorkuu, vastu vett ja tõukas "Argot" niikaua, kuni jõuti avamerele. Siis sukeldus ta ootamatult vete sügavustesse. Kangelased hakkasid valjusti rõkkama, kui nägid seda imet..."

Argonautide hüüded olid muidugi mõistetavad. Kui maistest jõududest enam ei piisa, peavad mängu tulema ebamaised. Iasoni semud võisid nüüd kodumaa suunas tagasi purjetada ja möödusid teel palju-

dest maadest. Kreetal taheti veevarusid täiendada, kuid seda takistas Talos, too robot, keda käesoleva raamatu sissejuhatuses mainisin. Talose keha oli metallist, millele ei saanud mitte keegi viga teha. Teda kirjeldatakse kas "pronksist gigandina"[17] või olendina, kes on "üle terve keha pronksiga" kaetud.[4] Apolloniose sõnul olevat Talos tiirutanud ümber saare kolm korda aastas, kuid kõik ülejäänud antiikautorid kõnelevad "kolmest korrast päevas"[33]. Ta peilis oma maagiliste silmadega igat Kreetale lähenevat laeva. Siis loopis ta kaugelt distantsilt ja nähtavasti sihtmärke hästi tabades nende pihta suuri kive. Kuid samas suutis ta kiirata kuumust, laevu enese poole tõmmata ja põlema süüdata. Talos olnuvat jumal Hephaistose kunagine kätetöö. Kuid too oli omakorda üks Zeusi poegadest. Roomlased austasid Hephaistost kui tulejumalat Vulcanust. Kreeklaste jaoks oli Hephaistos nii tulejumal kui ka seppade kaitsja.

Kuidas sattus robot Talos Kreetale? Selle olevat Zeus isiklikult kinkinud oma toonasele kallimale Europele, kes varem elas koos tolle peajumalaga just Kreeta saarel. Mida aga oli ta sinna jätnud? See kõik on müüt ja pealegi ei õnnestu miskit öeldust täies ulatuses tõlgendada. Kreeklased oletavad, et Europe oli Tüürose kuninga tütar. Tütarlapsena olla ta mänginud sõnnidega ja siis märganud Zeus tema sulnist olemust. Zeus, see kõikesuutja, moondus muidugi nooreks ja kauniks sõnniks ning Europe istus tema turjale. Aga see sõnn pidi taas olema mingit sorti amfiib, sest niipea

kui neiuke oli vaevalt ta selga saanud, sukeldus elukas voogudesse ja ujus oma kauni koormaga Kreetale. Seal – nii võiksime igatahes oletada – moondus ta uuesti meheks ja hakkas Europega armatsema. Ometi pole kõrgemad olendid armuasjades kuigi püsivad. Jumalikud ametiülesanded viisid Zeusi Kreetalt ja eks seepärast kinkiski ta kallimale turvaja Talose. See pidi kaitsma saart soovimatute külastajate eest.

Kuigi Talos oli haavamatu, oli tal siiski õrn koht. Ta pahkluul asus krobelise nahaga kaetud sooneke ja selle all kas pronksist nael või kuldne kruvi. Kui see ära võtta, voolab värvitu – teiste antiikkirjanike andmeil ka mädane või valge – veri avast välja ning Talos kaotab liikumisvõime.

Iason ja tema argonaudid üritasid läheneda Kreetale, kuid Talos võttis "Argo" jalamaid märklauaks. Taas asus tegutsema vahepeal Iasoni naiseks saanud Medeia, kes kinnitas, et tunneb nõidust, mille abil saaks Talose teovõime halvata. Apollonios:

"...Aga nemad oleksid tahtnud meelsasti Kreeta peale purjetada, aga Talos, see metallist mees, takistas neid auväärseid, et nad ei saaks oma laeva köiega tulba kiilge siduda. Sest tema heitis nende peale kive. Talos oli alles jäänud maapealsete raudsest soost... pooljumal, poolinimene. Zeus andis ta Europele, ta pidi olema saare kaitseja. Kolm korda aastas jooksis ta ümber Kreeta oma raudsetel jalgadel. Raudne oli ta keha, kuid tal oli üks verega sooneke päkal, natukese nahaga kaetud. Seal varitses surm tema elu..."

Argonaudid pääsesid kärmel sõidul Talose kivipommirahe alt läbi ja siirdusid kaugele merele. Seepeale hakkas Medeia võluvormeleid pomisema ja põrguvägesid anuma, *"kes nõiduse läbi kohale kutsutuna lõhestavad õhu..."*. Siis mõjutas ta Talose silmi selliselt, et too hakkas nägema visioone. Eksitusse viidud Talose tundlik koht pahkluul puutus vastu kaljunukki ja muidugi hakkas veri otsekui sulatina haavast välja voolama:

"Kuigi ta oli metallist, allus ta siiski võlujõule... nii komistab ta luukesega vastu teravat kivi, mingi mahl voolab välja justkui vedelaks sulatatud tina. Enam ei suutnud ta püsti seista ja kaadus niimoodi, nagu mäetipul langetatakse männipuid... Seepeale võttis ta terve allesjäänud jõu [taaskordselt – *EvD*] *kokku ja tõusis vägevatele jalgadele. Kuid enam mitte kauaks, sest varsti kukkus Talos suure mürtsuga maha..."*

Tahtetult tuikus robot veel sinna ja tänna, üritas uuesti püsti sirguda, kaotas lõplikult tasakaalu ja kukkus hirmsa mürina saatel merre.

Nüüd võis "Argo" heita Kreeta ranniku juures ankru merre, kuid argonaute oli tabanud koduigatsus ja lõppude lõpuks oli neil pardal ka trofee – Kuldvillak. Pärast lühipeatust saarel läksid nad uuesti merele, kuid äkitselt muutus kõik nende ümber pilkaselt pimedaks. Enam ei paistnud ükski täht ja tundus, otsekui viibitaks allmaailmas. Õhk oli kaarenmust, mitte kusagil ei paistnud ühtki valgusesädet, kuusirp oli taevavõlvilt kadunud. Iason anus Apollonit, et too ei jätaks neid

hätta just nüüd, vahetult sihtkoha lähistel. Ta lubas vastutasuks tuua suuri ohvriande kodukoha templitele. Siis laskuski Apollon taevast alla ja valgustas tervet ümbrust oma eredate nooltega. Nende valguses silmasid argonaudid väheldast saarekest ja selle veerde jäädi uuesti ankrusse. Muidugi rajati sinna Apolloni auks pühamu ja saar ristiti Anapheks.

Nüüd jõuame üsna kiiresti jutustuse lõpuni.

"Argo" möödus mitmest Kreeka saarest ja purjetas vähimategi probleemideta Pagasai sadamasse – sinnasamasse, kust retk oli alanud. Muidugi võeti Iason ja tema meeskond vastu kangelastena. Paraku järgnesid saabumisele aga perekonnaintriigid. Iason olevat vahepeal hakanud semmima kellegi noore neiukesega. Abikaasa Medeia ei saanud sellega muidugi soostuda. Ta mürgitas oma lapsed, nõidus ära Iasoni uue kallima ja õnnetu mees lõpetas elu, paiskudes omaenese mõõgaterale. Vabasurm "harakiri" kujul – vaevalt võis see olla ühele jumalikule kangelasele sobiv lõpp.

Mis sai Kuldvillakust? Millise kindluse või lossi all lebab praegu selle lendava jäära nahk? Kes kasutab seda nüüdisajal? Kas Kuldvillak ilmus hiljem taas päevavalgele? Millises muuseumis saab imetleda paljude vanade legendide lendvaiba kreeka versiooni? Ometi võeti see antiikaja kõige pöörasem merereis ette üksnes mingi Kuldvillaku pärast. Nii pidi sellel esemel olema uue omaniku jaoks tohutu väärtus.

Kuid kirjanduses ei leidu selle kohta vähimatki. Kuldvillaku jäljed kaovad lootusetult aegade lõputusse hämarusse.

Paljud antiikaja autorid ja suurepärased ajalookirjutajad korjasid üles argonautide teema niidiotsa, luuletasid üht-teist lisaks ning heitsid mõndagi kõrvale. Tänapäeva ajaloolased ja eksegeedid ehk tõlgendajad üritavad "Argo" rännuteed rekonstrueerida. Kuhu see meeskond ikkagi siirdus? Kus leidsid aset sel viisil kirjeldatud seiklused? Millistel randadel ja millistel mägedel peaksid õigupoolest asuma argonautide püstitatud arvukad mälestusmärgid ja altarid? Apollonios pakub oma "Argonautikas" järjepidevalt üsnagi täpseid geograafilisi viiteid, varustades neid koguni lisakirjeldustega. Selle kohta peaksin tsiteerima paari näidet, sest nendeta õnnestub lugejal vaevalt mõista seda, mida edaspidi käsitlen. Tavalises trükikirjas toodud esiletõsted Apolloniose tekstitsitaadis näitavad, kuivõrd detailselt ja mõnelgi puhul koguni raamatupidajalikult käsitles see autor oma geograafiat:

"...Pytho *juures, Ortygia aladel... Nad kulgesid, tagatuulest soosituna, üle* Tisae neeme *kaugeima tipu... nende taha kadus pelasgide tume maa...*

Sestpeale laevatasid nad Meliboiast *mööda, nad nägid kaljusel kaldal laineid ohjeldamatult murdumas. Koos tärkava päevaga nägid nad veest kerkimas* Homolad. *Jätsid selle sinnapaika, ka triivisid nad varsti suudmest edasi* Amyrose *vetesse. Siis tulid nähtavale* Eurymenai *tasandik ja* Olümpose *sügavad kurrud ja*

ka Ossa *omad. Edasi* Kanastra... *Hääbuvas valguses tõusis silmade ette* Athose *tipp, mis katab varjuga* Lemnose *saare...*

...kuni nad uuesti puudutasid dolioonide randa... *Siin kohtavad silmad* makrialaste *kaljusid ja otse ette jääb* Traakia maastik. *Ka õhuküllane* Bosporuse suue, Müüsia künkad, *teises nurgas* Aisepose jõgi *ja* Nepeia...

...Kallichorose jõe *külalislahke suudme poole. Siin see oli, kus Bakchos kunagi orgiaid pidas ja kustkaudu sangar india rahvaste juurest Teebasse naasis...*

...Siis tulid nad Assüüria pinnale...

...laotasid valguse varajased kiired üle Kaukasuse lumiste *mägede...*

...Nendel aegadel valitsesid pelasgide maad *deukaliidid. Aga Egiptus, vanima inimsoo sigitaja, oli siis juba kurikuulus...*

...nad purjetasid edasi ja kinnitasid laevaköied hülloslaste maal. *Ees ei asunud vähe saari ja nende vahel varitsesid laevade jaoks koletud ohud...*

...Iris kargas Olümposelt alla, kündis harali tiibadega õhuvoogusid, laskus maapinnale Egeuse mere *juures...*

...Siin kõrgus Skylla veest... seal möirgas Charybdis..."

Need on pelgalt mõned valikuta väljaõngitsetud katkendid, üksikud näidised, mis tõendavad, et Apollonios teadis väga täpselt, millises maailma nurgas "Argose" kangelased seiklesid. Nimetatakse mitte ainult jõgesid, saari või maasiile, vaid ka meresid ja mäestikke, näiteks Kaukasust. Kas selliste geograa-

filiste viidete abil poleks lihtne "Argose" teekonda taas kaardile joonistada?

Loomulikult on seda tehtud – vägagi lahknevate tulemustega. Kaks prantsuse professorit, Emile Delage ja Francis Vian, valmistasid täiesti korrektsed kaardid[12, 34], mille kohaselt pidi Iason koos meeskonnaga Musta mere idatipu juurest Kaukasusest mööda Istrose jõge (praegust Doonaud) kõrvaljõekeste kaudu jõudma Aadria merele. Po madalikul leidub loendamatuid suuri ja väikesi jõgesid. Kuidagiviisi õnnestus argonautidel nende veeteede kaudu pääseda mööda Alpidest, puudutada Reini, et siis jõuda Rhône'ile. Umbkaudu praeguse Marseille' kohal sattusid nad uuesti Vahemerre ja läbisid Messina merekitsuse – oletatava Skylla ja Charybdise. Seepeale pöördusid nad itta praeguste Joonia saarte suunda ja võtsid lõunakursi Liibüa Suure Syrti poole. Sealt purjetati ümber Kreeta juba kodu suunas. Aga kus on paik, kuhu kukkus Phaethoni taevavanker? Üsnagi Šveitsi läänepiiri lähikonda jäävad Marais de Phaéthon – Phaethoni sood. Ehk peaksin korraks sinna sõitma, varustuse hulgas mingi moodne metallidetektor?

Veelgi täpsemaid kaarte argonautide rännaku kohta on pakkunud Reinhold ja Stephanie Glei.[35, 36] Kuid mind jäävad sellegi eksaktse tööga seoses kummitama ikkagi omad pisikesed probleemid. Kuidas pääseb Istrose jõelt, nüüdse nimega Doonauit, Aadria merre ja sealt omakorda mööda Eridanose (Po) jõge üles – kuni "Keldi järvedeni" praegusel Prantsusmaal?

Lõppude lõpuks polnud "Argo" puhul siiski tegu mingi kerge kummipaadikesega, vaid toonase maailma suurima veesõidukiga, millel tegutses viiekümnepäine meeskond. Muidugi ei saa välistada võimalust, et kunagi ammu võisid eksisteerida sellisedki veeteed, mis on nüüdseks kadunud, Kuid just see peaks esile tooma algse "Argonautika" tõelise vanuse. Millisel geoloogilisel ajastul olid laevatatavad veeteed kohtades, kus praegu avardub üksnes kuiv maastik?

Kunagine Prantsusmaa peakonsul *monsieur* R. Roux võrdleb "Argonautikaga" Odysseuse eksirännakuid, mida kreeka luuletaja Homeros on põhjalikult kirjeldanud:[37]

"Ealeski ei tohiks unustada Straboni täpset eristamisoskust: "Odüsseia" puhul on tegemist läänepoolse, argonautide loo puhul idapoolse ookeaniga. Argonaudid esindavad ühte maailma." (*"Il ne faut jamais oublier la très exacte discrimination de Strabon: l'Odyssée, c'est le côte de l'Océan occidental; les Argonautes, c'est le côte de l'Océan oriental. Les Argonautes représentent un monde."*)

Ometi näeb Christine Pellech kõike seda hoopis kolmandal viisil.[38] Väga põhjalikus uurimuses võrdleb temagi Odysseuse eksirännakuid "Argonautikaga", et siis jõuda postulaadini: "Odüsseia" kujutavat "teatavat osa argonautide retkest". Veelgi enam, Odysseus olevat tegelikult ette võtnud ümber maailma purjetamise – aastatuhandeid enne Kolumbust. Proua Pellech esindab seisukohta, et egiptlased olid kasutanud foiniikia

allikaid "ja alles selle foiniikia-egiptuse konglomeraadi võtsid tervikuna omaks kreeklased". Nii "Argonautika" kui ka "Odüsseia" sisu pärineb Egiptusest, kirjutab proua Pellech ja põhjendab öeldut sellega, et Rhodose Apollonios oli üles kasvanud Aleksandrias, külastanud sealset raamatukogu ning pööranud Egiptusele lõplikult selja alles pärast tülitsemist oma õpetajaga.

Christine Pellechi argumente võib vaadelda kui korrektset ja hästi dokumenteeritud uurimust ning tal õnnestub laeva teekonnal tervet rida vahepeatusi koos sihtkohtadega koguni identifitseerida. Ometi ei tule selleski tõlgenduses küsimärkidest puudust.

Paljude teadlaste kõik kaunid ja vaevarikkalt väljatöötatud mõttejooned muutuksid siis makulatuuriks. Ja enamik Apolloniose geograafilistest viidetest ei saa loogiliselt võttes enam klappida. Kas leiduks mingi tõlgendusvõimalus sellegi jaoks? Oletame, et Apollonios tõi argonautide muinasloo tuumiku tõepoolest Egiptusest Kreekamaale. Küllap soovis ta tervet seda rännakut ise tunnetada ja alles siis oli tal oma loo jaoks kasutada geograafilisi detaile. Muidugi pidi Apollonios selleks suurepäraselt tundma tolleaegse Kreeka avarat maailma ja lisaks koguni paljusid jõgesid, rannikuid ja mägesid kaugemalt. Ometi toob seegi seisukoht kaasa küsitavusi. Kuidas saaks näiteks seletada selliseid lõike Apollonioselt:[14]

"...Siis, kui nad istusid oma pinkidel, vallandus "Argose" kinnituskett teiba küljest. Neid piitsutasid täiel

jõul lained; aga õhtuks lähevad nad maale Atlantidni saarel. Orpheus palus neid innukalt, et nad ei häbistaks selle saare üllust ega tallaks jalge alla sealseid saladusi, õigusi, kombeid, pühasid asju. Ainult niimoodi saaksid nad enese jaoks tagada taeva soosingu ohtlikul merel. Igatahes ei söanda ma nendest asjadest enamat rääkida..."

Ei tohiks unustada, et Atlantis oli jumal Poseidoni saar, et kaks Poseidoni poega olid "Argo" meeskonnaliikmetena retkel kaasas ja et amfiibsõidukid, mis merest väljusid, olid Poseidoni kätetöö. Ometi: kust teab Apollonios midagi Atlantise kohta, vähemalt juhul, kui nimi "Atlantidn" tõepoolest seda tähendab? Igatahes kirjutab ta üllusest, mida ei tohi seal häbistada, kuid samas ka saladuste, õiguse ja kommete austamisest. Ja veelgi – kui ta tavaliselt fikseerib iga geograafilise pisiasja, ei söanda ta seekord neid täpsemalt selgitada. Miski siin ei klapi. (Ma pean lugejalt paluma pisut kannatust; Atlantise-loo juurde pöördun hiljem tagasi.)

Kas "Argo" mererännak üldse leidiski millalgi aset? Seni, kuni päevavalgele ei ilmu praeguseni tuntutest veelgi vanemaid allikaid, pole lootust, et saaksime selles osas kunagi selgust tuua. Kuid ikkagi olen mina, jumalate jälgi jahtiv vana rebane, juba nelikümmend aastat veendunud selles, et "Argonautika" paljud elemendid ei saa olla pelga luulu vili. Fantaasia on küll midagi kaunist ja eks ka aastatuhandetetagused inimesed unistasid meelsasti. Kuid kujutluspildid ei tärka eales eimillestki. Need läituvad mingist algsest

juhtumist, inimesele arusaamatutest seikadest, salapärastest asjadest, mida mõistus ei suuda sobivalt lahterdada. Meie, tänapäevased, üritame muidugi iidsete aegade fantaasiat psühholoogiliselt tõlgendada ning teeme seda ikka veel niisuguste vanade ja kulunud skeemide kohaselt, millega kord ammu seletati loodusnähtusi, nagu välku ja müristamist, taevatähti, vaikust ja lõpmatust, vulkaanipurskeid ja maavärinaid. Kuid nagu kinnitab maailma loomise kirjeldus, mõtleb iga teadlane ainult omaenese ajastu raamides. Niinimetatud "ajastu vaim" ümbritseb meid kõiki hämaga ja määrab, mis peaks parajasjagu olema "arukas" või "teaduslik". Teema "Argonautika" ammendamiseks taris minu agar sekretär Berni Ülikooli raamatukogust mu töötuppa tervelt üheksakümmend kaks raamatut. Nagu alati, uputakse nende puhul kommentaaridesse, ja eks need kõik on kokku seatud oma aja kõrgõpetatud teadurite poolt. Kuid mitte keegi nendest ei oska öelda, kas ja mis seal üldse klapib. Pealekauba argumenteerib igaüks teistest erinevalt.

Minu puhul jääb vähemalt peamine skelett alati samaks – alates 1968. aastast olen avaldanud kakskümmend neli raamatut. Kõik, mida üldse üritan teha, on pakkuda kõneaineks selliseid uusi argumente, mis toetaksid minu esialgset teooriat. Aga tühikud selles mosaiikpildis sulguvad niimoodi üha enam ja kogu tervik muutub väljendusjõulisemaks. Samas möönan sõnaselgelt, et minugi seisukohtades peituvad omad kitsaskohad, neid saab rünnata ja mõndagi esitatust

võib selgitada ka teistviisi. Aga ikkagi: mis jääb lõppude lõpuks klappima? Kas tõlgendajate analüüsid viimasest sajast aastast ongi korrektsed? Kas nende lõppjäreldused on veenvad? Kas on tegemist – nagu teadusringkonnad enesestmõistetavalt eeldavad – põhjendatud arusaamadega? Või on mängus miski, mida küll käsitletakse teaduslikult turvatuna, kuid ometi interpreteeritakse vastava ajastu arusaamade kohaselt?

Just seda argumenti õnnestub suurepäraselt põrmustada. Mida ometi Erich von Däniken muud teebki, kui vaid mõtestab asju omaenese ajastu vaimus? See väide klapib. Kuid kas me pole juba ammustaega õppinud mõistma seda, et oleme ainult mingi elu kandev tolmukübemeke universumis? Seda, et maailm ja kosmos on võrratult fantastilisemad kui meie koolininatarkuse pakutud silmamoondused? Kas ei peaks me siiski hüppama üle omaenese varju ning, materjali tulva silmas pidades – aga mina peaksin pärast oma kahtkümmend nelja raamatut ikkagi juba teadma, millest kõnelen –, möönma, et miski inimkonna varases ajaloos ei taha ometi klappida? See, et seniajani kehtiv õpetus eksib, lükkab tuhandeid tõendeid lihtsalt kalevi alla varjule ja ei taha neid isegi teadmiseks võtta? Mul on selliste eksegeetide ees eelis: tunnen nende argumente, aga nemad minu omi mitte.

Mulle ei paku vähimatki lõbu oma vanu teooriaid kordama hakata, kuid uute lugejate huvides tuleks seda teha vähemalt kahe lõigu osas.

Kunagi paljude aastatuhandete eest maandus mingi maaväline meeskond meie planeedil. Meie esiisad olid parajasti puude otsast maha roninud ja ei mõistnud, mis nende ümber toimub. Igasugune tehnoloogia oli neile tundmatu, kõnelemata sellest, et nad oleksid midagi taibanud kosmosesõitude tehnikast. Nende primitiivse mõistuse jaoks pidid tulnukad olema "jumalad" – kuigi me kõik adume, et jumalaid pole olemas. Kõigepealt uurisid need maavälised olendid inimrühmakesi, nagu seda praegu teevad etnoloogid. Siin ja seal jagasid nad näpunäiteid tsivilisatsiooni loomiseks. Inimeste ja "jumalate" vahel keeleprobleemi polnud. Esiteks seepärast, et meiegi tsivilisatsioon on alati toime tulnud täiesti võõraste keelte omandamisega, ja teiseks – liigi *Homo sapiens* esimene rühm sai oma keele koguni nendelt "jumalatelt". Lõpuks tärkasid tulnukate ridades vastuolud ja puhkes isegi mäss. Ülestõusnud eirasid oma koduse maailma ja kosmoselaevakomando seadusi. Nad seksisid kaunite inimtütardega ja selle tulemuseks olid mutandid: kõrgekasvulised monstrumid, ürgaegade titaanid. Teine tulnukate rühm tegeles geneetilise muudamisega ja lõi igat sorti hübriide. Nii pidi Frankensteini *horror*-looming toona olema reaalsus. Siis aga lahkus emalaev koos "heade" maavälistega Maailmakõiksuse sügavikku. Tõsi küll, samas anti tõotus kunagi tulevikus tagasi tulla.

Mahajäänud "jumalad" läksid maa peal omavahel riidu. Nende valduses oli veel üht-teist kunagisest

tehnoloogiast ja kahtlemata säilisid esialgsed töövõtted. Näiteks nad teadsid, kuidas rauda sepistada, metalle kokku sulatada, kohutavaid relvi ja roboteid ehitada; nad oskasid lennutada kuumaõhuballooni või konstrueerida päikesepatareid. See maa peale püsima jäänud jumalate sugu sigitas lapsi ja kahtlemata edastas oma järglastele tehnikateadmisi.

Võsukesed levisid kogu maailma erinevatesse piirkondadesse ja neid asus valitsema üks või teine perekond. Ülikud kasutasid enesele allutatud inimesi puhuti lausa tööorjadena, toiduhankijatena, kasutoovate idiootidena, kuid andsid nendele – täiesti tuvastatavatel juhtudel – ka üsna palju teadmisi. Parimaid nendest leidsid rakenduse juhtidena-valitsejatena, niinimetatud kuningatena. Põhiosas valvasid "jumalad" kiivalt oma alamaid. "Sul ei pea olema teist jumalat minu kõrval", oli üks nende esmastest seadustest. Ja kui läks tapluseks, jagasid "jumalad" üsna sageli oma hoolealustele hirmsaid relvi. Ühtepuhku võitlesid jumalapojad ja nende järglased kolmandast või neljandast põlvkonnast koguni teineteise vastu.

Niipalju siis ühest teooriast, mille heaks olen kokku kandnud sedavõrd palju allikaid, et ainuüksi nende vahel ilmnenud põikseoste registrist sündis terviklik raamat[39] – ja üllitiste kogumist mitte ainult üks leksikon[40], vaid koguni tõeline entsüklopeedia koos CD-ROMiga.[41, 42] Lisaks veel sajad raamatud teistelt autoritelt, mis käsitlevad sedasama teemat. Sealjuures on mõistagi võimatu, et ma ei tunneks

kõiki mõeldavaid vastuargumente – neid, mis on juba ammu käibeaktide hulka asetatud.

Mida võiks "Argonautikal" olla ühist maaväliste tulnukatega? Kus on need detailid, mis vaevalt võisid tärgata mingi X aastatuhande eest elanud inimrühma fantaasias? Just seda tahaksingi selgeks teha: tegemist pole mõne Apolloniose ega mingi teise kreeka või rooma luuletaja väljamõeldisega, kes kaks ja pool aastatuhandet tagasi oma lood üles tähendasid. "Argonautikas" väljaöeldu tuumik pärineb aegadest, millel pole meie jaoks enam mingit ajalugu – pelgalt seepärast, et kõik tõeliselt vanad raamatukogud on hävitatud. Ehk vaid siis, kui Egiptuses avanevad ootamatult mingid seniteadmata aardekambrid... Mis aga hämmastab meid "Argonautika" puhul?

1. Mõningad retkel osalejad on jumalate järglased kolmandast või neljandast põlvkonnast. Nendel on inimeste omadused.
2. Kirjeldatakse segaolendeid, nagu kentaure, kuue käega hiiglasi või "Zeusi tiivulisi koeri".
3. Üks jumalatar muudab "Argo" uppumiskindlaks.
4. Seesama jumalatar varustab laeva "kõneleva palgiga". See rääkiv puutükk peab nähtavasti olema ühenduses kellegagi, kes korraldab kõike, sest hoiatab eesseisvate hädaohtude eest.
5. Olend nimega Glaukos väljub veest otsekui allveelaev ja edastab ühe jumala läkituse.

6. Kaljuseinad avanevad ja sulguvad otsekui muinasjutus Ali Babast ja neljakümnest röövlist ("Seesam, avane!").
7. Kuningas Phineus tunneb ja teab argonautide tervet eesseisvat rännakut koos kõigi ohtudega. Kuidas?
8. Aietese "torn" Aia linna veeres.
9. Üks jumal (Apollon) lendab suure mürina saatel üle laeva. Ta on teel "hüperborealaste" maale ja külastab "teist sugu rahvaid".
10. Linnud heidavad surmavaid nooli, kuid neid ehmatab müra.
11. Jumalatar muudab mingi udu abil mehed nähtamatuks.
12. Mingi nõiavõie annab üleloomulikku jõudu ja moodustab kuumust tõrjuva kaitsekihi. Üks lohe, kes eales ei maga, näeb kõike, vilistab kohutavalt, ei tekita ekskremente, suudab tuld sülitada ja ei sure iialgi.
13. Tuldpurskavad ja metalljalgadel seisvad sõnnid.
14. Jumalate sõiduk, mille juhtimiseks vajatakse tohutuid kogemusi. Allakukkumisel paneb see põlema terved maasiilud ja piloot peab välja ronima, sest sees muutub kuumus talumatuks.
15. Mitmed kõnevõimega amfiibolendid.
16. Jumal, kes valgustab "valgusenooltega" ööd.
17. Metallist robot, kes tiirleb ümber saare. Ta heidab kivimürske laevade poole, põletab kallaletungijaid ja ta veri on otsekui sulatina.

18. Üks jumalate soost naine tuleb toime sellega, et veab seda robotit ninapidi, manades ta silmade ette luulupilte.

Eeldame, et see kõik on kellegi unistaja peas sündinud tore muinasjutt, mida hiljem on vastava ajastu luuletajad üha täiendanud. Kas nii saab muuta kõik rumalad küsimused olematuks? Kas "Argonautika" kohta polegi mingit "probleemi" olemas?

Muinasjutulgi on sisu. Algautor peab jutustama vähemalt enam-vähem ümara loo, sest üksikud sõnad või laused ei edasta mõtet. Süžee raamistik on seekord lihtne: üks või mitu inimest võtavad nõuks asuda mingit ainulaadset ja äärmiselt hinnalist eset otsima. Seda valvab seletamatu peletis ja kõigel toimuval on parasjagu tegemist jumalatega.

Lihtne, kas pole? Ei ole üldse oluline, et muinasjutu autor põimib sisse ka õnneliku lõpuga armuloo. Kuid milline on ikkagi tolle metallist koletise päritolu – selle, kes peilib laevu, heidab nende peale suuri kive, kiirgab tohutut kuumust ja kelle soontes voolab kõigele lisaks sulatina? Sellisele ebatavalisele mõttele pidi ometi keegi tulema! Ja kust ikkagi on pärit see tuldsülitav lohe? Meie planeedi kogu evolutsiooni vältel pole selliseid kreatuure mitte kunagi esinenud. Mitte ükski mõistus ei saanud sellisest olendist inspiratsiooni ammutada. Selle kohta pole ei "arhetüüpseid" seletusi ega mingeid rudimentseid "ürgmeenutusi". Ja, palun väga! – miks esineb niisugune lohe-

motiiv paljude vanade rahvaste pärimuses? Vanimad hiina müüdid kõnelevad lohekuningatest, kes hallil ja iidsel ajal laskusid taevast maa peale. Need pole fantaasia vili või rumalad muinasjutud, sest just niisugused olendid rajasid Hiina esimese dünastia. Inimeste ükski relv ei suutnud nende lohekuningate vastu teha vähimatki ja nii nad valitsesid oma tuldsülitavate lohedega tervet firmamenti. Lohekuningate lennumasinad mürisesid kohutavalt ja esimese dünastia rajaja kandis nimelisandit "Punase Lohe Poeg".[43]

Kõige selle puhul ei ole üldse tegemist mütoloogiaga, kuivõrd lohemotiiv on valitsenud tervet hiina kunsti läbi aastatuhandete kuni meie aegadeni. Ja kes veel ikka viriseb hämmelduse saatel, et miski sellest ei saanud olla tegelikkus, et lohemotiivile tuleb läheneda sootuks psühholoogia tasandilt, see peaks ehk korraks Beijingi külastama ning sealsel suurel "Punasel väljakul" veidi ringi kaema. Mis asetseb selle ühel pikiserval? Taevase keisri loss!

Kas hakkate tasapisi taipama, et siin peitub midagi kentsakat? Seda, et kõigi Vanast Maailmast pärit jutustuste puhul polegi tegemist saagade, müütide või fantaasiaküllaste muinasjuttudega, vaid kunagise reaalsusega? Kuid sellele kaugele tegelikkusele saab alusmüüri luua ka teisiti: aja kulgemise näol.

ZEUSI NIMEL

Kümme käsku on nii lihtsad
ja ühemõttelised seetõttu,
et neid ei kehtestatud
mingil konverentsil.

Konrad Adenauer, 1876–1967

Juba kolmandal aastatuhandel enne meie ajaarvamist oli ala, mida praegu kutsume Olümpiaks, inimeste poolt asustatud. Läänepoolse Peloponnesose selle piirkonna esimene pühamu rajati jumalatar Gaia auks. Olümpia kasvas hoopis hiljem linnaks, kus asus Zeusi pühamu. Siin toimusid aastal 776 enne Kristust esimesed sportlikud jõukatsumised. Toonase võitja nimi, ta oli Koroibos Elisest, fikseeriti juba siis kirjalikult. Olümpias korraldati sestpeale võistukatsumisi iga nelja aasta tagant – ühtekokku ajavahemikus, mis hõivas tervelt 1168 aastat (776 e. Kr. – 393 p. Kr.). Nii atleetide kui ka pealtvaatajate jaoks kehtestati ranged reeglid. Kõigepealt treenisid sportlased vähemalt kümme kuud. Muidugi mõista pidid nad olema priid kreeklased, ei tohtinud olla sooritanud mõrva ega üheski pühamus korda saatnud häbitegusid. Kolmkümmend päeva enne mängude algust kogunesid atleedid Olümpiast 57 kilomeetri kaugusele jäävasse

Elisesse treeninglaagrisse. Kõik võistlejad elasid ühesugustes lihtsates kambrites ja said ühesugust toitu.

Olümpiamängud olid puhtakujulised meeste kohtumised. Naised – kuid ka orjad – ei tohtinud neid isegi pealt vaadata. Kehtis koguni seadus, mille kohaselt iga naine, kes tabati mänge piilumast, tõugati Typaioni mäelt alla. Aga millest selline naistevihkamine? Kõik osavõtjad pidid võistlema täiesti alasti. Hiljem nõuti koguni, et hoolealustega tegelemisel oleksid treeneridki samamoodi rõivastamata. Milleks ometi?

Vahekohtunikud, nii nagu ka publik, pidid olema veendunud, et võistlevate atleetide puhul on tegemist täiesti normaalsete inimestega, et mitte kellelgi ei õnnestuks sohki teha ja et kõigil oleksid võrdsed võimalused. Muide, sõna "atleet " on tulnud kreeka keelest (*athlos*) ja selle tähendus on nii autasu kui ka au. Kuid mis on kõigel sellel tegemist "Argonautikaga"? Paluksin lugejalt veel pisut kannatust.

Kuni kolmeteistkümnendate olümpiamängudeni aastal 728 enne Kristust kuulus programmi ainult üks spordiala, kiirjooks 600-jalasel distantsil (192 meetrit). Alles aastal 720 e. Kr. lisandus sellele umbes 4000-meetrine pikamaajooks. Teatakse, et selle esimene võitja oli porgandpaljas Akanthos Spartast. Igal järgmisel olümpiaadil lisati juurde uusi spordialasid. Olümpiamängusid on mitmed ajaloolased põhjalikult dokumenteerinud. Koguni Herodotos (umbes 490–426 e. Kr.), see "ajalookirjutajate isa", luges Olümpias

isiklikult oma teoseid rahvale ette ja sai just sellega kaasmaalaste hulgas tuntuks. Ka kreeka ajaloolane Diodoros (umbes 100-ndatel aastatel e. Kr.), ikkagi neljakümneköitelise ajalookogumiku auväärne autor, külastas pealtvaatajana 180. olümpiaadi.

Olümpiamängude ajaloole tuginedes saan vähimagi vaevata tõestada, et osalejate hulgas polnud mingeid monstrume, hiiglasi, titaane, segaolendeid või muid peletisi. Võistlejad olid alasti ja nii poleks hübriidid saanud isegi mitte pealtvaatajate hulgas kohta leida. Olümpia templite – aga neid oli terve hulk – kaitsmiseks, kaasa arvatud nendesse toodud kuld ja hõbe, polnud seatud mingeid roboteid *à la* Talos (Kreeta saare valvur). Ükski tuldsülitav lohe ei valvanud oma väsimatute silmadega neid ainulaadseid ohvriande ja ükski jumalate võsuke ei võltsinud mingi hookuspookuse abil võistluste tulemusi. Kõike öeldut saab tõendada vähemalt alates 776. aastast enne Kristust. Tõsi, Olümpias peeti võistumänge juba varem, kuid need pole ajalookirjutistes kohta leidnud.

"Argonautikat" mainitakse praeguseks ajaks teadaolevalt kõige varem poeet Pindarose neljandas "Pythia laulus", luuletaja pani selle loo kirja umbes 500. aasta paiku enne Kristust. Nendel aegadel polnud kindlasti enam olemas mingeid hiiglasi, titaane või teisi jumalate järglasi – muidu oleksid need põimitud Olümpia ajaloo käsitlusse. Samuti polnud neid juba veerandi aastatuhande jagu varem, esimeste mängude

Eelajalooline Olümpia põlvneb "jumalate" megaliitrajatistest.

Laitmatult lihvitud kiviplaate kinnitati Olümpias klambritega.

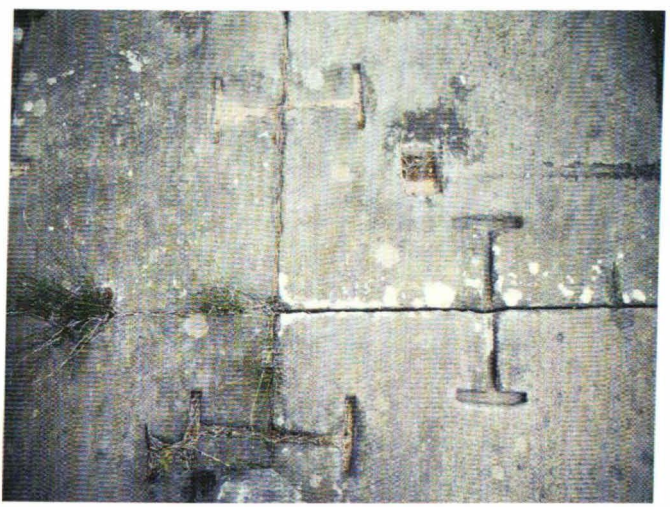

ajal. Aga ometi kerkivad ajaloost esile jumalikud olendid, robotid, Kuldvillak ja see püsiärkvel lohe. Niisiis pidanuksid "Argonautika" loo esimesed vestjad need monstrumid kas ise välja mõtlema või sootuks vanematest allikatest üle võtma. Minu mõistuseraasukese jaoks ei jää järele ühtki teist võimalust.

Mingi "kõneleva puu" või "metallmehe" (kelle pahkluust voolab paksu vedelikku otsekui sulatina) muinasjutupärane väljanuputamine ei sobi kokku Pindarose või minugi poolest kas või Apolloniose aegadega. Niisama vähe kõlbab sinna ka see alati ärkvel lohe, kes ei eralda ekskremente, sülitab tuld ja pealekauba ei sure. Oleksid sellised tegelaskujud tollal välja mõeldud muinasjutuvormis, siis oleksime selles teadlikud. Lõppude lõpuks kihas vana Kreekamaa poeetidest ja unistajatest, nende loendamatud jutustused elasid üle aastatuhandeid ja on praegugi reaalselt olemas – kuid mitte keegi nendest ei pila mõne teise kolleegi väljamõeldud luulusid. Niisiis peavad need pärimused ikkagi olema vanemad kui esimesed olümpiamängud. See on ju ometi selge – või ehk ka mitte?

Mida sügavamale inimkonna möödanikku sukeldume, seda ebatõesemaks muutub võimalus leiutada selliseid tehnilisi mänguasju, mida mainitakse "Argonautikas". Minna eelajalukku tagasi, üha kaugemale ja kaugemale – see tähendab meie evolutsioonilise maailmakujutluse kohaselt palju lihtsamat, sootuks primitiivsemat mõtlemismalli. Või kas söandab keegi tõemeeli sedastada, et samaaegselt kirjaoskuse

algmete tekkega haarasid muinasjutuvestjad kohemaid tühjade savitahvlite järele?

Kutsun teid mõttelisele ajarännakule. See kulgeb 4000 aasta jagu tagasi minevikku. Viibime Assuri linnas, mis 2000. aasta paiku enne Kristust tõepoolest eksisteeris. Kirjakunst oli alles kujunemas ja juba üritati meie targa kuninga mõnda tähtsat käsku savitahvlitele kriipida. Valitseja nõudis, et iga ta alam käsitaks tema kehtestatud seadusi kõikjal võrdsel viisil ja ei langetaks otsuseid pelgalt oma tuju järgi. Töö nende seadusetahvlite kallal kulges väga vaevaliselt. Kõigepealt tuli kandilistesse puidust kastidesse valada sobiv savisegu, siis see hästi läbi sõtkuda ja ülapind siluda. Edasi tõmbas kirjameister teravaks ihutud kivikrihvliga savisse tähemärkide õrnad jooned. Juba nädalaid, ikka ja taas oli üritatud neid kiilukujulisi kirjatähiseid pehmesse savisse suruda. Kord ulatus kivist kirjutuspulk liiga sügavale ja kolmnurkjas märk sai pealt liiga lai, siis oli jällegi surve ebakohane või käsi vääratas. Sageli voolas pehme mass kokku just seal, kus kirjamärgi vale kuju omandanud pisidetail tegi mõnest sõnast hoopis selle vastandi. Ütleme, "õigus" muutus "ebaõiguseks". Ja seejärel tuli savivormid veel asetada päikese kätte kuivama. Juba paari tunni pärast võis õnnetul kombel selguda, et hoolikalt kirjutatu enam ei kõlba, sest kuumus deformeeris raami. Tagatipuks purunes mitu tahvlit, kui neid hakati ümbrisest välja võtma.

Kirjutamistöö oli 2000. aasta paiku enne Kristust vaevarikas, suuri oskusi ja pealegi äärmist vastutust eeldav tegevus. Ainult üsna vähesed valdasid seda uut kunsti. Ja nüüd oletatakse, et sellesse seltskonda sattus mingi unistaja, keda täitis ainult üks mõte. Ta tellib 5000 savitahvlit, et nendesse kriipida mingit väljamõeldud lugu – unenägu või, nagu aastatuhandeid hiljem hakati ütlema, pärimust! Preestrid, ülikute kildkonnad, ka valitsejad soostunuksid sellise ettevõtmisega parimal juhul ainult tingimusel, kui see oleks lahterdatud esmatähtsate hulka. Miks aga pidi mingi jutustus osutuma nii oluliseks, et selle savisse vermimiseks tuleks kulutada aastaid?

Selline töö võis teoks saada ainult siis, kui tegemist olnuks vana, mõjusa ja tõeliselt toimunud ajalooseigaga, sellisega, mis tuleks tingimata järeltulijate jaoks tallele panna. Valet ja väljamõeldisi savi hoolde ei jäetud – ja luulusid hoopiski mitte.

Veel üks seik: pärast seda, kui inimene oli lõpuks kirjakunsti leiutanud – või, mis ehk õigemgi: seda jumalatelt õppinud –, hakati kirjatahvlite savis ja sammaste kivis jäädvustama kaubalepinguid, hiljem ka kuninga määrusi või sõjasündmuste kroonikat. Need üksikud, vägagi üksikud osavad inimesed, kes üleüldse kirjutada oskasid, ei hakanud ometi mingi poeedi jamajutte üles tähendama! Savitahvlid polnud selleks, et mingit totrust või väljamõeldist põlistada. Kirjutati üles ainult seda, millel tõepoolest oli eriline tähtsus. Ometi juhtus nii, et üsna peatselt asetusid

jäädvustatu hulka toona käibel olnud – ja üldse mitte väljamõeldud – pärimused jumalatest, nende superrelvadest ja üleloomulikust võimust. Niisuguste pühade tekstide kõrval polnud triviaalliteratuuri jaoks kohta. Mitte ainult valitsejad, vaid ka preestrid oleksid selle peale tõstnud protestihäält.

Miks ometi pärinevad jumalate kummitusliku tehnoloogia kirjeldused just inimkonna kõige vanemate kirjalike mälestiste hulgast? Mis andis nendele teadetele nii kaaluka tähenduse, mis tegi need nii väärtuslikuks, et need üldse savitahvlite hooleks jäeti? Lõppude lõpuks on "Gilgameši" eepos pärit samuti aastatuhandete tagant, nagu näiteks ka lood Hiina ürgsest keisrist ja tema taevalohest. Juba Gilgameši-loo *vanimas* versioonis, mis jäeti savitahvlitele 5000 või isegi 6000 aasta eest, ilmub tegevusväljale robot Humbaba, selles esinevad ka "jumalate torn" ja "uks, mis kõneleb otsekui inimene" või jumalate ülikärmed välgumürsud. Loomulikult on juttu ka kosmoselennust, sest Gilgameš viiakse kõrgele lennurajale Maa kohal ja ta kirjeldab sealt nähtud vaatepilti lausa detailides.

Söandan viidata arvukatele teistelegi kirjeldustele, mille päritolu kaob samal viisil kaugesse möödanikku nagu "Gilgameš". (Huvitatutele annaksin viite kirjandusallikatele nr. 44 ja 45.)

140 aasta eest kirjutas professor dr. Ernst Curtius:[46] "Ajalugu ei tunne ühegi rahva algusaega." Selles ainsas lauses peitub suur tõde, sest iga rahvas ilmub ajaloo

näitelavale alles siis, kui on juba moodustanud ühiskonna ja sellest faktist saab hakata teisi teavitama. Kuid see "teavitamine" ongi tegelikult terve ajaloo alus. Ometi polnud ammusest tuntud Herodotos, see "ajaloo isa", kindlasti mitte meie planeedi esimene ajalookirjutaja. Juba aastasadu ja aastatuhandeid enne teda pandi kirja igasuguseid olulisi sündmusi. Herodotos oli õpetatud isiksus, tal oli võimalus tuhnida nendel aegadel veel eksisteerivates raamatukogudes. Seda tegi ta põhjalikult, sest vaatamata haritusele oli ta ikkagi uudishimulik ja tahtis selgusele jõuda, mida need kreeka jumalad siiski enesest kujutavad.

Mis oli Herodotose usina uurimistöö tulemus? Ta avastas kreeka jumalate algse päritolu Egiptusest. Herodotos uuris välja, et egiptlased olid üldse esimesed, kes pidasid täpseid tabeleid oma jumalate ja kuningate üle, ning et nad tundsid "igivanu pidusid, mida Kreekamaal oli hakatud alles hiljuti uuesti pühitsema"[47].

Herodotos leiab omad kreeka jumalad koosluses kõigi nendele pühendatud kultuserituaalidega vanast Egiptusest ja miski ei takista teda kõike õige nimega nimetamast, kuigi võib niiviisi oma usklikud kaaskondlased ära hirmutada. Isis, fikseerib Herodotos professionaalselt, pole ei midagi muud kui Demeteri egiptusepärane nimi; jumalatar Athena, jumalad Helios, Ares... – need kõik on pärit Egiptusest. "Ajaloo" teises raamatus, nimelt alates 60. peatükist, kirjeldab Herodotos mitmesuguseid nende jumalate

auks peetavaid pidusid ja sedagi, kuidas need Egiptuses kulgesid. Sealjuures jääb ta ikka kriitiliseks, eristab isiklikke läbielamisi ja jutte nendest situatsioonidest, mida talle teised pelgalt edastavad. Vastumeelselt viitab ta koguni enese soovimatusele kirjutada millestki põhjusel, et see osutub tema jaoks seksuaalselt vastikuks või kui ta ei usalda oma vestluskaaslast. Herodotos uurib koguni probleemi, miks neid üleloomulikke olendeid üldse "jumalateks" peetakse. Vastus ei jäta võimalust kaksipidimõtlemiseks: põhjuseks võib olla see, et nad olid inimeste kunagised õpetajad, nagu ka tõsiasi, et "nad korrastasid kõike ja jaotasid omavahel kõike"[48].

Mida enamat olekski veel tarvis? Ah jaa, Herodotos võtab oma vestluskaaslastelt üle aastaarvud, mis panevad meid jahmuma. Herakles, nii kirjutab autor oma teise raamatu 43. peatükis, on egiptlaste jaoks igivana jumal. Nimelt olevat alates Heraklesest kuni Amasise valitsemisaegadeni mööda läinud 17 000 aastat. Sellele tõdemusele järgnevad arvandmed viivad meie teadlased meeleheitele. Teeba preestrid lugesid reisimees Herodotosele ette – aga see sündis umbes 450 aastat enne Kristuse sündi – 341 valitseva dünastia nimed. Kõik olid kenasti kirja pandud. Need 341 generatsiooni jaotuvad – ikka Herodotose järgi – 11 340 aastale; sellest ajast peale polevat Egiptuses olnud "ühtki inimesetaolist jumalat". Pidagem silmas, et Herodotos ei kõnelnud mingite lihtsate kiviraidurite või jutukate kaupmeestega. Vestluspartneriteks

olid haritud preestrid ja tema üllatuse saatel korratud küsimusele vastas see vaimne kõrgkiht, et nood 341 kuningat olla olnud "jumalatest hoopis erinevad" inimesed, kuigi enne neid aegu olevat Egiptust valitsenud ka inimeste hulgas elanud jumalaid. (Kes soovib seda kontrollida, hankigu enesele mõni Herodotose väljaanne ja vaadaku "Ajaloo" teises raamatus peatükke 142 kuni 145.) Herodotos kinnitab korduvalt, et egiptlased teadsid seda "täiesti kindlalt, sest nad rehkendasid ja kirjutasid üles aastaid järjekindlalt". Needsamad preestrid tsiteerisid Herodotosele ka kõiki vaarao Menesele järgnenud 330 kuningat koos nende valitsemisaegade aastaarvudega. Herodotos (II, 100): "...kelle nimesid preestrid ühest raamatust ette lugesid."

Meie kohutavalt arukad tõlgendajad, filoloogid, vanaaja ja religiooni suured teadjad nüüdisajal ei oska sealt pärit aastaarvudega midagi peale hakata. Nende jaoks eksisteerib üleskirjutatud ajaloo eel ainult kiviaja suur ja must auk, kus kõik ahvist arenenud inimesed tasapikku ning järjekindlalt oma tarkusi avardasid. Nad õppisid kasutama kivist tööriistu; tasapisi kujunes mõmisevatest häälikutest kõne, varsti koonduti juba kaitse- ja ründeühendusteks, leiutati nooleteravik, mõõk ning lõpuks ka vibu, ja millalgi jõuti oskuseni, kuidas kivimist või maagist metalli välja sulatada. Kõige selle kõrvalt ehitasid nad tohutuid megaliitseid rajatisi, mida polnud õigupoolest mitte kellelegi vaja. Kui nad lõpuks leiutasid koguni kirjakunsti, hakati

oma tehniiise varjundiga muinasjutte teravate krihvlite abil savitahvlitele kraapima. Kohutavalt kaunis ja hirmus kurb lugu!

Ja meie eriteadlased, kes lõpututel konverentsidel ja diskussioonidel oma tarku päid murravad ja vastastikku teiste kolleegide teoseid tsiteerivad (et jääda "teaduslikuks"), ei leia mingit muud lahendust kui võtta abiks psühholoogide varalaegas. Sealt leiab lauseid, nagu:[49] "...vanimate dünastiate kronoloogia varasemast kui neljanda aastatuhande keskelt on fantastiline ja ilmselgelt väljamõeldud." Või siis: "Arulage loba", ehk teisal: "Selle lõigu võib rahumeeli kõrvale jätta: see sisaldab ainult fantaasiasaadusi." Sellisest vaatenurgast on selgemast selgem, et "Vana-Egiptuse ajalugu saab alguse just nimelt alles umbes 3000. aasta paiku enne Kristust"[50]. Inimkonna teistsugune minevik polevat mõeldav isegi siis, kui kõige erinevamate rahvaste kroonikakirjutajad pakuvad selle jaoks muid andmeid. Püha evolutsioon ei jäta mingeid alternatiive!

Et tervet seda absurdsust selgeks rääkida, leiutame kuuaastad, ning kus neid pole, süüdistame ajalookirjutajaid ja kroonikuid arvuvigades ning oma kuningate ülistamises või leiutame iseenese jaoks kalendrisüsteeme, mis tegelikkuses pole kunagi eksisteerinud – olgu kas või Sothise kalender (Siiriuse kalender) vaaraodünastiate jaoks. Kuhu jääb õigupoolest see paljukiidetud teaduslikkus, kui kõik andmed, mida nii paljud kroonikud on vanadest aegadest meile pärandanud, lihtviisil kalevi alla pistetakse? Egas

Herodotos polnud esimene, kes täitis oma lugusid aastaarvudega. Näitasin oma eelmises raamatus igast ilmakaarest pärit võrdlusarvusid (vt.[45] lk. 142 jj.). Selle lõppjäreldus võiks põhijoontes olla niisugune: mitte meie esivanemad polnud nupust nikastanud – seda oleme hoopis meie, kuna ei taha tunnistada kunagist reaalsust.

Kreeka filosoofe Platonit (427–347 e. Kr.) ja Sokratest (470–399 e. Kr.) peetakse veel tänapäeval väljapaistvateks ja teravamõistuseliseks mõtlejateks kõigi vaimuhiiglaste hulgas. Nende traktaadid ja dialoogid täidavad tuhandeid lehekülgi ning autorid olid alati valvel, et jõuda tõe jälile. Kes on lugenud Platoni "Dialooge", mõistab tagantjärele, mida filosoofia ja dialektika üldse tähendavad. Dialoogis pealkirjaga "Seadused" vestleb Platon kellegi küllatulnud sõbraga Ateenast, samuti Kleiniasega Kreetalt ja lakedaimonlase Megillosega. See meesteseltskond kõneleb möödunud aegadest ja ateenlane ütleb:[51]

"Lähemal vaatlusel võib tõdeda, et kümne tuhande aasta eest – ma ei pea sellega silmas niisugune väljendi tavakohast ja määramatut mõtet, vaid tõepoolest kümmet aastatuhandet – valmistatud maalid ja püstkujud pole kaunimad ega koledamad..."

Miks küll rõhutab see kreeklane, et ta ei käsitle ajamääratlust "kümme tuhat aastat" üldsegi määramatus kontekstis? Asi on selles, et kreeklaste jaoks võis kõik, mis ületas arvu 10 000, omada tähendust "palju"

või koguni "lõpmata palju". Sellesama dialoogi kolmandas raamatus räägivad mehed täiesti puhtsüdamlikult varasemate kultuuride hävingust. Nähtavasti kuulusid teadmised ärapühitud kultuuridest juba siis enesestmõistetavuste hulka. Samas polnud mõeldud pisikesi rahvakilde, kes kunagi ja kusagil olid kas looduskatastroofi või sõja tõttu kahju kannatanud. Ei, tegemist oli globaalse hävinguga, mille oli põhjustanud suur veeuputus. Platonilt saab põhjalikult lugeda, et terved maad ja linnad pühiti minema ning ellu jäid ainult väikesed kõrgetele mäetippudele pagenud inimrühmad. Need üleelanud valdasid edaspidi ainult pottsepakunsti ja jahipidamist ning oskasid valmistada vaipu ja selliseid lihtsaid tarbeesemeid, mille jaoks ei vajata rauda. Metallide saamise oskuse olevat andnud inimestele seevastu mingi jumalus – selleks, et "hättasattunud inimsugu saaks uuesti kosuma hakata"[52].

Üksikasjalikult saab lugeda, et tasandikel ja mere ääres asunud linnad hävisid ja kõik metallimaagi ammutamise kohad muutusid kasutuskõlbmatuteks, nii et enam polnud kusagil võimalustki seda kaevandada. Samuti läksid kaduma tööriistad, nagu ka tarkused paljudelt aladelt, nende hulgas ka riigivalitsemiskunst. Peatselt polnud niisugusele totaalsele hävingule järgnenud põlvkondadel enam vähimatki aimu vanadest aegadest, kuivõrd mööda oli tõtanud palju aastatuhandeid.

Arvukad tõlgendajad lähtuvad seisukohast, et Platoni see dialoog tähendavat vaid oletust: oletame,

et maailm läheb hukka ja inimesed peavad kõike uuesti alustama päris algusest... Kuid see vaateviis ei aita meid edasi, sest hääbunud kultuuride kirjeldamisel ei piirdu Platon mitte ainult dialoogiga "*Nomoi*" ("Seadused"). Pealegi rõhutab too Ateena mees – vaata eespool –, et peab tõepoolest silmas "kümmet tuhandet aastat".

Miks pidi inimesi tabama selline katastroof? Üllatuslikult saab Platoni teosest "*Politikos*" ("Riigimees") tõdeda:[52]

"Ei, hoopiski päikese loojumise ja tõusu ning teiste taevakehade liikumise ümberpöördumise ime. Seal, kus nad praegu tõusevad, on nad varem loojunud ja tõusnud hoopis teiselt poolt..."

See kõlab üsna absurdselt, kuid omandab meie aegadel uue dimensiooni. Kujutlegem vaid gloobust ja tõugakem see ümber telje pöörlema. Päevad ja ööd tulevad ja lähevad. Nüüd tuleks kallutada maakera telge, kuid jätta gloobus esialgsel viisil pöörlema. Seda liikumist ei tohi pidurdada ega vastupidiseks muuta. Mis juhtub? Gloobuse elanikele näib, nagu oleks Päike saanud uue trajektoori. Mõistagi pole see tegelikkuses nii. Nähtust põhjustab maakera telje kalle. Kuid just see tooks kaasa kohutavaid üleujutusi. Alates sellest ajast, kui teame, et meie sinise planeedi magnetväli pole püsiv, asetub ka maakera telje kaldenurga muutumine täiesti võimalike protsesside hulka. Tänan selle viite eest, härra Platon! Aga mina elangi juba mägedes!

Aastasadu enne Platonit oli Kreekamaal luuletaja Hesiodos (elas aastate 750 ja 650 e. Kr. vahemikus), kelle mitu eepost, luuletust ja fragmenti on üle elanud aastatuhandeid. Hesiodose tuntuim teos on "*Theogonia*" ("Jumalate põlvnemine").[53] Autor kirjeldab selles hirmuäratavaid olendeid, kes kunagi asustasid maakera. Jumalad ise olid loonud need peletised: õudsed elukad, "viiekümne peaga, kelle õlgadelt rippusid alla kohutavad ihuliikmed"[54]. Koguni tuldsülitav lohe kuulub Hesiodose pakutud tegelaste hulka. Nelisada aastat hiljem elanud Apollonios ei saanud oma "Argonautikas" järelikult olla säherduse lohe esimeseks väljamõtlejaks.

"...õlgadel pöörlesid selle õudselt siugleva lohe sada ümberringi nilpsavate keeltega pead, ja nende igast jõledast silmast sähvivad kuumad kiired... kui ta jõllitab, kõrvetab pilk otsekui tuli. Ka kostis kõigist nendest kohutavatest suudest võimsalt kaikuv möire..."[54]

Hesiodose "*Theogoniast*" saab lugeda, kuidas sündis Chimaira – millest pärineb meie sõna "kimäär" (värdolend) – "tuldlõõtsutav peletis"[55]. Monstrumil oli kolm pead, ja nimelt lõvi, kitse ja lohe omad. Lohepea "puhkis välja vägevalt loitva tule hõõgust".

Enam ei õnnestu tõdeda, kust Hesiodos oma teadmised ammutas. Temagi puhul oletatakse, et küllap pöördus ta Egiptusest pärit iidsete allikate poole. Hesiodose lood on liiga värvikad, liiga täpsed ja samas ka liiga tehnilise varjundiga, et need võiksid

olla tekkinud tema ajastul. Jumalad olevat loonud neli liiki inimesi, kirjutab Hesiodos õpetuspoeemis "Tööd ja päevad":[54]

"...Kõigepealt jumalad, need olümposlike kõrguste asukad, lõid inimeste kuldse ja palju kõneleva soo..."

Esitatud tsitaat pärineb aastast 1817. Professor Voss tõlkis toona nii: "olümposlike kõrguste asukad".

Uuemates Hesiodose tõlgetes võib seda lugeda teisiti:[56] "Taevastes majades asuvad..."

Siin siis ongi kahe üliteadusliku tõlke võrdlus. Nende vahele jääb 150 aastat.[54, 56]

1817	*1970*
Kõigepealt jumalad, need olümposlike kõrguste asukad, lõid inimeste kuldse ja palju kõneleva soo. Nüüd neid valitses Kronos, taevas sest temale allus. Ja elasid nad otsekui jumalad, kelle hinged pidevat hoolt kandsid...	Taevastes majades asuvad surematud jumalad olid kõigepealt loonud nõtrade inimeste kuldse soo. See toimus Kronose aegadel, kui ta oli veel kuningas taevas. Ja nad elasid otsekui jumalad ja nende südameid ei närinud mingi meelehärm...

Sellest vanakreeka keele piskust, mida sain gümnaasiumis paar aastat nuusutada, ei piisa hindamaks, milline sõnatüvi on siin korrektselt ümber pandud. Ometi säilib mõte teataval määral mõlemas tõlkes, kuigi "olümposlike kõrguste" ja "taevaste majade" või siis "Kronosele alluva taeva" ja "Kronose aegade"

vahele jääb sügav tõlgenduskuristik. Milliseks osutub uus tõlge näiteks aastast 2100? Ja mis üldse võis Hesiodose aegadel olla selle kõige algne idee? Pärast "kuldset sugu" lõid jumalad veel teise soo, seekord nigelama, nimelt "hõbedase". Kuid selle lõid ikkagi needsamad jumalad, nood "olümposlike kõrguste asukad" ehk teisisõnu "taevastes majades asuvad surematud". See "hõbedane sugu" polnud "kuldsega" ei välimuselt ega meelsuselt tasavägine. Tegemist oli igerike tegelastega, keda emad hellitasid.

Seejärel ilmus tegevusväljale:[54] "...kolmas sugu palju kõnelevaid inimesi".

Nende "ramm oli suur" ja "nende õlgadelt kasvasid vägevad käed". See sugu pidi olema jultunud, põikpäine ja nende põllutööriistad olid tehtud metallist. Aga kui Kronos pettus ka selles kolmandas soos, lõi ta sootuks neljanda – tolle kangelaste, pooljumalate oma.

Meie tänapäevane inimkond kuulub Hesiodose järgi juba viiendasse sukku, nimelt raudsesse. Meie oleme segu "heast" ja "kurjast", me tunnetame rõõmu ja valu. Kui aga asjad on juba niikaugel, et lapsed ei sarnane enam isadega, peremees ei taha külalistele tere tulemast öelda ja vend ei tunne omaenese venda, siis hävib – Zeusi nimel! – ka meie sugu.

Väga detailselt, relvade, mürina ja temperatuuri kõiki nüansse silmas pidades kirjeldab Hesiodos jumalate ja titaanide vahelist lahingut. Kuigi viimati nimetatud on jumalate endi kätetöö, olid nad määratud

maa pealt kaduma. Puhkes kohutav taplus, milles osales koguni peajumal Zeus ise, kes paiskas taevalaotusest alla mürtsuvaid välgulaenguid. Mitte tavalisi välgunooli, vaid mürske, mis panid vee meres keema, kõrvetasid maasiilusid ja sundisid maapinna värisema. Seda lahingut kirjeldab Hesiodos mitmel lehekülel. Mina saan siia paigutada ainult pisikese kärbitud lõigu 1817. aasta tõlkest. Et seejärel rajada mõttesild Indiasse.

"...Taamal ka titaanid kindlustasid oma laevastikku... valjult mürtsus maa, pea kohal kummuvast taevast kostis müra... ja otsemaid taeva poolt, sealt ja Olümposelt, raevutses pikne välkudes. Löök löögi järel kaikudes, põrina ja sähviva valgusega... siuglesid pühad leegid... Toitvaid võrseid ajav maapind praksus, kerkides lõõmangus laialt, ja tulises hõõguses pragises vägev metsatukk... siis läitusid pühad õhuvood, nii et ka kõige vastupidavamad jäid pimestatult vaatama välgukiirte ja piksenoolte kumavat valgust... Nõndamoodi, nagu maa poole see kummiv taevas lähenes, sedaviisi pidi sellele ka kõige võimsam müra vastu tõusma.... Võitlusse sööstsid jumalad, metsikult mässasid tuuled ja pöörasid üles tolmu ja laostust... Nüüd lennutas Zeus oma kõige vägevama mürsu... ja siis järgnes meeletu kõmakas..."

Sellise tapluse puhul ei saanud enam tegemist olla maiste asjadega. Millestki samalaadsest, kuid veelgi õudsemate relvade kasutamise saatel toimuvast võib lugeda ka India rahvuseeposest "Mahabharata".[57, 58] Ka

seal võitlevad omavahel jumalate soost tegelased, ehkki nende nimed ei ole Zeus ega Orpheus (8. raamat):

"See tundmatu relv on särav välk, hävitav surmakuller, mis muudab kõik Vrišni ja Andhaka omaksed tuhaks. Kõrbenud kehasid ei saanud keegi enam ära tunda. Nendel, kes pakku pääsesid, langesid ära juuksed ja kadusid küüned. Savipotid purunesid ilma igasuguse põhjuseta, linnud muutusid valgeks. Lühikese aja pärast olid kõik toidud mürgised. Välk laskus alla ja pihustus peeneks tolmuks."

Mis aga oli toimunud Gilgamešiga, kui ta sõber Enkidu suri vaevades pärast kohtumist jumaliku monstrumi Humbabaga: "Kas ehk tabas sind taevase sõnni mürgine hingeõhk?"

Kõik "Mahabharata" saksakeelsed väljaanded on oluliselt kärbitud. Et ma sanskritti ei valda, pean piirduma nendest mahukamate ingliskeelsete tõlgetega ja saan alljärgnevad lõigud esitada just nende alusel. Samas on võrdlusmomendid Hesiodosega liiga ilmsed selleks, et neid tohiks kahe silma vahele jätta:[57, 59]

"Oli säherdust moodi, otsekui kõik ürgjõud oleksid vallandunud. Päike pöörles ringiratast. Relva hõõgusest tabatuna tuikus terve maailm palavuses. Elevandid olid saanud kõrvetada ning jooksid metsikutena sinna ja tänna... Vesi läks tuliseks, loomad kõngesid... Tulemöll kaadas ridamisi puid otsekui metsapõlengus... Hobused ja sõjavankrid süttisid leekides, kõik paistis otsekui pärast tulekahju. Tuhanded vankrid söestusid ja siis laskus alla sügav vaikus...

Kõik, mida siis võis veel näha, pakkus õudset vaatepilti. Hirmus kuumus oli langenute laibad köndistanud... Ealeski varem pole me näinud nii hirmsat sõjariista, iialgi varem pole me kuulnud nii hirmsast sõjariistast."

Just siia võiks kuuluda veel üks põikseos "Gilgamešiga":[6] "Taevas kisendas, maa möirgas vastuseks. Sähvis välk ja tärkas leek, sadas surma. Sära sumbus, tuli kustus. Kõik, mida pikne oli tabanud, sai tuhaks."

Need massihävitusrelvad – samad, mida on kirjeldanud Hesiodos ning mille kohta võib lugeda "Mahabharatast", "Gilgamešist" ja mujalt – leidsid niisiis kasutamist juba kaugel eelajaloolisel perioodil. Oleksid need jumalate lahingud toimunud hiljem, juba ajaloolisel epohhil, peaks ometi leiduma täpsemaid andmeid ja dateeringuid. Et neid ei ole üldse olemas, jääb päevakorda ainult eelajalugu – või siis fantaasia. Muidugi mõistan neid teadlasi, kes avaldasid enne 1945. aastat vaimukaid kommentaare inimkonna vanade pärimuste kohta. Kuid pärast Teist maailmasõda, pärast Hiroshimat ja Nagasakit, on meie maailmapilt radikaalselt muutunud. Nüüd teame, milleks "jumalad" on suutelised.

Koguni need "Ramajana" 24 000 šlokat (šloka on kahest reast koosnev india värsimõõt) osutuvad tõeliseks aardelaekaks, selgitamaks jumalate iidvanu tegemisi ja toiminguid ning nende tehnilisi võimalusi.

Kuigi "Ramajana" üleskirjutis dateeritakse neljandasse või kolmandasse Kristuse-eelsesse sajandisse, pärineb selle süžee tundmatutest algallikatest. Loo peakangelane on kuningapoeg Rama, kelle naise röövis ja viis Lanka saarele deemonlik hiiglane Ravana. (Viide asjatundjatele: mõelge Trooja pärast peetud võitluse põhjusele!) Ahvide kuninga abiga (ja tugeva tehnovarustuse toel) õnnestus Ramal abikaasa Sita tagasi tuua.[61, 62, 63]

Väga üksikasjaliselt kirjeldatakse samas mingit suurejoonelist vankrit, mis kerkib õhku. Sõiduk, mis meenutab lendavat püramiidi, stardib vertikaalselt. See oli nii kõrge kui kolmekorruseline maja ja lendas Lankalt (Sri Lanka / Tseilon) Indiasse. Nii läbis Rama lennumasin üle 2000 kilomeetri. Selle sisemuses oli ruumi mitmele reisijale ja lisaks ka mõned salajased kambrid. Kui sõiduk kerkis koos Rama ja Sitaga maapinnalt, kostis meeletu müra. Kirjeldatakse, kuidas müristamise saatel taeva kõrgustesse kerkiv lennumasin pani mäed vappuma, läites samas ka ehitised, aasad ja metsad. Aastakümneid *enne* Hiroshimat, *anno* 1893, märkis professor Hermann Jacobi selle kohta:[61] "Pole vähimatki kahtlust, et sellega mõeldakse ainult mingit troopilist tormi."

Pärast Hiroshimat peaksime olema arukamad, kuigi ma ei saa nende kommentaaride taustal, mida nüüdisaja eriteadlased niisuguste vanade tekstide lahtimõtestamisel pakuvad, eales pääseda kahtlusest, et elan täiesti vääras ajastus. Minu vaatevinklist on

kõik selge: paljugi sellest, mida vanad kroonikakirjutajad esitavad, ei pärine ainuüksi nende süngest fantaasiast. Kord oli see ikkagi tegelikkus – koguni mööndusel, et õudsed sündmused ei toimunud aegadel, mil poeed d ja ajaloolased nendest kirjutasid. Oleks kõik toimunud nende elupäevadel, siis poleks loogiliselt võttes *mitte keegi saanud* midagi üles tähendada. Nad olnuksid kõik surnud. Kroonikud ei olnud seega tunnistajad-pealtnägijad. Üles tähendati seda, mida teised said eemalt jälgida; fikseeriti seda, mida kirjeldasid nende endi hõimlased, kuid alles *pärast* seda, kui külastati mahapõletatud lahingutandreid ja linnu. Või sootuks hilisemal ajal, kui need ellujäänud, kes olid sattunud pelgalt viibima tolle kaose veeres, jutustasid teistele oma pöörastest muljetest.

Selline teave ei-tea-mitmendast suust ei saa olla täpne. Seda vähem, et nii sündmuste tunnistajatel kui ka hilisematel kroonikutel polnud halli aimu näiteks nüüdisaegsetest relvasüsteemidest. Mis jäigi neil muud üle, kui kirjutada kõik see mõistust ületav asjalugu taevaste jumalate – aga kelle siis veel? – kontosse. Pealegi tehakse vanades tekstides selget vahet tavaliste loodusnähtuste ja jumalate relvade osas.

Hesiodos käsitleb oma "*Theogonias*" ka kükloope. Need olnud suured ja jumalatesarnased olendid, kelle lauba keskel ilutses ainult üks silm, millest tuleneb ka nende nimi "ümarsilm", sest "ringümmargune oli nende üks ja ainus silm näol"[55].

Varem söandasin arvata, et kükloobid võisid olla ainult fantaasiasünnitised, sest ealeski pole kusagil nähtud ühesilmseid olendeid. Kuid nüüd pole ma selles enam päris veendunud. Alates 17. sajandist kirjeldab meditsiiniliteratuur üksikuid väärsünnitisi – ühesilmseid olendeid. Samas kinnitab moodne geneetika, et meie kahesilmsuses on süüdi mingi üksainus geen. Selgroogsetel, kelle hulka meiegi kuulume, ilmub embrüonaalses arengufaasis kõigepealt valgustundlikest rakkudest koosnev lintjas "meelteväli". Kui geeni "Pax-6" funktsioon oleks pärsitud, ei jaguneks see valgustundlike rakkude kogum kaheks eraldatud piirkonnaks. Siis oleksimegi kükloobid. Ainult taevas teab, millised geneetilised mängud kord jumalatele pähe kargasid – ja kust hankisid nood kroonikakirjutajad teavet kükloopide kohta.

Lendvankreid mainib paljudes värssides ka kreeklane Hesiodos. Näiteks "Fragmendis nr. 30", kus Zeus laskub kõuemüra ja leekivate välkude saatel taevast alla. Ja Lüüdia kunagise valitseja Kandaulese ihukaitsja kasutada pidi olema tõepoolest õudusträratav tehnovarustus. Tolle mehe nimi oli Gyges ja ta pidas (Platoni järgi) karjuse ametit. Herodotos kirjutab, et see Gyges olevat juba noorusaastatel tulnud paleesse ja sõbrunenud valitsejaga. Ühel ilusal päeval olla Kandaules nõudnud Gygeselt, et too vaatleks salamisi kuninglikus magamistoas lahtiriietuvat kuningannat, veendumaks tema ebatavalises ilus. See toimuski, kuid valitseja abikaasa märkas akna taga hiilivat

piilujat ja nõudis seepeale, et ta kas mõrvab Kandaulese või kaotab ise elu. Kui Gyges saadaks Kandaulese teise ilma, siis pannakse just tema Lüüdia kuningaks. Nii toimuski, sest kuninganna täitis lubaduse.

Gygese kasutada olevat olnud nähtamatuks tegev sõrmus. Sellest kirjutab filosoof Platon dialoogis "Riik". Sellal kui Gyges pidas alles karjuse ametit, olevat kord puhkenud vägev torm, maa vappunud ja selle pind mõranenud. Imestuse saatel olla nooruk vaadanud enese ees avarduvat suurt auku. Ta roninud sinna sisse, kus:[4]

"...silmas teiste imepäraste asjade seas lisaks ka seest tühja, raudset ja akendega varustatud hobust. Gyges vaatas selle sisse ja nägi laipa, mis olnud hoopis suurem kui tavaline inimene. Temal ei olnud üll midagi, ainult sõrmes kuldne sõrmus, mille ta [Gyges] ära võttis, et siis kohemaid välja joosta..."

Sõrmusel oli mingisugune liikuv mehhanism ja Gyges pööras seda. Teiste karjuste hulka naasmisel märkas ta, et mitte keegi nendest ei näinud teda. Vastavalt sellele, millisesse seisu oli sõrmus parajasti pööratud, sai mees kas nähtavaks või kadus teiste silmist sootuks. Kuid ka viimasel juhul kuulis ja nägi Gyges kõike, mis ta ümber toimus. Sellise imeasja omamine pidi küll tekitama ahvatluse piiluda korraks kuninganna magamiskambrisse. Nähtavasti juhtus selles veidras mehhanismis mingi tõrge, sest kuninganna märkas teda ikkagi. Ent juhul, kui keegi suudab ennast lausa omaenese tahtmist mööda nähtamatuks muuta,

poleks tal ka kuigi raske terve Lüüdia valitsejaks saada.

Gygese lugu on vanim kirjeldus naistepiilujast. See võib muidugi olla selge fantaasia, sest kes ei ihaldaks aeg-ajalt kasutada niisugust nähtamatuks muutvat aparaati? Kuid milleks on lisatud sellele episoodile veel mingi maa-alune kamber hiiglase luukerega, nagu ka akendega varustatud metalne hobune? Mingil viisil meenutab niisugune lugu muinasjuttu Aladdini imelambist. Tol noormehel tuli ainult pisut hõõruda oma lambi klaasi, et kõik ta soovid täituksid.

Muinasjutud ongi just seepärast muinasjutud, et neis on tegemist fiktiivsete lugudega. Kirjeldused eelajaloolisel perioodil kasutatud õudusttekitavatest sõjariistadest pole muidugi tavaliste muinasjuttudega võrreldavad. Esmalt seepärast, et nendes käsitletakse niisugust tehnoloogiat, mida tunneme alles nüüdisajal. Teiseks, et aastatuhandete eest ei kriibitud ühtki pärimust savisse. Ning kolmandaks, et jumalate imerelvad ei esine kaugeltki ainult ühe rahva kirjeldustes.

Leiame veel ühe kaaluka põhjuse, miks "Argonautika" olulisim sisu ei saa olla pärit Kreekast: tähtkujud.

Ida poole Suure Peni tähtkujust, mida pole öises taevas kuigi raske leida, sest sellesse kuulub hele Siirius, jääb ka "vanaaegne" tähtkuju Argo, mida nüüd tõlgendatakse teisiti. Seda on võrdlemisi tülikas näha, sest ta asetseb lõuna suunas üsna madalal ja kaob kevaditi juba õhtutundidel. Tähtkuju Argo olevat

taevalaotusele kinnitanud jumalatar Athena, toosama, kes muutis ka "Argonautikas" kirjeldatava ja nime "Argo" kandva laeva uppumatuks ning varustas selle kõneleva palgijupiga. Ometi tundsid sedasama tähtkuju juba babüloonlased kui Taevalaeva.[65] Sama kehtib ka Jäära kohta. Kreeklased tuletasid selle Kuldvillaku loost. Nad uskusid, et Phrixos ja ta õde Helle olevat kunagi nimelt sellise eluka turjal Euroopast Aasiasse lennanud. Seepärast kannabki üks merekitsus praeguseni nime "Hellespontos". Aga imepärane jäär olevat pärastpoole ennast ise oma kuldsest kasukast vabastanud ja taevalaotusse lennanud, kus muutuski tähtkujuks. Lisaksin, et vanas Babüloonias oli see Jäär juba ammu tuntud.

Kreekamaa lendav ratsu Pegasos kandis legendi järgi oma turjal deemonlikku koletist nimega Chimaira, seda lõvi-, kitse- ja lohepealist. Kuid see tähtkuju oli teada ja tuntud juba aastatuhandeid enne Apolloniost. Sama kehtib ka Sõnni ja Plejaadide kohta. Pole raske tõestada, et kreeka poeedid võtsid need tähtkujud üle vanematelt rahvastelt ja paigutasid need hiljem oma kangelaseeposte raamistikku. Kõik juhtus lihtviisiliselt nii üksnes seepärast, et kreeklaste ütlused ei saanud nendel aegadel enam klappida. Nii hoiatab näiteks Hesiodos oma kirjutises "Tööd ja päevad" nende neljakümne päeva eest, mille vältel Plejaadid pole nähtavad. Selles ajavahemikus tulnuks igasugust laevatamist hoolikalt vältida. Vahemere rajoonis seostati Plejaadide kadumise faas alati metsikute rajuilmadega

merel (niinimetatud ekvinoktsiaaltormidega). Ent Hesiodose aegadel ei sobinud see – astronoomilisest seisukohast – enam ammugi. Astronoomiliselt võis see aset leida "tegelikult varem kui umbes 4000 kuni 2000 aastat enne Kristust, millal Plejaadide helizakiline loojumine sattus enam-vähem kevadisele ekvinoktsiumile järgnevatele nädalatele"[65]. Hesiodos pidi järelikult kasutama hoopis vanemaid allikaid.

"Argonautikas" purjetavad kangelased Eridanosel, mille nüüdsed õpetlased tahavad praeguse Po jõena asetada Ülem-Itaaliasse. Kreeka tekstid viivad Eridanose reeglipärasesse seosesse Veevalaja ja Orioni tähtkujudega. Samal seisukohal olid ka muistse Babüloni tähetargad, nagu kinnitab üks Assurbanipali saviraamatukogus avastatud astronoomiline tabel. Ja kust on pärit see lohe, keda juba ammustilma võisid kreeka luuletajad samuti tähistaevas imetleda? Sellekohane teave esineb juba sumerite savitahvlitekstides. Mingi jumalus pidi mõnele preestrile näitama tähtede konstellatsioone ja seepeale kriibiti kõik vajalikud andmed koguni kirjatahvlitele. Nende andmete või kirjelduste hulgas leidub ka taevane lohe koos oma hüdraga. Jalamaid meenutab see minule kui põiksuunas mõtlejale veeuputuse-eelse prohveti Eenoki niinimetatud "taevarännakuid". Mingi "ingel" pakkus temalegi taevavõlvi kohta selgitusi:[21]

"Ma nägin taevaseid tähti ja ma nägin, kuidas ta neid kõiki oma nimedega hüüdis. Ma nägin, kuidas neid kaaluti selleks kohaste kaaludega, ikka vastavalt

nende valguse heledusele, nende kaugusele ruumis ja nende väljailmumise päevale."

Kreekamaa pärimuste maailm oli alati seotud kinnistähtede taevaga, ainult et konstellatsioonid koos nendega seotud mõistatuslike kujutelmadega eksisteerisid juba aastatuhandeid varem. Prometheus olevat õpetanud enese loodud olendeid tähtede tõusu ja loojumist jälgima. Kuid samas jagas ta ka kirjatarkust ja seletas mitmeid teadusi. Mereolendit nimega Oannes, kes toimis täpipealt samal viisil, olen juba kirjeldanud. Diodoros Sitsiiliast teadustab punktipealt sedasama oma esimeses raamatus: nimelt olevat inimesed õppinud kõnet, kirja ja ka teadusi kõigepealt just jumalatelt.[66] Sama jätkub muistsete vaaraodega[67], jaapanlastega[68], tiibetlastega[69], maiadega, inkadega ja nii edasi, ulatudes üha kaugemale...

Näib, et üksnes meie ühiskond ei huvitu nendest pärimustest ja kroonikatest kuigivõrd. Eks meie teame ju kõike hoopis paremini!

Pole vähimatki kahtlust, et kreeka luuletajate ja ajalookirjutajate lugude raamistik toetub iidsele Hellasele ning lood on just seetõttu läbi pikitud kreeka jumalate nimedest ja viidetest sealsele maastikule. Seevastu asja tuuma puudutavad tunnistused, olgu need pärit "Argonautikast" või Hesiodose kirjeldatud jumalate võitlusest titaanidega, ei käsitlegi Kreekamaad. Väidaksingi selle kohta, et jumalate järglased jätsid Vana-Kreeka *geograafilisse* ruumi omad jäljed. Tahaksin mõned nendest siin esile tuua.

JUMALATE VÕRGUSTIK

Vastuvaidlematuid
tõdesid pole üldse olemas,
ja kui neid leidukski,
siis osutuksid need igavateks.

Theodor Fontane, 1818–1898

Nagu igamees teab, olid just egiptlased esimesed, kes ehitasid püramiide. Niiviisi teavitab meid eriala, mis kannab nime egüptoloogia. Kõigist püramiidivormidest vanim olevat Sakkara astmikpüramiid, mis püstitati vaarao Džoserile (2609–2590 e. Kr.). Kas see arvamus klapib?

1800 aasta eest elas kreeka rändurist kirjamees Pausanias Periegetes. Tollal reisis ta läbi kogu kodukandi ja koostas ülevaatlikke, puhuti õilmitsevaid lugusid oma ajastu Kreekamaast. Millalgi lahkus ta Argosest, linnast Nauplia lahe lähikonnas, läks Epidaurose sihis ning märkas teest paremal – mõeldud on vana maanteed Argosest Tegeasse – väheldast püramiidi. Natuke kaugemal, vaevalt paar kilomeetrit lääne pool praegusest Ligurio külast ja otse Arachnaioni mäe jalami veeres, seisis teine samasugune. Pausanias vaatles ehitisi lähemalt. Need olid kokku laotud aukartust äratavate mõõtmetega kivi-

plokkidest, igaühel pikkust keskeltläbi poolteist meetrit. Mõned suuremad lebasid maas ja Pausanias arvas, et seal peab tegemist olema hauapüramiididega.[70]

Alles aastatel 1936 ja 1937 astusid arheoloogid Pausaniase jälgedesse ning leidsid kõnealused rajatised taas üles. Praegu nimetatakse neid "Argolise püramiididekс". Lähikonnast avastati veel üks megaliitehitis, mida hakati pisut halvustavalt kutsuma "palkmajaks". Selle puhul on tegemist eelnevalt tahutud ja üksteisele asetatud kivitaladest koosneva peaaegu risttahukalise moodustisega. Mõned sealse ehitusviisi detailid meenutavad Peruus leiduvaid gigantseid müüre. Kummaski paigas ei ole materjaliks korrapäraste risttahukatena raiutud monoliidid, vaid keerukalt üksteisega sobitatud hulktahulised plokid – ilmselt pidi see andma ehitisele maavärina puhuks vajaliku stabiilsuse.

Ligurio püramiidi välismõõtmed on sellised: põhjapoolne külg 14, läänepoolne 12,5, lõunapoolne 12 ja idapoolne 12,75 meetrit; kõrgust on umbes 10 meetrit ja tipp puudub üldse. Rajatiste seest pole avastatud hauakambreid ega matusepanuseid, ometi on leitud keerukas müüristik ja väheldasi ruume ning basseine, mida kasutati ilmselgelt veemahutitena. Kas need olid mõeldud kümblemiseks ja kas nendes oli üldse millalgi vett, seda ei saa enam kindlaks määrata. 1940-ndate aastate arheoloogid dateerisid mõlemad püramiidid umbes 400. aastasse enne Kristust ja jõudsid järeldusele, et tegemist ei saa olla haudadega,

Argose püramiid on vanem kui Cheopsi püramiid Egiptuses.

samas ka mitte näiteks kaitsetornidega. Võib-olla olid need siiski mingit liiki valvemajad või kasarmud maanteed kontrolli all hoidvate sõdurite jaoks. Aga miks pidid need kordonihooned olema just püramiidjad? Sellel polnud vähimatki mõtet, pigem vajanuksid sõjamehed mingit kõrgemat platvormi, kust saaks tervel ümbrusel pilku peal hoida.

Alles 1997. aastal võttis üks Kreeka-Briti töörühm Argolise püramiidid uue uurimise alla. Seekord prooviti nende vanust määrata termoluminestsentsi abil. (Kvarts, kaltsiit ja põldpagu kiirgavad kuumutamisel valgust. Samas saab kristallide radioaktiivseid lisandeid kinni püüda ja dateerimiseks kasutada.) Tulemus hämmastas spetsialiste. Püramiidid pidid olema vähemalt 4700 aastat vanad, kuid võisid koguni pärineda veelgi varasemast ajast.[72] Niimoodi tuvastatud alumine piir, 2700 aastat enne Kristust, teeks need ehitised sootuks eakamaks kui oletatavalt vanim samasugune Egiptuses Sakkaras.

Vahepeal õppisid kreeka arheoloogid tundma veel üht, seekord hoopis suuremat püramiidi Mükeene läheduses. Seegi pidavat olema aastatuhandeid vanem kui Sakkara püramiid. Kahetsusväärselt ei soovi Ateena kultuuriministeerium, et seda hakataks põhjalikumalt uurima või koguni avama. Nii tulebki piirduda üksnes sobivaimast allikast pärit usaldusväärse informatsiooniga – kuid liiatigi ei tohi seda avalikustada.

Pausanias, see kirjutav rännumees 1800 aasta tagant, oli teel Epidaurose poole. See oli vanasti Asklepiose auks püstitatud uhke pühamu. Kuigi nimetatud paik asub napilt paari kilomeetri kaugusel Egeuse merest, pole siin jälgegi mingist rannast, sest Epidauros peitub metsaga kaetud küngaste vahel. Juba 4000 aasta eest austati Epidaurose ümbruskonda kui püha kohta. Arheoloogiliselt saab tuvastada templite jäänukeid, mis olid püstitatud jumal Maleatase auks, kes pidi inimesi tõbedest terveks ravima. Epidauroses leidub ka megaliitseid ehituselemente – sellisest ammumöödunud ajast, mida keegi ei suuda ära arvata. Kuna paljud Kreeka kultuskohad, mida siin käsitlen, on kõik omavahel seostatud ja et just praegu hakkan kokku kandma teabekillukesi ühe kriminulli jaoks, peaksid mu lugejad meelde jätma: piirkond, kuhu hiljem Asklepiose auks rajati Epidauros, oli pühapaik juba kiviajal.

Umbes seitsmendal Kristuse-eelsel aastasajal, kui üha enam inimesi suundus palverännakule Epidaurosesse, pühitseti see paik Asklepiosele. Too oli aga Apolloni poeg, selle jumalavõsukese järglane, kes oli rännakul hüperborealaste maale oma lendavai pargasel kohanud laeva nimega "Argo". Zeus olevat korraldanud Asklepiose surmamise – välgunoolega. Mida lubamatut oli too korda saatnud? Asklepios oli ikkagi Apolloni poeg ja see omakorda Zeusi poeg. Niimoodi pidi papa Zeus olema Asklepiose vanaisa. Pärimus teavitab, et pärast seda, kui Asklepios oli jõudnud

Epidaurose pühamu on pärit müütilistest aegadest.

Selline võis olla Asklepiose tempel Epidauroses.

Epidaurose pühamu.

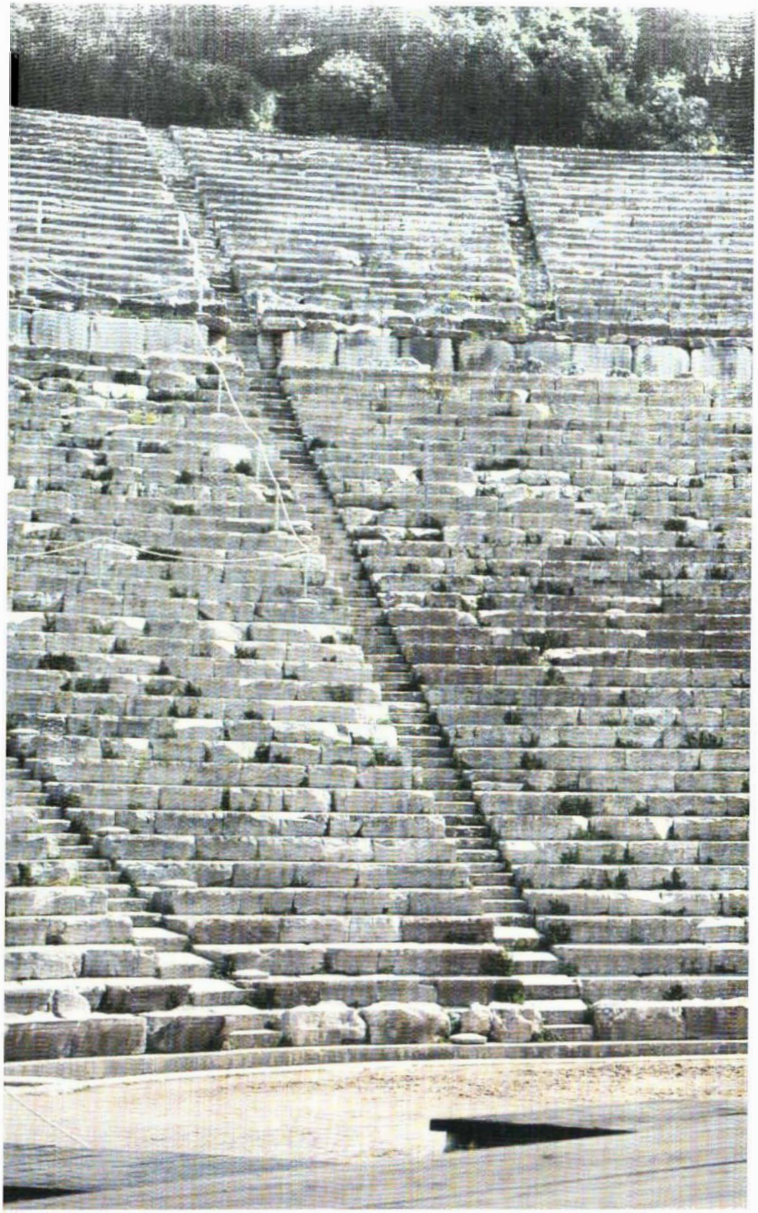

Epidaurose renoveeritud amfiteater.
Akustika on oivaline.

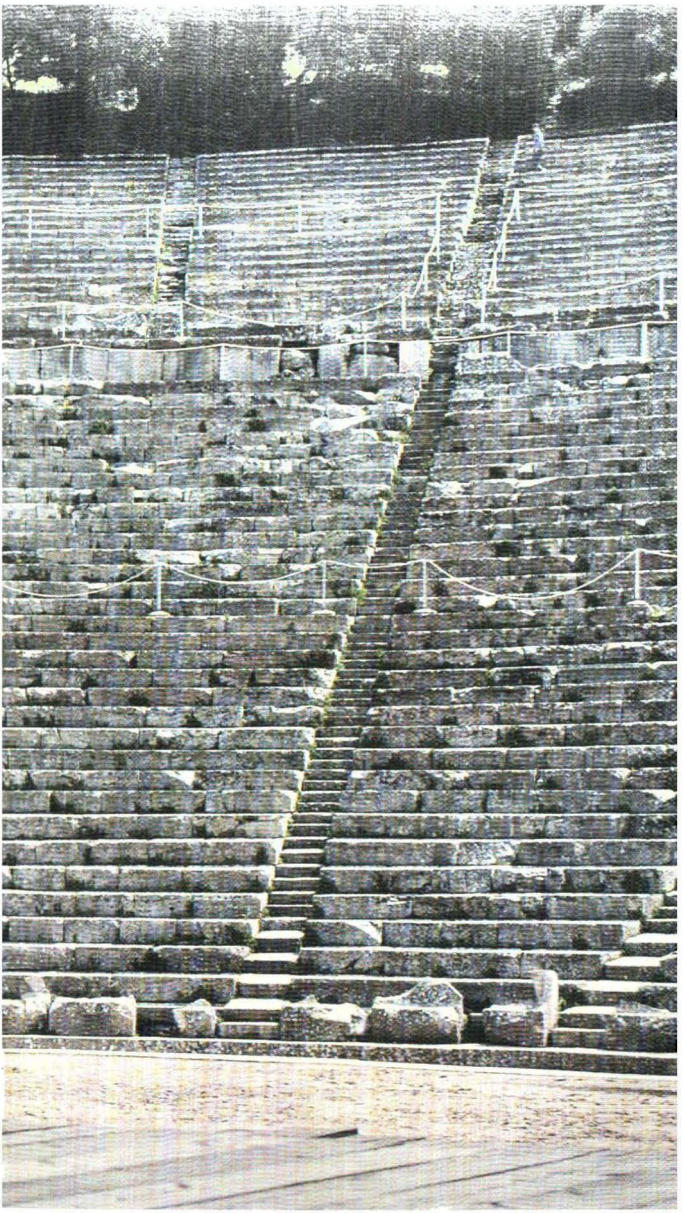

loendamatuid inimesi tervistada, muutus ta üleannetuks ja hakkas koguni surnuid elustama. Säherdune teguviis ärritas Zeusi sedavõrd, et ta andiski käsu Asklepios hukata. (Samas leidub Asklepiose surma kohta teisigi versioone.) Aga ikkagi on vanakreeka autorid teatava seiga asjus üksmeelel: Asklepiost oli kasvatanud kentaur Cheiron. See oli toosama hobuinimene, kelle juures oli ka argonautide juht Iason noorusaja mööda saatnud.

Asklepiose sümbol – roomlased austasid teda kui arstikunsti jumalat Aesculapiusena – oli ümber kepi keerduv madu. Aesculapiuse sau on praeguseni arstide ja apteekrite kaubamärk.

Kahtlemata väärib külastamist ka nüüdisaegne Epidauros. Kuigi sealsed varemed on valdavas osas pärit neljandast Kristuse-eelsest sajandist, leiab uudishimulik rändaja väljakaevamiste piirkonna veerest megaliitehitiste jäänukeid. Seal on tihtipeale üksildased suured kiviplaadid poetatud riburadu maastikule või saanud mõne hoopis hiljem ehitatud põranda ehitusmaterjaliks. Rajatise keskmes on ümara ehitise jäänukid. Mitte keegi ei tea, milline võis kunagi olla selle otstarve. Vanadel aegadel nimetati seda sõõrjat ja poleeritud kiviplaatidega raamistatud süvendit Asklepiose hauaks. Hiljem arvati, et just siin hellitati Asklepiose pühasid madusid. Ometi kõnelevad nüüdsed turismijuhid pisut häbelikul ilmel mingist "labürindist". Kuid midagi selletaolist pole seal mingil juhul. Praegusajal restaureeritakse ja renoveeritakse

Epidaurost ning pärast sellekohaste tööde lõppu ei saa enam keegi kindel olla, kas varasemad oletused säilitavad veel oma kehtivuse.

Mis võis aastatuhandete eest Epidauroses toimuda? Tõbiste ja õnnetustes või sõjas kannatanute rongkäik kulges päevast päeva palverännakuna selle antiikse ravitsemispaiga poole. Seal ootas neid poolteisesaja toaga ulualune, lisaks mitu templit, üldkasutatavad saunad, spordiväljak ja hiljem koguni 20 000 istekohaga teater. Praeguseks on see ennistatud ja akustikagi seniajani nii täiuslik, et turistid võivad koguni ülemises istmereas selgesti kuulda, mida nende giid amfiteatri keskel normaalse valjusega kõneleb. Keskus, kus toimetati raviprotseduure, kandis nime Abaton (tõlkes: mittesisenetav).[73] Pärast seda, kui patsiendid olid kaasatoodud andamid preestritele usaldanud ja paaril ettenähtud tseremoonial osalenud, viidi nad tervistavasse unne. Just see protseduur toimus Abatoni 80 meetri pikkuses saalis, kus leidsid aset tõelised imeparanemised. Aga kuidas teatakse sellest 2500 aastat hiljem? Teatakse seetõttu, et paranenud inimesed tellisid kirjatarkadelt, et nende imeline tervistumine ja tänusõnad jumalatele leiaksid põlistamist kivi- ja marmortahvlitel. Praegugi ripuvad paljud nendest tahvlitest esialgsetes kohtades, samas kui osa on toimetatud säilitamiseks Epidaurose vähelddasse muuseumi. 1882. ja 1928. aasta väljakaevamistel leiti Abatoni põranda alt selliseid tänutahvleid üsna

arvukalt. Milline ravitsemine või koguni imeteod võisid siin aset leida? Paar näidist nendest kivistest tänukirjadest:

"Ambrosia Ateenast, ühesilmne. Ilmus jumala ette härda palujana. Kui ta kõndis mööda pühamut, naeris ta ja pidas võimatuks, et halvatud ja pimedad võiksid terveks saada. Pärast seda, kui Ükssilm oli parandusmajas maganud, väljus ta sealt kahe kõike nägeva silmaga."

"Euhippos kandis tervelt kuus aastat põlves piigitera ja magas paranduskojas... Kui saabus uus päev, sammus ta tervenenult välja."

"Lampsakosest tulnud Hermodikos, kogu kehast halvatu. Asklepios tegi terveks temagi siis, kui ta magas parandustoas. Arst käskis, et ta võtaks pärast väljumist kõige suurema kivi, mida üldse suudab leida. Ta tõigi selle, mis praegugi pühakoja ees lebab."

"Alketas Halieisest. Too oli pime ja magas pühakojas. Kui koitis uus päev, tuli ta sealt nägijana välja."

"Arate Lakoonikast. Vesitõbi. Tema asemel magas ta ema, sellal kui ta ise oli Lakedaimonis, ja ema nägi und... Kui tagasi jõudis, oli tütar terveks saanud. Temagi oli näinud sedasama unenägu.."

"Euphanes, laps Epidaurosest, kannatas kivide käes. Sel ajal kui ta magas, küsis jumal unenäos: "Mida annad mulle, kui teen su terveks?" Laps vastas: "Kümme marmorkuulikest." Jumal naeris seepeale ja lubas tedagi tervistada. Järgmisel päeval oli Euphanes terve."

"Aischines ronis puu otsa, et vaadata läbi akna Abatoni sisse. Ta kukkus puult mingi terava asja otsa ja vigastas mõlemad silmad. Ta pages pimedana Abatoni ja anus jumalat. Tema sai terveks."

"Aristokritos Halieisest. Ta poeg oli läinud merre ujuma, kuid sealt polnud enam tagasipääsu. Tema asemel magas Asklepiose juures parandusmajas isa, kes ei suutnud poissi leida. Kui ta hommikul välja tuli, leidis poja eest täiesti tervena."

Epidaurose tänutahvlitel kirjeldatakse umbes seitsetkümmend üleloomulikku tervistumist ja abisaamist. Võiks öelda, et selles pole midagi eriskummalist, sest säärased paranemised leiavad aset ka praegusajal – näiteks katoliiklaste palverännupaikades, nagu Lourdes Prantsusmaal või Fátima Portugalis. Praegugi ei käitu ime läbi tervise tagasi saanud inimesed teisiti kui ammuste aastatuhandete eest. Nende austusavaldused ja tänu on täpselt samalaadsed. Aga eks sellest annavad tunnistust musttuhat votiiv- ehk tänutahvlit maailma kõigis palverännakupaikades.

Kuid imetervistamised *enne* Kristust ja tänase päeva imetervistamised lähtuvad erinevatelt positsioonidelt. Igaüks, kes saab *tänapäeval* osa imetervistamisest, on südamepõhjani veendunud, et selles pidi osalema Jeesuse, Maarja või vähemalt mõne kristliku pühaku tahe. Epidauroses ei olnud *mingeid* kristlikke tegelasi, kelle poole võinuks abi saamiseks palvetada. Kes või mis põhjustas siis neid ilmselgeid paranemisi? Sellise küsimuse taustal on selge, et spontaansete ja

imeliste tervistumiste jaoks ei vajatagi mingit kristlikku religiooni. Epidauroses usuti Apollonisse ja Asklepiosesse – ja saadi ikkagi terveks.

Nii jääbki järele ainult uskumus, sügav seesmine veendumus, mis käivitab ka paranemisprotsessi. Igas tervistamiskohas, olgu aastatuhandetetagustes või tänapäevastes, leidub enesesisendust, kuid samas ka massisugestiooni. Praegu palvetatakse ühiselt, osaletakse protsessioonides ühiselt, käiakse missadel ühiselt. Varem olid selleks ühiselt toimetatavad ohvrirituaalid, ühised lõhnaained, mida hingati (praegu viirukisuits), ühine flöödimäng, mida kuulati (praegu orel) – või ühine andamite toomine. Igasugune mõte kontsentreeritakse siin teatavasse ahtasse punkti ja teadvus ei võta peatselt enam üldse vastu ümbrust ega argimuresid. Seda protsessi nimetatakse autogeenseks treeninguks või kõneldakse meditatsioonist, kuigi mõttemaailma selline koondamine on toimunud juba väga vanadest aegadest ja on leidnud kasutamist paljude religioonide rüpes.

Praegusajal koonduvad osalejate pilgud igas "imede" toimumise paigas ühteainsasse punkti – olgu siis altarile või mõnele jumalaemakujule. Pärsitakse üldist teadvusseisundit ja inimesed langevad teatavasse hüpnootilisse letargiasse. Niisugust grupielamust võib igaüks meie hulgast omal nahal tundma õppida. Igatsus mingi miraakli järele lähendab võhivõõraid inimesi, loob tahtmatult omavahelisi suhteid, ning need kustutavad igasuguse pelguse – koguni halisemise- ja nutu-

hirmu. Olen seda ūsna sageli täheldanud: Lourdes'i imeallika juurde päevast päeva tõttavates protsessioonides osalejaid täidab sügava uskumise kõikehaarav tunne. Siin, nende inimeste lootuste sihtkohas, ihaldatakse oma piinadest vabaks saada. Need peaaaegu ekstaatilised emotsioonid on saanud iga religioosse tervistamiskoha viljakaks pinnaseks, ja eks sellel võrsudes muutub mõeldavaks koguni mõeldamatu.

Epidauroses *sai* see võimalikuks – tänutahvlid kinnitavad seda. Küllap tundsid sealsed preesterarstid alateadvuse mõjutamise sugestiivset jõudu. Kuid kõigepealt sattusid Epidaurosesse ikkagi mitte preestrid, vaid lihtinimesed. See muutus kõigepealt palverändurite üha suurenevale hulgale ihaldatud sihtkohaks ja tõmbas pärast seda kaasa ka preestrid. Mina näen neid asju niiviisi: millalgi pidi Epidaurose kandis toimuma midagi ebatavalist – taevast oli alla laskunud mingi "jumal". Seda nägid ainult vähesed, ja pealegi pidi nähtu nendes esile kutsuma tohutu hirmu. Kuid see "jumal" jälgis samas ju ka inimesi. Neid ehmatamata, jättis ta kuhugi metsalagendiku veerde pisikingitusi. Pärast esialgset kõhklust tulid inimesed ikkagi nendele järele ja tõid "jumalale" vastutasuks ka oma kingitusi. Edaspidi hakati neid nimetama ohvrianditeks.

Paljud inimesed olid põdurad, ja ega seegi jäänud "jumalale" märkamatuks. Vahepeal hakati "jumalat" usaldama ja tema asus viletsaid ravima. Teave sellest levis kulutulena kõikjale. Koguni pärastpoole, kui see

"jumal" oli ammustaega lahkunud, saabus sellesse ebatavalisse paika järjest uusi haigeid. Nii tuligi rajada templid – ja autosugestioon hakkas õilmitsema. Võibolla jättis "jumal" koguni enesest maha või peitis kuhugi maa sisse ka midagi tehnilist, et saaks kõike edaspidi toimuvat eemalt jälgida ja vahest isegi sekkuda asjade käiku. Samas jääb mulje, et see "jumal" teadis, kuidas toimib inimese mõistus ja milleks on ta teadvus suuteline.

Praegugi on Epidauros kentsakas paik. Mobiiltelefonid kas üldse vaikivad või töötavad tõrksalt ja riiklik televisioonikompanii on pidanud saadete rahuldava vastuvõtu tagamiseks paigaldama mitu võimendavat releejaama. Arheoloogilisest tsoonist pisut eemal on rajatud üha uusi hotelle ja seal on käinud suure saladuskatte all palverännakul koguni Prantsusmaa nüüdseks surnud president François Mitterrand, et anuda paranemist rängast haigusest. Pole ainult teada, millisele jumalale ta oma soovid adresseeris.

Jumalavõsukeste järgmine tegevuskoht, mida peaksin lühidalt valgustama, oli Kreeta. Selle Vahemere saare ajalugu on mõneti seotud tehnikaga, see oli tegevusväli mõnegi leiutise jaoks. Olen juba kirjeldanud, kuidas kuningatütar Europe armus sõnnisse, kes tegelikult osutus Zeusiks ja ujus tolle nägusa printsessiga otsejoones Kreetale. Seal sigitas Zeus oma kallimaga kolm poega, üks nendest kandis nime Minos. Tema sai Kreeta kuningaks ja sai salapärasel viisil iga üheksa aasta tagant

Zeusilt uusi korraldusi. Küllap oli tal vaja sobituda uuemate aegadega ja olla üha uuenevate seadustega, mis isalt saadud, teistele rahvastele eeskujuks. Minos laskis püstitada vägeva palee, sellise, mida tolleaegne maailm polnud veel kusagil näinud. Ja enesestmõistetavalt võttis jumalapoeg Minos enesele ka jumalikust soost abikaasa – päikesejumal Heliose tütre.

Ühel kaunil päeval soovis Minos tuua ohvrit ning merejumal Poseidon läkitas talle kauni ja noore sõnni, kes oligi õigupoolest selleks rituaaliks mõeldud. Kuid Minos jättis saadud looma ellu ja hukkas sootuks ühe teise. See vihastas omakorda Poseidonit, kes asus kättemaksu hauduma. Jumalasoost olendid polnud muidugi kollanokad ja kuidagiviisi korraldas Poseidon asjalood nii, et Minose naine armus just ja nimelt sellesse sõnni – jube lugu! Mõistagi ei tohtinud valitseja proua avalikult demonstreerida oma perversset lembust mingi pulli vastu. Seepärast andiski kuningatar Kreetal tegutsevale geniaalsele mehaanikameistrile ülesande valmis ehitada tehislehm. Selle tehnikamehe nimi oli Daidalos ning eks ta siis konstrueeriski niisuguse lehma, milles kuninganna võis lebada, ja... ega vist too kena sõnn märganudki, kellega tal tuli õigupoolest tegemist teha. Toimus vahekord selle "lehmaga" ja mõne aja pärast hakkas kuninganna tundma ärritavat kõhuvalu. Ta sünnitas – kelle siis muu? – hübriidolendi, nimelt inimese keha ja sõnni peaga peletise. Ja kuivõrd see daam oli ikkagi kuningas Minose valitseja abikaasa, sai värdjas nimeks Minotauros.

Kuningas Minos oli muidugi lausraevunud. Temagi andis tollelesamale tehnikule Daidalosele korralduse ehitada hiiglaslik vangla Minotaurose jaoks. Nii valmiski labürint – säherdune keerukas, et mitte keegi sisenenutest ei osanud enam väljapääsuteed leida. Kuid tollel loominimesel olid ütlemata vastikud soovid. Igal aastal tuli labürinti tuua Minotaurosele eineks seitse noorukit ja seitse neitsit. Aga näe, Ateena kuninga poeg Theseus plaanitses see peletis surmata ja lõpetada inimelude ohverdamine. Sel ajendil pakkus ta ennast vabatahtlikult järjekordseks ohvriks ja tuli Kreetale, kus aga armus Ariadnesse, mõistagi ühte kuningas Minose tütardest.

Toosama tehnikamees Daidalos sai taas uue tellimuse, seekord Ariadnelt, et tema kallim pääseks pärast Minotaurosega võitlemist labürindist välja. Daidalos, kellel oli iga probleemi jaoks lahendus lausa käisest võtta, näitas kuningatütrele labürindi väljapääsu ja ulatas talle lõngakera, maailmakuulsa "Ariadne lõnga". Theseus pidi kinnitama selle otsa labürindi sissepääsu juurde ja siis lõnga enese järel lahti kerima, et niiviisi hiljem uuesti tagasi jõuda. Nähtavasti oli sissepääs samas ka väljapääs ja ainuüksi Daidalos, tolle rajatise konstruktor, võis seda teada.

Loo jätku jutustamine läheb päris hõlpsalt. Kuningapoeg surmas Minotauruse. Loomulikult sai kuningas Minos teada, millist rolli oli kogu loos mänginud tehnik Daidalos. Nii heidetigi ta koos poja Ikarosega trahviks vangikongi. Seal konstrueeris

nupumees puidust, sulgedest, vaigust ja muudest materjalidest kaks lennuvööd. Peatselt lehvisid nad õhuavaruses ja lendasid rõõmsalt terve Kreeta saare kohal. Paraku unustas pojuke papa hoiatuse – mitte liigselt läheneda Päikesele, sest siis hakkaks vaik sulama ja suled kõrbema.

Täpipealt nii juhtuski ja nooruk kukkus alla. Nendest aegadest kannab sealne meri Ikarose nime ja saar, mille rannale lained laiba heitsid, on samuti Ikaria.

Papa Daidalos jõudis oma tehistiibadel Sitsiiliasse. Sealne kuningas võttis geniaalse konstruktori avasüli vastu, sest eks iga valitseja hindab üleolekut tehnika alal. Minos Kreetal oli muidugi Daidalose pagemise pärast maruvihane. Ta lasi oma laevastikul terve Vahemere läbi kammida ja leidis otsitava tegelikult alles Sitsiiliast. Ainult et sealne valitseja ei tahtnud taevaannina saabunud tehnikameistrit enam käest anda. Ning vanniskäigu ajal kõrvetasid Sitsiilia kuninga tütred kreetalasest jumalapoja Minose keeva veega surnuks. Kreekas on käibel olnud legende, mis kinnitavad, et kuningas Minose laip viidi Kreetale tagasi ja maeti sinna.

Enesestmõistetavalt ei toimunud see lugu nii, nagu kirjeldab pärimus. Kreeka arheoloog Anna Michailidou arvab, et on toimunut täpselt resümeerinud:[74] "Ühelgi juhul ei kajasta see müüt ajaloolist reaalsust." Ometi on kõik vanakreeka tuntud luuletajad ja ajaloolased kirjutanud Kreeta pärimustest: Homeros ja Hesiodos,

Knossoses oli maase kaevatud sadu savikruuse. Nendes hoiti õli – kas kütust "jumalate järglaste" lendavate masinate jaoks?

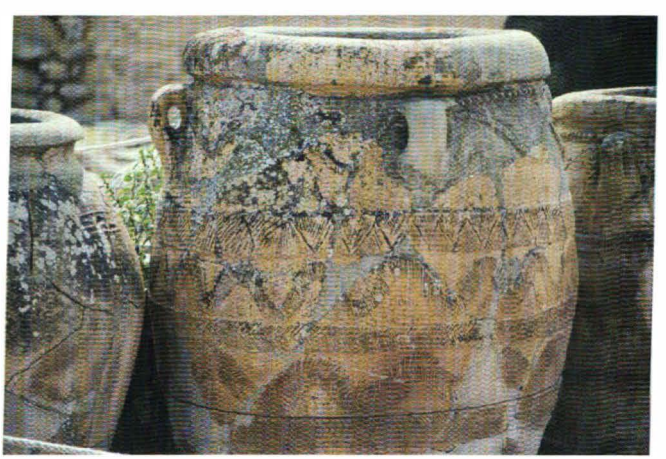

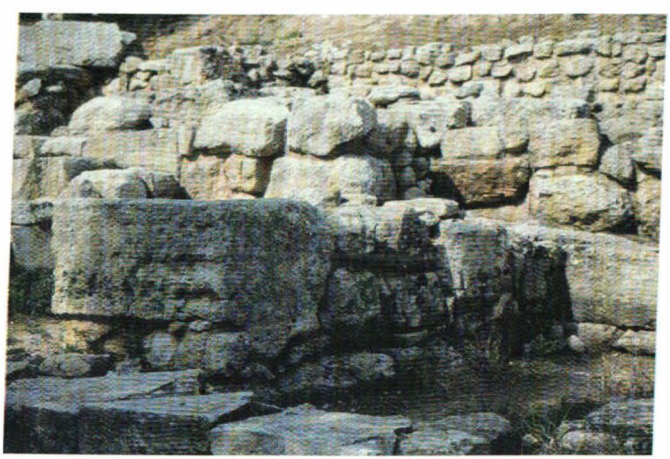

Kuningas Minose palee algmed Kreetal ulatuvad megaliitide ajastusse.

Thukydides, Pindaros, Plutarchos, Diodoros Sitsiiliast ja loomulikult ka "ajalookirjutamise isa" Herodotos. Igaüks pakub oma teostes lahknevaid variante ja lisandeid, kuid ometi säilib nendes raamjutustus endisena.

Kreetalt pole ealeski mingit labürinti leitud, kui mitte ei peeta selleks kuningas Minose paleed, sest too "Villa Minos" oli ikkagi suurem kui Buckinghami palee ja koosnes ühtekokku umbes tuhande neljasajast mitmel korrusel paiknevast ruumist. Nendesse võinuks tõepoolest ära eksida ja üksnes mingi sõnninimene suutis seal orienteeruda. Kuid 19. sajandi keskel polnud see tohutu ehitistekompleks midagi enamat kui mingi väheütlev kinguke.

Alles 1878. aastal alustas kreeka teadlane Minos Kalokairinis Knossoses esialgu üsna tagasihoidlikke kaevamistöid, kuni kuus aastat hiljem saabus sinna britt Arthur Evans (1851–1941). Tema uskus, täpipealt nagu Heinrich Schliemann, et Homerose kirjeldused kajastavad kunagist tegelikkust. Nimelt oli Homeros väga põhjalikult kirjutanud Kreeta pärimustest ja koguni pakkunud täiesti usaldusväärseid selgitusi Knossose palee – kuningas Minose residentsi – kohta.

Arthur Evans naasis kõigepealt Inglismaale, kus ta edutati muuseumidirektoriks Oxfordis. Seal kogus ta raha ja otsis soosijaid, et saaks asuda Kreetal kaevama. Alates 30. märtsist 1900 hakkaski seal kolmekümnepealine meeskond tegutsema. Kiht-kihilt pinnast eemaldades paljastasid väljakaevajad kuningas Minose salapärase lossi.

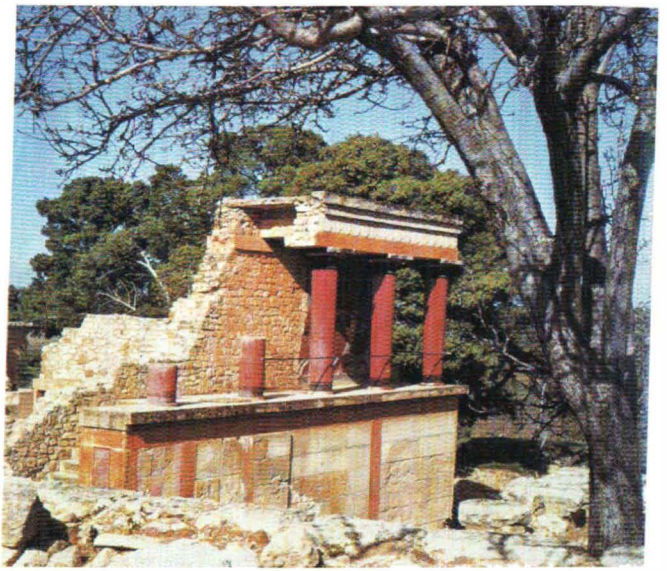

Knossose palee säilmed ja restaureeritud saal Kreetal.

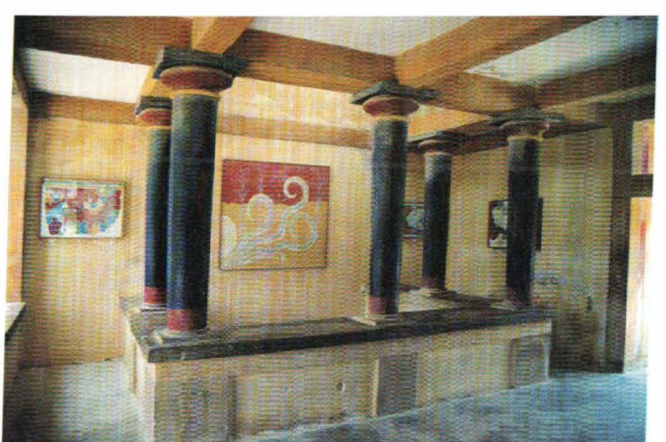

Otsemaid selgus üks oluline seik: seal oli austatud sõnni. Selle looma kujutisi leiti seinamaalingutelt ja savitahvlikildudelt ning kõikjalt tuli esile härjasarvi. Samas ei leitud midagi tehnikaalast, nagu ka mitte geniaalse Daidalose töökoda, Minotaurose luustiku jäänuseid ega paraku ka "Argonautikast" teada robot Talose metalldetaile. Küllap roostetab see niikuinii mingi merelahe vetes, selleks tõenäolisi paiku leidub Kreeta rannikul tuhandeid.

Terve saar oli väljastpoolt kindlustamata. Eeldatavate merelt saabuvate kallaletungijate vastu polnud ehitatud müüre ega kaitsevalle. Võiks küsida, kas Talos ikkagi aitas? Oli kuidas oli, kuid Arthur Evans suutis tõestada, et Homerose kirjeldused on üsnagi tabavad. Samas hämmastas väljakaevajaid kõigepealt leidude iga. Knossose palee oli korduvalt hävinud ja siis taas üles ehitatud, kusjuures isegi vanima osa mõõtmed pidid olema enam-vähem samad kui uusimal. Kõik ulatus viie tuhande aasta tagustesse aegadesse ja iga paljastatud kihiga jõuti kiviajale veelgi lähemale. Lõpuks selgus, et sellessamas paigas, kuhu hiljem rajati Knossose palee, elasid inimesed juba 8000 aasta eest. Mida erilist võis seostuda sealse kohaga? Leiti ka megaliitjäänukeid – mitte ainult Knossosest, neid oli hajutatud ka mitmetesse muudesse Kreeta templikompleksidesse.

Knossose palee ehitised moodustavad osalt otsekui sahtlitena üksteise sisse asetatud siseõuedega, saalidega, väheldaste kambritega ja madalate ustega kompleksi. Seal on kümblusvannitaolised väljavooluava-

dega varustatud anumad – kuid ometi äravoolutorudeta. Lõpuks üllatab treppide hulk: kolm nendest asusid ühes ja samas kohas, üksteisest kõigest kümne meetri kaugusel, ning suubusid avarale katuseterrassile. Kas peeti vajalikuks, et kõik elanikud pääseksid sinna viivitamatult? Arthur Evans leidis palju laoruume, milles hoiti kahe mehe kõrgusi savianumaid. Selle kohta kirjutas professor dr. H. G. Wunderlich:[75]

"Juba tagavarade jaoks kasutatavate normaalkõrgusega anumate puhul võib hämmelduse saatel iseeneselt küsida, kuidas neid õigupoolest õnnestus üldse tühjendada ja vahetevahel ka pesta, sest pikavarreliste koppadega ei pääse põhjani koguni toolilt või taburetilt. Need hiidsuured *pithos*'ed (savianumad), mida ei õnnestu isegi kallutada, manavad meie ette lahendamatu probleemi... Hiiglaslikud *pithos*'ed tuli kohale toimetada juba enne neid ümbritsevate müüride ehitamist, siis üles seada ja alles seejärel müür valmis laduda. Pealegi polnud pärastpoole mingit võimalust neid teiste anumatega asendada. Täitmine ja tühjendamine võis toimuda ainult voolikute abil, kasutades sifooni põhimõtet. Aga ikkagi olnuks äärmiselt ebapraktiline paigutada selliseid anumaid nii tülikal viisil! Ometi vaadatakse sellestki probleemist pisut hämmeldunult mööda..."

On välja arvutatud, et üks savikruusimonstrum mahutab keskeltläbi 586 liitrit:[76] "Ühtekokku oli ainuüksi Knossose palee läänetiivas selliseid anumaid 420, mis vastab 226 000-liitrisele kogumahule."

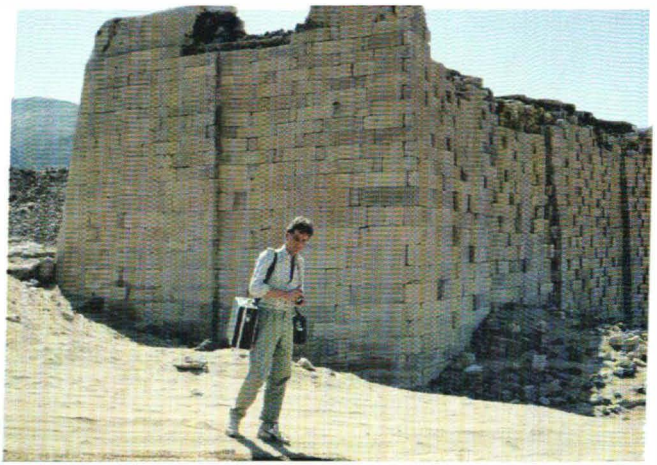

Maribi pais (Jeemen) oli antiikaja vägevaim.
See ehitati Saaba kuninganna päevadel.

Muidugi leidus lisaks läänetiivas asuvatele samasuguseid "õlikanistreid", mida arheoloogid sageli "tsisternideks" nimetavad, ka lossikompleksi teistes osades. Ladustamismaht oli üüratu. Kuid milleks? Üks teooria viitab sellele, et minoslased valmistusid kriisiolukorraks. See aga pole veenev argument. Knossoses ei peljatud mingit ohtu ja terve Kreeta jäeti kindlustamata. Valitsejal kui jumalapojal oli vastavateks olukordadeks varuks erivõimeid ja pealegi tiirutas vahetpidamata ümber saare ka robot Talos. Milleks tuli siis varuda absurdsetes kogustes söögiõli, mis hakkas pealegi vahemerelise kliima kuumuses peatselt räästuma?

Me ei tea seda ja nii jäävad päevakorda ainult ideed või oletused, lubamaks kõne alla tuua vähemalt ühe võimaliku versiooni. Paari aasta eest tegelesin kuningas Saalomoni ja Saaba kuningannaga.[77] Seoses sellega ilmnes, et Saalomon kasutas mingit lennumasinat, "mille oli valmistanud jumala poolt antud tarkuse kohaselt" ("*Kebra Negest*", 30. peatükk). Ühe selletaolise "vankri, mis lendab läbi õhkude", oli ta kinkinud ka oma armsamale, Saaba kuningatarile. Säherduse masinavärgi puhul polnud tegemist mingi maavälise päritoluga sõidukiga, vaid usutavasti küllalt lihtsa konstruktsiooniga, näiteks tsepeliinitaolise kuumaõhupalliga. Ei tule unustada, et mütoloogilised jumalapojad omandasid isadelt terve hulga tehnilisi teadmisi. See tõstiski nad tavainimestest kõrgemale.

Mitme tuhande aasta tagustes kirjeldustes Saalomoni õhusõiduki kohta on juttu sellestki, et see

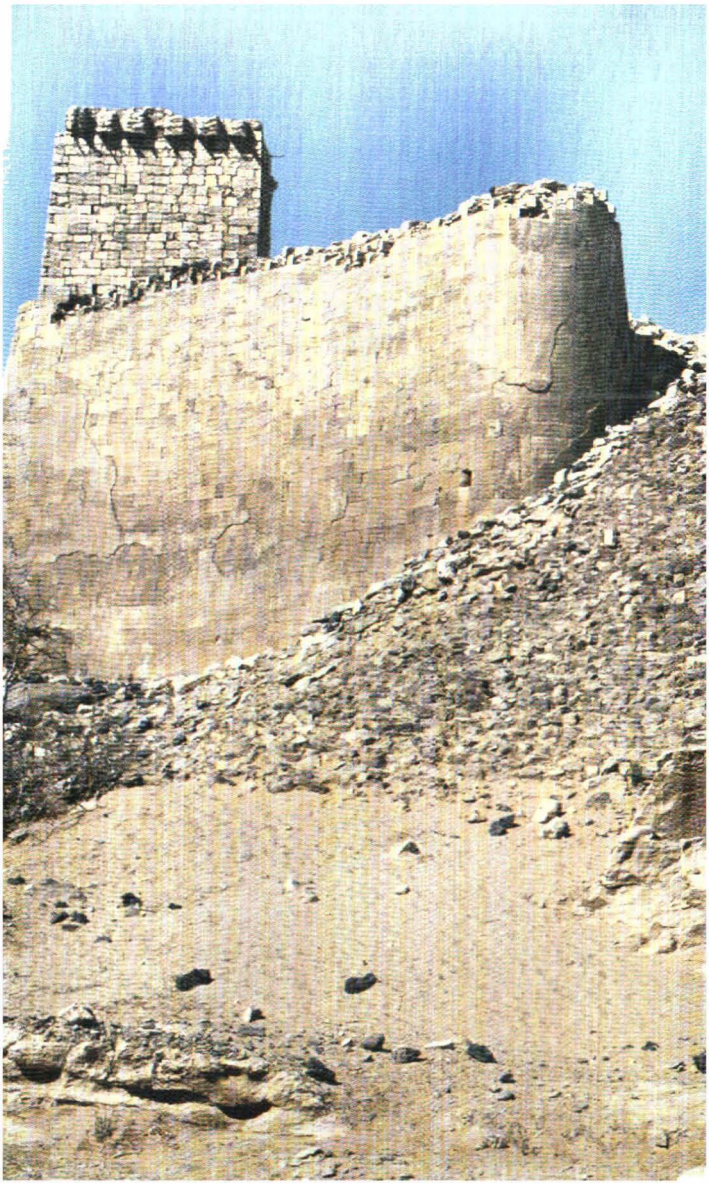

Maribi pais.

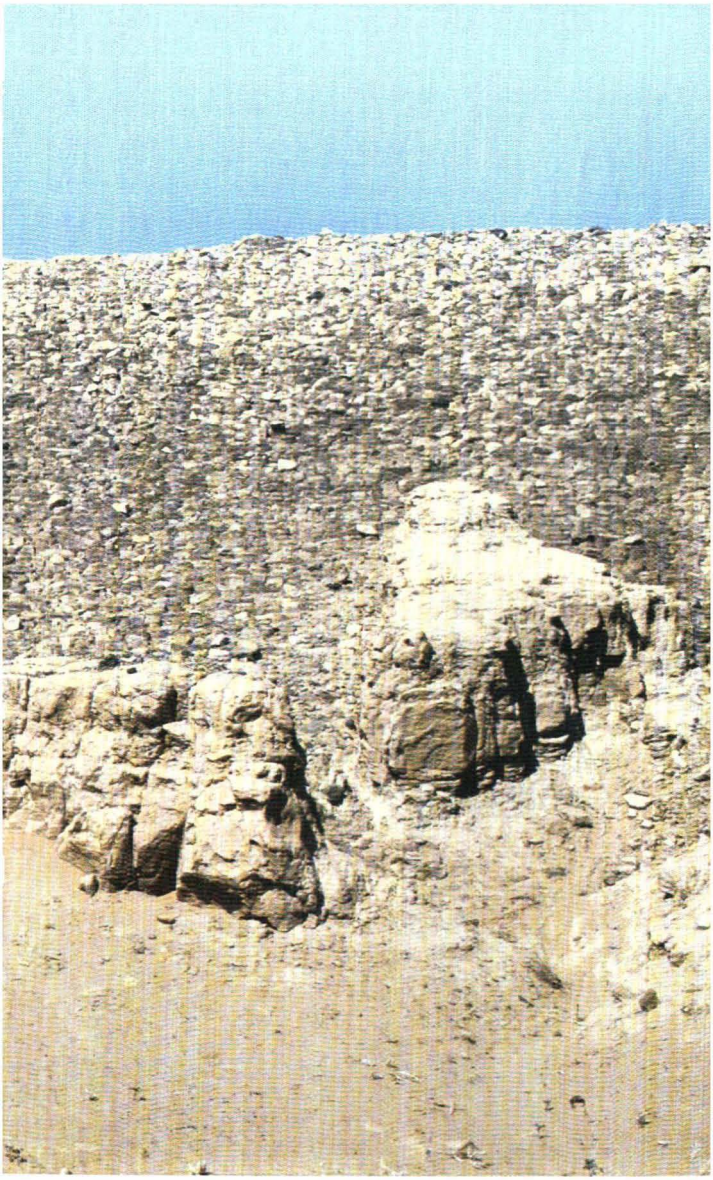

lendav riistapuu vajas tuld ja vett. Tõepoolest leiti mitmelt mäetipult pentsikute ehitiste jäänuseid, mis olid kõik püstitatud kuningas Saalomoni auks. Araabia maailm kutsub neid mäetippe "Takt-i-Suleiman", niisiis "Saalomoni troon", ning neid võib leida praegusest Kašmiirist kuni Iraani ja Iraagini, nagu ka tervelt Araabia poolsaarelt kuni Jeemenini välja. Nendes mäeharjadele asetatud ehitistes või templites austati vett ja tuld – ning sealt on leitud õliladusid. Kui pooldada arvamust, et Saalomoni lennumasin sai jõu primitiivselt aurumasinalt, siis oleks muidugi vajatud nii vett kui ka tuld. Ent kuidas kuumutas Saalomon oma lendavas kastis vett? Eks ikka põleva õli abil, täpselt samamoodi, nagu taht õlilambis annab valgust.

Nii oleks mul alust pisut provokatiivselt küsida: kas Knossose palees oli kütuseladu? Kas pidid kõik inimesed ühekorraga tormama mööda rööptreppe lamekatustele, kui teavitati mingi lendava pargase saabumisest? Antiikkirjandus pakub sellekohaseid viiteid. Rooma ajaloolane Plinius Vanem (toosama, kes hukkus meie ajaarvamise 79. aastal Vesuuvi purskel) teavitab oma "Loodusloo" kuuendas raamatus Araabias elavatest rahvastest:[78]

"Mariaba [Marib Jeemenis – *EvD*] on ennekõike kuninglik residents... Sisemaal piirnevad atramiitidega minealased, kes, nagu arvatakse, pärinevad Kreeta kuningas Minosest..."

Aga kaheteistkümnendas raamatus võtab Plinius käsile Araabia puuliigid, huvitudes kõige enam viirukipuust:

"...see piirneb ühe teise alaga, kus elavad minealased, ja selle kaudu veetakse mööda ahast teerada välja viirukit. Just minealaste rahvas alustas sellega kaubitsemist, ja teeb seda agaralt, ning nende järgi kutsutakse seda ka mineumiks. Peale minealaste endi ei näe ükski araablane eales viirukipuud, isegi mitte see, kes viibib nende keskel. Seda tohivad vaadata ainult minealased ise. Neid olevat kõigest kolm tuhat perekonda, kes kasutavad pärimise teel seda õigust..."

Siinne segasena tunduv jutt omandab selgemad piirjooned. Knossose palee oli pikkade aegade kestel taas ja taas purunenud ning siis uuesti üles ehitatud. Kuid umbes 1500-ndate aastate paiku enne Kristust haihtuvad "minoslased" sealt otsekui õhku ja nende ehitised Kreetal langevad katastroofi ohvriks. Kuni selle hetkeni oli hoitud lossis hiigelsuurt õlivaru. Samal ajal oli kauges Jeemenis tekkinud minoslaste haruettevõte, kes tegeles viirukikaubandusega. Viiruk oli tollal vähemalt kulda väärt – ja eks just seda metalli ihaldasid jumalate võsukesed kõige enam. Juba vahetuskaubanduse iidseimatel aegadel tuli kunstnikele ja töölistele töö eest tasu maksta, sest mitte keegi ei saanud lausa peost suhu elada. Saaba kuninganna laskis Maribis (Jeemenis) rajada antiikaegade suurima ja tehnoloogiliselt geniaalseima paisutammi ning ta sugukond tegeles gigantse palee ehitamisega Kreetal, sellesamaga, mis maavärinates alatasa kokku varises. Vaevalt oleks küllaldase finantstoetuse puudumisel selline ette-

võtmine paigast liikunud. Pliniuse järgi olevat minealased *algust teinud* just viirukiga äritsemisega ja seepärast nimetatakse seda kraami ka mineumiks. Pliniuse silmis polnud minealased üldse mingid Kreetalt tulnud kaupmehed. Ei, nad olid araablased: "Peale minealaste ei näe ükski araablane... viirukipuud."

Saaba kuningatar oli Kreeta kuninga Minose järglane. See aga omakorda oli jumalapoeg, kes valdas vanematelt saadud tehnilist teavet. Ka Saalomon kuulus sellesse hiilgavasse teadjameeste ringkonda, kusjuures – see selgub araabia kirjandusest täiesti üheselt – tolle valitseja kasutada oli sootuks teisi tehnilisi võimalusi kui need, millest kõneldakse Vanas Testamendis.[79, 80] Tema kallimaks oli ikkagi Saaba kuninganna, keda ta käis alatasa oma õhusõidumasinal lennates külastamas. Lõpuks tähendab see, et müütiline kuningas Minos oli – kui pärimus selle heaks arvab – ühe "jumala" poeg, kes pealegi abiellus päikesejumal Heliose tütrega (toosama Helios loovutas vastutahtsi oma pojale Phaethonile kasutamiseks päikesevankri).

Selle perekonna võiksime lahterdada tehnikatundjate hulka. Nende võim Kreetal tugevnes. Nad lasksid ennast inimeste poolt hellitada ja teenindada. Nad ehitasid robot Talose, mis valvas saart. Kohalikku rahvast õpetati suurtes kogustes õli tootma – seda vajati lendavate kastide käitamiseks. Minose üks järglanna valitses Araabiat ja rajas viirukikaubanduse. Ka Saaba riigis toodeti ebatavaliselt palju õli. Sedaviisi võis läbi paljude põlvkondade nihutada siia ja sinna suuri varandusi.

Kõike tehti kuninglikul kombel, kuni lõpuks lõi perekonna kreeta haru teistest lahku. Seesama saatus tabas ka Saaba riiki. Eks ajapikku degenereerub koguni kuninglik "siniveri" ja koos sellega hääbuvad ka kunagiste tehnoloogiate salatarkused. Nii see tõepoolest on.

Millal see kõik alguse sai, on niisama tõestamatu kui ajahetk, millal esimesed inimesed võtsid ette palverännaku tervist toova jumala juurde Epidaurosesse. Minu käsitlusviisi jaoks jääb ikkagi oluliseks: selles geograafilises punktis, kus hiljem paiknes Kreetal Knossos, viis kilomeetrit praegusest Herakleioni linnast kagus, austati juba kuue tuhande aasta eest jumalaid. Sellel tõdemusel on parasjagu tegemist mõistatustega, mille jälgedes sammun.

Kreetast põhja pool asub Antikythera väin; see on nime saanud kahe saare, Antikythera ja Kythera järgi. Vanadel aegadel, kui meremehed ei söandanud veel põiki üle merede sõita, vaid püüdsid alati turvalisuse huvides rannikut pilgu all hoida, juhtus laevadega siiski alatasa õnnetusi. Kord põrkasid need ööpimeduses kokku, kord puhkes pardal tulekahju, kord kaaperdasid aluseid mereröövlid või sõjalaevad, teinekord uputasid koguni kaptenid ise oma laevad sügavikku.

Juhuse tahtel leidis ühe sellise vraki Kreeka laeva meeskond, kui oli varjunud tormi eest Antikythera idaservas asuvas lahes. Õigupoolest korjati käsni, merekarpe ja pärleid, ja kui juba tuli Antikythera rannal ööd veetma jääda, võis ju sealgi järgmisel

hommikul vette sukelduda ja pisut saaki otsida. Kolmekümne meetri sügavuses (oli parajasti mõõnaaeg) silmas tuuker Elias Stadiatis puidust masti ja peatselt ka mingi laevavraki kontuuri. Erutunult teavitas ta oma leiust ka seltsimehi ja kõik hüppasid vette, et uppunud laeva lähemalt uurida. See toimus kaks päeva enne lihavõtteid aastal 1900. Järgmistel päevadel tariti üles üha rohkem ja rohkem esemeid ning nii oli aeg küps, et informeerida leiust ka võimusid.

Niisugune sukeldumine oli eluohtlik, sest 30-meetrisesse sügavusse tohib tuuker päeva jooksul minna ainult kaks korda. Hapnikuballoone muidugi polnud ning sukeldujatel oli omajagu tegemist, et üldse vrakini jõuda, asetada laadungist midagi nööri otsas kõlkuvasse korvi ja siis jalamaid pinnale tõusta. Toonaseid olusid silmas pidades ei panegi imestama, et kõigest kaks meest jätsid sellesse afääri oma elu ja veel kaks haigestusid tõsiselt.

Möödus mitu kuud ning päevavalgele toodi kujukesi, münte, kaks pronksist küünlajalga, siniseid vaase ja koguni väheldasi marmortaieseid, mis pärastpoole dateeriti aastasse 80 enne Kristust. Lõpuks silmas üks meestest veealuses hämaruses mingit ristatahukakujulist eset, mida katsid merekarbid, lubi ja roostetanud metallitükid. Sukelduja muidugi ei osanud arvata, mis nimelt oli ta käte vahele sattunud. Järgmistel päevadel tõsteti välja veel teisigi sama eseme juurde kuuluvaid fragmente, kuid isegi pardale toodud arheoloog ei mõistnud selle ainulaadse leiu tähendust.

Kreeka Rahvusmuuseumis Ateenas töödeldi pärastpoole seda vormitut moodustist keemiliselt, et ladestunud kihte eemaldada. Konservaatorite imestusel polnud piire, kui järsku tulid esile hammasrattad. Neid hoidsid koos kaks ristjalt asetatud metall-liistu. Siis murdus paraku restauraatori näpitsate vahel vaevalt kaks millimeetrit paks rattake. Alles nüüd taibati, et tegemist on tehnilise seadmega, ja mõisteti ka seda, et abiks vajatakse spetsialiste.

Üks tudengitest, kes tol ajal pintseti abil üksikuid hammasrattaid lahti monteeris ja kemikaalide abil puhastas, oli hilisem arheoloog Valerio Stais. Tema oli ka esimene, kelle peas hakkas Kreeka Rahvusmuuseumi poolhämarates saalides "lambike põlema". Nimelt oli Antikythera leiust vahepeal lahti harutatud üle kolmekümne mitmes suuruses hammasratta ja nähtavale olid tulnud ka mõned vanakreeka kirjapildis sissegraveeritud tähemärgid. Aparaadil pidi ilmselgelt olema mingi seos astronoomiaga. Valerio Stais kõneles sellest oletusest kellelegi ajakirjanikule – ja sai jalamaid kaela terve laviini asjatundjate sõimu.

Järgmistel aastatel tegelesid mitmed tõelised ja ka isehakanud spetsialistid "Antikythera masinaga", nagu seda oli vahepeal nimetama hakatud. Nagu tavaliselt – üsnagi erinevate tulemustega. Suvel 1958 sai noor inglise matemaatik dr. Derek J. Solla Price loa hakata seda kentsakat antiikeset täpsemalt uurima. Alles nüüd – 55 aastat pärast leidmist – võis ka üks matemaatik, kes oli pealegi astronoomiat õppinud,

selle probleemi juurde pääseda. Hiljem sai dr. Solla Price teaduse ajaloo professoriks Ameerika Ühendriikide Yale'i Ülikoolis. Ta omandas ainsana põhjalikud teadmised "Antikythera masina" kohta ja ei varjanud samas suurt üllatust selle leiu olemuse üle.[8]

Metalldetailid olid puhtast pronksist ehk vase ja tina mitmesuguses vahekorras sulamitest. Materjalis võis kindlaks määrata ka väikesi kulla, nikli, arseeni, naatriumi, raua ja antimoni koguseid. Sissegraveeritud kreeka tähed, mida sai tuvastada ainult fragmentide järgi, selgitasid lõplikult seadme astronoomilise tähenduse. Esile tulid sõnad, nagu "...õhtul Sõnn...", "...loojub Veega õhtul...", "...Plejaadid lähevad hommikul". Olid ka tähtede nimed ning tähtkujud, näiteks Kaksikud, Altair ja Arktuurus. Teksti vahele olid graveeritud pisikesed numbrid. Tagatipuks oli aparaadil veel kolm ümmargust jaotistega skaalat, mille põhimõtet võis võrrelda arvutuslükatiga. Enam kui kolmkümmend mitmes suuruses hammasratast olid omavahel sidestatud ja telgesid pidi vasest plaadile monteeritud. Masina põhidetailide hulka kuulusid koguni diferentsiaalmehhanismi rattakesed. Nende ülesandeks oli nähtavasti hoolitseda selle eest, et saaks määrata tähtede omavahelisi positsioone. Kõik siinöeldu kõlab keerukana, kuid ei tarvitse seda olla. Näiteks kui Plejaadid tõusevad punktis X, siis kus asub sel ajal täht nimega Altair? Skaaladelt sai lugeda ka Kuu asendeid Päikese ja Maa suhtes või Siiriuse tõusu ja loojumist Veega suhtes.

Nähtavasti ehitati Antikythera masin paar aastasada enne meie ajaarvamise algust. Ometi pidi konstrueerimine aset leidma mingis salalaboratooriumis, sest teave, mida sai sellest seadmest ammutada, ei sobinud kuidagiviisi kokku nende aegade astronoomia tasemega. Sama kehtis ka ehitamisel kasutatud rakendustehnoloogia ja peenmehaanika kohta. Pärast aastaid väldanud tööd kõneles professor Solla Price ühel koosolekul Washingtonis Antikythera masina uurimisest, öeldes, et temale näib kõik sellisena, otsekui oleks Tutanhamoni hauast Egiptuses leitud reaktiivmootor. Seejuures teadis Solla Price enesestmõistetavalt, et just vanade kreeklaste hulgast oli võrsunud osavaid matemaatikuid ja leiutajaid: kas või Aristoteles (384–322 e. Kr.) või Archimedes (285–212 e. Kr.). Suurepäraseid astronoome leidus ka araablaste hulgas ning meie ajaarvamise 1000. aasta paiku ehitati mehaaniliselt toimivaid kalendreid, niinimetatud astrolaabe. Ometi ei saa kõike seda ühitada tasemega, mida kätkes Antikythera masin. Solla Price:[81] "Emb-kumb, kas Antikythera masin esitleb sellist eesrindlikku suunda, millest pole kusagil eales midagi kirjutatud, või on see mingi tundmatu geeniuse ulatuslik sekkumine." Ja edasi: "Isegi juhul, kui võtta arvesse dateerimise kõige laiemad võimalikud piirid, peaks olema selge, et meie ees seisab midagi sootuks komplitseeritumat kui kõik see, mida antiikliteratuur on kunagi mainimud."

Just selline teadur nagu professor Solla Price, kes on ainsana aastakümneid tegelenud Antikythera

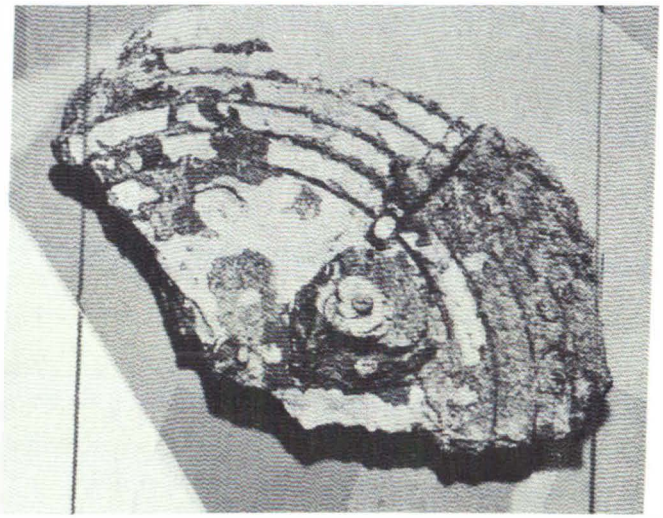

Sellel kaksikleheküljel kujutatud Antikythera masinat saab praegu imetleda Ateena Rahvusmuuseumis.

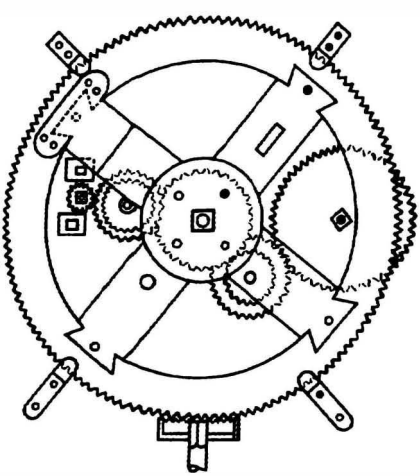

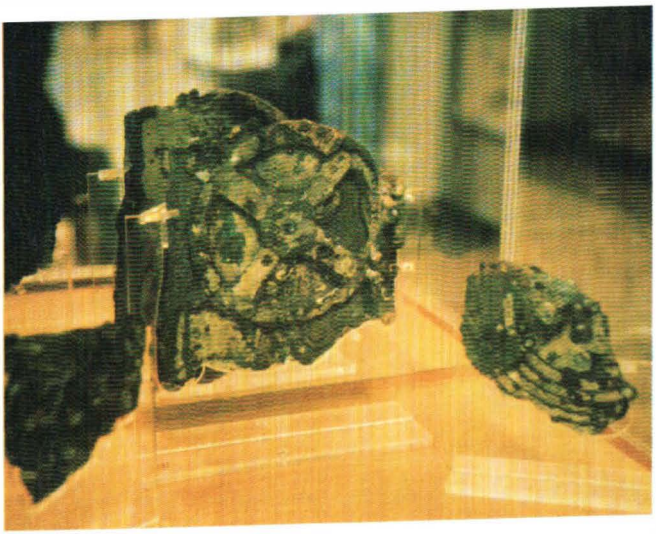

imemasinaga ja abiks võtnud terve mehaanikat, matemaatikat ja astronoomiat käsitleva antiikkirjanduse, lõpetab uurimuse selliselt:

"Oleme Antikythera mehhanismi puhul põrkunud variandirohke fenomeniga – kõrgtehnoloogiaga. Aga *high-technology* on mõiste, millega tähistatakse spetsiaalselt ka teaduste edenemist."

Peaaegu üheksakümmend aastat hoiti Antikythera masinat laiema publiku pilgu eest varjul. Nüüd on selle mitmed detailid välja pandud Ateena Rahvusmuuseumis – klaaskastis, kõigile imetlemiseks. Aparaadi eredalt valgustatud säilmed näitavad õpetlikult, kui vähe on meil aimu nendest oskustest, mida jumalate järglased oma lemmikute kõrvadesse sosistasid. Ühtaegu demonstreerib see, kuivõrd nüriks ja mõtteinertseks on muutunud meie kaasanoogutajate kogukond. Siin näeme üht *high-tech*-aparaati kõigi oma ratastega – mõnel neist on koguni 240 hammast, mis pealegi tehtud sajandikmillimeetri täpsusega! Suurema tolerantsi puhul oleksid skaalad hakanud pakkuma väärlugemeid.

See tehnikaime ei leia kajastamist üheski antiikses ürikus, kuigi pidanuks toona olema üldise tähelepanu keskmes. Kuhu on jäänud sellele uunikumile eelnenud konstruktsioonid? Ükski geniaalseimgi peenmehaanik ei suudaks sellist keerukat aparaati lausa tühjale kohale rajada. Kui mingi eelnev ja lihtsam mudel oligi olemas, siis miks ei maini seda fakti

ükski luuletaja ega ajalookirjutaja, kes ometi põlistasid kas või väheolulise sündmuse? (Hilisemast on küll säilinud hoopis primitiivsemate mehhanismide kirjeldusi, kuid see on sootuks teine lugu.) Ja kust pärinevad õigupoolest need süvateadmised astronoomiast, milleta polnuks niisuguse imeseadme konstrueerimine mõeldav? Ateena Rahvusmuuseumi külastaja piidleb seda klaaskasti ja mõtleb: noh, kuidagiviisi pidid nad tollal sellega ometi toime tulema! Kuid – ükski geenius ei kuku taevast.

Antikythera masin oli valmistatud "väikeformaadis", umbes kantava kirjutusmasina suurusena. Seda polnud raske ühest jumalate paleest teise toimetada. Isegi eelajalooliste lendavate kastide pardal võis tollest mehhanismist parasjagu kasu olla; lõppude lõpuks oli kõikjal vaja inimeste ees imponeerida ja kujundada preestrite klassi, kes teeniks jumalaid. Pole kahtlust, et navigatsioonivahendeid vajas lendav Saalomon, nagu ka india kuningapered, kes samamoodi valitsesid õhuruumi.[82] Nii ei panegi imestama, kui araabia ajaloolased teavitavad, kuidas Saalomon olevat oma "vankris, millega lendas läbi tuulte", kasutanud võlupeeglit, "mis näitas talle maailma kõiki paikasid"[83]. See imeasi oli kokku pandud "mitmesugustest ainetest" ja võimaldas lendvaibal lebaval kuningal "heita oma pilk kõigisse seitsmesse kliimasse". Araabia helgeim geograaf ja ajaloolane Abu'l al-Masudi (895–956) on kirjutanud oma teoses "Ajalood"[84], et nendel mäetippudel, kus Saalomon

nähtavasti tankimas käis, olevat leidunud erakordseid esemeid, mis näitasid tollele kuningale "taevaseid kehi, tähti, Maad kõigi mandrite ja meredega, asustatud maakohti, taimi ja loomi ja veel palju imetlusväärseid asju"[85]. Küllap olid need aparaadid vähemalt niisama hämmastavad kui Antikythera masin.

Antikythera ja Kythera saartest põhja poole jääb Peloponnesos, oma 21 410 ruutkilomeetriga Kreeka suurim poolsaar. Siin asuvad Argose, Epidaurose ja Nemea linnad ning nende vahele jääb iidvana Mükeene. Terve Kreekamaa ja muidugi ka Mükeene on mütoloogiast küllastatud. Oletatakse, et selle paiga on rajanud Perseus, kelle ema Danae väitis, et ta olevat üks Zeusi poegadest. Näib, et see jumal oli iga ebatavalise lapse sünniga seotud. Perseuse legendaarne kuulsus põhineb võidul gorgode üle; need olid mitmepäised hirmsad peletised, kellel käed messingist ja tiivad kullast. Kes vaid neid nägi, tardus silmapilkselt kiviks. Üks koletistest oli Medusa. Gorgode surmamise eest hoolitses just Perseus – kasutades taas jumalikke trikke. Nümfidelt sai ta erilise pauna, mille heitis õlale, siis veel paari tiivulisi sandaale, samuti nähtamatuks tegeva võlumütsi. Varsti ilmus välja koguni jumalate käskjalg Hermes, ulatades Perseusele ülirelva – sirbikujulise teemantmõõga. Niimoodi varustatuna lendas Perseus gorgode leeri, silmitsedes samal ajal ainiti oma lihvitud kilpi, mis läikis nagu peegel. Vaadates ainult Medusa peegelpilti, sai vahe-

tut silmsidet vältida, sest lõppude lõpuks ei tahtnud ta kiviks tarduda. Et Perseus oli nähtamatu, ei märganud need kohutavad peletised teda ja vahva kangelane raius Medusa pea maha.

Koletise pea nümfide kingitud kotis, lendas Perseus esmalt Egiptusse, kus elasid tema kaks esivanemat, ja siis edasi Etioopiasse. Seal juhtus parajasti nii, et kohalik kuningas Kepheus pidi ühele merekoletisele ohverdama oma imekauni tütre Andromeda. Loomulikult hävitas Perseus selle veeeluka ja abiellus – tõsi küll, pärast paari intriigi – Andromedaga. Ärge tehke midagi, ütles ta ja palus, et sõbrad silmad kinni kataksid. Siis võttis ta oma spetsiaalsest paunast Medusa pea ja hoidis seda vaenlaste pilgu all. Jalamaid muutusid need kivideks. Muide, Perseuse salarelvast, sellest Medusa peast oli kasu ka edaspidi. (Asjahuvilistele: Etioopia kuningate loos "*Kebra Negest*" surevad tuhanded sõjamehed salapärasel viisil, sest nende pilgu alla satub Saalomoni poja poolt Jeruusalemmast varastatud ja Etioopiasse toimetatud Seaduselaegas.) Hiljem pöördus Perseus koos Andromedaga tagasi kodukanti Argolises ja rajas lõpuks Mükeene linna. Enesestmõistetavalt kõneldakse Perseusest veel hoopis teisigi lugusid.

Mitte keegi ei tea, millal Mükeene piirkond asustati. Teatavas seigas ollakse siiski ühisel arvamisel – see pidi toimuma kiviajal. Maastik on seal mägine ja Argolise mägedest hakati peatselt kaevama vasemaaki. Enam

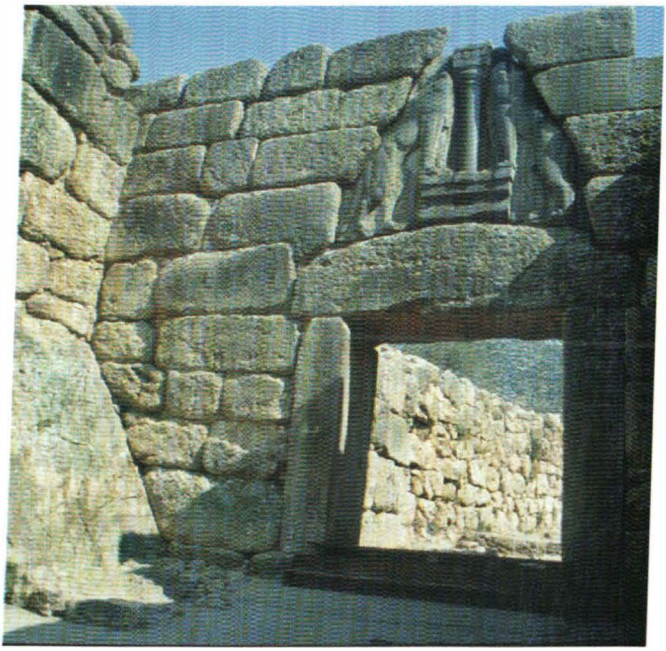

Mükeene megaliitmüürid.

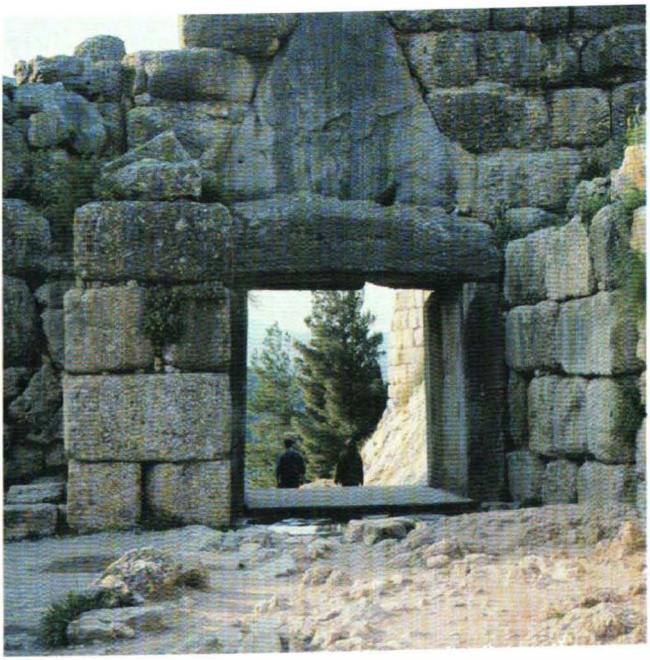

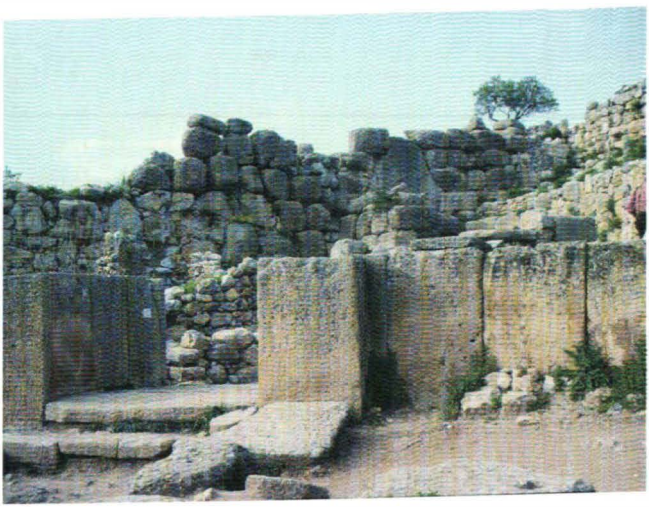

Tundub, nagu oleksid Mükeene kivid valatud mitmest materjalist.

Siin on selgesti näha "kükloopide ehitusviisi" – samas teadmata, millal nad Mükeenes tegutsesid.

ei õnnestu tuvastada, kas olid selle ala küllalt varajase asustamise põhjuseks just vase leiukohad või sootuks miski muu, püha eesmärk. Arheoloogilisest seisukohast kõigutamatu on igatahes tõsiasi, et seal rajati megaliitehitisi juba 2500. aasta paiku enne Kristust ja tuhat aastat hiljem ümbritses Mükeenet tohutu kuue meetri paksune müür.

Mükeenel on tähtis osa täita ka Homerose Trooja-lugudes, kuigi praeguseni pole mõistetud, kust see luuletaja õigupoolest oma teavet hankis. Homerose järgi olevat Trooja sõja kangelased – Agamemnon ja ta kaaslased – maetud just Mükeenesse. See omakorda andis Heinrich Schliemannile aluse hakata sealkandis maad sonkima. Peatselt leidis ta viiest kaevushauast tosina mehe, kolme naise ja kahe lapse luustikud. Et need kalmud sisaldasid üsna ohtralt kuldpanuseid, läkitas Schliemann viivitamatult telegrammi Ateenasse Kreeka kuningale ja väitis, et ainuüksi nendest aaretest piisaks suure muuseumi asutamiseks. Küllap oli esimene avastusõhin siiski pisut liialdatud. Praegu saab toonaseid leide imetleda Kreeka Rahvusmuuseumis, kuid ainult ühes saalis.

Mükeene väärib ka turistide tähelepanu. Seal on Kükloopide müür, mis sai nime sellest, et pärimuse kohaselt olnud ehitajateks ühesilmsed kükloobid. Linnusemüüri keskel toetub kolmele monoliidile Lõvide värav. Õigupoolest peaks iga külastaja, kes müüri varjus oma võileiba nosib, jõudma kurioosse tähelepanekuni. Paljud Kükloopide müüri kuuluvad megaliidid ei tar-

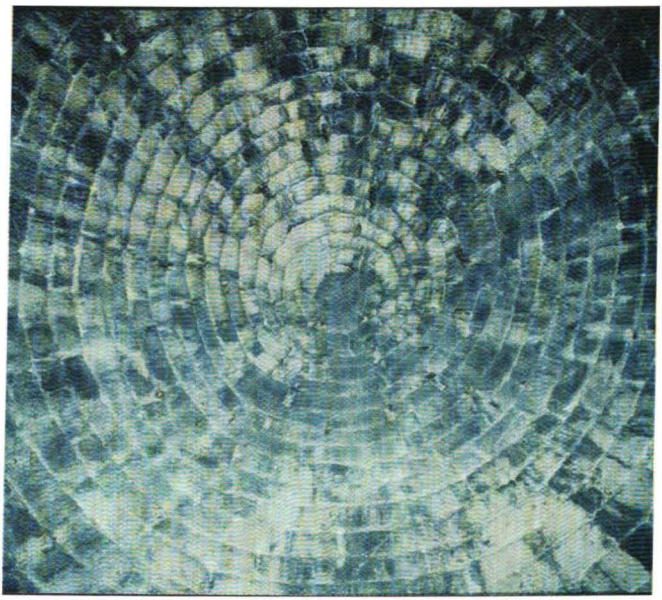

Mükeene: "Atreuse aardemaja" sissekäik ja kuppel. Pole teada, mida siin omal ajal on hoitud.

vitse üldse olla ehtsad looduskivid. Nimelt koosnevad need tahutud detailid mitmest *erinevast* materjalist. Täpselt nii, otsekui oleks siin kunagi kokku segatud jämedastruktuurilist betooni. Linnusemüüril on pikkust umbes 900 meetrit, selle peale jäävad väiksemad müürikesed on pärit juba hilisemast ajastust.

Paarsada meetrit madalamal asub künka veerel niinimetatud Atreuse aardemaja, tõeliselt mõjus ehitis, mida olevat kunagi kasutatud hauamonumendina. Igatahes kahtlen, kas just see võis olla rajatise algne otstarve. Vägev, 15-meetrise läbimõõdu ja 13,3-meetrise kõrgusega kuppelehitis jääb kingu alla. Kupli kumerus on moodustatud kolmekümne kolme ülestikku laotud kivikihi abil, millest iga järgmine ulatub eelmisest pisut enam sissepoole, kuni tipu viimase avause katab vägev kiviplokk. Sissepääsu juures kaalub üks kivi kindlasti 120 tonni ja ehitusstatistikud on välja arvutanud, et kuppel talub hõlpsasti 140-tonnist survet. Paraku ei tea mitte keegi, mida sellesse tohutusse saali algselt ladustati. Ajaks, kui arheoloogid saabusid, olid röövlid jõudnud juba ammu oma töö lõpetada.

Mükeene oli juba varakult tihedas seoses Kreetaga. See järeldub Mükeenest leitud minoilistest maalidest ja ehetest. Ka Mükeenes sekkusid jumalate Kreetalt pärit järglased kõigesse. Mind ei huvita selle koosluse hilisem mõju kultuurivahetusse, pigem Mükeene esialgse asupaiga probleem. Nimelt mängib see taas oma osa selles mõttevõrgus, mida tasapikku koomale tõmban.

Missugune võrk? Kõik Kreeka kultuuripaigad asetsevad hämmastaval rastril, mõttelisel ja mõõdetaval joonestikul. Nüüd peaksin õigupoolest kirjeldama paljusid nendest pühamutest ja ka jumalate järgi reastama, toomaks selle võrgustiku kudet võimalikult selgesti esile. Kuid see ei sobi piiratud mahuga raamatusse. Vahepeal oleme turvunud nelja paigaga: Knossosega, Epidaurosega, Mükeenega ja Olümpiaga. Viimase jaoks puudub veel pädev jumalus. Käsitlemist ootavad vähemalt kaks püha paika, Ateena ja Delfi.

Et Olümpias toimusid spordivõistlused juba *enne* esimesi olümpiamänge, seda olen juba põgusalt maininud. Täpselt samuti nagu teisedki paigad oli ka Olümpia ümbrus asustatud koguni kiviajal. Templite ja spordiväljakute varemed on praeguseks suures osas restaureeritud – kuid kunagise megaliitilise ehitusviisi relikte saab õnneks veel tuvastada. Olen sellele tõsiasjale viidanud korduvalt ega või samas jätta alatasa rõhutamata: mida kaugemale mööda nikku tungime, seda suuremaid kive (*megalithos* = suur kivi) kasutas ehitav inimene. Just nagu poleks olnud hõlpsam laduda ülestikku hoopis pisemaid plokke. See tõdemus kehtib terve maailma kohta. Nähtavasti müttasid "kiviaegsed" eriti meelsasti hiiglaslike kivide kallal, kuigi siis kasutatav mõõtetehnika ning ka tehnoloogia ei saanud selleks kuigivõrd sobida. Alles hiljem muutsid nad enese elu hõlpsamaks, sest ka kive pisihaaval ladudes saab kokku panna suuri rajatisi.

Zeus valitses Olümpia peajumalana ainuisikuliselt. Selle kohta on kirjutatud loendamatuid raamatuid. Minu jaoks piisab lühikokkuvõttest.

Nimi Zeus – roomlastel Jupiter, germaanlastel Thor – sisaldab indogermaani sõnatüve "dei" – "särav". Kreeklaste ettekujutuses oli Zeus koguni Kronose poeg ja ei midagi vähemat. Hesiodos lisab siia, et kõige alguses olevat valitsenud Chaos, mingi ürgne vormitu mass, millest tekkis Maa, niisiis Gaia. Maa olevat sünnitanud Uranose, taeva, ning Gaia ja Uranose ühendusest põlvnevad titaanid, nende hulgas ka Kronos. Tema olevat rasestanud omaenese õe Rhea ja selle tähelepanuväärse paarikese üks laps oligi Zeus.

Mida suuremaks poiss sirgus, seda enam hakkas ta oma isa Kronost vihkama. Hiljem võitles Zeus nii tema kui ka titaanide vastu. See jumalate võitlus tõi Zeusi Olümposelt, oma elupaigast alla. Ta võitis lahingu, surmas titaanid, kuid jättis isa Kronose kui surematu puutumata. Järele jäid kolm Kronose poega: Zeus, Poseidon ja Hades. Need loosisid omavahel oma tulevased valdused. Zeus sai taeva, Poseidon mered ja Hades allilma.

Nii ongi olulisem osa Zeusi päritolust jutustatud – kuigi kõik jääb samas mittemidagiütlevaks. Zeusi sümboliseeris kotkas. Inimesed omistasid talle lisanimesid, nagu "võimsalt müristav", "välguheitja", "kaugelenägev" või "teiseneja". Viimasega mõeldi ta oskust muuta ennast mitmesugusteks olenditeks. Seda võimalust kasutas ta ohtralt ja müttas mitmes välimuses

esinedes terve rea kaunite daamidega. Leda ette ilmus Zeus luigena, Europe jaoks sõnnina, Kallistot võrgutas noore Apollonina või siis – Danae puhul – veelgi eksootilisemalt, kuldse vihmana. Teda veetlesid samas ka ilusad noorukid ja nii ta armus kuningapojasse Ganymedesesse, kelle otsemaid toimetas Olümposele. Muidugi polnud see kuigi viisakas või jumalik tegu.

Need puhtakujuliselt inimlikud tunnused on omistatud müstilisele üliolendile, kes suutis kõike, tohtis kõike ja keda mitte keegi ei mõistnud. Lihtsa rahvaliku arusaama jaoks on eriti absurdne Zeusi ühe tütre Athena sünd. Tema ei tulnud ilmale mitte emaüsast, vaid hüppas – täies sõjarelvastuses – välja otseteed Zeusi laubast. (Tema isepärase sünni kohta on käibel teisigi versioone.) Pealekauba kannab ta mütoloogias lisanime "Parthenos", Neitsi. Seega ilmus ammu enne kristlikku neitsistsündi samal viisil ilmale ka Athena. Aga see Athena – juba nimi reedab seda – ei saa olla muud kui Ateena linna kaitsepatroon.

Ta oli seesama jumalatar, kes abistas "Argo" ehitamist ja varustas laeva kõneleva puuga. Athena toetas ka Perseust, kui too pidi kohutava Medusa pea maha raiuma. Kreeka muinaslugude maailmast on hästi teada, et Pegasos on tiivuline hobune. Kuid täpselt samuti nagu Phaethoni päikesevankrit tuli ka Pegasost juhtida – vaja läks piloteerimist. Sellegi korraldas taas Athena, varustades ratsuri "võluohjadega". Abivalmis jumalatar edutati peatselt kunstide, tarkuse, retoorika, rahu ja pealekauba ka luule patroo-

niks. Võimalik, et minagi peaksin teda nimetama abiosutavaks jumalatariks. Just Athena oli see, kes andis põllumeestele tööd hõlbustava adra, naistele kudumisteljed ja õpetatud meestele koguni tähestiku.

Millalgi saavutas tulejumal Hephaistos neitsiliku Athena suure soosingu ja üritas vahendeid valimata teda oma võimusesse saada. Lõpuks rahmlesid mõlemad omavahel ja erutunud Hephaistos kaotas spermat, mis pudenes ühele Ateena künkale. See aga sai inimeste jaoks väga oluliseks, nad hakkasid seda paika pidama pühaks ja sinna tohutuid templiehitisi rajama – see ongi Ateena akropol.

Praeguse akropoli varemed on pärist 6. kuni 4. aastasajast e. Kr., kuid juba kiviajal austasid inimesed sealsel kingul oma jumalaid. See on arheoloogiliselt kindlaks tehtud, sest Ateena kohal kõrguval kaljul on leidunud megaliitseid ehitusdetaile juba ammusest ajast, juba enne suurte templite püstitamist. Nii põhjakui ka lõunanõlval asuvaid osi võib paigutada nooremasse kiviaega. Kaks iidset kultuspaika on koguni integreeritud hilisematesse templitesse. Akropoli vägevaim monument on Parthenon, ja seegi on rajatud ühe varasema hoone alusmüüridele. Tänapäevalgi jõuavad turistid sellesse kaheteistkümne meetri kõrguste valgete marmorsammastega templisse sõna otseses mõttes hingetuna – tõus mööda lõputuid treppe võtab võhmale. Õigupoolest tähendab "Parthenon" neitsikambrit, sest see oli pühendatud neitsilikule Athenale. Rajatis on 67 meetrit pikk, 23,5 meetrit lai ja peaaegu

12 meetrit kõrge. Restaureeritud katuseviilu bareljeefil võib näha Athena sündi, samuti tema tüli Poseidoniga, kes ihaldas Akropolise kaljut oma valdusse haarata. Põlistatud on ka jumalate võitlus titaanidega, taplused kentauridega, lahing Trooja pärast ja – üsnagi üllatuslikult – ateenlaste võitlus amatsoonide vastu.

Praegusajal kirub terve maailm Ateena saastatud õhku, mis pureb akropoli suurepärast templit. Kuid kes enam suudab mäletada, kuidas Parthenon hävis, pealegi alles 17. sajandil? Pärast keiser Justinianuse aegu (527–565 p. Kr.) levis mööda Kreekamaad kristlus ja vanad templid akropolil muudeti kirikuteks. Hiljem tulid türklased, kes astusid kristlaste vastu ja kuritarvitasid Parthenoni – täiesti jumalavallatult – püssirohulaona. 26. septembril 1687 laskis üks Lüneburgist pärit ja Veneetsia teenistuses seisnud leitnant selle lao õhku. Plahvatus rebis puruks friisi ja sambad. Küllap selle barbaarse ja jultunud teo pärast pidid Parthenonist pagema viimsedki jumalad.

Knossos, Epidauros, Mükeene, Olümpia, akropol... Neid kõiki austasid kreeka inimesed pühade paikadena juba ammu enne seda, kui oli olemas "klassikaline Kreekamaa", aastatuhandeid enne seda, kui pandi kirja Kreeka ajalugu. Kuid nende kohtade võrgustiku tegelik kese alles puudub, kuigi just see on jumalate, ajaloo ja aaretega rohkem seotud kui ükski teine kultuspaik. Loomulikult ei kujunenud selline sõlmpunkt juhuse läbi. Müütides on oma tagapõhi igal seigal.

Ateena akropol.

On tõestatav, et ka akropolil on ehituselemente, mis pärinevad eelajaloolisest ajast.

Ateena akropol.

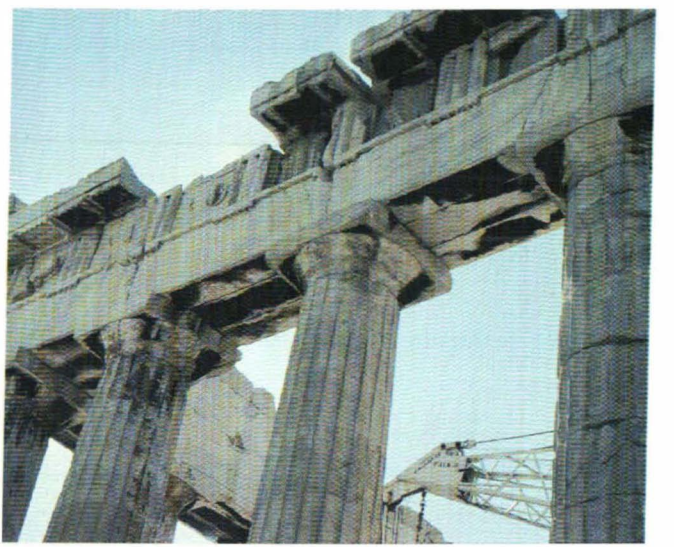

Kunagi saatis Zeus kaks kotkast lennule ümber maailma, et seda mõõdistada. Paigas, kus need kohtusid, pidi muidugi asuma Maa keskpunkt. Zeusi vapilinnud said kokku mingi mäe järsu nõlva kohal. See oli Omphalos, maailma naba. Ja just sealse, hiljem Parnassoseks nimetatud mäemassiivi juurde tekkis otsemaid kreeklaste maailma salapärane keskus – Delfi. Selle kohanime etümoloogia üle vaieldakse. Tegemist võib olla tuletisega sõnast *Delphinios*, sest jumal Apollon olevat sinna saabunud kõigepealt delfiini seljas, või siis sõnast *Delphys*, mis tähendab "emakas".

Üldteada on kurikuulsad oraaklid, kelle hulgas pakkus ettekuulutusi ka preestritar nimega Pythia. Koguni nimi Pythia ei ole juhus. Nimelt elanud eelajaloolisel perioodil Delfi koobastes lohe, kes tuli kahjutuks teha. Selle eest hoolitses Apollon, kes saabus kohale "taevavankril" lennates. Hiljem hakati seda õudset elukat kutsuma Python, tuletatult tegusõnast *pythein* – roiskuma, lagunema, purunema. Apollon surmaski selle peletise ja tõukas laiba kõdunema mingisse koopasse mäenõlval. Just samas paigas olevat oraakel Pythia pakkunud oma geniaalseid ettekuulutusi.

Vaevalt saab see olla midagi enamat kui rahvapärimus, mis pealegi esineb loendamatute variatsioonidena. Kreekamaa iga luuletaja ja iga ajalookirjutaja on midagi kirjutanud ka Delfi kohta. See paik oli kaua kõigi kreeklaste religioosseks keskmeks, seal käisid vägevad valitsejad ja kuningad nõuandeid hankimas – enesestmõistetavalt sobiva hüvituse eest.

Herodotos teavitab "Ajaloo" esimeses raamatus, et keegi "Glaukos Chioselt oli teadupärast üldse ainsa kunstnikuna omandanud oskuse, kuidas rauda kokku keeta"[87]. Just tema olevat Pythiale kinkinud istmeks esimese sellisel viisil kokkukeevitatud kolmjala. Hiljem läks Delfis kõik üsna pööraseks. Lüüdlaste kuningas Kroisos (tänapäeval tuntud ka kui Kröösus) ei tahtnud oraakli ettekuulutusi kuigivõrd uskuda ja läkitas seepärast saadikud Kreekamaa mitmesse teise oraaklipaika. Nõudeks oli, et iga oraakel peab leidma vastuse tema ainsale küsimusele, see aga kõlas: "Mida ma just praegusel hetkel teen?" Eelnevalt oli ta oma kulleritega kokku leppinud kindla aja, millal tuli seda kõigilt selgeltnägijatelt ühekorraga pärida. Kui käskjalad jõudsid retkelt tagasi, selgus, et ainult Delfist saadud ütlus osutus tõeseks. Nimelt oli Kroisos ettenähtud ajal tükeldanud kilpkonna, tapnud lamba ning pannud need suurde raudse kaanega kaetud raudkatlasse keema. Delfist toodud vastus olevat kõlanud selliselt:[87]

"Minu meeltesse tungib kilbiga konna lõhn, keda keedetakse koos lambalihaga raudsel pannil. Metall ümbritseb seda alt, nii nagu see on ka kaetud metalliga."

Näib, et Pythia telepaatilised võimed polnudki kehvad. Kuningas Kroisos oli tulemusest nii vaimustunud, et puistas Delfi hinnaliste kingitustega üle. Selleks olevat ohverdatud ainuüksi 3000 lehma ning ta "sulatas kokku lõpmata palju kulda ja laskis sellest

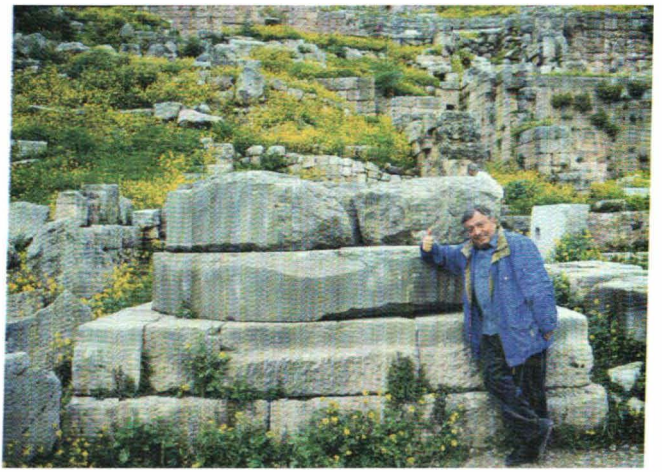

Kunagise samba sokkel Delfis viitab siin kasutatud mõõtmetele.

Veelgi vägevam oli nimetatud Polügonaalmüür Delfis. See pärineb teadmata aegadest.

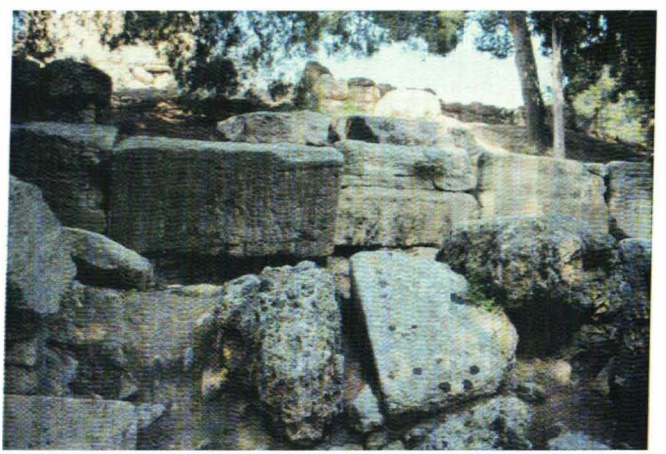

Apolloni väikese templi varemed teispool teed (Delfi).

Tapitaolised moodustised lihviti kivist välja.
Need sobisid millimeetri täpsusega oma vastasdetaili süvenditesse (Delfi).

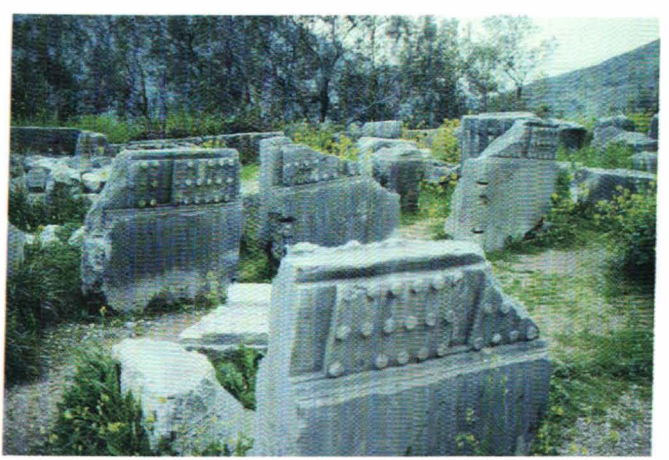

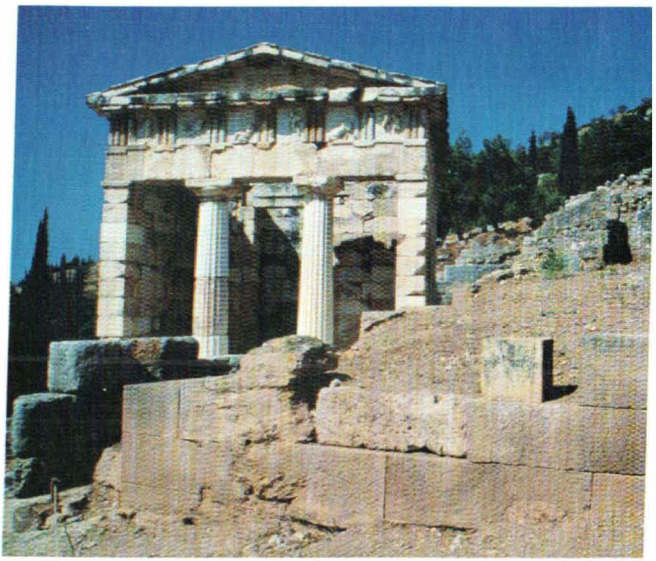

"Ateenlaste aardemaja" Delfis.

taguda pooltelliseid". Kullakangid olid kämblakõrgused ja kuue käelaba pikkused, aga üldse ning ühtekokku tuli neid sada ja seitseteist. Et sellest polnud veel küllalt, valmistati ehedast kullast lõvikuju ning kaks hiiglaslikku hõbedast ja kullast vaasi, mis samuti toimetati andamitena Delfisse. Veel võiks lisada, et samale aadressile läkitati ka ehteid ja meeletus koguses rõivaid. Delfit korduvalt külastanud Herodotos teavitab, et kuldne anum seisnud templi sissepääsu juures paremal ja hõbedane vasakul. Hiljem olevat need kaks pühitsetud vee astjat, mis pärinesid Kroisoselt, varustatud uute ja muidugi eksitavate kirjadega. Herodotos, see "rännumees ajalooasjades", tõreles juba 2500 aasta eest: "See ei klapi. Tegelikult annetas needki [anumad – *EvD*] Kroisos. Uue kirja kraapis vaasidele hoopis keegi kohalik mees Delfist... Tunnen seda meest, kuid ei soovi tema nime avaldada."

Taasesitasin selle loo, et meenutada üldkasutatava mõiste "pillaja Kröösus" tähendust. Samas sellekski, et tõestada, kuivõrd jõukas see Delfi toona ikkagi oli. Kuigi Kroisos oli peaaegu terve linna sedaviisi ära ostnud ja järelikult kindlustanud enesele alatiseks õiguse mis tahes ajal Pythiat küsitleda, jättis oraakel kuninga otsustaval hetkel siiski nõustamata. Nimelt juhtus millalgi, et Kroisos polnud veendunud, kas tohib astuda lahingusse pärslaste vastu. Delfist saadud ennustus kinnitas, et Halyse jõe ületamisega hävitab ta suure riigi. See kahetine lause võiks pärineda millisest tahes tänapäevasest horoskoobist.

Aastal 546 enne Kristust sammus võidus veendunud Kroisos oma vägede eesotsas läbi Halyse vete – ja sai pärslaste käest hävitava löögi. "Suur riik", mille ta hävitas, juhtus olema tema enese oma.

Delfi keskuses seisis Apolloni tempel – praeguseni imposantne ehitis. Apollon, üks Zeusi poegadest, demonstreeris kõige eripärasemaid võimeid. Ta tegutses valgusejumalana ja ka ravimiskunsti jumalana. Egas Asklepios Epidaurosest polnud asjata tema poeg. Samas oli Apollon pädev ennustamise valdkonnas, nagu ka nooruse küsimustes, muusikas ja vibulaskmises. Apolloni väikevend kandis nime Hermes. Vanaegiptuse tekstides väidetakse, et just Hermes oli seesama, keda egiptlased kutsusid Idriseks või Sauridiks, kuid ühtlasi too, keda "heebrealased nimetasid Eenok, Jeredi poeg"[88]. (Kui kas või õige pisike osa sellest pärimusest tõeks osutub, asetuksime õige kaugetesse, suure veeuputuse eelsetesse aegadesse. Nimelt olevat Saurid enne seda katastroofi ehitanud suure püramiidi ja Eenok on Piiblis kirjas kui veeuputuse-eelne patriarh.)

Imelikul kombel olevat Apollon ehitanud koguni Troojat ümbritseva kallaletungikindla linnamüüri ning teda austati kui "tänavate ja teede kaitsjat", kes külastas oma taevavankril reeglipäraselt teisi rahvaid; rõhutatult mainitakse nende hulgas hüperborealasi, kes "elutsevad kusagil sealpool põhjatuuli". Koguni Herodotose aegadel ei teadnud kreeklased, kes need kurikuulsad hüperborealased ikkagi olid. Hesiodos ja

Homeros mainivad neid ja Herodotos teavitab lõpuks kainenenult, et tuleks alustada otsinguid (IV, 36):

"...kui ikkagi hüperborealased on olemas, peaks ka kõige kaugemas lõunakandis leiduma inimesi. Mind ajab naerma, kui ma näen, et nii paljud inimesed on juba jõudnud maailmakaarte joonistada..."

Mindki ajab naerma mõte sellest, kui mitu aastatuhandet on inimkond jõudnud müütide udus ringi tatsata. Need pärimused võivad olla poeesia varasalveks, milles kõik jumalad pakuvad mõttetoitu uuteks fantaasiateks – aga tõesed need ei ole. See, mis avaneb pärimustes, pole dateeritav ajalugu, millele saaks toetuda. Ometi sisaldavad need kõige olulisemat – seda, mis on kõik sõjad ja katsumused üle elanud, nimelt ebamäärast rahvamälu. Pildid hallist möödanikust teisenevad tasapikku raidkivideks ja jäävad kõikidesse "müstilistesse" paikadesse. Ega praegugi ole miskit teisiti. Näiteks kujunesid palverännakute sihtkohad lausa tühistest seikadest, mida keegi on väitnud end kogevat, olgu nendeks kas Maarja ilmutumine või hämmastav paranemine rängast tõvest, mingi püha allikas või arusaamatu loodusnähtus. Alles seejärel, kui kaasinimesed on kusagil sattunud millestki hämmeldusse, hakatakse uudishimust seda paika sagedamini külastama. Varsti avatakse esimene kõrts, esimene kabel, esimene kirik. Kuid seda ikka ja alati sellises paigas, kus oli toimunud midagi ebatavalist. Ehitised sünnivad rahva tunnetusest.

Delfis peab ära käima. See kompleks laiub mööda Parnassose nõlva, ümbritsetuna ladusast mäeseljast,

ning sealset maastikku katab õhtuti värvide, valguste ja varjude kaskaad. Pausanias, see rännumees 1800 aasta tagant, kirjeldab seal saadud muljeid aupaklike sõnadega ning ei unusta samas mainida Delfi kohta kõnelcavaid arvukaid ja vastakaid pärimusi. Püha tänavat olevat palistanud 3300 raidkuju – nii kinnitab Pausanias.[89] Veel nendel aegadel ilutsesid "seitsme targa sõnad" kivisse raiutuna peatempli eesruumi seintel. Need tarkuseivad pärinesid muide paljudelt Delfit külastanutelt ja on kehtivad tänaseni:

- Tunneta iseennast.
- Enamik inimesi on pahad.
- Kõik on harjumise asi.
- Kasuta aega.
- Ei midagi ülemäärast.
- Tasa ja targu.
- Mitte keegi ei pääse saatuse eest.

Delfi templid hävisid maavärinas ja maalihetes korduvalt, kuid ehitati varemetest uuesti üles. Lõppude lõpuks käisid sealsed äriasjad suurepäraselt. Pythia lalises oma oraaklisõnu ja istus tollel kokkukeevitatud raudsel kolmjalal sügavale maa sisse ulatuva prao veeres, millest hoovas mingit auru. Selle tõsiasja üle on palju mõtteid heietatud ja praegusel ajal söandavad isegi geoloogid väita, et templi piirkonnas on avastatud geoloogilisi murdekohti, mille alla jäävad orgaanilisi aineid sisaldavad kihid. "Sellised moodustised erita-

vad sageli gaase, nagu eteeni, metaani või väävelvesinikku"[90], ning just need gaasid viisid Pythia "mingit liiki joovastusse ja stimuleerisid visioone". Ma ei usu sellest ainsatki sõna. Mis Apolloni templis tõepoolest aset leidis, seda ei tea õigupoolest mitte keegi, kuigi kõik kreeklastest kirjamehed on selle probleemiga tegelnud. Siia sobiks tuntud lause: "Oleme kõnelnud kõigest, kuid samas pole mitte midagi öelnud." Kreeka ajaloolane Plutarchos kirjeldab oraakli ennustusprotseduuri[91], kuid "koguni Plutarchose jaoks kehtis see, mis oli kõigi Apolloni preestrite jaoks enesestmõistetav: tuleb vaikida kõigest, mis toimub selles jumalakojas".

Turist, kes praegusel ajal siksakteel mööda mäenõlva üles rühib, peaks täpsemalt uurima Apolloni templi korduvalt renoveeritud vundamenti. Selle iga pragu näitab megaliitide kõrget iga. Vaade vägevatele kiviplaatidele, mis praegu katavad põrandat ja millele vanasti toetusid sambad, viib mõtte spontaanselt mingile helikopteri maandumis- ja startimisplatvormile. Kuid see rajatis pärineb ometi kuuendast Kristuse-eelsest aastasajast! Alusehitis, niinimetatud Polügonaalmüür, on veelgi eakam. Soovitan igaühel kasutada aega, hetkeks peatuda, toetuda Delfi teatri astmele ja elustada sealne möödanik oma vaimusilma ees otsekui mingis ilmsi toimuvas unenäos.

Poolringja amfiteatri poolt vaadates lebab terve linn teie jalge ees. (Nõlvaku ülaosasse jääb veel spordi-

areen, kuid see pärineb Rooma-aegadest.) All laiuv Delfi koosneb varemetest, aga just seal kirendas omal ajal inimestest, nende hulgas almusenorijatest, lootuse kaotanutest, äriajajatest, poliitikutest ja saadikutest, nagu ka kehklaslikest preestritest ja rahaahnetest käsitöölistest. Neid sidus ainult üks seik: usk Apollonisse ja tema võimusse. Kahtlen, kas nad üldse usaldasid oraaklit. Näib, et ta oli pigem mingi abivahend, umbes midagi meie aegade horoskoopide sarnast. Igamees võis oraakli jutust järeldada seda, mida vaid ise ihaldas.

Kunagi ilutsesid seal all kolmteist raidkuju – jumalad ja kangelased; veel olid seal Sikyoni, Siphnose, Teeba ja Ateena elanike aardekambrid. Samas seisid kujud, marmorsambad ja ka vankrijuhi pronkskuju (praegu asub see Delfi muuseumis). Loomulikult ei tohtinud Apolloni templi ees puududa jumala enese 16 meetri kõrgune kuju. Pausaniase kirjutatu kohaselt polnud võimatu, et Apolloni tempel oli algkujul ehitatud koguni metallist.

Ja seal all, keset aardekambreid, templeid, rondelle ja marmorsambaid torkab silma äärmiselt iselaadne piklik ja herilasepesa meenutav munataoline kivi (vt. lk. 162), millel näeb arusaamatute joonte korrapärast võrgustikku, kusjuures enamasti lõikuvad need kindlate vahemaade tagant. See on Omphalos, mis sümboliseerib maailma naba. Selle üks Rooma-aegadest pärit imitatsioon seisab praegu Delfi muuseumis. Omphalose originaalil olid joontepõimiku sõlmpunktides koguni kalliskivid ja ülal troonisid kaks

kuldset kotkast. Selle kivigravüüriga oli Apollon või preesterkond, või minugipoolest kiviks muutunud mütoloogia, tabanud otsejoones naelapead – kas sihilikult või juhuse tahtel.

Pean meenutama midagi, mida esitlesin juba 1979. aastal raamatus "*Prophet der Vergangenheit*" ("Mööduunud aegade prohvet").

Kui pidasin 1974. aastal Ateenas ettekannet, köitis mu tähelepanu keegi kiilaspäine, halliks tõmbunud oimukohtadega härra, kes tegi agaralt ülestähendusi. Väljumisel pöördus ta minu poole ja küsis väga viisakalt, kas juhtun teadma, et enamik Kreeka pühamuid paikneb täpse geomeetrilise skeemi järgi.

Muhelesin ja laususin, et ei suuda midagi sellist küll ette kujutada, sest nendel "vanadel kreeklastel" ei saanud olla teadmisi geodeetiliste mõõtmiste kunstist. Lisaks sellele asetsevad templid sageli üksteisest paljude kilomeetrite kaugusel ja mägede tõttu puudub nende vahel otsene silmside. Lõpuks, arvasin paremini teadjana, on palju templeid püstitatud ka saartele, mõnikord sada kilomeetrit mandrist eemal, ja neid ei saa palja silmaga üldse näha. Mõtlesin näiteks vahemaale, mis lahutab Kreetat ja Izmiri, kunagist Smürnat Türgis. Mida ikkagi see sõbralik härra silmas pidas?

Kaks päeva hiljem kohtusime taas, kuid seekord mitte avalikul üritusel, vaid kinnise ettekande puhul Ateena *Rotary Club*'is. Pärast diskussiooni lõppemist juhatas ta mind kõrvalruumi, kus oli suurele lauale

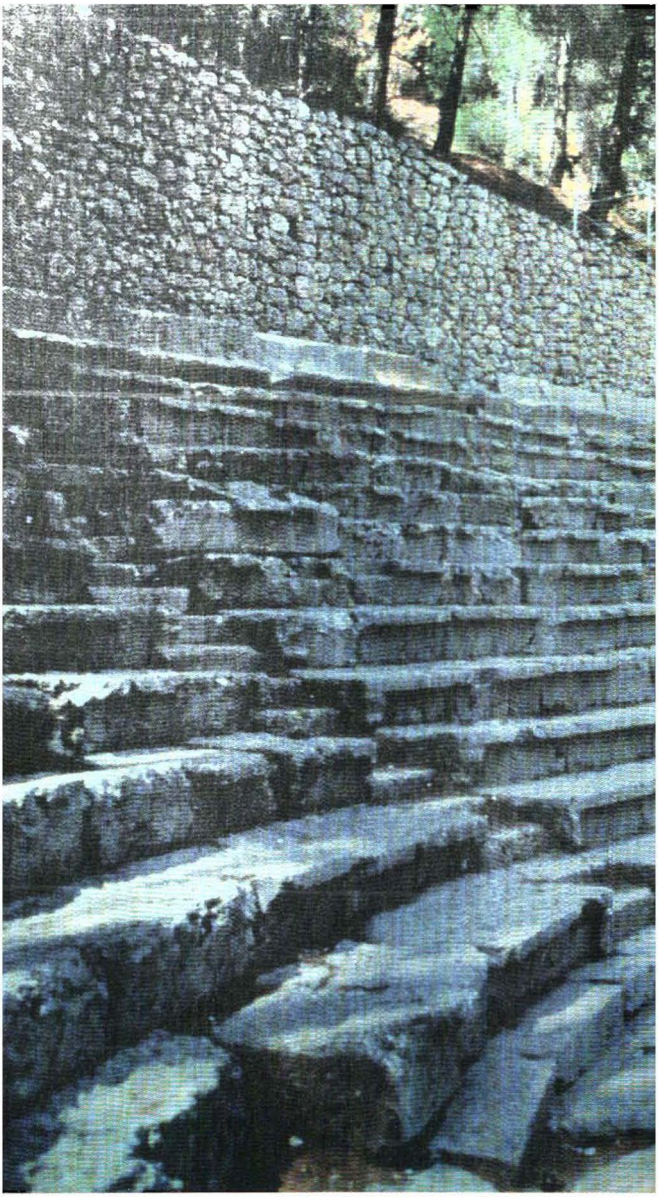

Ka Delfis harrastati sporti.
Staadion mahutas 40 000 inimest.

"Omphalos" ehk "Maailma naba". See koopia Delfi muuseumist pärineb Rooma ajast. Originaali sõlmpunkte kaunistasid kalliskivid.

Delfi Apolloni templi vundament osutab monumentaalsele hiilgusele.

laotanud maa- ja lennukaarte. Härra esitles ennast: doktor Theophanias Manias, Kreeka õhujõudude brigadir. Niisiis selline kõrge militaarolend? Mida võiks tal olla ühist arheoloogiaga? Teetassi juures said asjad selgeks.

Olevat normaalne, ütles ta, et sõjaväelendurid sooritavad patrull- ja õppelende mägedes või korraldavad laskeharjutusi merel. Pärast seda peavad nad esitama rapordi, mis muuhulgas fikseerib ka kütusekulu. Üks leitnant, kes pidi kõiki neid andmeid väeüksuse lennupäevikusse koondama, olevat aastate jooksul märganud, et kütusekulu ja vahemaad olid alati ühesugused, kuigi piloodid lendasid erinevate objektide vahel. Leitnant arvas, et on jälile saanud valskusele: piloodid võisid olla liiga laisad, kandmaks oma pardažurnaalidesse korrektseid andmeid, ja küllap üks kirjutas need arvud teiselt lihtsalt maha.

Järgnes paks pahandus ja kõige tagatipuks maandus sellekohane ettekanne kolonel Maniase kirjutuslauale – brigadiriks sai ta alles hiljem. Ta haaras sirkli, asetas selle teraviku Delfile ja tõmbas akropoli puudutava ringi. Kurioossel kombel läbis sama joon ka Argost ja Olümpiat. Need paigad asusid üksteisest võrdsel kaugusel! See peab küll olema isevärki kokkusattumus, arvas kolonel Manias ja pani sirkli ühe haru Knossosele Kreetas. Nüüd puudutas joon samuti Spartat, kuid ühtlasi Epidaurost – lihtsalt pentsik lugu! Kolonel Manias jätkas katseid. Keskpunktiks Delos: joonele jäid ka Teeba ja İzmir. Keskpunktiks Paros: ringjoon läbis

Knossose ja Chalkise. Keskpunktiks Sparta: seekord tabas joon ka Mükeenet ja Trofonioni oraaklipaika.

Dr. Manias demonstreeris seda kaartidel ja muidugi viis mu hämmeldusse. Kuidas võib niisugune asi olla võimalik? Kuigi dr. Maniase kasutada olid võrratult täpsemad kaardid kui need, mida poodides müüakse, otsustasin samas, et kontrollin pärastpoole kodus neid imelikke kokkusattumusi. Brigadir märkas mu üllatust ja küsis seepeale, kas tean, mis on kuldlõige. Raputasin kurvalt oma rasket pead, ehkki meenutasin hägusalt, et olin kunagi ammu geomeetriatunnis siiski midagi niisugust kuulnud. Dr. Manias selgitas kannatlikult:

"Kuldlõike puhul jaotub mingi sirglõik kaheks osaks, kusjuures lühema suhe pikemasse on võrdne selle ja terve lõigu suhtega." Kuna ma ei mõistnud sellest mõhkugi, haarasin juba koju naasnuna tütre geomeetriaõpiku.[52] Nii saingi targemaks:

"Kui sirglõik *AB* jaotatakse punkti *E* abil selliselt, et terve lõigu suhe selle lühemasse osasse on sama kui pikema ja lühema lõigu suhe, siis on *AB* jaotatud kuldlõikes. Kui pikendatakse kuldlõikes jaotatud lõiku selle pikema osa võrra, siis jaotab esialgne lõpp-punkt seda taas kuldlõikeliselt. Niisugust toimingut saab jätkata lõputult."

Mul hakkas tütrest kahju. Missugune geomeetriaalane abrakadabra! Kuna olen niisugustes asjades eriti kahtlev, hakkasin kirjutuslaual paberiribadega katsetama. Mu sekretär Kilian vaatas kõike imelikul

pilgul pealt, küllap ta muretses mu mõistuseraasu pärast. Kui olin jõudnud juba musttuhat korda pikemaid ja lühemaid ribasid kokku asetada ja uuesti lahku viia, hakkasin lõpuks tollest kuldlõikest ka midagi taipama. Ossamumeie! Soovitan lugejatele sama meetodit.

Dr. Manias oli asetanud mu ette tabelid ja demonstreerinud kõike maakaartidel. Ja igaüks, kes seda ise kordama asub, jääb kõigepealt sõnatuks:

- Kultuspaikade Delfi ja Epidaurose vahemaa vastab kuldlõike pikemale lõigule Epidaurose ja Delose vahelisest kaugusest. Nimelt 62%.
- Olümpia ja Chalkise vahemaa vastab kuldlõike pikemale lõigule Olümpia ja Delose vahelisest kaugusest. Nimelt 62%.
- Delfi ja Teeba vahemaa vastab kuldlõike pikemale lõigule Delfi ja akropoli vahelisest kaugusest. Nimelt 62%.
- Delfi ja Olümpia vahemaa vastab kuldlõike pikemale lõigule Olümpia ja Chalkise vahelisest kaugusest. Nimelt 62%.
- Epidaurose ja Sparta vahemaa vastab kuldlõike pikemale lõigule Epidaurose ja Olümpia vahelisest kaugusest. Nimelt 62%.
- Delose ja Eleusise vahemaa vastab kuldlõike pikemale lõigule Delose ja Delfi vahelisest kaugusest. Nimelt 62%.

- Knossose ja Delose vahemaa vastab kuldlõike pikemale lõigule Knossose ja Chalkise vahelisest kaugusest. Nimelt 62%.
- Delfi ja Dodoni vahemaa vastab kuldlõike pikemale lõigule Delfi ja akropoli vahelisest kaugusest. Nimelt 62%.
- Sparta ja Olümpia vahemaa vastab kuldlkõike pikemale lõigule Sparta ja akropoli vahemaast. Nimelt 62%.

Mul hakkas kõhe. Dr. Manias teavitas mind sellestki, et Kreekas tegutseb Operatiivuuringute Ühing, mille kõrgelt haritud liikmed peavad just nende geomeetriakurioosumite kohta ettekandeid. Nõnda siis 18. juunist 1968 kas Kreeka Tehnikakoja ruumides või õhujõudude peastaabis. Kuulajatega olevat asi samasugune nagu minuga – nad jäävad kõigepealt keeletuks. Hiljem saadeti mulle korraga kahes keeles dokument selle ühingu tegevuse kohta, mida toetab Sõjaväegeograafiaamet.[93, 94] Ja dr. Manias loovutas tuvumiseks toeka brošüüri, kus dokumenteeritakse kõiki neid geomeetrilis-matemaatilisi absurdsusi sellisel viisil, et koguni minusugune võhik suudaks neid kontrollida.[95] Dr. Manias palus mind, et viitaksin Kreeka geomeetrilise struktuuri pentsikustele, sest – nagu ta ütles – arheoloogid pidavat käituma selliselt, nagu poleks midagi niisugust üldse olemas.

Ja ikkagi on need olemas! Järeldused geomeetrilisest tõsiasjadest, mida ei saa maha vaikida ja mida

igaüks võib kontrollida, on fantastilised. Kuid kõigepealt veel paar mõnusat pala.

Kui kõrgeks hindate tõenäosust, et mägisel maastikul seisaksid kolm templit pelga juhuse läbi samal sirgjoonel? Seda võib juhtuda näiteks paarilkolmel juhul. Kuid ainuüksi Atikas-Boiootias (Kesk-Kreekas) leidub tervelt 35 sellist "kolme templi joont". Pelk kokkusattumus on välistatud.

Kui kõrgeks hindate tõenäosust, et üks pühapaik asetseb teisest ja kolmandastki omataolisest võrdsel kaugusel – linnulennult mõõtes? Kesk-Kreekas on selliseid juhtusid 22.

Ja Delfi, see "maailma naba", omandab selles geomeetrilises võrgustikus keskse koha. Kõige uskumatumad geodeetilised mõõtelõigud seostuvad just Delfiga, niisiis on iidne oraaklipaik selles geomeetrias igatpidi tegus. Sest Delfi on võrdsel kaugusel akropolist ja Olümpiast. Nii saab konstrueerida täiusliku võrdhaarse kolmnurga. Kaateti (see on üks täisnurkse kolmnurga lühematest külgedest) keskpunktis asetseb Nemea pühakoht. Teiste täisnurksete kolmnurkade akropol–Delfi–Nemea ja Nemea–Delfi–Olümpia hüpotenuusid kattuvad ning nende pikkuse suhe ühise lõiguga Delfi–Nemea vastab kuldlõikele.

Põnev, kuid kõik läheb veelgi pöörasemaks:

Delfit läbiv ja sirgega Delfi–Olümpia ristuv joon läbib Dodoni oraaklipaika. Seal tekib täisnurkne kolmnurk Delfi–Olümpia–Dodoni, kusjuures lõik

Dodoni–Olümpia osutub hüpotenuusiks. Pealegi on selle kolmnurga kaatetid taas kuldlõikelistes pikkussuhetes.

Selge meeletus, võiks selle kohta kosta või siis kinnitada, et kõik on lihtviisiliselt sulepeast välja imetud. Kuid sellestsamast meeletusest paistab välja meetod: kaugus Delfist Aphaiasse on sama, mis Aphaiast Spartasse. Kaugus Delfist Spartassse on sama, mis Spartast Teebasse ja on samas juhuse läbi ka pool Dodoni–Sparta ja Dodoni–akropoli vahemaast. Võrdsed kaugused ilmuvad ka Delfi–Mükeene ja Mükeene–Ateena või Delfi–Gortyse (megaliitvaremed Kreetal!) ja Delfi–Mileetose (Väike-Aasias) vahele. Kõik see ühtekokku tähendab: Delfi seisab geodeetilis-geomeetrilises seoses Olümpia, Dodoni, Eleusise, Epidaurose, Aphaia, akropoli, Sparta, Mükeene, Teeba, Chalkise, Nemea, Kinyra, Gortyse ja Mileetosega. Tänan dr. Maniast ja Operatiivuuringute Ühingut selle fenomenaalse teabe eest. Kuid seegi pole kaugeltki veel kõik.

Võrdhaarset kolmnurka võib ette kujutada igaüks, kuid sellised geomeetrilised kujundid ei teki – just reaalseid ja iidseid kultuspaiku silmas pidades – juhuse tahtel. Keegi pidi siin mängima režissööri. Vanal Kreekamaal saab tuvastada üsna mitmeid selletaolisi kolmnurki ja nendel on alati kaks standardset küljepikkuste suhet. Näiteid:

Kolmnurk Dodoni–Delfi–Sparta. Need paigad annavad sama külgede suhte, mis ilmneb vahemaade Dodoni–Sparta ja Dodoni–Delfi, samuti Dodoni–Sparta ja Sparta–Delfi või Dodoni–Delfi ja Delfi–Sparta võrdlemisel.

Kolmnurk Knossos–Delos–Chalkis. Need paigad annavad sama külgede suhte, mis ilmneb vahemaade Knossos–Chalkis ja Knossos–Delos, samuti Knossos–Chalkis ja Chalkis–Delos või Knossos–Delos ja Delos–Chalkis võrdlemisel.

Kolmnurk Nikosia (Küpros) – Knossos (Kreeta) – Dodoni. Need kohad annavad sama külgede suhte, mis ilmneb vahemaade Nikosia–Dodoni ja Nikosia–Knossos, samuti Nikosia–Dodoni ja Dodoni–Knossos või Nikosia–Knossos ja Knossos–Dodoni võrdlemisel.

Need kõik on kongruentsed, omavahel ühilduvad kolmnurgad. Selletaolisi hämmastavaid näiteid leidub teisigi, kuid ma ei tahaks oma lugejat geomeetriaga rohkem vaevata.

Mõõtkavas 1:10 000 maakaartide ja sõjaväe geograafiaameti kaasabil avastas Operatiivuuringute Ühing üle kahesaja geomeetrilise ühilduvuse, mis tulenevad paljudest võrdhaarsetest kolmnurkadest. Sellele lisandub 148 kuldlõikelist suhet. Kes söandab selle peale veel juhusest rääkida, seda ei saa enam keegi aidata. Loomulikult võib alati tõmmata suvalisi jooni üle paari koha maastikul ja siis näha, et "juhuse tahtel" satuvad sellele ka mõned teised olulised paigad. Kuid

Delfist lähtudes seob gigantne geomeetriline võrgustik kõiki Vana-Kreeka kultuspaiku.

siinsel juhul pole ikkagi tegemist mingite kaardile kantud suvaliste kohanimedega, vaid eranditult kultuspaikadega antiikajast või õigemini eelajaloolisest perioodist. Geodeetiline planeering, niisiis võrgustik, millel see fenomen põhineb, on üüratu. Või siis pole see raster või muster üldse ettekavandatud, vaid tekkinud hoopis teisel, mingil muul ajendil. Kuid selleni jõudmiseks tuleb meil varuda veel veidi kannatust.

Õigupoolest oleks imelihtne seada maastikule täisnurkseid kolmnurki. Seda kinnitas iseenesele professor doktor Fritz Rogowski Braunschweigi Tehnikaülikoolist ja asus kõike lausa kohapeal uurima. Ta leidis Kreeka mägisel maastikul siit ja sealt väheldasi kivisõõre. Siis asus otsima täiendavaid markeeringuid, ja ennäe: paljudel juhtudel avastaski – isegi lausa eelmise samalaadse vaateväljas – veel mõne kivisõõri.[96] Professor Rogowski pikendas maastikul teodoliidi abil neid kahte märkpunkti ühendavat sirgjoont ja tabas niimoodi – tõsi küll, üksikutel juhtudel – mingit kultuspaika. Kas niimoodi oli mõistatus leidnud lahenduse?

Ei! Liiga paljud sellisel viisil määratud joontest lähevad üle mere. Kolmnurga Delfi–Olümpia–akropol üks kaatet ületab umbes kahekümne kilomeetri ulatuses lahtist vett. Sama kehtib lõigu Dodoni–Sparta kohta. Kõik läheb veelgi absurdsemaks niisuguse kolmnurga puhul nagu Knossos–Delos–Argos. Knossos asub Kreetal ning selle ja Argose vahele jääb merd umbes 300 kilomeetri jagu.[97] Niisama võima-

tuks osutub selletaoline nokitsemismeetod Kreekast Smürnasse viiva merelõigu puhul. Kahtlen tõsimeeli, kas niisugune mõõtmisviis võiks toimida mandrilgi. Oleks kõikjal tegemist vaid tasandikmaastikuga, ei tekitaks sellised mõõtelõigud mingit probleemi, seda enam aga mägises ja loendamatutest merelahtedest rebitud rannajoonega Kreekas. Mis aga võis olla professor Rogowski leitud väikeste kivisõõride kunagine otstarve? Võiksin neid mõtestada kui mingeid orienteerimisvahendeid rändurite jaoks. Lõppude lõpuks polnud kiviajal maanteid ning halb ilm ja vihmavalingud võisid kõik põgusalt sissetallatud rajad ütlemata kiiresti olematuks pühkida.

Meie aegade targad õpetlased klammerduvad "lihtsa võimaluse" ja "lähima lahenduse" põhimõtete kammitsatesse. Selline käibeskeem ei paku nendele mingit muud lähenemisviisi. Nad ei pääse oma mõtetevanglast välja, sest mingi "lähima lahendusega" oleks ka terve probleem olematuks tehtud. Mida saakski sel puhul edasi tudeerida? Kasutatav meetod, olgugi teaduslikult puutumatuks kuulutatu, pakub igale vähegi sügavamale probleemile ainult poolikuid vastuseid. Sellega ei tohi rahule jääda. Üks sääraseid null-lahendusi, mis uinutab teadust iseenesega rahulolevaks, tuletatakse Kreeka antiikaja matemaatikute arusaamadest. Näiteks elas Eukleides 3. ja 4. aastasaja piiril enne Kristust ning pidas Egiptuses ja Kreekamaal teadusettekandeid. Ta seadis kokku mitmeid õpperaamatuid kogu matemaa-

tikast, ühtlasi ka tervest geomeetriast, kaasa arvatud võrdused või koguni nii segased asjad nagu "kvadraatne irratsionaalsus" ja stereomeetria. Eukleides oli filosoof Platoni ajastukaaslane, ja see tegeles omakorda puhuti poliitikaga. Nii olevat Platon istunud Eukleidese jalgade ees ja kuulanud tema traktaate geomeetriast. Kas poleks usutav, et Platon oli geomeetriahiiu Eukleidese käsitlusest vaimustunud ja hakkas oma sellekohaseid teadmisi kasutama, kui kõneles poliitikuna kaasa ehitusprojektide arutamisel? Niisiis, mida teadis Platon?

Dialoogis "Riik" õpetab Platon oma vestluskaaslast, et teadus pindadest kannab nime geomeetria. Ühes teises dialoogis ("*Menon*", niisiis "Voorus") toob ta kaaskõnelejaks koguni orja ja demonstreerib vaesekese võhiklikkuse kaudu kõrgemat geomeetriat. Kõik läheb päris tõsiseks dialoogis "Timaios", kus käsitletakse võrdusi, korrutisi ja ruutarve ning sedagi, mida praegu nimetame kuldlõikeks. Järgnev osa võiks minusugustele inimestele, keda kõrgem matemaatika pole kunagi hellitanud, arusaamatuks jääda. Kuid seegi tõestab, kui vahedalt diskuteeriti juba 2500 aasta eest nende küsimuste üle:[51]

"...Sest kui kolmest arvust, olgu need kas korrutised või ruudud, suhtub keskmine viimasesse samamoodi kui esimene keskmisse ja riimoodi ka jällegi viimane keskmisse ja keskmine esimesse, siis ilmneb, et kui keskmine asetada esimesele või viimasele kohale ning mõlemad, viimane või siis esimene, keskele, jääb

suhe alati endiseks; kui nad aga jäävad ikka sellessesamasse omavahelisse suhtesse, siis moodustavad nad koos ühiku. Kui nüüd maailmakeha pind oleks tasane ja süvenditeta, siis piisaks keskmisest liikmest tema enese ühitamiseks mõlema ülejäänuga..."

Kõik jätkub samas toonis, kuni lugeja pea hakkab huugama. Loobusin pärast järgmise lauselohega tutvumist Platoni matemaatiliste selgituste jälgimisest:

"...et aga nüüd on selle liikmete jada läbi lisandunud senistesse vahemikesse uued 3/2, 4/3 ja 9/8, siis täitis ta suhte 9/8 abil kõik vahemikud alates 4/3 ja jättis sel viisil igasse nendest pisikese osa täiendava vahemikuna, mille piirmed seisavad suhtes 256 : 243."

Millega üldse võiks Platoni komplitseeritud dialoogide puhul olla tegu? Vastus kõlab: maailma loomisega. Pärast seda, kui olin paar nädalat kembelnud Platoniga, ei suutnud ma enam mõista, miks Galileo Galilei oma teosega "Täheteataja" ("*Sidereus Nuncius*") põhjustas sellist kära ja miks 17. sajandi inkvisitsioon sundis teda oma õpetusest lahti ütlema. Kõike, mida Galileo õpetas, saab lugeda juba Platonilt. Kas või Maa kerakujulisusest või meie planeedi tiirlemise trajektoorist ümber Päikese. Pealegi on sedasama – kaasa arvatud gravitatsiooniseadused – käsitletud juba vanaindia tekstides. Sealsed targad teadsid märgatavalt enamat kui meie gümnasiastidele nüüdisajal pakutakse. Gaius Plinius Secundus, kes pidi omakorda õppima Platonilt ja Eukleideselt, tõestab seda veenvalt:[98]

"Õpetatud meeste ja lihtrahva hulgas vaieldakse elavalt selle üle, kas [ümmargune] Maa võib üldse olla asustatud inimestega, kes kõndimisel seavad oma jalad teineteise suhtes vastassuunda... Lihtrahvas seevastu poetab lisaks küsimuse, kuidas saab olla võimalik, et pea alaspidi käijad ei kuku maapinnalt ülespoole. Otsekui needsamad pea alaspidi käijad ei võiks imestada, miks just meie samamoodi ei kuku... ülespoole. Ikkagi tundub imepärasena, et Maa osutub merede tohutule veepinnale vaatamata ikkagi keraks... Seepärast ei saa ka tervel Maal ühel ja samal ajal valitseda päev või öö, sest Päikesest eemale jäävat kerapoolt tabab ööpimedus..."

Meie päikese all pole midagi uut! Küsimus: kas see Kreeka templite seostamiseks kootud võrgustik pärineb Platonilt või tema eelkäijalt Eukleideselt? Kas tohtis pühapaiku rajada ainult geomeetriliselt kindlaks määratud kohtadesse? Kui vastus oleks jaatav, siis kust on pärit need väljavalitud punktid? Millest üldse tuleneb selline geomeetria? Proportsioonid? Kuldlõige?

Dialoogis "Gorgias" osalesid Platon, Kallikles, Chairephon, Gorgias ja Sokrates – tõeliste intellektuaalide rühm. Kõigepealt tõenitab Sokrates, et kõike öeldut kannab see veendumus, mille tõesuse eest ta üles astub. Kohemaid järgneb selgitus, et geomeetriatarkused on tähtsad mitte ainult inimestele, vaid ka jumalatele. Aga kuidas jõuavad sellised teadmised jumalatelt inimesteni? See selgub Platoni "Seaduste" kolmandast raamatust. Vestluskaaslased kõnelevad – taaskordselt – hääbunud kultuuridest. Üks ateenlane pärib Platonilt, kas ta oskab

määratleda aega, mis on möödunud sellest, kui tärkasid riigid ja ilmusid inimesed.

Seejärel vastatakse küsimusele, kas vanades pärimustes peitub ikkagi mingi tõetera. Probleemiasetus juba siis! Sel puhul mõeldi rõhutatult muinaslugusid "inimeste maailma kunagistest arvukatest hukkumistest üleujutuste ja muude sellesarnaste hädade tõttu, millest leidis pääsu ainult tühine osa inimsoost"[51]. Kirjeldatakse, kuidas jäid ellu ainult mäestike elanikud, samas kui vaevalt mõne põlvkonna jagu hiljem olid igasugused teadmised kunagistest tsivilisatsioonidest nende mälust pühitud. Inimesed pidasid seda, "mida kõneldakse jumalatest, lihtsalt tõeks ning elasid ja olid selle järgi". Kooseluks pidid "veeuputusejärgsed inimesed" (Platon) välja töötama uued reeglid, kuivõrd eelmise ajastu seaduseandjaid polnud enam olemas. Tsitaat Platoni "Seadustest" (esiletõsted *kaldkirjas* kuuluvad minule – *EvD*):

"Et aga meie ei anna jumalate poegadele ja kangelastele eeskirju *nii, nagu eelaegade seaduseandjad, kes ise jumalatest pärinevad*... ja kes omakorda on jumalate pojad ning *andsid välja seadusi*, siis ei tohiks seda meile pahaks panna..."

Kreeklaste imetletud jumalad pärinesid omakorda teistest jumalustest ja eks just nemad panid kehtima nood esialgsed seadused. Õigupoolest asetub sellesse teooriasse midagi üsna iidset. Jumalapojad pidid üles seadma mängureeglid ka templite geomeetrilise paiknemise jaoks maastikul? Laustotrus! Milleks küll? Ning

Platonil, Sokratesel ja Eukleidesel on selle kupatusega ütlemata vähe tegemist.

Professor Neugebauer võrdleb Platoni geomeetriat Eukleidese ning ka Assüüria ja Egiptuse omaga. Ta leiab Platonilt üsna vähe sellist, mida teised juba ei teadnud.[99] Ja professor Jean Richer avastab vana Kreekamaa templite paigutusviisist sellise geomeetria, mis oli olemas juba ammu enne Eukleidese aegu.[100] Ainult et küsimus *miks?* jääb sellise geodeetilise moodustise puhul vastuseta. Professorlikud tõdemused muudavad kõik edasised küsimused mõttetuks. "Esimene võimalik vastus" katapulteerib kõik ülejäänu ajaraiskamise hägusse, esitades täiesti selge väljenduse:

Kreeka matemaatikutel *ei saanud* olla vähimatki tegemist pühade paikade asukohtadega, sest nende pühadus kehtis juba aastatuhandeid enne nimetatud matemaatikute sündi. Siin ei aita meid edasi ei Eukleides, Platon ega Sokrates. Õpetatud kreeklaste matemaatikatarkused olid küll hämmastavad, ometi ei jaganud nad mingeid poliitilisi või teisi juhtnööre selle kohta, millisesse kohta tuleks mõni uus tempel ehitada – sest nende kultusepaikade geograafilised positsioonid olid juba ammusest olemas. Niisiis kuidas – see peaks ometi osutuma küsimuse tuumikuks – tekkis üldse selline geomeetriline võrgustik, mis avardub nii täpsel kujul üle terve Kreekamaa?

Muinasjutud algavad nii: "Elas kord..." Tahaksin seda formuleerida teisiti: "Eeldame korraks, et..."

...Kunagi ammu külastasid meie Maad tulnukad kusagilt Kosmosest. Nii sündisid ürgjumalad. Nad võtsid teoks lapsi sigitada. Sel kombel sattusid Maa peale titaanid ja hiiglased. Neid hävitati järjest ja loodi üha uusi jumalusi. Niimoodi on meil olemas mütoloogilised tegelased, nagu Apollon, Perseus, Poseidon, Athena *etc.*, kes jaotavad kogu maailma oma võimualadeks ja hoolitsevad samas jumaliku järelkasvu eest.

Nende jumalaperekondade mingi kauge põlvkond jahmatas sootuks hilisematel aegadel toonaseid ikka veel arulagedaid inimesi oma tehnikasaavutustega. Nad kasutasid ülekaalukaid relvi ja – mis peamine – suutsid lennata! Kuigi selleks vajalikud konstruktsioonid polnud ehk palju enamat kui kärisevad ja haisvad monstroossed lendvankrid, suutsid need ometi õhus hõljuda. Sellest piisas mõju avaldamiseks hämmeldunud inimestele. Kes juba suudab õhku tõusta, peab lihtsalt olema mingi jumalus. Aga samas vajasid need lendavad kastid mootorikütust, olgu selleks kas või õli, nagu ka puusütt ja vett aurumasina jaoks. Eelajalooliste lendavate vaipade piloodid teadsid täpselt, milliseid vahemaid tuleb ületada, et jõuda järjekordse peatuskoha juurde – tankimiseks. Võimalik, et tollal oli ka mitut liiki lendavaid pargaseid: ühed pikema ja teised lühema distantsi ületamiseks (vähemalt Vana-India lendavate aparaatide kirjeldamisel teavitatakse sellest).

Jumalatele oli väga meeltmööda, et inimesed püstitasid nende auks pühamuid, sest seal sai omakasu huvides vastu võtta ohvriande, ja küllap tegid aupakli-

kud "surelikud" nende "surematute" hüvanguks kõike muudki. Nii sai kogu maailm üheksainsaks suureks jumalike logelejate riigiks. Mõistetavalt tekkisid pühad kohad kindlate vahemaade järel, sest X kilomeetri tagant tuli ometi lennumasin tankimiseks peatada. Ja kui need jumalajärglaste grandioossed ohvripaigad – pigem selvemarketid – toona juba eksisteerisid, säilis sama komme ka hiljem.

"Iseteeninduskaupluste" asukohad anti jumalate perekondadele teada, küllap üksikjuhtudel ka sõpradele: "Kui sa lendad Delfist selle või teise nurga all poolviltu 66 kilomeetri kaugusele, jõuad paika Y. Seal veel 66 kilomeetrit läände, ja siis satud sirgjoonele Z..." Pole midagi lihtsamat. Geomeetriline võrgustik tuleneb nendest "tanklatest", "hooldejaamadest" ja "supermarketitest". Loogiliselt võttes on ka nende vahemaad võrdsed, sest pärast nii- ja niimitme kilomeetri läbimist tuli ometi hakata oma sõidukit tankima. Pealegi ei tohtinud ükski jumal eksida õigelt teelt kõrvale ega ükski perekonnaliige kahju kannatada koguni siis, kui mõni teelõik osutus sõiduplaani eiravalt liiga pikaks ja katlaalune kustus enne sihile jõudmist.

Alustasin seda lõiku oletuse ja mitte enamaga. Ma ei tea ühtki muud eeldust, mis võiks Kreekamaad katvat geomeetrilist rastrit lihtsamalt ja elegantsemalt seletada. Samas tuleks jumalate järglasi käsitleda kui ammustel aegadel reaalselt eksisteerinud olendeid. Just selle kohta pakuvad inimkonna iidsed pärimused rikkalikku materjali. Seda tuleks ainult tundma õppida.

Näib, et kui jumalate perekonnad olid juba ammusaega degenereerunud, suutsid üksikud nendest parasiitidest ikkagi ära kasutada inimeste teadmatust. Muu hulgas kirjeldab Herodotos esimeses raamatus ka Babüloni linna, esitades pealegi täpseid mõõtmeid ja palju detaile. Babüloni keskmes olevat seisnud ka Zeusi (Belose) tempel – "raudsete väravatega, mis olid veel minu päevadel alles". Seal olevat ülestikku seisnud kaheksa torni, ja iga järgmine eelmise peal. Ülespääsemiseks sai kasutada ümber ehitise keerduvat astmestikku.

Kõige ülemise torni tipus seisnud "suur tempel ning selles lai, kaunite vaipadega puhkease ja kuldne laud". Mitte keegi ei tohtinud sinna ronida, kirjutab Herodotos, peale ühe väljavalitu, väga kauni naise. Siis – seda olevat preestrid Herodotosele jutustanud – tulnud jumal isiklikult templisse ja maganud temaga kokku sellel voodil: "Täpselt sedamoodi nagu Egiptuse Teebas egiptlaste õpetuse kohaselt. Ka seal magab üks neitsi Zeusi templis. See tähendab, et nendel naistel polnud mitte kunagi olnud läbikäimist surelike meestega. Seesama kehtib ka Lüükias asuva Patara jumalapreestritari kohta. Kui jumal nähtavale tuleb, suletakse see naine koos temaga terveks ööks templisse."

Siia võiks lisada: kõik toimus samamoodi ka India templitornide tipus. Analoogsel eesmärgil ehitasid Kesk-Ameerika rahvad oma astmikpüramiide, mille tipus oli samuti kõigist ja kõigest eraldatud tuba. Miks need ehitised pidid tingimata olema tornid või püramiidid, on pikemata selge: nood noorsandid saabusid nimelt lennumasinatel!

Herodotose päevil polnud enam jumalate perekondi olemas – muidu oleks ta kahtlemata kirjeldanud nende lendlaevu. Varasematel aegadel toimus siiski kõik just niimoodi, nagu kinnitasid Babüloni preestrid. Jumalad rahuldasid ennast oma maitse kohaselt nii daamide kui ka härradega – nii siin kui seal. Tasapisi jäid jumalad sellest kõigest järk-järgult kõrvale. Kui nad hiljem sootuks kadusid, haarasid preestrid kogu selle mõnusa jõudeelu enese haldusse. Nüüdsest tuli ohvriandameid tuua *nendele*, neitseid ja noorukeid sokutada *nendele*, kulda ja kalliskive pakkuda *nendele*. Mitu põlvkonda hiljem ei teadnud enam isegi preestrid, millega on õigupoolest tegemist – ja ometi, *mille* nimel tulnuks säherdusest tulusast bisnisist loobuda?

Isegi nendes askeldustes võis koguni ülempreestri südamesse jääda kripeldama miski, mis teda päevast päeva hirmutas. Pärimuste kohaselt tundis ta jumalate vägevust – kuigi ei taibanud sellest vähimatki. Tähtis mees ei teadnud eales, millal mõni jumal võiks tagasi tulla. Kas poleks arukam ekspluateerida inimesi sel määral, nagu parajasti võimalik, et niimoodi kindlustada omaenese võimu ja väge? Suured aarded jumalate tagasipöördumise puhuks? Ometi just nende abil saaks ehk taevaseid ja arusaamatuid olendeid muuta leebemaks? Või ka mitte...

Me seisame kolmanda aastatuhande künnisel. Juba ammu pole meil enam jumalaid. Kardan, et see kõik on inimühiskonnale kaduma läinud.

VIRVARR TROOJA ÜMBER

Kui päike tõuseb läänest,
tuleb kontrollida kompassi.

Iidne tõde

Kaheksanda sajandi lõpul enne Kristust elas Kreekamaal luuletaja, keda teab kogu maailm, kuid kelle kohta ei oska mitte keegi midagi usaldusväärset öelda. Ta nimi on Homeros ning temalt on pärit fantastilised eeposed "Ilias" ja "Odüsseia". Igatahes on uurimine esile toonud, et Homeros elutses Väike-Aasias Joonias ning liikus ringi laulikuna – ja tagatipuks olevat vaeseke olnud koguni pime. Kust see nägemisvaegurist rändurlaulik ammutas oma grandioossete jutustuste jaoks lähteandmeid, jääb saladuseks ilmselt alatiseks. "Ilias" ja "Odüsseia" hõlmavad ühtekokku umbes 28 000 värssi – mitte just vähe ühe silmavalguseta jäänud luuletaja jaoks. Ometi olevat just Homerosest saanud kreeka kirjandus alguse, tema seisab "kreeka literatuuri hälli veeres, temaga algab Euroopa vaimsuse ajalugu"[10]. Kuid ega pime luuletaja Homeros leiutanud oma lugusid niisama. Spetsialistid arvavad, et eeposte kirjalikele versioonidele eelnes pikk traditsioon, mille tuumiku taha

varjub mingi "iidvana muinasjutupärand"[101]. Millest siis kõneldakse selles "iidvanas muinasjutupärandis"?

"Iliases" kirjeldatakse võitlusi, kurioosseid relvi ja kangelastegusid, milles osalesid jumalad ja inimesed. Sealt saab lugeda (kaheksandas laulus) "lendavatest ratsudest, kes teenistusvalmilt hõljuvad edasi-tagasi maa ja tähtedega pikitud taeva vahel"[102]. Mingi imepärane udu muudab need jumalikud olendid koguni nähtamatuks. Siis purjetab Poseidon, kes on õigupoolest merede valitseja, mingis lendavas rakendis üle vete, ilma et sõiduk ühtki lainet riivaks. Sellised muinasjutud meeldivad mulle. Loomulikult keerleb tegevustik armastuse, haavatud autunde ja pisut ka Trooja sõja ümber.

"Odüsseia" puhul on kõik teisiti. Siin jutustatakse ilukõneliselt Odysseuse peadpööritavatest seiklustest. Koos võitluskaaslastega vallutab ta lõpuks Trooja ja pöördub kahekümne pika aasta pärast tagasi kodusaarele Ithakale. Terve tegevustik on sobitatud Odysseusega – ta ise jutustab, pealegi minavormis, saatuselöökidest, mida jumalad olid tema jaoks varuks hoidnud, kuid ka enese kangelastegudest ja kavalustest, mille abil õnnestus oma elu säästa. Filoloogid näevad Odysseust "vanade lugulaulude tegelaskujuna"[101] ja terve lugu olevat "pigem faabulataolise olemusega"[102]. Mingit tõetera – nii arvatakse ammusest ajast – selles ei leiduvat. Niisugust seisukohta on korrigeerinud Heinrich Schliemann (1822–1890), kes – Homerose "Ilias" peos – avastas Trooja. Kuid nendest seikadest kõneleme hiljem põhjalikumalt.

Erinevalt "Argonautikast" ei kavatse ma siin "Odüsseiat" analüüsida. Selle teose kohta leidub kirjandust ohtralt. Ometi tuleks peatuda mõnel võtmesõnal, et seda tervet maailma mõjutanud lugu paremini mõista.

Odysseus (ladina keeles Ulysses või Ulixes) oli Ithaka kuningas. Ta kavatses koos kaaslastega minna retkele, et vallutada Trooja. Põhjuseks oli ilusa Helena röövimine Spartast ja toimetamine Troojasse. Tagasiteel tabab Odysseuse esialgu kaheteistkümnest alusest koosnevat laevastikku üks seiklus teise järel. Kõigepealt eksivad kangelased Maleia maanina juures õigelt kursilt, et seejärel randuda ühesilmsete kükloopide saarel. Neist üks, nimega Polyphemos, hoiab Odysseust ja ta kaaslasi vangistatuna mingis koopas ja sööb igal päeval nendest ühe. Lõpuks õnnestub Odysseusel hõõguva teiba abil kükloop pimestada ja koos ellujäänud kaaslastega pageda. (Vahemärkus: kükloop oli küsinud Odysseuse nime, kuid see valetas, öeldes, et teda kutsutakse "Eikeegi". Pärast seda, kui kükloop oli juba nägemise kaotanud, hüüdis ta oma kaaslastele, et tema ainsa silma on välja torganud "Eikeegi". 20. sajandil kasutati sedasama nõksu ühes Metsiku Lääne teemalises filmis, kuid ma ei usu, et kinokülastajad oskavad aimata, kust see idee pärineb: "*My name is Nobody*" ["Mu nimi on Eikeegi"] Terence Hilliga peaosas.)

Odysseus ja tema meeskond pidid seejärel võrgutavate sireenidega toime tulema ja siis ka võlur

Kirkega, kes nõidus kõik laevamehed ühekorraga sigadeks. Seejärel külastas Odysseus Hadest – surnute riiki –, kus kohtas mitte ainult oma kadunud ema, vaid võis ka kõnelda koguni mitme kuulsa tegelasega nende hulgast, kes olid juba ammu ajatusse vajunud. Lõpuks pidi ekslejate laev sõitma kahe naissoost peletise, Skylla ja Charybdise vahelt läbi. Kunagi varem olevat Zeusi välk paisanud Charybdise merre ja sellest ajast neelab too tegelane mitu korda päevas kohutava koguse vett, et see peatselt uuesti välja sülitada. Ta õde Skylla polnud nigelama kvaliteediga, teda kirjeldatakse koerasarnase peletisena, kes napsab toiduks meremehi ja sööb need tasapisi ära. Tervelt kuus Odysseuse meeskonna liiget sattus tema saagiks.

Ellujäänud jõuavad muidugi Thrinakia saarele. Seal surmavad näljased mehed mõned veised, kuid õnnetuseks kuuluvad need Hyperionile. Vihale aetud päikesetitaan kaebab toimunust Zeusile, kes purustab üheainsa piksenoolega kogu laeva ja selle meeskonna. Ainult Odysseus pääseb eluga, sest klammerdub paari lauajupi külge ja lained paiskavad ta päev hiljem Ogygia saare rannale. Ogygia kuulub Kalypsole, kes oma sulnidusele vaatamata elab koopas. Ta hellitab Odysseust, ihaldades teda meheks võtta. Vastutasuks võiks ta pakkuda surematuse.

Odysseus maitseb magusat elu tervelt seitse aastat, siis tülpib pidevast armatsemisest ja hellitamisest. Kurvalt kükitab ta rannal ja unistab kodumaast. Peatselt lendab kohale Hermes ja käsib Kalypsol Odysseus

vabaks lasta. Mehele antakse vajalikud töörüstad, et valmis meisterdada parv, millel saaks pageda oma armastuse pesast. Kuid merejumal Poseidon, kelle poega kükloop Polyphemost oli Odysseus nii julmalt kohelnud, tormab oma tiivulises vankris vete kohale ja paiskab Odysseuse üle parda. Too olekski uppunud, kui poleks end suutnud vabastada rasketest rõivastest.

Kaks päeva hiljem paiskavad lained jõuetuks muutunud Odysseuse Drepane saare rannale. Jumaliku abiga jõuab ta lõpuks, pärast vahepeatust kellegi seakarjuse juures, faiaakide saarele, kust saab – kahekümneaastase eemaloleku järel – Ithakale naasta.

Selline ongi tolle iidse kangelaseepose tegevustiku üldine raamistus. Kuivõrd "Odüsseias" ja "Iliases" – nagu ka "Argonautikas" – leidub päris ohtralt geograafilisi viiteid, hakkas õpetatud maailm muidugi küsima: kus üldse rändas Odysseus? Millisel merel leidsid aset tema seiklused? Kus asusid kohutavad peletised Skylla ja Charybdis? Selle kohta leiame üle saja lahkneva arvamuse ja umbes seitsekümmend kaarti. Iga Odysseuse-uurija on veendunud, et just tema jälgis oma kangelase teekonda korrektselt. Vastavalt tõlgendustele olevat Odysseus rännanud Väike-Aasias, purjetanud ümber Briti saarte või siis ulatusid ta eksirännakud koguni Lõuna-Ameerikani. Mõnikord visatakse "Odüsseia" samasse patta "Argonautikaga" või arvatakse, et Odysseuse eksirännakud pole üldse toimunud meie planeedil.

Arukaim, mida "Odüsseia" kohta on avaldatud, pärineb sakslastest vendadelt Hans-Helmut ja Armin Wolfilt. Nendel õnnestus tõepoolest rekonstrueerida selline teekonna kirjeldus, mille üksikud detailid sobivad muude aegade ja nende kestusega. Sealjuures ei väideta, nagu oleks "*pärimuse*-Odysseus viibinud just siin või seal"[102], vaid ainult seda, et Homerose kirjeldatud merereisi sobib asetada Vahemere areaali. Kuigi vendade Wolfide palju aastaid väldanud töö tulemus on üldjoontes paslik ja veenev, küsin siiski eneselt, kuidas pime Homeros võis selletaolise rännaku üksikasju nii detailselt tunda.

"Odüsseias" kõneldakse ka Kreeta saarest – ometi Talost nimetamata. Kas Homeros ei teadnud "Argonautikas" esinevat Talost? Või tundus talle niisugune robot liiga fantastilisena, liiga uskumatuna? Seda saaksin teiste kujutelmade kõrval, mis "Odüsseias" ette tulevad, siiski üsna tõrksalt ette kujutada. Homeros seostab jumalaid kõikvõimalike võlukunstidega, ei puudu koguni Poseidoni lendvanker – kuid mida pole, see on Kuldvillak. Vaatamata jumalatele omistatud kõikvõimalikele hookuspookustele, ei sisalda "Odüsseia" mingit "Argonautika" stiilis *science fiction*'i.

Paik, mille ümber keerleb "Iliases" kirjeldatav lahing, on Trooja – kuid just see ei sobi vana Kreekamaa geograafilisse võrgustikku. Kas nimetatud linn ei asetunudki jumalate igivanadel rännuteedel? Samas kirjeldavad Trooja saatust kõik antiikse Kreeka ajaloolased; linna piiramine olevat toimunud aastatel 1194

kuni 1184 enne Kristust. Trooja peab olema igivana, selle nimi tuleneb müütilise kangelase Trosi nimest (Tros oli Ilose isa, Ilos Laomedoni isa, Laomedon Trooja Priamose isa). Esialgu kandis linn küll teisi nimesid. Need olid Ilium, Ilion ja Troas. Tagatipuks olevat Apollon ainuisikuliselt osa võtnud sealsete tohutute kindlusrajatiste ehitamisest. Nii lasub sellel paigal samasugune "müütiline" päritolu nagu paljudel Kreekamaa pühadel keskustel. Mis põhjusel ei sobi praegu Troojana tuntud väljakaevamiskoha geograafiline positsioon jumalasugude geomeetrilisse võrgustikku? Kas see Trooja, mille Heinrich Schliemann avastas, ongi üldse identne mütoloogilise Troojaga?

Pealegi tegutseb "Odüsseias" ka Agamemnon, kes olevat koos paari kaaskondlasega maetud Mükeenesse. See osutub aga tolle geomeetrilise rastri koostisosaks, kuid "Troojana" tähistatud paik seevastu mitte. See vastuolu paneb mind juurdlema.

Trooja piirkonda olevat – pärimuse kohaselt – kunagi valitsenud Kreeta kuningas nimega Teukros. Tema rahvast kutsuti teukroslasteks. Kuid siis tuli sinnakanti üksildane jumalapoeg Dardanos, kes rajas väheldase koloonia. Varsti kutsuti seda maad juba Dardaniaks (siit ka Dardanellid), ning kuna valitseja poja nimi oli Tros, sai asundus nimeks Troas. Sealt ka hilisemad troojalased. Trosi vanem poeg oli Ilos ja sellest tuli ka künkal asuva paiga nimi rajamise aegadel: Ilion või Ilios. Nii saab selgeks ka Homerose teose "Ilias" pealkiri.

Homerose "Iliasega" relvastatuna olevat – nagu kinnitab uuema aja legend – Heinrich Schliemann selle igivana linna uuesti avastanud. Loomulikult meeldivad mulle niisugused lood. Tuleb keegi ja väidab risti vastu igasugusele teaduslikule käsitlusele, et Homerose kirjeldatud lahing Trooja pärast olevat tõepoolest aset leidnud, *inclusive* kõik selles osalenud kangelased. Ja siis ta leiabki Trooja. Vahva! Ainult et kogu lugu ei taha niisugusel kujul kuidagiviisi klappida. Mis aga selles ikkagi klapib?

Kõigepealt selle fenomenaalse entusiasti elukäigust. Heinrich Schliemann nägi ilmavalgust 6. jaanuaril 1822 Mecklenburgis asuvas Neu-Bukow's vaese pastori pojana. Ta olevat napilt kümneaastasena kirjutanud ladinakeelse kirjandi Trooja sõja kohta. Juba 1836. aasta tõi kaasa kaupmeheõpingud ja viie aasta pärast purjetas ta kajutipoisina väikesel kahemastilisel nimega "Dorothea" Lõuna-Ameerika poole. Laev sattus aga peatselt avariisse ja ellujäänud jõudsid päästepaadis Hollandi rannikule.

Amsterdamis sai Heinrich Schliemannist kontoriametnik – palgaks tervelt 15 dollarit aastas. Kõneldakse tema tohutust säästlikkusest, lõputust usinusest ja erakordsest mälust. Pärast seda, kui ta oli selgeks saanud hollandi keele, süvenes nooruk inglise ja prantsuse keele stuudiumi. Hiljem lisandus teisigi, nagu mitte just hõlpsalt omandatav vene keel ja iga sakslase jaoks eriti komplitseeritud kreeka keel.

See Trooja hobune on asetatud siia turistide jaoks.

Nendeks aegadeks juba kahekümneviiesest Heinrich Schliemannist sai sõltumatu kaubaagent, kes rajas 1847. aastal Peterburis omaenese kaubamaja. Venemaal teenis ta indigo, väävli, plii ja salpeetriga suure kasumi, jõudes paari napi aastaga määratu varanduseni. Et ta pidi äriasjus juhuse läbi just 4. juulil 1850 Kalifornias viibima, sai temast "automaatselt" ameeriklane, sest tollel päeval – osariigi väljakuulutamise päeval – võeti kõik inimesed, kes parajasti sellel territooriumil viibisid, USA kodanikeks.

Alates 1858. aastast rändas Heinrich Schliemann regulaarselt mööda maailma. Vaimustunult Homerosest ja olles absoluutses veendumuses, et "Iliases" ja "Odüsseias" kirjeldatud Trooja pidi kord tõeliselt eksisteerima, asus ta 1868. aastast püsivalt elama Ateenasse.

Kuna ta venelannast abikaasa ei soovinud Kreekasse asuda, järgnes lahutus ja... lehekuulutus, milles ta otsis kohalike elanike hulgast sobivat kaaslannat. Selle ta ka leidis, piltilusa üheksateistaastase tüdruku. Austusest Homerose vastu ristiti esimene laps Agamemnoniks. Kuid enne seda rändas Schliemann – kelle kukrus oli juba siis üle kümne miljoni selleaegse Saksa marga suurune varandus – mööda teisigi maid, kuni...

...avastas Trooja. Kuid nii sujuvalt, nagu saame populaarsetest raamatutest lugeda, see siiski ei kulgenud.

Neli kilomeetrit Dardanellidest eemal, (praegusel) Türgi territooriumil on mäekink nimega Hisarlık. Sealt jääb Egeuse mere kaldani napilt seitse kilomeetrit. Künkal on oluline strateegiline tähendus, sest iga laev, mis tahab Dardanellidesse sisse põigata, peab Hisarlıkist mööduma. Vanad kreeklased kutsusid seda paika Hellespontoseks, sest just seal olevat Kuldvillak kuningas Athamase tütre Helle vette tõuganud. Nii kreeklased kui hiljem ka roomlased oletasid, et Homerose Trooja paikneb selles piirkonnas, kui just mitte lausa Hisarlıki künka all. Napilt neli kilomeetrit lõunasse jääb Bunarbaşi küla ja just sealt asusid 19. sajandi teadusmehed Troojat otsima. Pärimuse kohaselt olnud see paikkond üsna eraldatud ja kohalikud põllumehed kinnitasid juba *enne* Schliemanni saabumist, et õpetlased ajavad seal taga mingit fantoomi, sest Trooja ei olevat üldse asunud Bunarbaşi lähikonnas, vaid hoopis künkal nimega Hisarlık. Just see vastuoksus andis ameeriklasele Frank Calvertile, kes tegutses konsulaaragendina nii Ateenas kui ka Istanbulis, ajendi omandada ametlik õigus tollele Hisarlıki kõrgendikule. Frank Calvert jõudis sinna *enne* Schliemanni ja alustas ka asjaarmastaja tasemel väljakaevamisi. Ta lootis Londoni Briti Muuseumi pealikke huvituma panna, et saaks peatselt ette võtta ulatuslikumaid arheoloogiatöid. Kuid need härrad polnud niisuguse ideega üldse päri.

Ateenas kuulis Calverti kavatsustest ka Schliemann ja tõttas ise Hisarlıki küngast... ära ostma. Nii

kohtusidki miljonär Heinrich Schliemann ja maailmahulkur Frank Calvert – ning viimasele sobis pääsemine nii Hisarlıkist kui ka kõigist sellega seotud muredest hästi. Pärastpoole, kui kõikjal hakati kõnelema Trooja kullaleidudest, võis ta küll rängalt vihastuda. Schliemann oli kaval, seda tõestas ta ka järgmistel aastatel. Ta oli ise kõigi oma ettevõtmiste jaoks parim *public-relations-manager*.

Pärast suhete korraldamist Frank Calvertiga möödus veel mitu kuud, kuni Schliemann sai Türgi võimudelt ammuoodatud loa Hisarlıkil labidad maase torgata. 11. oktoobriks 1871 olid kõik juriidilised probleemid lahendatud. Kahekümnepealine meeskond alustas väljakaevamisi. Schliemann rügas kiindunult ning isegi vahepeal saabunud külmad ja kingul vahetpidamata lõõtsuv tuul ei hoidnud teda tagasi. Ta laskis ehitada väikese hurtsiku, kuhu asus koos naisega, kes talus vapralt kõiki katsumusi.

Möödus peaaegu kaks aastat, kuni 15. juunil 1873 põrkas ühe töömehe kirka vaskanuma vastu – see oli aga kuld- ja hõbeesemeid täis. Schliemann kuulutas välja erakordse tööpausi, korrastas oma hütis kõik leiud, mähkis kogu kuldse aarde oma abikaasa kaelasalli, asetas tema soengusse kuldse diadeemi ja läkitas tervesse maailma telegramme, kinnitades, et on leidnud "Priamose aarded". Loomulikult ei jäänud pahandused tulemata. Osmanite valitsus süüdistas teda väärtesemete varguses Türgi pinnalt ja kadet-

sevad vastased väitsid, et Schliemann ise olevat tolle kuldse panuse pisut varem maa sisse kaevanud.

Tänu sõnaosavusele ja jõukusele lahendas Schliemann kõik probleemid käigult. Kiht-kihilt sonkimine maa sees jätkus, kuni üsna peatselt kerkis esile küsimus, kas ta üldse leidiski Trooja, ehk siis pigem: *millise* Trooja ta leidis? Kas ikka Homerose oma?

Schliemann smugeldas väidetavad "Priamose aarded" maalt välja ning loovutas need Berliini eel- ja varajase ajaloo muuseumile. Sealt tassisid sovetid 1945. aastal kõik esemed sõjasaagina Nõukogude Liitu ja väitsid aastakümneid, et ei tea nendest vähimatki. Kõik püsis niimoodi kuni 1993. aastani – sellest ajast alates kõnelevad venelased ja sakslased "Priamose aaretest" taas, kuid samas ei vaiki ka Türgi valitsus, kes ihaldab asutada praeguses tähtsas turismikeskuses Troojas nende leidude muuseumi.

Kas Schliemann leidis tõepoolest *müütilise* Trooja? Selle linna, millest teavitas Homeros oma "Iliases" ja "Odüsseias"?

Tänapäeval ei olda selles enam nii kindlalt veendunud. Homerose Trooja pidi olema suur ja vägev linn, paik, kus leidus küllaga haritud inimesi, koht, mida tunti kirjalikest ürikutest ja kus seisis paljude jumalate templeid. Praeguseni on arheoloogid tõeliselt grandioosse töö tulemusena läbi kaevanud 48 väiksemat kihti ja välja toonud tervelt üheksa "Troojat" – kuid mitte kordagi pole leitud pisimatki

tahvlikest, millel seisaks linna nimi. Ainus kiritõend, mis avastatud, kannab paari hetiidi hieroglüüfi. Sellest järeldatakse, et "Trooja polnud varajase Kreeka linn, vaid kuulus mingisse teise olulisse, näiteks hetiidi kultuurisfääri"[104]. See seletaks otsekui muuseas tõsiasja, miks Trooja ei kuulu kreeka jumalate geomeetrilisse võrgustikku.

Kõike trotsides põrkas agar väljakaevaja Schliemann ainuüksi omaenese kinnisideed toetavatele leidudele. Kui prahi alt tuli päevavalgele mingi värav, tõdes ta, et see esineb ka Homerosel – just siin pidanud Achilleus – toosama "Achilleuse kanna" omanik – oma vastast Hektorit kolm korda ümber linnamüüri taga ajama. Üle suurema rajatise vundamendist sai Schliemanni jaoks "Priamose palee" ja 1872. aastal arvas ta, et on avastanud koguni selle "suure torni", millest Homeros "Iliase" neljandas laulus põgusalt juttu teeb. Hiljem selgus, et tegemist oli sootuks kahe tähtsusetu rõõpse müürijupiga ja et tema "Priamose palee" osutus parajasti sealaudasuuruseks. (Aga Homerose järgi pidanuks selles leiduma 50 magamistuba, palju saale, õuesid jne.)

"Isegi värav ei klappinud Homerosega. Ja nii edasi, ja nii edasi – edasisel kaincpäisemal võrdlemisel ei sobinud Homerose tekst nende selgitustega, mida Schliemann omistas oma paljudele leidudele."[91]

Veidi enne surma hakkas Schliemann koguni ise kahtlema, kas ta oli ikka tõepoolest Homerose Trooja välja kaevanud. Absoluutse kindlusega ei

oska sellele seniajani mitte keegi lõplikku vastust anda. Ta sõber ja väljakaevamiste jätkaja, nimekas arheoloog Wilhelm Dörpfeld viitas mitmele väärjäreldusele. Seoses Mükeenega, kus Schliemann hiljem kaevama asus, on teada, et ta suhtus eksitustesse huumoriga:[105] "Mis?" olevat ta kord hüüdnud. "Need polegi järelikult Agamemnoni surnukeha ja ehted? Hüva! Nimetame teda Schulzeks!" [*Schulze* on äärmiselt levinud saksa nimi, mida kasutatakse sünonüümina umbes selles tähenduses nagu meil uuemal ajal näiteks *tädi Maali*. – *Tlk.*]

Alates 1988. aastast tegeleb Trooja väljakaevamistega rahvusvaheline meeskond Tübingeni Ülikooli professori Manfred Korfmanni juhatusel. Samas ei möödu ühtki suve, mis ei tooks kaasa uusi sensatsioone. Paljudest teadusringkondadest ja maadest saabunud umbes üheksakümmend spetsialisti tuvastasid üsna peatselt, et Hisarliki küngas oli alates Kristuseeelsest kolmandast aastatuhandest kuni roomlaste ajani pidevalt asustatud. Juba alumises ligikaudselt ajastatavas kultuurikihis, mida nimetatakse Trooja I, peitus enam kui 2,5 meetri paksune kolme väravaga kindlusemüür. Järgmised kihid, vastavalt Trooja II ja Trooja III, tõid esile eluruumide ja terrasside jäänuseid, sealt leitud inventari hulka kuulus ka kuld- ja pronksesemeid. Neljandast ja viiendast kihist – need dateeruvad aastatesse 2100 kuni 1800 enne Kristust – nähtub, et tollal polnud troojalaste elu kuigi roosiline. Seda saab järel-

dada kas või nende argise menüü põhjal. Lisaks paigutub sellesse perioodi mitu põlengut.

Kõige mahukam kihistus oli Trooja VI ning dateeringu poolest 1800-ndast kuni 1250-nda aastani enne Kristust pidanuks see kuuluma õigupoolest Homerose kirjeldatud Trooja sõja aegadesse. Kuid väljakaevajate arvates langes linn tollal hoopis maavärina ohvriks. Teisalt oli kuuendas Troojas mitu paleed ja seda ümbritses kaitsemüür – pikem ja paksem kui eelkäijad. Ometi puuduvad siin jäljed sellisest vägevast võitlusest, mida kirjeldab Homeros. Trooja VI peaks selle kohaselt ometi kirendama noole- ja odaotsakutest. Ühtlasi oleks oodata, et nähtavale tuleksid vähemalt mõned kirjatahvlid, sest lõppude lõpuks kritseldati nendel aegadel sõnumeid savisse juba päris agaralt.

Alles Trooja VII – see kultuurikiht avardus aegadesse umbes 1200 kuni 1000 aastat enne Kristust – pakkus naeruväärset, parasjagu 2,5 sentimeetri pikkust pronksplaadikest. Sellelt võis suure vaevaga lugeda luvikeelset hieroglüüfkirja. Aga luvi oli heti keele sugulane. Näib, et tegemist võib olla kellegi kaupmehe pitsatiga. Seega "tundub üha tõenäolisemana, et Trooja on identne Vilusaga"[106], kirjutab Birgit Brandau praegusaegsete väljakaevamiste kohta oma väljapaistvas raamatus.

Mis aga on Vilusa? Niisugust nime kandis teatud paik Hetiidi riigis ja seda mainitakse ka tollele rahvale viitavates kirjalikes allikates. Nii et seal pole Home-

rose Troojast vähimatki? Või kutsusid hetiidid Troojat oma keeles Vilusa?

Järgmine kultuurikiht Trooja VIII pakkus ainult väheolulisi relikte kreeka ajast (umbes 950–85 e. Kr.), vaatamata isegi tõsiasjale, et just sellesse perioodi asetus ülejäänud Kreeka – akropoli, Delfi jt. – õitseng. Nüüd jääb üle veel viimane kultuurikiht, Trooja IX, mille kujunemine paigutatakse umbes 500. aasta kanti pärast Kristust. See osutus rooma pühapaigaks Iliumiks.

Kas Homeros pakkus mõõdutundetuid luulusid või ei klapi Schliemanni Trooja üldse poeedi kirjeldatuga? Öeldu ei kehti mitte üksnes tolle kingukese kohta, mis kannab nime Hisarlık. Millised on lood seda ümbritseva maastikuga?

Eberhard Zangger on geoarheoloog, niisiis spetsialist, kes tegeleb arheoloogiaga geoloogide vaatevinklist. Ta pööras pilgu Hisarlıki nõlvast eemale, mereäärse maastiku suunda, ja asus siis targutama. Õpetlane haaras raamaturiiulist vana Platoni ja luges sellest päris mitu korda Atlantise-pärimust. Lõpuks hakkas Zangger rehkendama, võrdlema ja kombineerima. Tulemuseks sai raamat, mida kroonisid mitme erialainimese kommentaarid.[107] Selles teoses tahab Zangger tõestada, et Trooja oli tegelikult Atlantis. Vägev värk! Atlantise mõistatus on lahendatud? Atlantis ja Trooja on üks ja seesama paik? Miks ometi kirjutab Homeros järjekindlalt Troojast ja Trooja sõjast, kasutamata sealjuures kordagi sõna "Atlantis"?

Ameerika Ühendriikide arheoloog Curtis Runnels lausus Zanggeri raamatu kohta: "See peaks akadeemilisele maailmale avaldama samasugust mõju kui Schliemanni sajanditagused avastused."[108] Ning briti arheoloog professor Anthony Snodgrass on veendunud: Zanggeri väljakäidud Atlantise ja Trooja võrdlus on sedavõrd põhjendatud, et peaks pakkuma ajendit tegevuseks paljudel kitsamatel erialadel.

Kui Zanggeril on tõsi taga, pidanuks Atlantis *alias* Trooja hävima mitte üheksa tuhat aastat enne Platonit, vaid hoopistükkis 1184. aasta paiku enne Kristust. Ka poleks Atlantis tohtinud kaduvikku vajuda üheainsa hirmuööga, vaid selle teinuks maatasa Trooja sõda. Niisuguse hüpoteesi vastu kõnelevad arheoloogilised kultuurikihid Trooja VI ja Trooja VII. Linna ei hävitanud sõda ega veetulv, vaid maavärin. Liiatigi asetseb Trooja Hisarliki künkal ja nii poleks ta ka saanud vette vajuda. Kuidas kavatseb Eberhard Zangger Platoni Atlantist ja Homerose Troojat ühitada?

Zanggeril on omad väited. Kas need osutuvad veenvateks, selles võib muidugi kahelda.

Sõna "Atlantis" on üldtuntud ja seda kohates hakkab mõneski peanupus miski liikuma. Atlantis on ju fastsinatsioon, unelm unelmatemaalt, üks paradiislik maa, miski, mida polnud kusagil olemas. Atlantis on otsekui imederiik lapsepõlvest, rahumeelne võlu-

saar, muinasjutt õnnelikust maailmast ja muretutest inimestest.

Kas Atlantise legendi taga peitub lisaks soovmõtetele veel midagi? Kas olid Atlantis ja Trooja – nagu Eberhard Zangger üritab väita – üks ja seesama? Kuhu jäävad kõige ärritavamad vasturääkivused, kus on Zanggeri ideede tõestused? Kui Zangger eksib, kas siis tuleks Atlantis kui kõneaine lõplikult kõrvale heita? Nii või teisiti, kuid selle legendaarse maa asupaiga üle on vaieldud aastasadu – ja tulemusteta. Kes ikkagi andis meile selle Atlantise-müüdi? Miks? Millises vormis? Kust on algne lugu pärit?

ATLANTIS - KRIMINULL LÄBI AASTATUHANDETE

Mõned inimesed räägivad kogemustest,
teised ei räägi kogemuste tõttu.

Christopher Morley, 1890–1957

See võis juhtuda aastal 401 enne Kristust. Kogu Ateena pidutses oma kaitsepatrooni auks. Tänavad kihasid veiderdajatest ja mustkunstnikest, akropoli jalamil lõbustasid noored näitlejad publikut mingi teatritükiga ja ülal, jumalatar Athena templis, loitis püha tuli. Viiruki ja rammusate ohvriloomade küpsetamise rasked aroomid küündisid isegi all-linna tänavateni. Just seal, Ateena põhjapiiril, kus paiknes kohaliku kangelase Akademose väheldane pühamu, kogunesid mahuka kivimaja avarasse siseõue viis meest. Nad tundsid üksteist hästi, sest olid ühises filosoofilises vestlusringis veetnud pikki öid varemgi. Peoperemees – võimalik, et koguni Platon ise – palus, et härrased võtaksid istet pehmetel patjadel, kuni noorukid serveerivad jahedat joomapoolist.

Mees nimega Platon, pealegi umbes 400 aastat enne Kristust? Kas võttis toonane põlvkond niisuguses vestlusringis öeldut üldse tõsiselt või suhtuti Platonisse kui mingisse veidrikku? Kes olid selle vest-

lusringi teised osalised? Kas tähtsad ja ausad mehed, kelle sõnal oli kaalu, või pelgalt tühjalausepildujad? Esitaksin siin vestlusparnerite lühiiseloomustused.

Platon: Aristoni poeg suursugusest Ateena soost. Nooruses kirjutas ta tragöödiaid, kuni lähenes filosoofiale. Tervelt kaheksa aastat kuulas ta Sokratese loenguid. Pärast õpetaja surma külastas Platon Eukleidest ning tudeeris tema juures Megaras geomeetriat ja matemaatikat. Pärast kodulinna Ateenasse naasmist läks ta Kreetale, käis Egiptuses ja Sitsiilias ning pääses Sürakuusa türanni Dionysiose õukonda. Tollel isandal polnud filosoofia jaoks kuigi palju oidu, ta laskis mingite vastuolude ajendil Platoni kinni võtta ja vangina Sparta saadikule üle anda. See aga müüs ta edasi... orjana. Kummaliste juhtumuste järelmina osteti Platon vabaks ja ta võis pöörduda sünnilinna Ateenasse. Seal asutas ta "Akadeemia". Platoni viimased eluaastad kulgesid kõrgeima teaduse sfäärides. Mitmed ta õpilased said kuulsaks. Kõneldakse, et Platon olevat surnud mingil pulmapeol.

Sokrates: Ateena kujuri Sophroniskose poega peetakse kreeka filosoofia rajajaks, ta õpilased pärinevad kõige õilsamatest peredest. Väidetava jumalavallatuse pärast sunniti teda jooma mürgikarikast. Samas loobus Sokrates ideelisel põhjusel reaalsest võimalusest ennast pagemisega päästa. Ta kinnitas, et riigi otsus peab jääma üksikindiviidi tahte ees ülimuslikuks.

Timaios: Alam-Itaaliast Lokroist pärit loodusuurija ja astronoom. Sokratese järgi olevat ta "ennast

igatpidi õigustanud riigi kõige kõrgemates ametites ja auametites". Timaios võitles Pythagorase õpetuse ja matemaatika tunnustamise eest.

Kritias Vanem: väga austatud poliitik Ateenas, üks selle linna "kolmekümnest peast". Kritias väidab korduvalt, et kuulis Atlantise-lugu oma vanaisalt Solonilt ja temal leidub koguni kirjalikke ürikuid Atlantise kohta. Ema poolt oli Kritias Platoni sugulane.

Hermokrates: tuntud väepealik Sürakuusast, kes võitles Peloponnesose lahingus Sparta poolel. Hiljem ta pagendati. (Platoni uurijad pole üksmeelel, kas vestlustes osales just *see* Hermokrates või keegi teine samanimeline.)

Joogid olid serveeritud, vestluskaaslased ja eeldatavasti ka mõned pealtkuulajad ennast mugavalt sisse seadnud – ning Sokrates avas kõnelusringi humoorikalt:

Sokrates: *Üks, kaks, kolm – aga, mu hea Timaios, kuhu jääb neljas nendest, kes eile oli külaline, kuid täna peoperemees – kuhu ta ennast meie eest peidab?*

Timaios: *Teda tabas tõvehoog, sest vabast tahtest poleks ta eales sellest koosviibimisest kõrvale jäänud.*

Sokrates: *Eks nii saab sinu enese ja sinu seltsiliste ülesandeks esindada ka eemalviibijat?*

Timaios: *Mõistagi. Meie, need teised, teeme kõike, mis vaid meie võimuses; meid võib hakata halvustaval pilgul vaatama, kui me ei vastaks rõõmsa südame saatel ja väärilisel kombel sinu eile pakutud külalislahkusele.*

Sokrates: *Kas ikkagi meenub teile täies ulatuses see, mille üle pidime minu juhendite alusel kõnelusi alustama?*

Timaios: *Mäletame paljut, kuid selle korvamiseks, mis on meie kõrvadest mööda veerenud, oled nüüd siin just sina. Kui see sind liigselt ei koorma, oleks kõige arukam, kui sa esitaksid veel lühiülevaate kõigest, et see tungiks kindlalt meie vaimu...*

Järgnevas lobiseb meestering reeglitest, millest peaks iga riik juhinduma. Siis meenub Hermokratesele, et alles eelmisel päeval oli Kritias kõnelnud imetaolisest pärimusest, kuid Sokrates polnud sel ajal enam kohal. Kritias võiks ehk kõike korrata, et mehed saaksid varemöeldut uuesti üle kontrollida.

Nii alustabki Kritias põhjalikku monoloogi, Atlantise-loo sissejuhatust. Meiegi jaoks saab oluliseks jälgida seda pikaldast kirjeldust, sest just siit tuleneb mitu Atlantise-pärimuse tagamaad. (Toetun professor Otto Apelti tõlkele aastast 1922. Tahaksin samas tänada Felix Meineri kirjastust Hamburgis, kes loovutas mulle tsiteerimise õiguse.[109] Kõik väljavõtted Apelti tõlkest on siin *kaldkirjas*.)

Kritias: *Kuula ometi, Sokrates, üht väga imepärast lugu, mis pälvib ülima tõe tähendust, nagu omal ajal kinnitas Solon, suurim nendest seitsmest targast. Ta oli nimelt minu vaarisa Dropidese sugulane ja sõber, nagu seda näitavad ka mitu paika luuletustes. Ta viitas mu vanaisale Kritiasele, kes juba raugaeas kirjeldas, kuidas*

meie riik oli kauges möödanikus näidanud imepäraseid saavutusi. Need on aga koos aegade hääbumise ja inimpõlvede kadumisega unustusse langenud. Aga miski osutub kõigest sellest hoopis ülevamaks. Võiksime seda sulle nendest aegadest esitleda, et niimoodi sellel teie peol üles näidata mitte ainult oma tänu, vaid ka väärika ja silmakirjatsemata kiidulauluga austada jumalatari.

Sokrates: *Hästi öeldud. Aga kas on see üldse mingi saavutus, kui Kritias kirjeldab Soloni tunnistuse järgi meie riigi poolt vanadel aegadel tõepoolest täideviidud, kuigi ajaloos mainimata jäänud tegu?*

Kritias: *Nii tahaksingi jutustada vana lugu, seda, mida kuulsin ühelt eakalt mehelt. Tol korral oli sellel Kritiasel* [mõeldud on kõneleja sama nime kandvat vanaisa – *EvD*] *turjal juba peaaegu üheksakümmend aastat, aga minul vanust ehk kõigest kümmekond. Mis aga puudutab toda päeva, siis see oli apatuuriapidustuste poistepäev. Poiste jaoks möödus see pidupäev nagu alati täiesti tavalisel kombel. Nimelt panid isad välja preemiad luuletuste esitamise jaoks. Ja siis kanti ette terve hulk üsna mitme luuletaja värsse. Aga Soloni luuletused olid nendel aegadel veel uued ja sedaviisi juhtuski, et paljud meie poisid laulsid just neid laule. Siis astus üks sealtkandi poiss Kritiase ette, ei teagi, kas ta mõtles kõike tõsiselt või tahtis ainult üles näidata viisakust, ja sõnas, et tema arvates on Solon mitte ainult kõige targem, vaid ka luulekunstis kõigi ülejäänute hulgas kõrgeima vaimuga. Rauk oli selle üle – kõik toona nähtu on mu mälestusse jäänud väga elavana – üliröömus ja kostis*

naeratades: Jah, Amynandros, poleks ma poeesiat harrastanud ainult kui pelka kõrvaltegevust, vaid oleksin rakendanud selleks kogu jõu ja osavuse ja ka selle Egiptusest kaasatoodud loo kirjeldamise lõpuni viinud, poleks ei Hesiodos ega Homeros ega ükski teine luuletaja võinud ausära poolest nii kõrgele jõuda kui mina.

Kuid mis lugu see üldse oligi? küsis poiss.

See on kirjeldus tohutust saavutusest, kostis vastus, Sellest, mida see saavutus oli ära teeninud, et jätta kogu ausära enese kohale; saavutus, mille teostas meie riik, kelle mälu pole aga aja pikkuse pärast ja nende hävimise pärast, kes seda saavutasid, enam meie aegadesse jõudnud.

Jutusta päris algusest, kostis poiss, hakka peale just sellest, mida Solon pajatas, ja ütle, kuidas ja kellelt ta seda tõelist juttu oli kuulnud.

Egiptuses on sellel deltaalal, mille tipus Niiluse jõgi hargneb, saiitide maad, sest sealne suurim linn kannab nime Sais ja see on kuningas Amasise sünnipaik. Selle asutajaks peetakse jumalust, kelle egiptuse nimi on Neith, aga kreeka keeles, sedaviisi nad kinnitavad, Athena. Ateenlastesse on nad, nagu ise ütlevad, väga kiindunud ja koguni teatavas mõttes sugulussidemetes. Sinna läks Solon, nagu ta jutustas, ja võeti suure austuse saatel vastu. Kui ta nüüd küsitles kõige asjatundlikumat preestrit maa ürgajaloo kohta, siis sai üsna kohe selgeks, et nii tema kui teisedki hellenid teavad niisugustest asjadest niisama palju kui eimidagi. Et nendelt ürgaja kohta tarkusi välja meelitada, suunas Solon kord kõneluse

Kreekamaa kõige vanematele aegadele, juttudele Phoroneusest, oletatavalt vanimast inimesest, ja siis Niobele ja veel sellele, kuidas pärast suurt veeuputust jäid üle Deukalion ja Pyrrha, aga siis loetles nende järglasi ja katsus arvude abil täpselt määrata aastaid ja aegu kõigi nende kohta, keda ta mainis. Selle peale lausus üks preestritest, iidvana mees, järgmised sõnad: Oo Solon, teie, hellenid, jääte ikka ja alati lasteks ja õiget raugast hellenit polegi olemas!

Kui Solon oli seda kuulnud, küsis ta: Mis see on ja mida sa sellega silmas pead?

Te kõik olete, mis vaid puudutab hinge, noored, sest teie ei kanna eneses mingisugust aukartustärataval teadmisel ja ürgsetel arvamistel põhinevat sõnumit ega iidvana tarkust. Kõige põhjus on järgmine. Inimsoole osaks saanud ja veel edaspidigi sellele langevad hävingut toovad laastamised on mitmesugused ja arvukad. Kõige vägevamad nendest on tuli ja vesi, aga teised tuhande põhjuse pärast hoopis vähem vägevad. Sest, mida iganes ka teile jutustatakse, nimelt seda, et kunagi ammu võttis Heliose poeg Phaethon enese kätesse oma isa rakendi, kuid polnud suuteline seda õigel teel hoidma ja hävitas niimoodi palju maid tule läbi ja suri ise pikselöögist, see kõlab küll otsekui muinasjutt, aga õigupoolest on tegemist Maa ümber tiirlevate taevakehadega ja maapealse pikkade ajavahemike tagant korduva laastamisega kohutava tule läbi. Siis juhtub, et kõik mägede ja kõrgete kohtade elanikud ja kõik kuivade maakohtade elanikud langevad hävingu ohvriks hoopis sagedamini kui jõe ja

mere veeres asuvad. Meile aga näitab Niilus, see on aga üleüldse meie päästja, ennast ka sellel juhul kaitsjana niisuguse hädа eest, sest hoiab seda meist eemal. Kui aga jumalad ujutavad puhastamise jaoks maa üle veega, jäävad jällegi mägedes elutsevad lamba- ja veisekarjused puutumata, seevastu uhuvad jõed teie linnade asukad merre; meie maal, vastupidi, ei voola niisugusel ega ka muul juhul mingit vett taevast alla nurmetasandikele, vaid hoopis tungib loomulikul viisil kõik alt üles. Seepärast nendel põhjustel säilitab kõik siin oma seisukorra ja püsib niimoodi suurimate muistse aja kuulduste hulgas. Aga tegelikkuses on asjalood sellised: kõigis piirkondades, kus ülemäärane külm või kuumus ei muuda seda võimatuks, elab alati inimesi, kas arvukamalt või jällegi napimalt. Kus iganes, olgu see teie juures siinsetel maadel või ka kusagil teisal, kus on eales midagi üllast või vägevat või üldse midagi olulist juhtunud, sedasama leiab siit ka meie templitest iidaegade kirjalike ürikutena, mis niimoodi pääsevad hävingust. Teie juures ja ka teiste rahvaste puhul on teisiti: nimelt siis, kui vaevalt on kirjatarkus tekkinud ja jõutakse selleni, mida vajab linnakultuur, langeb taas taeva vihmavaling otsekui mingi tõbi teie peadele ja jätab ellu ainult need, kes kirjakunstist midagi ei taipa ja kellel napib igat seltsi haridust. Nii tulebki, et te saate üheskoos ja uuesti nooreks, teadmata vähimatki sellest, mis vanadel aegadel, olgu siin meie juures, olgu teie juures, üldse juhtus. Põlvkondade järgnevus, nagu see näiteks sinu, Soloni sõnade järgi teil toimus, ei erinegi peaaegu mingist laste-

jutust. Sest kõigepealt meenutate ainult üht maad tabanud üleujutust, kuigi samasuguseid on toimunud varem palju; edasi ei tea teie, et kõige õilsam ja oivalisem inimtõug asus just teie maadel. Selle rassi pisikesest jäägist oled pärit sina ja pärineb ka terve teie praegune riik. Kuid see ei mahu teie teadvusse, sest ellujäänud ja nende järglased surid palju põlvkondi tagasi, jätmata enesest ühtki kirjalikku tõendit. Sest kord olid ajad, mu Solon, veel enne suurimat ja hävitavamat üleujutust, kui praegu Ateenaks kutsutud ühiskond hõivas oma oivalisuses esikoha nii suhtumises sõjasse kui tervesse seaduslikku korda, millesarnast teist polnud. Sellele teie riigile omistatakse kõige suurepärasemaid tegusid ja suurepärasemaid poliitilisi ettevõtmisi, millest meie üldse oleme teadlikud.

Kui Solon oli seda kuulanud, näitas ta oma üllatust ja palus tungivalt preestreid talle algusest lõpuni kõike teada anda, mis puudutab neid kunagisi Ateena kodanikke.

Aga preester kostis: sulle ei pea midagi keelatama, Solon; mina ise kirjeldan sulle kõike sinu ja sinu kodulinna heaks, ennekõike aga austusest selle jumalatari vastu, kes sai teie riigi ja samamoodi ka meie riigi enesele ja tõstis mõlemad kõrgele järjele ja haritusele; kõigepealt teie oma, tuhat aastat enne seda ja just sellest seemnest, mille Emake Maa sai Hephaistoselt, ja alles siis meie oma. Meie riigikorra rajamine siin toimus templites hoitavate ürikute kohaselt kaheksa tuhande aasta eest. Need on niisiis kodanikud, kes elasid üheksa tuhande aasta eest ja

kelle seadusloomest ja suurtest tegudest hakkan nüüd lühidalt kõnelema. Hiljem asume selle kõige toimumist õdusamal viisil uurima juba ürikute alusel...

Senini ettekantud monoloogis mainib Kritias korduvalt Soloni nime. Kes ta oli?

Solon oli Platoni eellane ja väga austatud isik (teda nimetatakse sageli ka preestriks). Ta andis ateenlastele seaduste uue tõlgenduse. Aastal 571 enne Kristust rändas Solon Egiptusse ja randus Naukratises, Niiluse Kanopose-poolse haru ühes sadamas. Napilt kuusteist kilomeetrit kaugemale jäi templilinn Sais oma tõlkidekooliga. Seal olevat Solon raugaeas templikirjutajalt Sonchiselt kuulnud Atlantise lugu ja näinud seda koguni hieroglüüfides kirjapanduna. Umbes 650 aastat pärast Soloni surma seadis Plutarchos kokku teose "Soloni elu". Autor kirjutab, et Solon ise soovis kirjalikult teavitada Atlantisest, kuid kõrge iga olevat selle kavatsuse teokssaamise võimatuks teinud.

Sissejuhatuses mainib Kritias Saisis toimunud kõnelust, millest Solon olevat isiklikult osa võtnud. Pisut häbematu oleks hakata Kritiasele juba algusest peale külge kleepima luiskaja mainet. Igatahes kõneleb ta oma vanaisa üleelamistest, ja pealegi kuulus Kritias ise "Ateena kolmekümne pea", kõige lugupeetavamate poliitikute hulka. Miks tarvitseruks Kritias selle auväärse seltskonna ees valskust rääkida? Kõik need mehed olid vanad ja küllalt targad, et luiskamist märgata. Neid ümbritsesid õpilased. Kõik öeldu pandi

kirja. Siin pole tegemist segase sissejuhatusega mingile oletusele, ka mitte lobisemisega ideaalse riigi üle, nagu seda sageli arvatakse. Selletaolist ühiskonda kirjeldas Platon lõppude lõpuks oma raamatutes *"Nomoi"* ("Seadused"), "*Politeia*" ("Riik") ja "*Politikos*" ("Riigimees"). Nendes tehakse kõik selgeks. Milleks siis veel lisada nendele mingi võltsihõnguline muinaslugu Atlantisest?

Pealegi näib, et Kritias teadis väga täpselt, millest kõneleb. Ta mainib geograafilisi detaile: "mille tipus Niiluse jõgi hargneb... suurim linn... Sais... kuningas Amasise sünnipaik..." jne. Ta kinnitab, et leidis Saisis ürikuid Atlantise kohta. Solon – sellest tuleb veel juttu – olevat Atlantise teksti mingilt sambalt maha kirjutanud. Samas peaksid raidkirjad sammastel käsitlema täiesti erakordseid sündmusi – muidu poleks eales vaevaks võetud neid nii tülikal viisil põlistada. Lisaks edastab Kritias tollele meesteseltskonnale "ülimalt auväärses eas preestri" öeldut selliselt, nagu ta neid sõnu Solonilt kuulis. See ülimalt auväärses eas mees kinnitas, et egiptlased on kirja pannud kogu teabe. Ja ühest niisugusest ürikust selgus, et Ateena oli *enne suurt* veeuputust astunud sõjaväljal vägeva väe vastu, mis oli tulnud "Atlandi merest". Pealegi olnud see meri tollal laevatatav, aga nüüd – mõeldud on Soloni aegu – enam mitte. Miks enam mitte? "Heraklese sammaste taga" olevat leidunud saar, mille juurest pääses selle varju jäävatele teistele saartele, kuid ka "vastasasuvale mandrile". Siis olevat tulnud "vägevate

maavärinate ja üleujutuste ajad" ning saabunud "terve päev ja terve öö kestnud õudsed heitumused". Niimoodi olevat ära pühitud ka Atlantise saar ja just seepärast ka meri muutunud selles kohas mittelaevatatavaks. Nimelt "tohutute mudamasside pärast, mida saar uppumisel kokku kuhjas". Kritias lõpetab esimese Atlantise-aruande sõnadega: *Nii oled sa ometi hästi lühidalt, mu Sokrates, saanud kulupäise Kritiase sõnade kaudu teada Soloni jutustuse.*

Täienduse ja peaaegu vabandusena lausub Kritias meesteringile veel, et ta olevat eelmisel ööl kõik uuesti mälus taastanud, sest poisikesena õpitu jääb kindlalt püsima. Pealegi olevat rauk Solon toona vastanud kõigile täiendavatele küsimustele.

Seejärel hakkasid mehed vaidlema astronoomiliste asjade, geomeetria ja maailma tekkimise üle. Praegused astrofüüsikud vaidlevad pigem küll aja tekkimise üle. Vastuseid sellele leidub ka Platoni "Timaioses":

Niiviisi sündis ka aeg üheskoos kõiksusega, kusjuures mõlemad, üheskoos sündinud, peaksid üheskoos ka kaduma...

Tänase päeva astrofüüsika pole raasukesegi võrra targem.

Kas see ongi kõik, mida teame Atlantise kohta muistsetest aegadest? Ei – alles nüüd omandab lugu õige hoo! Nimelt kohtusid needsamad mehed taas. Näis,

et vahepeal oli Kritias oma lähteallikad üle vaadanud. Seekord juhatas vestlust Timaios, kes palus Kritiast jätkata eelmisel päeval alustatud lugu Atlantisest. Kritias toimiski soovi kohaselt, kuid ootas kõigepealt oma jutukaaslastelt mõistvast suhtumist, sest ta pidavat tolle vana pärimuse mälust uuesti üles leidma. Samas võrdleb Kritias seda maalikunstniku tööga, kes peab võluma lõuendile uhke ja täpselt originaali kajastava pildi. Sama kehtib ka suulise reproduktsiooni, niisiis jutustuse kohta. Kritias lausus, et loodab selle ränga ülesandega toime tulla.

Sellisest sissejuhatusest saab selgelt järeldada, kuivõrd tõsiselt need mehed suhtusid Atlantise-pärimusse. Iga vestluses osaleja oli veendunud, et Kritias hakkab lausa peast (ja paarile ülestähendusele toetudes) kõnelema sellest, mida oli ise poisikesepõlves pähe tuupinud. Muidugi nägi Kritias vaeva, et taaselustada tervet pilti just sellisena, nagu mäletas lapsepõlvest:

Kritias: ...*Ennekõike peame niisiis meelde tuletama seda, et kokku saab lugeda tervelt üheksa tuhat aastat, kui puhkes, nagu väidetakse, sõda nende vahel, kes elasid sealpool Heraklese sambaid ja kes asusid nendest eespool; neid peaksime nüüd kõikides seostes kujutama. Juba oleme jõudnud rääkida sellest, et viimati nimetatute eesotsas seisis meie riik, mis viis ka terve sõja lõpuni, samas kui esimeste üle valitsesid Atlantise saare kuningad. Vanasti oli see saar, nagu juba mainisime, hoopis suurem*

kui Liibüa ja Aasia, kuid on nüüd maavärisemise tõttu merre uppunud ja seab kõigi nende ette, kes ihaldavad siitkandist sealpoolsetele meredele sõita, edasipääsemist tõkestava porimassi...

See jutuajamine leidis aset umbes 400. aasta paiku enne Kristust. Tänasest päevast ajas tagasi rehkendamine näitab, et sündmus, millest kõneleb Kritias, leidis aset umbes 11 500 aasta eest. Olen juba kirjutanud absurdsetest aastaarvudest, mida kohtame vanade rahvaste puhul. Praegu ei jää meil üle muud, kui jätta need sinnapaika. Võrdus Trooja = Atlantis lööb siin esimest korda tõsiselt kõikuma. Homerose "Iliase" ja "Odüsseia" kohaselt pidanuks Trooja piiramine vältama kümme aastat. Arheoloogialeiud viitavad katastroofile, mis leidis aset umbes 1200 aastat enne Kristust. Nii jääb päevakorda kaks põhimõttelist võimalust:

1. Homerose ja Schliemanni Trooja kandis kunagi nime Atlantis ja see hävitati 1200. aasta paiku enne Kristust. Niisugusel juhul jääksid Homerose aegade ja Trooja (või Atlantise?) huku vahele parasjagu mõned aastasajad. Miks aga Homeros ei maini Atlantist? (Öeldu kehtib ka teiste kreeka ajalookirjutajate kohta.) Trooja varasemad nimed kuni müütiliste aegadeni on teada. Aga sõna *Atlantis* ei esine kordagi.

2. Homerose ja Schliemanni Trooja asetub hoopis teise, aegade uttu hajunud epohhi – pealegi koos nimega *Atlantis*. See Atlantis ei ole identne arheoloogide Troojaga – kas või põhjusel, et ta olnuks oma hävimise hetkel Troojast vanem. Niisuguse oletuse puhul osutuksid Schliemanni Trooja arheoloogialeiud, kui neid üritatakse seostada Atlantise-mudeliga, väärtusetuks. Liiatigi on müüdid rahva pärimus, rahva mälu. Nii grandioosne linn nagu Atlantis poleks võinud rahva mälust paugupealt kaduda ja saada kohe nimeks Trooja, Tros või Ilion.

Mis on aga lahti nende üheksa aastatuhandega, millest kõneles Kritias? Eberhard Zangger arvab, et egiptlased kasutasid alates 2500. aastast enne Kristust riiklikku päikesekalendrit ja kaht religioonist inspireeritud kuukalendrit. Arvatavasti tuleks Saisi templi sambal jäädvustatud märkusi, millelt Solon oma Atlantiseloo maha kirjutas, rehkendada kuutsüklitena. Ümberarvutus annaks 1207-nda Kristuse-eelse aasta. Tollal olid kreeklasted tõepoolest hõivatud suurte sõdadega, mille käigus hävis muuhulgas ka Trooja. Sellise oletuse kohaselt pidanuks Trooja/Atlantis eksisteerima kuni aastani 1207 enne Kristust. Miks aga rõhutab Kritias (Solonit tsiteerides), et Atlantis olevat asunud Atlandi ookeanis? Ma ei pea siin silmas igal pool mainitud "Heraklese sambaid". Trooja ei asu Atlandi ookeanis ega pole ka mingi saar. Kui paigutan Trooja/Atlantise

hävingu 1207. aastasse enne Kristust, tärkavad samad probleemid mis punktis 1. Asjalood lähevad veelgi täbaramaks: kui Atlantis/Trooja eksisteeris veel 1200. aasta paiku enne Kristust ja moodustas varem suure riigi – miks siis ei tea egiptlased ja babüloonlased sellest vähimatki, kuigi elasid niisuguse vägeva võimu vahetus naabruses?

401. aastal enne Kristust jätkab Platoni vestlusringi meesteseltskond Kritiase kuulamist. Tema aga mainib üsnagi möödaminnes – kusjuures see mõte võiks pärineda koguni minu sulest –, et kunagi ammu olid jumalad jaotanud omavahel kogu maailma üksikute piirkondade kaupa. Igaüks sai valitsemisõiguse mingi paikkonna üle ning meid, inimesi, kasvatati otsekui tolle valitseja pärisomandit ja eestkostealuseid. Siis räägib Kritias Kreekamaast *enne* veeuputust, niisiis *enne* Atlantise hävingut. Samas ei tule ta kordagi mõttele viidata asjaolule, et Atlantis oli toona Kreekamaa *geograafilise* ruumi osis ja asetses peaaegu lausa selle veeres. Ateena jääb Troojast napilt 300 kilomeetri kaugusele, pealegi meritsi, suunal, kus 1200. aasta paiku enne Kristust elavalt laevatati. Kusjuures Trooja asub Ateenast kirdes. Kuid Atlandi ookean laiub hoopis teisel pool.

Tark Solon, kes pani Saisis kirja Atlantise loo, elas ajavahemikus 640 ja 560 aastat enne Kristust. Atlantise/Trooja häving oli aset leidnud parasjagu kuussada aastakest enne tema aega. Egiptuses sai Solon teada, et

meri oli kunagise Atlantise kandis laevatamatuks muutu-nud – nimelt nende tohutute porimasside pärast, mis Atlantise hävingu järel sinna kuhjusid. Ometi pole meri Trooja ümbruses koos läbipääsuga Dardanellidest *üldsegi mitte* laevatamiskõlbmatu. Sootuks vastupidi, just tänu asendile selle merekitsuse juures pidi Troojat/Atlantist tabama õitseng. Dardanellidest pääsesid laevad läbi ka pärast Trooja hävingut. Kui eeldada, et Trooja/Atlantise laostumise järel oleksid kreeklased seda meresõiduks kõlbmatut tsooni otsekui "süvendanud" ja uuesti laevatatavaks muutnud, siis pidanuksid kõigepealt kreeklased ise sellest teadma. Kuussada aastakest enne Solonit!

Millestki niisugusest ei kõnele Kritias (niisiis ka Solon) sõnakestki. Hoopis vastupidi, ta kinnitab üheselt, et helleni (niisiis kreeka) nimede puhul "tegemist tuleb võõrast soost meestega". Samas aga toob ta esile sellisel uskumatul hulgal pisidetaile, et juba täpsuse ja mitmekesisuse poolest võiks neid lahterdada fantaasiasünnitiste hulka ainult väga tingimisi:

...Ometi pean kõigepealt oma jutustuse ette seadma pisikese märkuse, et te ei hakkaks helleni nimesid kuuldes imestama, kui tegemist tuleb võõrast soost meestega; sest teie peate teada saama ka õige põhjuse. Solon, kellel oli ometi kavatsus pruukida oma luuletustes selliseid nimesid, uuris nende tegelikku tähendust ja leidis, et egiptlased, just need kõige vanemad, kes olid kõik asjad üles tähendanud, panid need ka oma keelde ümber. Temagi

vaagis omalt poolt iga üksiku nime tähendust ja pani need meie keelde. Ja see kirjutis oli minu vanaisa valduses ja on nüüd minu käes ja ma olen seda oma poisipõlves põhjalikult uurinud. Nii et kui teie kõrvu satuvad nimed sellisel moel, nagu need nüüdki kõlavad, siis ei tarvitseks teie nende üle imestada, sest teate ju kõige põhjust. Aga kogu pika kirjelduse algus kõlas selliselt...

Sellele järgnes kinnitus Atlantise-muistendi kirjaliku versiooni kohta, mille juurde Kritias lisas: "*...ja see kirjutis oli minu vanaisa valduses ja on nüüd minu käes...*"

Kritias: *Terve maa jaotamisel jumalate vahel omandasid – nagu juba varem jutuks – ühed nendest suurema, teised jällegi napima osa, kuhu nad seadsid enese tarvis pühamuid ja ohvreid. Sedaviisi sai ka Poseidon Atlantise saare, kus andis elupaiga tema ühendusest sureliku naisega tärganud järglastele, ja pealegi säherduse väljanägemisega kohas: mere poolt avardus terve saare keskmeni tasandik, niisugune, millest kaunimat ja viljakuselt paremat poleks mitte keegi suutnud enesele ette kujutada. Selle veerde, taas keskkoha poole ja merest umbes viiekümne staadioni kaugusele jäi mägi, igast küljest madal. Sellel elunes üks algusaegadel maamullast tärganud mehi nimega Euenor koos oma naise Leukippega, kelle ühendusest nägi maailmavalgust nende ainus tütar Kleito. Kui tüdruk oli jõudnud meeste maitsmise ikka, surid ta isa ja ema. Kuid tema järele armust hull Poseidon läks temaga kokku ja ümbritses maapinda*

tasandades mäekingu, kus Kleito elas, ümberringi vägeva kaitsemüüritisega. Ta seadis vaheldumisi väiksemaid ja suuremaid mereveest ja mullast ringe üksteise ümber, ja nimelt nii, et kaks olid mullast, siis kolm jällegi mereveest – saare keskmest arvates otsekui sirkli abil korrapäraselt paika panduna ja igast kohast üksteise suhtes võrdsel kaugusel olevana, nii et mägi muutus inimestele ligipääsmatuks, sest ei laevu ega laevatamist sel ajal veel polnud. Temale enesele, ikkagi jumalale, oli kerge vaev tervet saart kõige vajalikuga varustada, kusjuures laskis seal kahel veeallikal, üks soe ja teine külm, maa seest välja voogata ning ka kõiksugu puuvilju seal rikkalikult võrsuda. Viis korda sündisid tal lapsed, kaksikvennad. Ta kasvatas need üles, jaotas terve Atlandi saare kümneks osaks ja andis esmasündinud poegadepaarile kasutada emale kuulunud asupaiga koos seda ümbritsevate kohtadega, nende suurimate ja parimatega, ja tegi nad kõiki ülejäänuid valitsevateks kuningateks, kuid pani valitsejateks ka teised; sest igale nendest andis ta võimu paljude inimeste ja avarate maade üle. Ka nimed andis ta neile, ja just vanematele ja kuningatele, kelle järgi hakati kutsuma tervet saart ja merd, mida nimetatakse Atlandiks, sest tolle aja esimese kuninga nimi kõlas Atlas. Teisena sündinud kaksikvend, kes sai enesele osakuks saare välise veeru, Heraklese sammastest kuni Gadeira maadeni, nagu seda paika veel tänaselgi päeval kutsutakse, sai endale nime, mis helleni moodi kõlas Eumelos, aga kohalikus kõnepruugis Gadeiros, ja eks see asjaolu andis samas ka tervele kohale nime. Teisest kaksikute-

paarist sai üks nimeks Ampheres ja teine Euaimon; esmasündinu kolmandast hakkas kandma nime Mneseus ja tema järel sündinu oli Autochthon; neljandast vanem sai nimeks Elasippos ja noorem Mestor; lõpuks omandas viiendast paarist esimesena sündinu nime Azaës ja hilisem Diaprepes. Nemad ja nende järeltulijad elasid sealsamas paljude inimpõlvede vältel mitte ainult kui meres asuvate arvukate saarte valitsejad, vaid ka, nagu varem mainitud, seespool elutsevate inimeste käskijad – kuni Egiptuse ja Türreeniani välja.

Atlasest pärines niimoodi arvurikas, ka selle ülejäänud liikmete osas ülimalt lugupeetav sugu; mis aga puudutab kuningat ennast, siis loovutas vanem järglastest valitsemisõiguse alati järgmisele; sedaviisi jätkasid nad läbi paljude inimpõlvede. Kõige kõrvalt kuhjasid nad kokku säherduse rikkuse, mida üheski senises kuningriigis vaevalt võis kohata, ja vaevalt võib kohata ka üheski hilisemas kuningriigis, ning nad olid sedaviisi varustatud kõigega, mida vajas linn ja vajas ka ülejäänud maa. Nimelt toodi kuningale kui alistatud maade valitsejale kaugemaltki kõike, kuid enamikku eluks vajalikust pakkus saar ise: kõigepealt seda, mida eheda kivi ja sulatatava metallina maapõuest välja toodi, nende hulgas ka niisuguseid metallisorte, mida praegu võime veel ainult nimepidi teada, kuid mis nendel aegadel oli märksa enamat kui pelk nimetus, olgu selleks kuldvaskmaak (Oreichalkos), mida nendel aegadel saare paljudes paikades maa seest välja kaevatuna selle vana inimsoo poolt kulla kõrval kõige kõrgemalt hinnati...

Isegi juhul, kui Kritias oli juba ennetavalt selgeks teinud, et isikute nimed selles jutustuses on mugandatud kreeka keelde, ei leidu ometi nende hulgas ainsatki, keda võiksime teada Trooja-legendist. Siis aga kuulutab Kritias, et tollel "Atlantise"-maal pidavat kõik puud ja puuvili, samuti juurvili suurepäraselt kasvama. Miks? "Sest sealne kliima liitis tollal kokku päikesesoojuse ja niiskuse." See aga ei sobi üldse kokku Trooja ilmastikutingimustega. Seal on talvekuudel ebamugavalt külm. Troopikast pärit viljapuud ei elaks seda aega üle. Kuid Atlantises olid asjad teisiti – pealegi terve aasta jooksul.

Lõpuks jõuab Kritias ka Atlantise struktuuri ja ehitiste kirjeldamiseni. Samas on esitatud andmed niivõrd täpsed, et meie aegade arhitektid võisid nendele toetudes anda laitmatuid ja eksaktses mõõtkavas jooniseid.[10]

Kritias: *Kõigepealt sildasid nad need veerõngad, mis ümbritsesid vana emalinna, et rajada kuningamäeni viiv tee. Aga kuningalinnuse panid nad juba päris alguses jumala ja nende eelkäijate elupaiga kohale ja nii sai see ühtepuhku jõudumööda kaunistatuna ja kõike eelnenut ületades niisuguseks, et hakkas suuruselt ja kauniduselt kõiki hämmastama. Nimelt kaevasid nad mere juurest kanali, kolm pletronit laia, sada jalga sügava ja viiskümmend staadioni pika kuni servmiste sõõrideni, ja tegid niimoodi võimalikuks laevatamise, kui asutasid sadama ja kui murdsid tammist läbi sedaviisi, et ka kõige*

suuremad laevad saaksid sisse sõita. Ja sedaviisi murdsid nad läbi ka mullavallid, mis veerõngaid eraldasid, sildade veeres nii laialt, et parajasti mahuks seal sõitma üks kolmerealine aerulaev teise järel. Aga nad sildasid need avad ülalt, nii et nende alt said laevad läbi sõita, sest ringjate mullavallide kõrgus vee kohal oli selleks just paras. Ning rõngastest suurim, see, millesse meri juhiti, oli kolme staadioni laiune ja samasugune oli ka kõrval asuv mullarõngas. Teisest rõngapaarist oli märjale laiust antud kaks staadioni ja kuiv oli enese kõrvale jäävaga niisama lai. Veerõngas, mis ümbritses kõige selle keskele jäävat saart, oli ühe staadioni laiune. Ja saar ise, millel asetses see kuninglik kindlus, oli läbimõõdu poolest viis staadioni. Ühtaegu ümbritses seda kivine müür, nagu ka mullarõngad ühelt poolt teiseni ulatuva ühe pletroni laiuse sillaga, ning merele viivatesse läbipääsukohtadesse ehitati tornid ja väravad. Selleks pruugiti kive, osalt valgeid, osalt musti, osalt punaseid; nad panid need kõige keskel asetseva saare servale ümberringi – nii rõngaste sise- kui ka väliskülgedele; aga nende murdmisel toimisid nad sel kombel, et niimoodi tekkisid samas kahekordsed süvendid laevaarsenalidena kasutamiseks, ja need jäid kaljude alla. Ehitised, mida nad tegid, olid osalt ühetoonilised, kuid teisal jälle silmailu jaoks kokku laotud eri värvi kividest, sest niisugune kooslus näitab loomulikku kaunidust. Pealegi katsid nad välimist rõngast ümbritseva müüri üleni metalliga, kasutades seda otsekui salvimisõli, sisemise poole katsid sulatatud tinaga ja linnust ümbritseva müüri koguni kuldvasega, mis näitas oma tulist helki...

Lugu läheb nüüd keerukaks. Mida peaks meiesugune mõistma "kolme pletroni" või "ühe staadioni" all?

Kreeka pikkusmõõdud:

1	jalg	=	30 sentimeetrit
100	jalga	=	1 pletron (30 meetrit)
3	pletronit	=	90 meetrit
6	pletronit	=	180 meetrit ehk 1 staadion
1	staadion	=	180 meetrit
5	staadioni	=	900 meetrit
50	staadioni	=	9 kilomeetrit
2000	staadioni	=	360 kilomeetrit
10 000	staadioni	=	1800 kilomeetrit

Pinnamõõdud:

1 *los*	=	1800 ruutmeetrit
1 kleeros	=	umbes 3,24 ruutkilomeetrit (ehk *ca* 330 hektarit)

Kui eeldada, et Kritias ei korda siin oma vanaisa Soloni kaunishingelist väljamõeldist, siis omandab Atlantis hämmastavad kontuurid. Siit võiks välja tuua mõned olulisemad seigad:

- Jumalad jagasid maailma omavahel. Poseidon sai Atlantise.
- Umbes 50 staadioni (9 kilomeetri) kaugusel rannast kõrgub igast küljest ligipääsetav madal küngas.

- Seal elasid esialgu mullast sündinud Euenor ja ta naine Leukippe. Nende ainus tütar Kleito kaotab vanemad.
- Poseidon rasestab Kleito.
- Poseidon isiklikult ümbritseb selle "laugja" mäe võimsa kaitserajatisega, mis koosneb veekanalitest ja mullarõngastest – "inimestele ligipääsmatuna".
- Poseidon ja Kleito sigitavad viis paari poisslastest järglasi. Vanim nendest saab nimeks Atlas. Tema järgi on ka meri "Atlandi ookean".
- See saar on väärismetallidest rikas.
- Kliima on subtroopiline ("...ühendas... päikesesoojuse ja niiskuse").
- Atlas ja ta järglased ehitavad saare keskmesse kuningalinnuse.
- Mere poolt kaevatakse 50 staadioni pikkune (9 kilomeetrit) ja kolme pletroni laiune (90 meetrit) kanal kuni esimese mullavallini.
- Suurima sõõri laius on kolm staadioni (540 meetrit).
- Saare keskuse läbimõõt on viis staadioni (900 meetrit).
- See keskus ümbritsetakse kivimüüriga, mis vooderdatakse üleni metalliga.
- Tornid, väravad ja majad tehakse mitmevärvilisest kivist (valge, must, punane).
- Valmivad kaljude alla varjuvate laevade arsenalid.
- Keskset linnust ümbritsev müür kaetakse "kuldvasega".

Seni on meie teele jäänud paar tõket, kui tahaksime Atlantist seostada Troojaga. Võimatu see pole, sest kõik sõltub lõppude lõpuks ikkagi sellest, kas Kritias pakub meilegi kaunist muinasjuttu – või ammust tõde. Kavatsen selle juurde tulla edaspidigi. Olnuks Atlantis identne Troojaga, siis peaks kihistuses "Trooja I" leiduma keskuse ümber "vee- ja mullarõngastest" kaitsevall, pealegi "inimestele ligipääsmatuna". Arheoloogilised väljakaevamised tõid seal tõepoolest lagedale mingi kaitserajatise, ometi võrdlemisi nigela ja jumal Poseidonit mittevääriva. Keskust ümbritseva veerõnga; niisiis esimese ringkanali olemasolu pole samuti tuvastatud. Pealegi ei sobiks säherdune veerajatis tolle künka konfiguratsiooniga.

Teiselt poolt pidanuks Atlantis asuma Atlandi ookeanis, sest see nimi olevat pärit Atlaselt, tollelt esmasündinult. Teadupärast asetseb Trooja sootuks teisal. Sealne kliima ei ole subtroopiline ja tänaseni pole õnnestunud avastada kunagise üheksa kilomeetrit pika harukanali olemasolu. See ei tarvitse siiski tähendada eriti midagi, sest siiamaani on ümbruskonnas tehtud väljakaevamisi ja mõõdistusi võrdlemisi napilt

Atlantise keskuse läbimõõt olevat olnud umbes 900 meetrit – mis võiks isegi sobida Troojaga, kuid... seda ümbritsev müür pidi olema üleni metalliga kaetud. Sedagi fakti ei saa nüüd päriselt välistada, sest metalle on aastasadade kestel varastatud ja kokku sulatatatud, ning eks need hävivad ka tulekahjus või rooste läbi. Aga mingeid jäänuseid peaks maapinnas

siiski saama tuvastatada. Selleks piisaks paarist kohast võetud keemilistest analüüsidest. Kuigi Schliemann väidab, et umbes üheksa meetri sügavuses sattus ta sulanud pliile ja vasemaagile, pole hilisemad väljakaevamised ometi mingeid sellelaadseid metallijäänuseid tuvastanud.

Ehitised pidid kirjelduse kohaselt olema tehtud kolmevärvilistest kividest – seniajani pole kaevamistel midagi selletaolist veel esile tulnud – ja keskne linnus olevat kaetud kuldvasega. Seegi peaks olema tõestatav. Tegelikult on kindel ainult see, et Homeros ei ole Trooja/Atlantise kohta mitte midagi selletaolist öelnud.

Samas pole jutuvestja Kritias oma kirjeldust veel kaugeltki lõpetanud:

Kuninglik elamu selle lossi sees oli sisse seatud niisugusel kombel. Keskel seisis Kleitole ja Poseidonile pühitsetud, kuid avalikuks külastamiseks suletud tempel, mida ümbritses kuldne müür, toosama, mille varjus kunagi ammu sigitati ja ilmale toodi nende kümne vürsti sugu. Sinnasamasse toodi ka igal aastal kõigist järglaste valitseda olevast kümnest paigast ohvriandideks esmasündinuid. Poseidoni templil oli pikkust üks staadion, laiust kolme pletroni jagu, ja kuigi tal oli ka silmavaate jaoks paslik kõrgus, ei salanud ta oma terve vormi poolest maha teatavat sugulust barbaritega. Nad tõmbasid väljastpoolt terve templi üle hõbedaga, jättes erandiks katuseharjad, need said aga enesele katteks kulla. Mis aga puudutab sisemust, siis seal võis näha elevandiluust

lage üleni kulla, hõbeda ja kuldvaskmetalliga kaunistatuna, ning kõik muu müüridel, sammastel ja põrandatel katsid nad samuti kuldvaskmetalliga. Ka seadsid nad sinnasamasse üles kuldsed püstkujud, koguni jumala enese, kes seisab vankril ja kamandab kuut tiivulist ratsut, ja pealegi sellises suuruses, et ta puudutab juukselahuga lage, ning ümberringi on sada nereiidi delfiinidel, sest nende aegade ja inimeste uskumuses oli neid just nii palju. Kõigele lisaks leidus seal arvurikkalt ka lihtinimestelt saadud püstkujusid, need olid pühendkingitused. Aga väljas seisid templi ümber kuldsed pildid kõigist nendest, kes pärinesid kümnest kuningast, ja veel palju teisigi pühendkingitusi nii valitsejatelt kui eraisikutelt, kuid ka riigilt ja osalt kaugemategi kohtade elanikelt, kelle üle needsinatsed valitsesid. Ka altar sobis nii suuruselt kui välimuse poolest selle sisseseadega ja kuninga eluase oli samamoodi kooskõlas riigi suuruse ja pühamute kaunistamise kombega.

Allikad aga pakkusid ammendamatus koguses külma ja kuuma vett, ja need mõlemad lätted, kumbki omal kombel, sobisid tänu vee loomulikule maitsele ja headusele kasutamiseks mõlemal viisil suurepäraselt ja väärtustasid ennast tulutooval kombel: nimelt asetsesid ümberringi ja ka nende lähedal hooned ja ka niisutamise seisukohalt eriti tundlikud istandused; nende tarvis olid sisse seatud veemahutid, osalt lausa taeva alla, osalt talviste soojade ja katusealuste kümbluskohtade jaoks, ja lisaks veel eraldi kuninga jaoks ja siis ka alamate jaoks ja veel teised naiste jaoks ja ka hobuste ja muudegi veoloo-

made jaoks, alati sündsa varustusega nende kõigi jaoks. Äravoolava vee juhtisid nad Poseidoni aasale, mis tänu maapinna headusele paistis silma puude imepärase kauniduse ja kõrgusega; aga osalt suunasid vee ka kanalite kaudu sildade alt läbi välimistele mullavallidele. Nende veejuhtmete ümbruses oli hästi palju pühamuid terve hulga jumaluste jaoks, kuid ka väga arvukalt aedu ja võistlusväljakuid nii meeste gümnastikaharjutuste kui ka hoburakenditega tehtavate harjutuste jaoks eraldi igal mullasõõril. Peale selle oli ka suurema saare keskel oivaline võiduajamisrada, ühe staadioni laiune ja säherduse pikkusega, mis hõlmas terve ümbruskonna, et hoburakendite võidukihutamiseks ei oleks seal mingeid takistusi. Mõlemale poole sellesama tee ümber jäid peaaegu kõigi ihukaitsjate elupaigad. Ning kõige usaldusväärsematele meestele nende hulgast oli jäetud vahiteenistus väiksemal ja kindlusele lähemal mullavallil, kuid nende jaoks, kes truuduse poolest kõigi ülejäänute ees silma paistsid, olid elupaigad lausa kindluses eneses ja otsemaid kuninga lähikonnas. Laevaarsenalid olid tulvil kolme aerureaga paatidest ja kõigest, mis kuulub nende laevade varustuse hulka.

Niimoodi oligi hoolitsetud kuninga eluaseme sisseseade eest. Kui aga mindi nendest kolmest väljaspool asetsevast sadamast mööda, siis jõuti mere juurest algava ja ringjalt kulgeva müürini; suurimast sõõrist ja ka sadamast jäi see igalt poolt viiekümne staadioni kaugusele ja läks, iseenesega kohtudes, jällegi alguspaika tagasi, kanali suudmesse, mis tuli merest. Seda kõike ümbritsesid tihe-

dalt asustatud elamispaigad, aga väljumiskohas ja suurimas sadamas kirendas laevadest ja kaupmeestest, kes tulid sinna igalt poolt kokku ja põhjustasid nii päeval kui ka öösel kisa, möllu ja mürglit.

Kui aga teha juttu linnast ja sellest vanast elamispaigast, siis omalt poolt esitan seda samamoodi, nagu nendel aegadel jutustati. Nüüd tuleks muidugi kirjeldada ülejäänud maad selle loomuliku olemuse ja valitsemisviisi järgi. Kõigepealt kirjeldati tervet seda maastikku, nagu räägiti, kõrgmaana, mis langes järsult mere poole. Ainult piirkond linna ümber oli enamvähem tasane. Kuid seegi linna ümbritsev tasandik oli omasoodu ümbritsetud mägedega, mis jõudsid lausa mereni, samas kui nende vahele jäi piklik, sile ja ühtlane pind otsekui ristkülik, mida oli ühest küljest mõõta kolm tuhat staadioni ja jäi keskkohas suunaga mere poolt kahe tuhande staadioni pikkuseks. See maatükk jäi saarel lõuna kanti ja oli põhjatuulte eest varjatud. Need mäed aga, mis jäid selle ümber, ületasid, nagu tolleaegne rahvasugu kiitis, vägevuselt, kõrguselt ja iilult kõik olemasoleva; need ümbritsesid paljusid aruvurikka elanikkonnaga paiku, kaugemal ka jõgesid, järvi ja aasasid, mis andsid igat seltsi taltsastele ja metsikutele loomadele toitu, ning ümbritsesid ka metsatukki, mille paljud puuliigid pakkusid nii üheskoos kui ka üksikuna kõigile käsitöölistele ammendamatult toorainet. Tasandiku looduspärane olemus ja selle kujundus oli tänu paljude kuningate pikaajalisele hoolele endiseks jäänud. See oli kuju poolest piklik reeglipärane ristkülik; mis sellest

puudu jäi, seati õigeks, aga samas tõmmati kõige ümber kaitsekraav. Mis aga puudutab selle sügavust, laiust ja pikkust, siis jutud sellest kui inimkätega tehtust kõlavad küll uskumatuna, kui neid vaid kusagil rääkima hakatakse, sest muudele töödele tuleb lisaks ka see, aga ometi pean teile teatama, mida ma kuulsin. Nimelt oli see kraav kaevatud ühe pletroni sügavuseks ja igast kohast ühe staadioni laiuseks; niimoodi tuli ümber terve tasamaa kogupikkuseks kümme tuhat staadioni. See veesoon võttis vastu mägedest allavoolavad veed ja ümber kogu tasandiku voolates ja mõlemalt küljelt linna puudutades laskis need sellisel viisil edasi merre minna. Nimelt kaevati selle ülemisest osast sirged kanalid, enamjaolt sada jalga laiad, tasandiku poole, kus nad jällegi suubusid mere poolt algavasse kraavi, ja nimelt just nii, et iga kanal jäi teisest saja staadioni kaugusele. Nendes ujutasid nad mägedest linna puutüvesid ja ka toimetasid laevadel teisi sellel maal valmistatud kaupu, mööda neidsamu ühenduskanaleid, mis olid põigiti peamiste harude vahel ja ulatusid linna juurde. Saaki koristasid nad põllult kaks korda aastas, selles aitas neid talvel Zeusi antud vihm, samas kui suvel kasutati maalätetest kanalitesse väljuvat vett...

...Ametite ja aujärgede jaotamisel kehtis juba algusest peale niisugune kord. Igaüks nendest kümnest kuningast oli oma piirkonnas ja ka eluaseme poolest isand kõigi elanike ja seaduste enamiku üle selles linnas, nii et ta võis karistada ja lasta hukata, keda vaid ihaldas. Kuid mõjuvõimu ja alluvat kogukonda tuli püsti hoida Poseidoni

korralduste kohaselt – just nii, nagu tema andis omad seadused ja selle kirjutise, mis oli esiisade poolt kuldvaskmetallist samba peale üles tähendatud; see sammas aga seisis saare keskel Poseidoni pühamus. Sinna koguneti vaheldumisi igal viiendal, siis jälle kuuendal aastal, et mitte eelistada paarisarvuliste ees paarituarvulisi, ja seal arutati silmast silma neid kõiki huvitavate asjade üle, ühtaegu selgitades, kas mitte mõni nendestsamadest valitsejatest pole ennast seadusest üleastumisega süüdlaseks teinud, et siis selle üle kohut pidada. Kui nad aga olid juba otsustanud niisugust õigusemõistmist maha pidada, siis korraldasid nad enne seda vastastikku säherduse asja. Poseidoni pühast valitsemisalast ajasid nad kohale karjamaal vabalt peetud sõnni; ja need kümme meest korraldasid siis jumala poole palvetamist, et see laseks neil ohvrilooma täiesti kõrvalise abita kinni püüda, ja terve see jaht pidi toimuma ilma rauata, ainuüksi keppide ja köite abi kasutades; see sõnn, kelle nad kätte said, tariti samba peale ja hukati seal kõrgel raidkirjas kirjutise kohal. Sambal oli peale seaduste ka ränkade needustega vandevormel sõnakuulmatute vastu. Kui nüüd pärast kombekohast ohvritegu olid lojuse kõik ihuliikmed jumalale anniks toodud, viskasid nad selleks puhuks valmis seatud katlasse igaüks tilgakese sõnnist nirisenud verd, aga ülejäänu andsid tuleroaks, mille järel küürisid kogu samba ümberringi puhtaks. Siis aga ammutasid nad kuldsete joogikaussidega katlast leent ja tõotasid, samas nendestsamadest kaussidest tulle läigatades, et juhinduvad ainult sambal kirjas olevatest

seadustest ja on valmis karistusi üles seadma, kui keegi nende hulgast oli enne seda ennast mõnes üleastumises süüdlaseks teinud; mis aga puudutas edasist, siis ei hakka mitte keegi enese peale seadma süüd seaduserikkumises ja ei asu ka mitte ise teistmoodi kui ainult seaduse kohaselt valitsema ega alluma mõnele teisele valitsejale, kes ei kuuletu oma isa seadustele. Seepeale, kui igaüks nendest oli seda nii enese kui ka oma järglaste nimel tõotanud, joodi kausikestest ja pühitseti need jumala pühadusele. Siis võtsid nad aega kehakinnituseks ja ka vajalikuks ihuharimiseks. Niipea aga, kui hämarik oli saabunud ja ohvrituli kustunud, panid kõik selga imepäraselt kaunid tumesinised rüüd, ja eks niimoodi, vandeohvri hõõguses maas istudes ja kõik tuled pühapaiga ümbert ära kustutades, loovutasid nad öisel ajal ennast kohtunikena ja kohtualustena õigusemõistmise hoolde, kui vaid üks nende hulgast kedagi teist mingis üleastumises süüdistama hakkas. Aga otsus, niisugune, nagu see nendele osaks langes, kirjutati, niipea kui uus päev koitis, kuldsele plaadile, mille nad seadsid üles kui mälestustahvli üheskoos kõigi oma tumesiniste rüüdega. Oli veel mitmeid teisi seadusi nende kuningate eriliste eesõiguste kohta, aga kõige tähtsamad määrused olid ometi need, et nad ealeski ei sõdiks omavahel, vaid seisaksid külg külje kõrval siis, kui keegi võõras hakkab nende seast üht kuninglikku sugu hävitama; samas peaksid nad aga kõik üheskoos, nagu olid teinud ka nende esiisad, nõu pidama nii sõja kui ka igasuguste muude ettevõtmiste asjus ja kõige tähtsama ülemjuhatamise loovutama Atlasele; aga

igatahes ei tohi sellele kuningale jääda õigust ühelegi oma sugulastest surmanuhtlust määrata, kui mitte vähemalt kuus nendest kümnest valitsejast ei ole seda heaks kiitnud.

Seda nii vägevat ja suursugust võimu, mis nendel aegadel ja nendes paikades püsis, laskis jumal meie kandis valla päästa ainult sõjalise ühendusena, ja ainuüksi, nagu öeldakse, sellisel põhjusel. Paljude põlvkondade kestel, niikaua kui jumala loomust nendes inimestes veel tunda võis, jäid nad kuulekaks seadustele ja ei varjanud oma sugulust jumalustega. Sest nende mõtteviis oli üllas, tõene ja läbinisti suuremeelne; neid tabanud saatuselöökidele alistumisel, samuti omavahelises suhtlemises näitasid nad ennast kannatlikena ja samas ka taiplikena; nende silmis oli tõeline väärtus ainult voorusel; seepärast ei pidanud nad lugu juhuse teel saavutatud aaretest ega ka kullahunnikutest ja muust varandusest, mis tundusid nendele pigem otsekui koormana. Seistes niisiis väga kaugel joovastununa prassimisest rikkuses, millest nende jõud üle ei käi, taipasid nad tänu kainele mõistusele täie selgusega, et kõik selletaolised välised hüved võivad edeneda ainult sõprusühenduse kaudu ja ainult kõrvuti voorusega, kuid muutuvad olematuks siis, kui kogu hool ja au on suunatud ainult hüvede poole, ning siis kistakse ka voorus kaasa sügavikku.

Tänu sellisele mõtteviisile ja jumaliku loomuse jätkuvale toimele läks neil korda kõik, mille üle meie ennist mõtteid mõlgutasime. Kui aga see jumalik alge, mis nendes peitus, hakkas pealetükkiva sagedase segune-

mise tõttu surelikega ikka enam ja enam hääbuma ja valitsema pääses inimlik mõtteviis, alles siis näitasid nad ennast võimetuna kõige olemasolevaga toimetulekul, kaotasid õige suuna ja alandasid ennast hindamisvõimeliste silmis sellega, et hävitasid kõigest väärtuslikust just kõige kaunima osa, samas kui hindamisvõimetud, kellel pole tõelise õndsuse poole suunduva elu jaoks silma, nägid kõike just nimelt eriti suurepärasena ja ülistamisväärsena, sest nad andusid üleni seadusevastasele saamahimule ja võimuahnusele. Kuid jumalate jumal, see Zeus, kes valitseb seaduste järgi ja kellel on kõige säherduse suhtes terav pilk, otsustas, et kui tubli sugu on asetatud nii haletsemisväärsesse seisukorda, tuleks neid hakata kasvatama karistamisega, mille kaudu saaks nad mõistuse juurde tagasi tuua ja neid parandada. Nii kutsuski ta kõik jumalad oma kõige austustväärivamasse elupaika, ning asudes terve maailma keskmes ja haarates pilguga kõike, mis vaid väärib olemasolu, pöördus ta kokkutulnute poole järgmiste sõnadega.

Kuidas, palun, jätkub see kõik? *Milliste* sõnadega pöördus Zeus oma kuulajaskonna poole? Just seda sooviksime meelsasti teada ja koos meiega kogu filosoofide, klassikaliste filoloogide ja Atlantise-uurijate vägi napilt 2400 aastat hilisemast ajast. Kuid Platonil lõpeb Atlantise-jutustuse dialoog täpselt niisama järsult kui ülalesitatud lõik. See on arusaamatu, sest *pärast* dialoogi "Kritias" kirjutas Platon veel teisigi teoseid. Miks puudub Atlantise-loo lõpuosa? Keegi Platoni pärijatest

oli ilmselt lohakas. Kas vanadest aegadest ei leidugi siis mingit alternatiivi? Kas pole ükski teine antiikautor Atlantisest mitte vähimatki jutustanud?

Esimese viite Atlantisele väljaspool Platoni teoseid leidsin just nimelt Rhodose Apolloniose "Argonautikast":[14]

"...neid piitsutasid täiel jõul lained; aga õhtuks lähevad nad maale Atlantidni saarel. Orpheus palus neid innukalt, et nad ei häbistaks selle saare üllust ega tallaks jalge alla sealseid saladusi, õigusi, kombeid, pühasid asju. Ainult niimoodi saaksid nad enese jaoks tagada taeva soosingu ohtlikul merel. Igatahes ei söanda ma nendest asjadest enamat rääkida..."

Siin on sõnaselgelt juttu saarest nimega "Atlantidn", kus tuli arvestada teatavaid õigusi ja tavasid, kuid osata ka saladusi pidada. Kui Apollonios levitab mujal maade geograafiast ja topograafiast põhjalikke andmeid, "ei söanda" ta seekord "nendest asjadest enamat rääkida". See on pentsik. Võib-olla peaksime kahe kõrva vahele suruma teabe, et Atlantis oli jumal Poseidoni saar ja et kaks tema poegadest viibisid "Argo" pardal.

Herodotos (490–425 e. Kr.) ei tea küll Atlantisest vähimatki, kuid kirjutab "Ajaloo" IV raamatus (peatükid 184 ja 185) mingitest soolaaladest, mis piirnevad Atlase nime kandva mäestikuga: "See on kitsas ja täiesti sõõrikujuline ja pidavat olema nii kõrge, et tippu ei saa silmaga haarata. Mitte kunagi ei kao pilved sellelt, ei suvel ega talvel. Kohalikud ütlevad, et see

mägi olevat taevasammas. Selle mäe järgi kutsutakse ka inimesi; nad on nimelt atlandid..."

Varsti pärast Platoni surma avaldas üks tema õpilastest, nimelt Aristoteles (384–322 e. Kr.) kirjatüki, milles väljendas kahtlust Atlantise-loo tõesuses.[111] Juba siis! Teisal mainis toosama Aristoteles mingit Atlandi ookeanis asuvat tundmatut saart, mida nimetas Antiliaks. Ometi kõneldi ka vastupidist juttu. Üks teine Platoni pooldaja pärines Soloist ja kandis nime Krantor (330–275 e. Kr.). Tema olla rännanud Egiptuses Saisi linna ja seal samuti Atlantise-loo üleskirjutist näinud. Siis aga publitseeris Krantor – üldse esimesena! – Platoni "Dialoogid".

Mitte ükski eelkristliku ajastu hilisem suur kirjanik ega ajaloolane ei maini Atlantist ühelgi viisil. Nende hulka kuuluvad sellised isiksused nagu Proklos, Plutarchos, Poseidonios, Longinos, Strabon, Thukydides, Timagenes, Plinius Vanem ja koguni Diodorus Siculus (Diodoros Sitsiiliast). Kuid mitte keegi nendest ei paku midagi täiendavat, igaüks viitab ainult Platonile. Ürgallikas on ikka ja taas Platon. Midagi, mis läheks kaugemale Platoni "Dialoogidest", ei õnnestu enam tuvastada. Seepärast peaks, enne kui üldse hakata edasi mõtlema, põhiküsimus kõlama selliselt: ega Platon pakkunud meile mingit kunstmuinasjuttu?

Filosoofiakoolkonda, mille eesotsas seisis Platon, kandis tõesusekohustus. Kõik dialoogid viitavad põik-

päiselt ühele ja samale eesmärgile: tuleb jõuda tõe jälile. Kes vaid loeb Platoni teoseid, kohtub niisuguse tõeotsinguga igal sammul. "Dialoogides" analüüsitakse, võrreldakse, protestitakse, oletatakse, defineeritakse ja piiritletakse vestlusteemasid, kuni lõpuks jõutakse punkti, kust enam kaugemale ei pääse. Aga kui Platoni vestlusring kord juba fabuleerima hakkab, siis saab sellest juba jutu alguses teada, sest pruugitakse oletuslikku, tingivat kõneviisi. Miks ei hoidnud Platon Atlantise-loos kindlat ja selget joont? Nii tema kui ka kõik vestluspartnerid pidanuksid aduma, kas Atlantise-lugu osutub kõigest mingiks erandiks või taasesitab egiptlaste väljamõeldud muistendit. Miks aga mitte keegi ei ütle seda otsesõnu välja? Hoopis vastupidi: Kritias alustab dialoogi rõhutatud märkusega, et kuigi tegemist on isevärki looga, pretendeerib see siiski "täiele tõele". Ja Sokrates pärib seepeale, millise saavutusega võis toona üleüldse olla tegemist, kui see tõepoolest "lõpule viidi" – koguni siis, kui ajaloost ei leia millegi niisuguse kohta vähimatki viidet. Pisut hiljem korratakse taas sama mõtet ja küsitakse, kellelt ometi on Solon seda tõestisündinud lugu kuulnud.

Kõrges eas egiptuse preester, kellelt oli terve jutt pärit, rõhutab, et see olevat kirjalikes ürikutes fikseeritud juba "iidsetest aegadest". Lisaks püsib Solon seisukohal, et uurib neid üksikasju hiljem ise, pealegi nendesamade allikmaterjalide abil. Kas oli Platon tõepoolest kõik need väikesed valed ritta seadnud, et teha Atlantise-lugu usaldusväärsemaks?

Samas viibis vestlusringi veeres ka noorrahvas ja võib-olla – seda me ei tea – koguni laiem kuulajaskond. Dialoogide teisel päeval kuulutab auväärne isand Kritias kõigele lisaks, et oli eelmisel ööl oma mälus kõik taastanud. Mida? Kas luiskelugusid, mida kavatses tarkade meeste ringile ette kanda? Pealekauba püsis ta seisukohal, et Atlantise-*story* üleskirjutis oli tema vanaisa valduses, kuid nüüd koguni tema enda käes. Kui need poleks olnud Kritiase enese sõnad, siis pidi Platon selle ise välja mõtlema. Samas oleks midagi niisugust mõeldamatu Platoni puhul, kes püüdis kõiki asju põhjalikult mõista.

Toosama Platon pidanuks terve Atlantise-loo ajama Soloni kraesse. Kuid just teda peeti üheks Ateena kõige väljapaistvamatest isiksustest! Solon toimis koguni seaduste loojana. Ja kas võinuks Kritias üldse pealt vaadata, kuidas Platon pruugib mingi luiskeloo huvides pahasti tema vanaisa nime? See olnuks lausa pettus. Kui aga Kritias ise pani oma vanaisa suhu lausa väljamõeldud jutu, siis pidanuksid vestlusringi ülejäänud osalised protestima. Olgu siis, et too rafineeritud Platon nuputas lausa kõik ise välja – terve vestluse koos selles osalejatega. See omakorda olnuks teostamatu. Nimelt elasid kõik kõnealused mehed Platoni aegadel ja igaüks neist oli isiksus, kel jätkunuks tarmu, et mitte ealeski niisugust valedepõimikut oma nime all läbi lasta.

Siin ei sobi Platoni tõeotsingutega absoluutselt miski. Seesama kehtib terve jutustuse kohta. Nii olnud Atlantises kasutusel mingi isevärki materjal, see kuldvaskmetall, mida polnud hiljem enam kusagil olemas. Kuidas üldse jõutakse niisuguse väljamõeldiseni? Atlantist olevat ümbritsenud mäed, mis seda põhjatuulte eest kaitsesid. Niisugused üksikasjad oleksid eeldatavast "ideaalriigist" jutustavas luiskeloos täiesti liigsed, sest päris tarbetu olnuks lugejal teada, millisest suunast tuul puhub. Atlantise saare keskel seisnud mingi sammas, millesse olid raiutud Poseidoni seadused. Kas taas salakaval vale? Sambal olevat peale seaduste olnud kirjas ka "ränkade needustega vandevormel sõnakuulmatute vastu". Milleks ometi? Mingi unelmateloba tarbeks "ideaalriigi" kohta? Atlantise kuningad olevat pidanud kohut iseenese üle ja otsused kuldsele plaadile kirjutanud. Aga sõja puhkemisel tuli ülemjuhatus jätta "Atlase sugukonna" hoolde. Millist kasu oleks säherdune "Atlase ülemjuhatus" toonud ateenlastele?

Kõike taasesitatakse grammatilises minevikuvormis nii, nagu oleks see täpipealt sel viisil aset leidnud. Seda ei saa Platonile omistada. Miks pidanuks see koolkond (või Platon kui ainutegija/ainusüüdlane) määrama Ateena intellektuaalse eliidi ninadele mingit rafineeritud valedepõimikut otsekui tõstisündinud lugu – pealegi Kritiase, Ateena ühe kõige austatuma mehe esituses?

Lugu läheb veelgi pentsikumaks: Kritiasel jagub koguni jultumust väita, et see "jumalik alge", mis peitus nendes Poseidoni järglastes, hakkas sagedase surelikega segunemise tõttu "ikka enam ja enam hääbuma" ja lõpuks "valitsema pääses inimlik mõtteviis". Kes tahaks ometi midagi niisugust teada? Kui see oligi väljamõeldis, oleks nendel aegadel kõike peetud jumalateotamiseks. Atlantise-lugu ei sobi ühtegi pidi Platoni valedepõimikusse, eriti aga mitte elusolevate isikute nimede väärkasutamise taustal.

Nüüd aga identifitseerib Eberhard Zangger Atlantise Troojaga. Eelduseks on mõistagi see, et Zangger võtab Platonit tõsiselt ja peab järelikult Atlantise-lugu tõeseks. Ehkki mitte tervenisti. Platon kõneleb Atlantisest kui saarest, ometi ei paikne Trooja mingil maalapil kusagil keset merd. Zanggeril on selleks puhuks varuks hea vastuväide.[107] Ta arvab, et egiptlaste jaoks tulid peaaegu kõik võõrad "saartelt". Sellel sõnal olnud pronksiajal sootuks teine tähendus kui praegu. Kuivõrd Egiptuses polnud praktiliselt ühtki saart, ei olevat selle väljendi jaoks eksisteerinud ka hieroglüüfi. Mõiste "saar" edastamiseks kasutatud märk tähendanud ainult rannikut või siis liivariba nendes kohtades, mis asetsesid Egiptusest kaugemal.

See võib koguni tõele vastata. Kuid egiptlased teadsid ometi, et see Kreekamaa, millega nad pidasid agaralt kaubavahetust, ei koosne ainult loendamatu-

test saartest. Ja mis ei taha võrduse Trooja = Atlantis puhul üldse pähe mahtuda, on Platoni Atlantise suurus, võimsus ja vägi. See oli hiidkogum laitmatult organiseeritud riigikorraldusest ja fenomenaalsest kaitsevõimsusest. Ja just see pidanuks olema Trooja, järelikult Egiptuse nii-öelda vastaskallas?

Toon näite. Herodotos ammutab Egiptuse-reisidel oma vestluskaaslastelt tohutuid teadmisi. Ta tähendab üles kuningate ja dünastiate nimed, jäädvustab arve, jumalaid ja pärimusi. Kuid mitte ükski Egiptuse ajaloolastest või preestritest ei informeeri Kreekamaalt saabunud külalist Atlantisest, mis olevat ometi paiknenud lausa nende naabruses? Herodotos oli uudishimulik, eales ei jäänud ta saadud teadmistega rahule, alati oli tal vaja järele pärida ja täpsustada. Aga nähtavasti ei tabanud teda kordagi ahvatlus küsitleda ka Atlantise kohta... kuivõrd midagi niisugust nagu Atlantis polnud Kreekamaa *geograafilises ruumis* iialgi olemas. Koguni siis mitte, kui kreeklased selle pärastpoole nimetasid Troojaks, Trosiks või Ilioniks. Lõppude lõpuks pidi sõna "Atlantis" tulenema ikkagi "Atlasest" ja sellest siis ka "Atlandi ookean". Miks siis ometi, kui seda kutsuti Trooja, Tros või Ilion? Ja kui – Homerose järgi – puhkes ohjeldamatu sõda tollesama Trooja pärast, milles kreeklased osalesid kangelaslikult enam kui tuhande laevaga, siis pidanuksid nad ikkagi taipama, et olid tegelikult hävitanud Atlantise ja ühes sellega mitte mingid barbarid, vaid ikkagi Poseidoni järglased.

Eberhard Zangger "asetas" Trooja tasandikule mitmeid sooalasid, sadamamuule ja koguni kanaleid, ta näitas visandil, et Platoni Atlantist saab vähimagi vaevata paigutada Trooja tasandikule. Ometi sobib seesama ka paljude teiste piirkondade puhul. Koguni siis, kui väljakaevamised tooksid Trooja ümbruses päevavalgele mingid ringjad kanalid, poleks meil Platoni Atlantise kohta veel mingeid tõendeid. Toona olid paljudel linnadel niisugused kanalid ja müürid. Nii kirjeldab Herodotos, kuidas meedlaste kuningas Deiokes laskis enese jaoks säherduse rajatise püstitada (I raamat, 98. peatükk):

"Ta rajas suure ja tugeva kindlustuse, mida praegu hüütakse Agbatana ja kus on üks müüriring teise sees. See on niimoodi ehitatud, et ikka üks müürirõngas ulatub teisest katuseharja jagu üle... Ühtekokku on neid linna ümber seitse. Seesmise varju jäävad kuningaloss ja aardemajad... esimese sõõri harjad on valged, teisel mustad, kolmandal purpurpunased, neljandal sinised, viiendal erepunased..."

Atlantis? Trooja? Ei, Agbatana!

"Nende tempel näeb välja selliselt: see asetseb saarel... Niilusest läheb sinna kaks kanalit... ja need mööduvad selle mõlemast küljest... Templi esik on kümme orgüiat [orgüia on umbes üks süld, toeka mehe käte siruulatus – *toim.*] kõrge ja kaunistatud suurepäraste raidkujudega... aga templit ennast ümbritseb reljeefidega kaunistatud müür..."

Atlantis? Trooja? Ei! Herodotos kirjeldas niimoodi Egiptuses asuvat Bubastise templit. Nii see

kõik ka jätkus. Paljud templid asetsesid saartel või neid ümbritsesid kanalid. Kuid ühtaegu selgub, et vanad egiptlased pidid kindla peale tundma sõna, mille tähendus on "saar".

Teiste hulgas vestleb toosama Herodotos Egiptuse preestritega Helena röövimisest Troojast/Ilionist (II raamat, 113. ja järgnevad peatükid). Koguni nimed Homeros ja "Ilias" leiavad seal sõnaselget kasutamist. Samas ei tule Herodotosele ja ta preestritest vestluskaaslastele mõttessegi Troojat Atlantisega samastada ehk siis kas või viidata seigale, et egiptlased võinuksid Troojat nimetada Atlantiseks – või võinuksid teha seda aastatuhandete eest.

Kas terve Atlantise-loo puhul on tegemist Platoni väljamõeldisega, mis oleks üsna väheusutav, või polnud Platoni Atlantise nimi üldse Trooja? Sedasama, mida Eberhard Zangger Troojaks arvab, on teised juba teinud selliste saarte puhul nagu Kreeta ja Santorin. Kreeka seismoloog Angelos Galanopoulos ja ta kolleeg Edward Bacon on pakkunud häid argumente selle kohta, et vulkaaniline Santorini saar, mida lõpuks laastas vulkaanipurse, ühtib mitmeti Platoni Atlantise-kirjeldusega.[112] Ometi ei sobi Platoni pakutud arvude suurusjärgud Santorini saarega. Äsja nimetatud autorid korrigeerivad küll seda, väites, et Solon eksis arvujadades ja luges sajalised tegelikult tuhandelisteks. Nagu kommenteerib Jörg Dendl oma suurepärases Atlantise-kriitikas, ei saa seegi oletus olla tõene:[113]

"Platon kirjeldab "suure tasandiku" jagunemist väga põhjalikult. Terve maa [Atlantis] oli jaotatud osadeks, kusjuures nende suurus oli alati kümme korda kümme staadioni ja kõiki tuli kokku kuuskümmend tuhat [Platon]. Need 60 000 osa *à* 10 × 10 staadioni mahuvad pinnale suurusega 2000 × 3000 staadioni. Tekkinuks siin lugemisviga, poleks see arvutus sobinud."

Iiri professor John Luce, kelle erialaks on ikkagi kreeka kirjandus, asetas Atlantise üsna veenvate argumentide saatel Minose-aegsele Kreeta saarele.[114, 115] Sageli piisab koguni pisikesest provokatsioonist, et Atlantist taaselustada. Nii saab ka Platoni jutustusest lugeda, et Atlantise kuningad olid jahtinud vabalt karjatatavaid sõnne: "...ilma rauata, ainuüksi keppide ja köite abi kasutades; see sõnn, kelle nad kätte said, tariti samba peale ja hukati seal kõrgel raidkirjas kirjutise kohal." Tolle sõnni ihuliikmed ohverdati jumal Poseidonile. Kus aga – palun väga! – eksisteeris sõnnikultus? Kreetal! Teile ju meenub: Zeus olevat ujunud Kreetale sõnnina ja Daidalos ehitas härja peaga inimese Minotauruse jaoks labürindi. Niimoodi tähendakski Atlantis Kreetat. Mõlemas kohas olid "müütilised kuningad", mõlemas kohas õitses kultuur, mis valitses pikka aega tervet ülejäänud maailma. Mõlemas kohas olid uhked paleed ja loomulikult oli neis paigus ka tehislikke kanaleid.

Trooja – Atlantis, Kreeta – Atlantis, Santorin – Atlantis, miks ka mitte veel Malta? Kõigil Vahemere

saartel, mida praegu Atlantiseks peetakse, on ühine viga: need ei asetse Atlandi ookeanis. Ja mõistagi ei sobi Platoni ikkagi üheksa tuhat aastat vanad andmed Atlantise-illusioonidega. Minose palee Kreetal hävitati 1450. aasta paiku enne Kristust. Kas võtame Platonit sellisena, nagu ta on, või hakkame andmestikku filtreerima ja seda, mis tervikpilti ei sobi, sirgemaks õgvendama?

Just professor John Luce, see vanakreeka keele spetsialist, kes näeb Atlantist nimelt Kreetal, juhib tähelepanu tõsiasjale, et Platon ei nimeta Atlantiselugu legendiks (*mythos*), vaid järjekindlalt tõesõnaks (*logos*). Pealegi ei ühildu kirjeldus Atlantise sõnnijahist ja looma ohverdamisest kõrgel postamendil üldse arvamusega, nagu oleks Platon kõik selle välja mõelnud, et visandada "ideaalset riiki".

Enamik nendest, keda tänapäeval nimetame antiikajaloolasteks, reisisid Egiptuses. Seal ei käinud ainult Herodotos, vaid lisaks ka kolleegid Diodoros, Plinius Vanem, Strabon. Miks nad ei kuulnud seal Atlantise kohta sõnakestki? Ometi teavitavad nad oma teostes põhjalikult Egiptuse ajaloost ja igaüks nendest imestab ka Egiptuse kuningakodade absurdsete dateeringute üle. Kas see ei kõnele Atlantise vastu? Kas poleks siiski need ajaloolased pidanud võõrsilt koju naasma täiskirjutatud märkmeraamatutega?

Seda väidet saab kasutada nii Atlantise poolt kui ka vastu. Kuulunuks Atlantise-müüt Vana-Egiptuses

üldteada lugude hulka, oleksid ka teised peale Soloni sellest midagi kuulnud. Võib-olla nad tõepoolest kuulsid – kuid ei jäänud uskuma. Või olid need kurikuulsad 9000 aastat põhjus, miks koguni Egiptuses ei meenutatud enam Atlantist. Erandite hulka kuulus vana preester Saisist, kes jutustas selle loo Solonile ning tõendas samas kõike öeldut dokumentide ja kirjasamba abil. Nii pidi tegemist olema ürikutega, mis olid ilmselt kättesaadavad ainult Saisis – kuid see ei peaks üldse tähendama, et neid poleks võinud leiduda ka teisal. Siia kuulub ka see iidne tõdemus, mida ma ei hakka uuesti üles soojendama: kõik vanad raamatukogud on kas hävitatud – või pole need veel avastatud. Selles osas loodan ikka veel imele.

Paari aasta eest näidati ühes telesaates põnevat tõendit Atlantise kohta (mina aga ootan vastava raamatu ilmumist siiani). Kõneldi sellest, et geoloogid William Ryan ja Walter Pittman olevat Musta mere põhjakalda läheduses uurinud merepõhja ja rannikut, tehes puurimisi ja analüüsides väljatoodud proovisüdamikke. Hämmelduse saatel jõudsid nad tulemuseni, et nii Krimmi poolsaarest põhja pool kui ka Ukraina lääneosa rannikualal on meri 150 meetri võrra tõusnud. Veepinna selline kerkimine ei kulgenud tasapisi, vaid kiiresti, ja toimus pealegi apokalüpsisetaolistes mõõtmetes. Pealegi leidis see loodusnähtus aset võrdlemisi täpselt 7500 aasta eest. Arvatavasti kutsus katastroofi esile meteoriiditabamus, mis kergitas viivitamatult merepinda. Koos

sellega olevat sulanud miljardid tonnid jääd ja niimoodi vallandunud tohutud veemassid riivasid tervet maailma. Veeuputus jättis enese alla kõigepealt Bosporuse, moodustades Musta mere selle praegusel kujul. Varem olevat see olnud sisemeri.

Ma ei saa hinnata, kas nendel õpetlastel on tõsi taga. Samuti pole minu ülesanne nende mõõtmisandmetes kahelda. Tean ainult seda, et teised geoloogid ja jääajauurijad on veendunud täpipealt vastupidises. Professor dr. Herbert E. Wright Minnesota Ülikoolist kinnitab, et "atlantistid peaksid oma katastroofe otsima kusagilt teisalt"[117], sest polevat raske tõendada, et selletaolisi sündmusi ei ole viimase 12 000 aasta jooksul esinenud. Samas ei vaidlustata merepinna kerkimist – kuid niisugused muudatused kulgesid inimkonna ajaloo kestel tasapisi. Oleks tulus, kui glatsioloogid ja okeanograafid võrdleksid korraks oma andmeid. Atlantis Musta mere sügavustes? See ei asetseks üldsegi "teispool Heraklese sambaid", nagu kinnitab Platon, ega hoopiski mitte Atlandi ookeanis, kõnelemata mingist subtroopilisest piirkonnast.

Kuna jõudsin parajasti jää sulamise juurde, võiksin samas mainida vastupidist jää tekkimist. Autorid Fritz Nestke ja Thomas Riemer asetavad Atlantise otsejoones Antarktise kontinendile.[118] Loomulikult esitavad nad oma teooria kohta ka häid põhjendusi. Aga kellel poleks varuks häid põhjendusi omaenese Atlantise-teooria kindlustamiseks? Atlantise puhul on kõik võimalik.

Eberhard Zanggeri oletusega, et Atlantis polnud midagi muud kui Trooja, saab tagantjärele vaevalt soostuda. Olgu Atlantis või Trooja – "keegi" pidi "kunagi" mõlemad paigad rajama. Atlantise asutajaks oli Poseidon ja tema poeg oli Zeus. Miks rajas ta Atlantise? Loo päris alguses olevat Poseidon armunud maisesse tütarlapsesse Kleitosse. Tema elas mäekingul ja just selle ümbritses Poseidon "vägeva kaitsega, inimestele ligipääsmatuna" (Kritias). Kui Atlantise teke oleks identne selle Trooja tekkega, siis pidanuks umbes 3000 aastat enne Kristust rajatud "Trooja I" osutuma "võimsaks kindlustuseks". See aga pole nii. Koguni mitte Atlantise-loo tähenduses, sest Poseidon asetas sinna juba ehitamise algetapil "väiksemaid ja suuremaid mereveest ja mullast ringe üksteise ümber... saare keskmest arvates otsekui sirkli abil korrapäraselt paika panduna ja igast kohast üksteise suhtes võrdsel kaugusel olevana" (Kritias). Selline ehitusviis oleks praeguse Trooja maastikul lausa teostamatu. Küngas nimega Hisarlık, millel lebab (oletatav) Trooja, laskub ühelt poolt laugjalt mere poole, kuid vastasküljelt liibub kokku tasandikuga, mis ikkagi küünib 15 meetri jagu üle merepinna. Poseidoni vee- ja mullaringid pidid järelikult asetsema merest kaugemal küljel. Seal pole aga midagi sellist. Olgu siis, et vahva jumalapoeg oleks samal ajal paigaldanud ka pumbad, et merevett kõrgemale nivoole suruda. Aga siis peaksid need veerõngad maastikul eriti selgelt eristuma.

Miks rajas Poseidon oma "vägeva kaitse, inimestele ligipääsmatuna" ja oma ringkraavid? Kas selleks, et abikaasa ja jumalikust verest sündinud järglaste jaoks asutada riik, kus saaks kaugemaski tulevikus mugavalt elada? Niisiis peaks Trooja ümbruskonnas leiduma vägeva Atlantise riigi jälgi. Neid aga pole üldse. Kas tahtis Poseidon juba Atlantise rajamise aegadel võtta oma kontrolli alla laevatamise Dardanellides? Ei, sest "ei laevu ega laevatamist sel ajal veel polnud" (Kritias). Kuid need, kes näevad Hisarliki küngast ainult Trooja varemetena, otsivad selgust selle asutamise kohta just sinna. Miks just ja nimelt sinna? Väidetaval põhjusel, et see paik oli strateegiliselt oluline ja sealt sai sissesõitu Dardanellidesse hõlpsalt kontrollida. Niisugune jutt pole aga arukas. 3000. aasta paiku enne Kristust polnud "Trooja I" midagi muud kui vilets asula, kus puudusid igasugused eeldused laevaliikluse üle võimu saamiseks Dardanellides. Lõppude lõpuks ei paikne küngas nimega Hisarlık üldse selles strateegiliselt olulises paigas, vaid mitu kilomeetrit eemal. Kolmandal Kristuse-eelsel aastatuhandel polnud veel ei kahureid ega muid laskeriistu, millega oleks saanud takistada laevade soovimatut sisenemist Dardanellidesse.

Miks ehitati praegused Dardanellide kontrollimise kindlustused vahetult sissesõidu juurde või paari käänaku taha? Isegi juhul, kui "Trooja I" külakogukond tahtnuks potentsiaalseid blokaadimurdjaid oma pisikeste laevukeste abil peatada, siis tunduks see

kingult nimega Hisarlık või selle ette jäävalt rannalt lähtudes üsnagi pentsikuna. Asustuspaik "Trooja I" ei saanud ealeski tagada kontrolli Dardanellide üle. Selleks pidanuks see asuma hoopis teisal!

Atlantis ja "Trooja I" ei sobi üldse kokku. Arheoloogiliste väljakaevamiste kohaselt olevat Trooja rajatud umbes 3000. aasta paiku enne Kristust. Järgmiste aastasadade ja -tuhandetega muutus see üha võimsamalt kindlustatud asulaks. Samal ajal arenes Vahemere teisel pool ka fenomenaalne Egiptus. Märkigem, et egiptlased püstitasid oma suure püramiidi kõigest 500 aastat pärast Trooja rajamist. Peatselt hakkasid Vahemere laevaliiklust valitsema foiniiklased. Kui Eberhard Zanggeril on võrdusega "Trooja = Atlantis" tõsi taga ja see Atlantis hävis Trooja sõjas 1207. aasta paiku enne Kristust, pidanuksid kõik Vahemerd kündvad meresõitjad kuni selle ajani alatasa Atlantisest mööda purjetama. Või – veelgi absurdsemalt – kui Atlantis oleks olnud *saar* Vahemeres, oleksid merd sõitvad rahvad ühtepuhku pidanud nägema selle kurikuulsa Atlantise randa. Terve Vahemere ruum oleks harrastanud kaubavahetust Atlantisega. Iseäralik on see, et mitte keegi ei tea nendest seikadest vähimatki.

Kritias kirjeldab Atlantist "kõrgmaana, mis langeb järsult mere poole". Ainult piirkond linna ümber olnud tasane. "See linna ümbritsev tasandik" oli ikkagi "ümbritsetud mägedega, mis ulatusid lausa mereni". Niisugust topograafiat ei leia Trooja ümbruses mitte kusagilt. Atlantise keskmes olevat asunud

Poseidoni tempel, pikkusega üks staadion ja laiusega kolm pletronit. See vastab pindalale 180 × 90 meetrit. Terves Troojas pole ainsatki ehitist, mis kannataks võrdlust sellise pühamuga. Väljakaevatud Trooja on virvarr müürikestest, segadik kunagistest pisikesevõitu ruumidest, seal puudub monumentaalsus ja pole ka selliseid müüre, mida võiks rahuliku südamega nimetada "kükloopilisteks". Trooja müüre – ükskõik millises kihis – ei saa võrrelda Mükeene kuue meetri paksuse hiidmüüriga või Atreuse aardekambri vägeva kupliga. Neid ei saa võrrelda ka Apolloni templi aluste fenomenaalsete kiviplaatidega Delfis või megaliitidest müüriga Deloses.

Nii pole Trooja müürid üldse jumal Poseidoni väärilised, kuigi pärimuse kohaselt olevat nende ehitamisel kaasa aidanud koguni Apollon isiklikult. Delose megaliitmüüri ja Trooja tagasihoidlike müürikeste võrdlemine juuresolevatel piltidel teeb erinevuse kohe selgeks. Ka Delos oli pühendatud Apollonile. Ja Delos kuulub geomeetrilisse võrgustikku, mis pinguldub üle antiikse Kreekamaa. See aga ei kehti asula kohta, mida praegu Troojaks kutsutakse. Kus eales need jumalapojad ka tegutsesid – Poseidon Atlantises või ta vend Apollon Troojas –, mitte midagi sellest ei sobi kokku varemetega paigas, mis alates Heinrich Schliemannist kannab nime Trooja.

Korduvalt on mainitud, et Trooja asetseb paari kilomeetri kaugusel Dardanellide sissepääsust. Selle merekitsuse nimel on sardellidega niisama vähe ühist kui

Marmara merel marmelaadiga. Ja ometi leiab siitki teatava seose. Dardanellide juures algab kitsas veetee Vahemerest (selle Egeuse-osast) edasi Marmara merre, mille veeres asub Istanbul. Seal loob Bosporus ühenduse Musta merega. Tegemist on tõepoolest olulise laevatamiskanaliga. Kui Poseidoni Atlantis oleks asutatud sellesse paika, olnuks Kritias või siis Solon hästi informeeritud. Ometi fikseeritakse Atlantise-legendis kõik muud olulised geograafilised ja topograafilised detailid täpselt. Oleks mõeldamatu, et seda poleks Atlantise puhul tehtud. Kuid Kritias/Solon ei tea sellest vähimatki. Atlantis ei olnud rajatud merekitsuse juurde, ka ei hallanud kunagine nii võimas riik midagi selletaolist.

Loomulikult oleksid ka Atlantise taha jäävad alad saanud oma noosi niisuguse muinasjutulise riigi jõukusest. Trooja seisukohalt pidid selleks olema praegused linnad Ezine lõunas, Kumkale põhjas (vahetult Dardanellide sissepääsu veeres) või Bayramiç idas. Koguni siis, kui avardada Troojat ümbritsevat vaatlusalust ringi, peaks seal lausa külluses leiduma Atlantise/Trooja antiikseid säilmeid. Silmas tuleks pidada, et Trooja hävitati umbes 1207. aastal enne Kristust – ning just see linn samastatakse Atlantisega. Nii pidid Trooja/Atlantise taguste alade kultuurid nimetatud ajal veel eksisteerima. Homerose andmetel hävitati Trooja sõjas ainult Trooja. Kus asuvad siis need uhked paigad, mis pidid osa saama Atlantise jõukusest? Praeguse Trooja ümbruskonnas pole midagi niisugust märgata. Ja kui argumenteerida, et Atlantis asetses küll sellessamas

Oletatav Trooja.
Siin on kõik ehitatud miniatuursena.
Puudub hoogsus ja monumentaalsus.

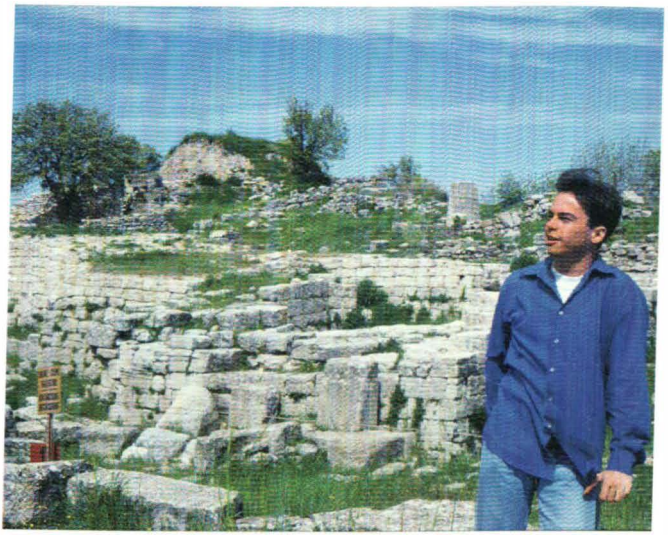

Kuigi see Trooja kagupoolse värava juurde tõusev tee pärineb pronksiajast (umbes 2500. aasta paiku e. Kr.), pole siingi midagi "kükloopset"...

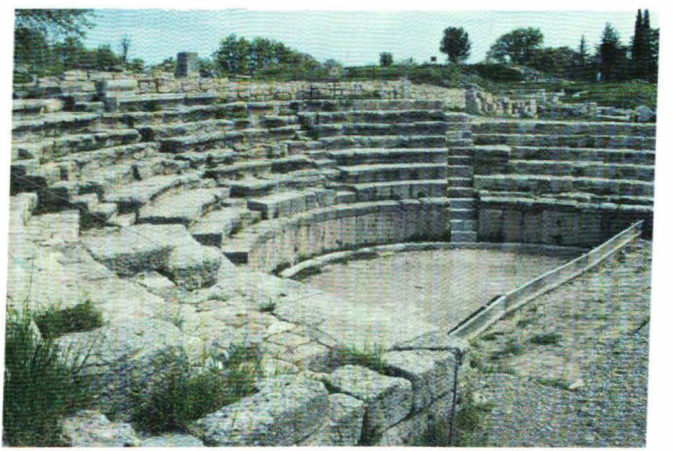

... ja ka teater neljandast Kristuse-eelsest sajandist meenutab pigem mingit külalava.

Võrdluseks Trooja müüridega tükk Delose "Kükloopide müüri".

geograafilises kohas, kus hilisem Trooja, kuid hoopis varasematel aegadel, ei saa Homerose kirjeldust Trooja sõjast ikkagi seostada Atlantise hukuga. Mida kaugemale minevikku siirdume, seda vähem saab Trooja olla Atlantis. Hisarliki künka kaevekihid tõestavad seda imeselgelt. Siin ei sobi miski kokku.

Ja veel midagi: kui Trooja oleks olnud Atlantis, kas poleks argonaudidki pidanud sellest mööduma? "Argonautika" on kõikvõimalikest geograafilistest üksikasjadest lausa tulvil. Maa nimega Kolchis koos Phasise jõe suudmega, kus asus Kuldvillakuga linn Aia, pidi järelikult asetsema kusagil Musta mere kaugema kalda kandis. Selle kohaselt oleksid argonaudid purjetanud läbi Dardanellide, sest ühtki muud veeteed Musta merre ei ole olemas. Järelikult pidid nad kindlasti kokku puutuma ka vägeva Atlantisega! Kuid "Argonautika" ainsas tekstilõigus, kus tuleb juttu kohast nimega Atlantidn, on kahtlemata tegemist saarega ja mitte Trooja rannikuga (*"õhtuks lähevad nad maale Atlantidni saarel... et nad ei häbistaks selle saare üllust ega tallaks jalge alla sealseid saladusi"*).[14]

Vastuoksusi Atlantise-jutustuse ja Trooja vahel ei saa kuidagiviisi ühe mütsi alla mahutada. Kuigi ma hindan Eberhard Zanggeri teisi töid, jahib ta siin mingit fantoomi. Platoni Atlantise-loos kõneldakse veel mingist täiesti erilisest materjalist, mida esines ainult Atlantises. Seda nimetati *oreichalkos* – kuldvaskmetall –, mis pidi ühtlasi olema "kulla kõrval kõige kõrgemini

hinnatud" (Kritias). Miks ei esine see ainulaadne sulam Homerose Trooja-kirjelduses ainsatki korda? Ka mitte Plinius Vanemal? Ja Strabonil? Herodotosel ja teistel ajaloolastel? Sest vanal Kreekamaal seda metalli lihtsalt polnud – ei Troojas ega selle naabruses. Sest Trooja ei olnud Atlantis. Tean oma arheoloogiakogemustest ainult üht maad, kus selline sulam oli tõepoolest kasutusel: Peruu. Pealegi juba ammu enne inkasid. Peruu ja Ecuadori indiaanikultuuridel oli metallisegude valmistamiseks rafineeritud meetodeid, mis aga hiljem ununesid. Ka näitavad nende töötlemisviisid sellist täiuslikkust, mille üle praegusedki asjatundjad imetledes pead vangutavad. Leitud on imeõhukesi vasest, hõbedast ja kullast kattekihte, mis vastavalt koostisele näivad heledamana või tumedamana. Koguni happeproovid ei tuvasta nende segude täpset koostist. Indiaanlaste kullassepad pidid tundma mingit igivana tehnoloogiat, mille abil "ebaehedatele metallesemetele anti väärismetallide väljanägemine"[119]. Kuidas nimetati seda ainet Atlantise-loos? *Oreichalkos*, kuldvaskmetall, ja see oli "kulla kõrval kõige kõrgemini hinnatud".

Platoni pärimuses Atlantisest leidub lausa pöörane väljend, mida ükski Atlantise-uurija pole märganud või on siis ainult möödaminnes maininud. Oletagem, et Platonil oli tõsi taga ja see kurioosne Atlantis asetses kusagil Atlandi ookeanis – kus iganes. Siis oleks pidanud ka Atlantise *taga* leiduma veel üks maa: Ameerika. Kuidas Platon on kirjutanudki:

"Nende aegade rändurid võisid sellelt saarelt pääseda teistele saartele ja nendelt saartelt jõuda edasi tervele kontinendile, mis asetses selle mere kaugemal kaldal... See riik [Atlantis] valitses tervet saart ja veel ka paljusid teisi saari ja üht osa maismaast."

Kui ka Platon oleks terve selle dialoogi ise välja mõelnud, pidi ta ometi miskit teadma ka sellest mandrist, mis paiknes kaugemal läänes Atlantise taga. Pealegi eristatakse siin selgelt "saari" ja "mandrit". Enam pole tegemist tähenärimisega, näiteks, kas egiptlased seostasid ikka kõiki teisi rahvaid, välja arvatud iseennast, "saartega", ega ka mitte Platoni soovunelmaga "ideaalriigist". Siin on, nagu juristid argumenteeriksid, välja toodud asjalikud faktid. Kui aga Platon ei mõelnudki kõike seda ise välja ja loo juuri tuleb otsida Egiptusest – kust teadsid egiptlased Ameerika kontinendi olemasolust? Ent nad ütlevad: enam kui 10 000 aastat on nad kõike kirjasõnana jäädvustanud ja kreeklasi tuleks – vana ajaloo seisukohalt – võrrelda lastega, kes veel ähmaselt meenutavad viimast hävitustööd. Atlantise-tagust kontinenti on siin küll mainitud ainult vihjamisi, ometi, nagu Kolumbusest saati teada, eksisteerib see tõepoolest. Ainult et Platonil polnud sellest vähimatki aimu.

Minu jaoks on küsimusel, kus asus Atlantis, väiksem tähtsus. Selle kohta leiab literatuurseid spekulatsioone enam kui küllaga. Minu probleemiasetuse eesmärk on teine: millal eksisteeris Atlantis ja kuidas võis nii suur saareriik maamunalt lihtviisil kaduda?

ABI PLATONILE

Targad inimesed võivad teeselda rumalust, kuid vastupidine on vaevalisem.

Kurt Tucholsky, 1890–1935

Inimese mälu on lühike. Enamik meist huvitub pelgalt päevauudistest, spordist ja vältimatutest argiprobleemidest. Kõik ülejäänu on enam kui kõrvaline. Meie televisiooni- ja arvutiajastu toob muidugi kõikvõimaliku info iga inimeseni, kuid seesama inimene pole üldse muutunud. Nii nagu vanasti, nii hellitab ta nüüdki oma ennatlikke seisukohti, haakub karjakaupa kõikvõimalike ideoloogiate, religioonide või kontseptsioonide sappa ja heidab möödanikule parimal juhul hädise juhupilgu. Vaevalt õnnestub kellelgi seda inimkonda veel muuta.

See on tõsi. Minevik on lõplikult *passé*, läinud. Ometi on inimene kõige eelnenu tulem – ja terve inimkond oma ajaloo saadus. Kes vaid tunneb ajalugu, tuletab sellest omad järeldused – ja väldib möödunud aegadel tehtud vigu. Teadja saab kasutada ka hoopis muud infot, et tulevikku hinnata. Õeldu kehtib nii indiviidi kui ka terve ühiskonna kohta. Võib-olla on meie pea just seepärast ümarik, et saaksime oma

mõttesuunda muuta. Ometi pole ajuvaakumi puhul sellest suuremat kasu, sest kes ei suuda miskit aduda, hakkab teadupärast kõike öeldut pimesi uskuma.

Kui miski möödunud aegadest pole meile vastuvõetav, leiame alati argumendi, et toona olevat olnud mingid "teistmoodi ajad". Küllap oleme kõik millegi sellisega kohtunud. Noorsugu kuulab üsna tõrksalt vanema põlvkonna arvamust, sest eks need elanud ju "teistmoodi ajas". Meie käsitleme oma ajastut otsekui kõigi minevikusündmuste kulminatsioonipunkti, kui tervikinfo seniti. Ometi tuleb tõdeda, et see seisukoht ei klapi – vähemalt seni, kuni ignoreerime möödanikust pärandatud teavet. Ammuläinud aegadel toimunu lauseiramine muudab meid abituks vähemalt siis, kui needsamad sündmused uuesti päevakorda kerkivad.

Platoni "Dialoogides" korrutatakse alatasa, et inimsugu on üle elanud üsna mitu katastroofi ja Atlantisega toimunu olnud säherduste maailmahukkude reas pelgalt üks juhtum. Kuid selline teave ei taha inimkonna enamikule meeldida. Eriti just akadeemiline kildkond ei pea seda millekski. Atlantis? Maailmahukud? Pläralära! Minu seisukoht on teine, sest Platoni avaldusi saab tõestada. Koguni tema esitamata jäänud küsimusi *millal?* ja *miks?*.

Ühel septembrihommikul aastal 1985 sukeldus Cassis' (see paik asub Marseille'st idas) tuukrikooli instruktor Henri Cosquer vette Morgiou neeme juures. Õigu-

poolest ei otsinud ta sealt mitte midagi peale veealuse maailma kauniduse. Kolmekümne viie meetri sügavuses märkas Henri Cosquer mingi koopa suuet ja ujus ettevaatlikult sellesse. Jalamaid taipas kogenud tuuker, et koobas viib tagapool kõrgemale kerkiva veealuse tunnelini. Tol septembrihommikul ei söandanud Henri Cosquer enam kaugemale ujuda. Aega polnud palju ja ta hapnikuvarust oleks piisanud veel napiks pooltunniks. Pealegi polnud tal kaasas allveeprožektorit ega fotoaparaati.

Paari nädala pärast sukeldus Henri Cosquer samas uuesti. Seekord saatsid teda tuukritest kolleegid Marc ja Bernard ning varustus oli hoopis parem kui esimesel korral. Ettevaatlike ujumisliigutuste saatel juhtisid mehed ennast läbi neljakümnemeetrise koridori ja tõusid lõpuks maa-aluse järve pinnale. Nende helgiheitjad valgustasid uskumatut vaatepilti. Koopa läänepoolsel seinal ilutsesid kahe hobuse kujutised. Bernard'i valgusti ere kiirtevihk liugles üle lae ja tabas seal söejoonist kitsest. Seda kattis läbipaistev kaltsiidikiht. Nüüd sumasid mehed veest välja, võtsid ära ujumislestad ja proovisid maa-aluste ruumide õhku. See lõhnas meeldivalt, pisut ehk vaiguselt, kuid oli ilma kahtluseta hingamiskõlblik. Järgmises, veelgi suuremas koopas näitasid valgustid tervet maaligaleriid: piisonid, pingviinid, kassid, antiloobid, üks hüljes ja lisaks koguni mingid geomeetrilised sümbolid.

Henri Cosquer näitas koopas tehtud fotosid paarile arheoloogile. Need kehitasid eitavalt õlgu, jäid

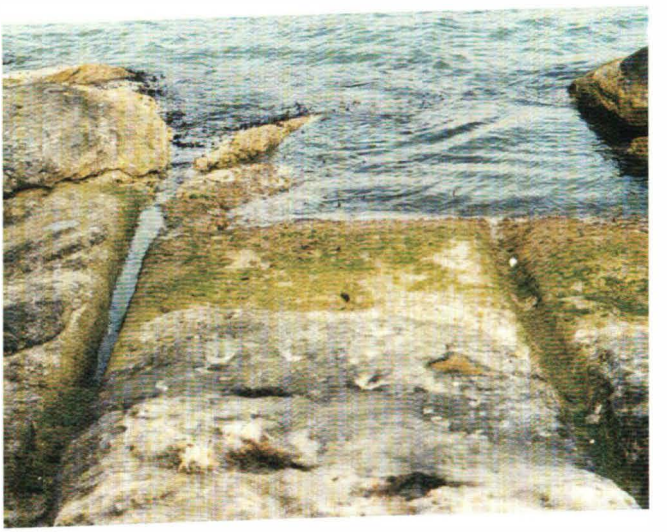

Malta saarel leidub selliseid rööpaid meenutavaid moodustisi. Mõned nendest suubuvad Vahemere voogudesse.

skeptiliseks või pidasid pilte lausa võltsinguteks. Alles kuue aasta pärast, 19. septembril 1991 ankurdus Prantsuse mereväe uurimislaev "Archéonaute" Morgiou neeme juures. Üksteist akvalangisti koos Henri Cosquer'ga sisenesid uuesti koobastikku. "Archéonaute'i" pardal ootasid tulemusi kaheksa eriteadlast, nende hulgas kaks arheoloogi. Erivarustus lasti vette, maa-alune maaligalerii kaardistati nagu kord ja kohus ning toodi kaasa koguni väiksi proovitükke maalingute pealispinnast. Hilisem dateerimine radioaktiivse süsiniku meetodil (^{14}C-meetod) andis minimaalseks vanuseks 18 440 aastat.

Mida võiks sellel leiul olla ühist Atlantise-pärimustega? 18 440 aasta eest oli merepind tänasest 35 meetrit madalam. Siis oli sissepääs nendesse maa-alustesse saalidesse igati avatud. Vahepeal on vesi kerkinud. Nii lihtne see ongi.

Vahemeres asetseb ka Malta oma eelajalooliste templite ja sellega, mida nimetatakse *cart ruts* – need on rööpmetaolised uurded lubjases pinnases. Kahes kohas viivad need kaldalt otsekui mingi raudteena otse Vahemere voogudesse. Usutavasti polnud nende eelajalooliste "rööbasteede" ehitajad intelligentsed kalad ega pronksist tuukriülikondi ja puust tehtud õhupumpasid kasutavad inimesed. Üle jääb ainult üks seisukoht: veetase on kerkinud.

Kas järelcus nivoo tõusu kohta kehtib ainuüksi Vahemere piirkonnas? Ei, seda saab tuvastada terve

Prantsusmaal Bretagne'is Carnaci linnakese veeres on üks kivisõõr vette vajunud. Teine – Er'Lanici saarekese juures – jääb merepõhja.

maailma ulatuses. Bretagne'i linnakese Carnaci veeres lebavad tuhanded sammastikeks seatud menhirid, niinimetatud *alignements*, seega reastused või joondused. Algselt olevat menhire (keldi keeles: *men* – suur, *hir* – kivi) olnud üle 15 000. Praegugi nuputab arheoloogia nende tähenduse üle. Üks selline kivisambarida kaob Morbiani lahe veesügavustesse. Ja Er'Lanici saarekese ees lebab vees mõõna ajal läbi sukeldumisprillide parasjagu nähtavalt suur kivisõõr. Järeldus? Ka Atlandi ookeani veetase on tõusnud. (Selle kohta leidub näiteid veelgi. Viitan oma raamatule "*Die Steinzeit war ganz anders*", "Kiviaeg oli sootuks teistsugune".[120])

Veetaseme kerkimist Vahemeres ja Atlandi ookeanis ei saa vaidlustada. Kuidas on lood sellega Vaikses ookeanis?

Jaapani saare Okinawa lõunarannik on sukeldujate paradiis, sest Vaikse ookeani sealses selges ja sinises vees on leidnud viimse puhkepaiga paljud Teisest maailmasõjast pärit laevade vrakid. 1995. aasta märtsis märkasid tuukrid 32 meetri sügavuses ristkülikulistest kividest isevärki struktuure, kõik korallidega kaetud. Esialgu polnud sukeldujad veendunud, kas seal on tegemist looduslike kaljutükkide või tehislikult tahutud sammastega. Pärast seda, kui mitu Jaapani ajalehte oli sellest veealusest avastusest teavitanud, vallandus tõeline aardejaht. Kohemaid ilmusid avastajad. Yonaguni saare veerest (Okinawast edelas), samuti naabersaarte Kerama ja Aguni vetest leiti laiad kivi-

trepid, mis viisid väljakuteni. Lokaliseeriti sillutatud tänavaid, altaritaolisi moodustisi, tehislikult tahutud monoliite ja koguni väheldane torn.

Nende fenomenaalsete veealuste leidude kohta koostas Masaaki Kimura, Riukiu saarte ülikooli arheoloogiaprofessor Okinawalt, väga hinnatud teadusliku raamatu. Lõppjäreldus nende veealuste rajatiste suhtes pole muutunud: ka Vaikse ookeani veetase on kerkinud.

Merepinna alla jäänud ehitisi võib kohata samuti Biminil (Kariibi meres) või Ponapes (Karoliinide saarestikus Vaikses ookeanis). Kuid ka maismaal ei taha mõnigi seik meie lihtsustatud kooliraamatutarkusega klappida. México linna idaservas kõrgub, praegu juba ammusest eeslinnadega raamistatuna, Cuicuilco koonusjas püramiid. See on ümmarguse põhiplaaniga, ehitusmaterjaliks on kasutatud peasuurusi kive. Rajatise kolm külge jäid millalgi lähikonnas pursanud vulkaani laava ja tuha alla. Vulkaanili e kiht osutus puhuti ühe kuni kolme meetri paksuseks. Loogiliselt pidi see püramiid eksisteerima juba enne neid aegu, kui laava seda kattis. Samas arvavad geoloogid, et sealne vulkaan võis viimati pursata 7000 kuni 8000 aasta eest.

See pole ometi võimalik, hakkasid arheoloogid protestima. Cuicuilco püramiidikoonus lihtsalt *peab* olema ehitatud 500. kuni 800. aasta paiku pärast Kristust ja iga varasem dateering on mõttetu, sest 7000 aasta eest ei saanud Mehhikos lihtviisiliselt mingit sellist kultuuri olla, kellel olnuks piisavalt oidu

püramiidi püstitamiseks. Geoloogia ja arheoloogia vahelise tüli mahajahutamiseks puuriti 300 meetri kaugusel püramiidist maasse augud ja võeti nendest pinnaseproovid. Iga proovikeha sisaldas puidusütt ning oli ^{14}C-meetodiga hõlpsalt dateeritav. Vastavad katsed tehti 1957. ja 1962. aastal California Ülikooli (UCLA) radiosüsiniku laboratooriumis Los Angeleses.[121] Ühtekokku oli proove üheksateist ja need pakkusid hämmastavaid andmeid vanuse kohta – alates 414. aastast pärast Kristust kuni koguni aastateni 2030–4765 enne meie ajaarvamist. Igaüks võib siit välja valida sellise daatumi, mis talle parimini sobib.

Kuid proovide võtmisel esines vigu. Nimelt oli Ameerika arheoloog dr. Byron Cummings Mehhiko antropoloogiaameti *Dirección de Antropología* ülesandel juba 1920. aastal püramiidist suure osa sügavalt lahti kaevanud. Ta avastas kolm vulkaanilise aine kihti, mille vahele jäid väga selgelt eristatavalt mingi muu kultuuri säilmed. Need kolm vulkaanilise tuha ja laava kihti osutusid steriilseteks, kuid nende vahelt tuli esile luid, riidetükke ja purunenud keraamikat. Samas ulatus püramiidi müüritis sügavaima kihini! Dr. Cummings arvas, et kõigepealt ehitati püramiid, siis purskas vulkaan, seejärel jättis taas mingi uus tsivilisatsioon selle veerde maha oma jäljed ja pärastpoole aktiveerus tulemägi uuesti. See draama kordus kolmes vaatuses ja pidi püramiidi tabama alles *pärast* selle valmimist.[122]

Cuicuilco on ainult üks näide arvukate selletaoliste hulgast, mida möödunud aastatel on päevavalgele toodud ja mida klassikaline arheoloogia ei taha vähimalgi määral tunnistada.[123, 124] Paljud auväärsed tegelased vanade aegade uurijate tsunftist ei tea vähimatki uutest avastustest ega ka väärdateeringutest. Nad on jäägitult hõivatud nüüdisaja probleemidega. Samas teab maailma avalikkus juba enam kui viiskümmend aastat dokumenti, mis kinnitab kahtlusteta ja vähimategi mööndusteta mingi kõrge tsivilisatsiooni olemasolu vähemalt 12 000 aasta eest. Tollal joonistati koguni maakaarte ja kaardistati isegi Antarktise mandri rannajoon koos selle ette jäävate saartega. Loomulikult kunagise jäävaba Antarktise oma! Meie jaoks on see manner juba iidsetest aegadest paksu jäälademe alla varjunud. Tutvustan seda uskumatut lugu.

Aastal 1929 muudeti Istanbulis asuv Topkapi palee arheoloogiamuuseumiks. Korrastustöödel leidis Türgi Rahvusmuuseumi direktor Halil Eldem mingi vana maakaardi fragmendi. See pärines ühelt Osmanite mereväe admiralilt. Piri Reis oli alustanud selle kallal tööd juba 1513. aastal, kuid esitas valminud kaardi alles neli aastat hiljem sultan Selim I-le. Dokument – mida praegu tuntakse kui Piri Reisi kaarti – oli häid värve kasutades joonistatud gasellinahale. Autor oli vasaku serva varustanud märkustega. See admiral polnud mitte ainult sõjalaevastiku komandör, vaid oli

Piri Reisi kaardi originaal asub Istanbulis Topkapi muuseumi selles saalis.

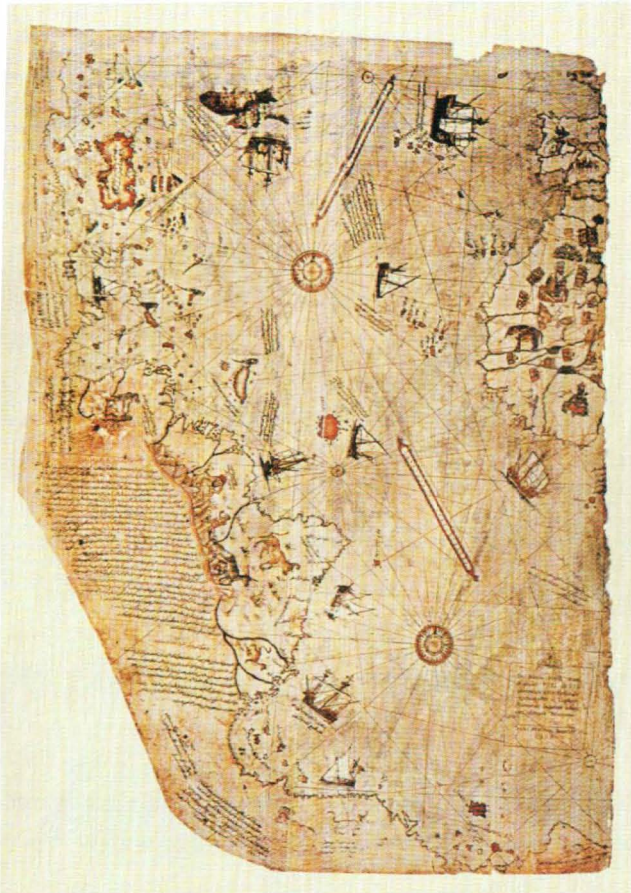

Piri Reisi kaart. Alumisel serval on Antarktise jäävaba rannajoon koos saartega selle ees.

ka oma ajastu tähtis mereteaduste uurija. Temalt on pärit raamatuke tiitliga "*Bahriye*", milles käsitleb oma kaardi mitmeid detaile. Sealt võib ka lugeda:

"Selle kaardi joonistas vaene Piri Reis, Hadži Mehmeti poeg, kes on tuntud kui Kemal Reisi vennapoeg Gelibolu [tuntud ka kui Gallipoli – *toim.*] linnast." Raamatus "*Bahriye*" selgitab Piri Reis, kuidas ta joonistas selle kaardi. Ta markeeris linnad ja linnused punasega ja asustamata piirkonnad musta joonega, kaljurüngad ja muidu kaljused alad mustade ning liivased punaste täppidega, nähtamatud veealused karid ristidega. Edasi kinnitab Piri Reis, et oli oma maailmakaardi kokku seadnud kahekümne vanema kaardi järgi ja kasutanud selleks koguni üht Kolumbuse omadest. See väide võiks olla isegi tõene, sest 1500. aastal oli Ameerika avastaja jõudnud oma kolmandalt rännakult tagasi Euroopasse. Tollases Vahemeres ründasid alatasa piraadid kaubalaevu ja naaberriigid pidasid omavahel lahinguid. Polnud üldse võimatu, et mõni Hispaania või Portugali laev sattus seal türklaste kätte. Piri Reis jätkab, et teised eeskujuallikad selle kaardi koostamiseks on pärit koguni Aleksander Suure (surnud 323. aastal e. Kr.) päevadest ja aluseks on võetud ka geomeetrilisi tabeleid. Päris ilmselt adus see Türgi admiral oma töö ainukordsust, kui kirjutas: "Praegusel ajal pole selletaolist kaarti mitte kellelgi teisel."

Jalamaid märgati, et Piri Reisi töö esitleb ainult maailmakaardi üht poolt. Nimelt oli osa gasellinaha paremast servast ära rebitud ja kaduma läinud. Peatselt pärast kaardi fragmendi leidmist asus sellega tegelema saksa orientalist professor dr. Kahle. 1931. aasta septembris teavitas ta Madalmaade linnas Leidenis XVIII orientalistide kongressil, et Piri Reis pidi tõepoolest kasutama mingit Kolumbuse kadumaläinud kaarti.[125] Samal sügisel uuris seda ebatavalist ürikut ka professor Oberhammer, tollal Viini Teaduste Akadeemia liige. Temagi jõudis kolleeg Kahlega sama tulemuseni.

Pärast seda, kui Piri Reisi kaardist oli jõutud mitmes ajalehes kirjutada, andis Türgi Ajaloo Uurimise Selts Istanbuli riiklikule trükikojale ülesande teha ürik kättesaadavaks ka laiemale uurijate ringkonnale. Kaart kantigi 1933. aastal metallplaadile ja trükiti tuhat faksiimileeksemplari. Kuna esimene trükk müüdi paari kuuga läbi, esitas Türgi mereväe ülemjuhatus (täpsemalt: hüdrograafiainstituut) kordustellimuse. Seekord valmistati juba 12 500 kaarti formaadis 1:1 ja lisaks veel 10 000 vähendatud mõõtkavas eksemplari.

Neljakümnendatel aastatel jõudsid Piri Reisi kaardi koopiad paljudesse muuseumidesse ja raamatukogudesse. 1954. aastal sattus üks eksemplar Ameerika kartograafi Arlington H. Mallery kirjutuslauale; tema oli juba aastakümneid spetsialiseerunud just vanade merekaartide uurimisele. Piri Reisi töö pakkus

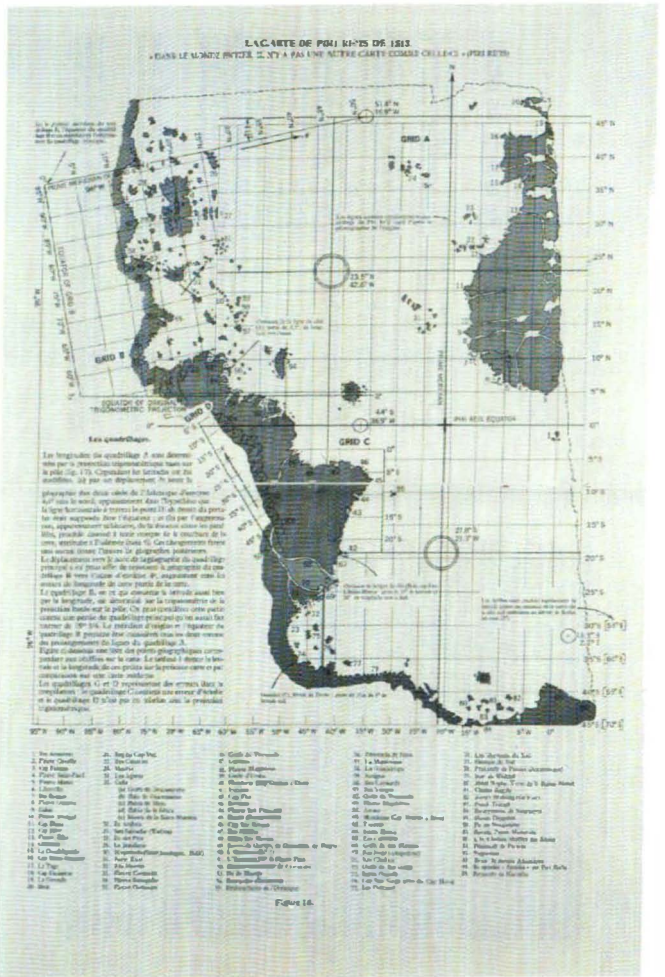

Võrgustik, mille abil kanti Piri Reisi kaart gloobusele.

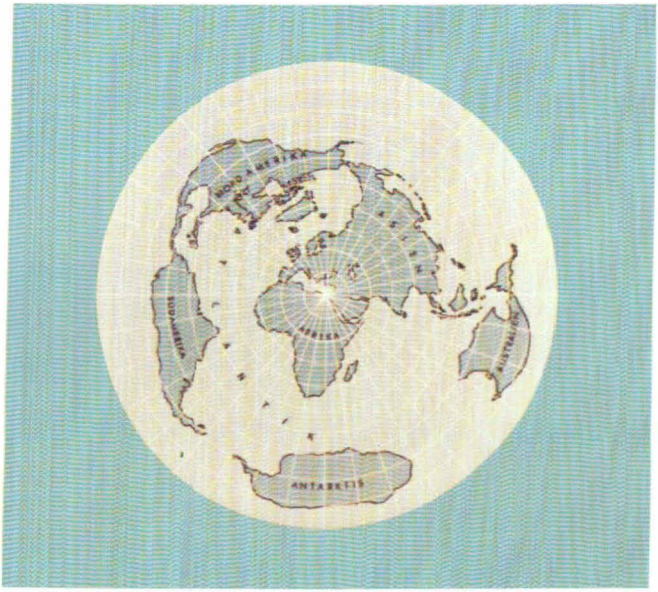

Ameerika Ühendriikide õhujõudude poolt valmistatud sfääriline projektsioon. Vasaku poole keskmine ja alumine osa leiduvad ka Piri Reisi kaardil.

Malleryle tohutut kuvi, sest alumise serva lähedale oli joonistatud kontinent koos selle ette jäävate saartega, millest Piri Reis poleks aastal 1513 võinud vähimatki teada: see oli Antarktis. Koguni siis, kui türklane oleks kasutanud mõnda Kolumbuse kaarti, ei oleks see mõistatust lahendanud. Nendel aegadel ei saanud tollel genovalasel Antarktisest veel aimugi olla.

Arlington Mallery palus arvamust Piri Reisi kaardi kohta Waltersilt, kolleegilt Ameerika Ühendriikide mereväe hüdrograafiainstituudist. Walters oli jahmunud. Teda hämmastas eelkõige Vana ja Uue Maailma vaheliste kauguste täpsus. Polnud ju aastal 1513, kui Piri Reis selle kaardi valmis meisterdas, Ameerikat veel mitte kusagil kujutatud ja ega mõni Kolumbuse kaartki võinud sisaldada nii palju detaile, nagu pakkus see Osmanite admiral. Piri Reisi kaardil olid olemas koguni Lõuna-Ameerika lääneranniku kõrgete mägedega servapiirkonnad – niisiis need alad, millele võis meie arusaama kohaselt astuda alles Francisco Pizarro (1478–1541) jalg. Niisama hämmastavaks osutus ka Kanaari saarte ja Assooride täpne positsioneerimine. Mõlemad kartograafid märkasid peatselt, et Piri Reis polnud loobunud oma aja tava kohaselt kasutatud koordinaatidest ega pidanud Maad lamedaks seibiks. Selgema pildi saamiseks asetasid Mallery ja Walters Piri Reisi kaardile uue koordinaadivõrgustiku, et niiviisi positsioone gloobusele üle kanda.

Nüüd ootas teadusmehi täielik üllatus. Mitte ainult Põhja- ja Lõuna-Ameerika kontuurid, vaid ka Antarktise mandri rannajoon sobisid täpipealt sinna, kuhu nad praeguste teadmiste kohaselt kuuluvad. *Tänapäeval* mässab Tulemaast lõunas tormine meri, kuid Piri Reisi kaardil oli sellesse kohta joonistatud kitsas maismaast "sild". Kaarti võrreldi merepõhja profiiliga lausa millimeeterhaaval, moodsaima tehnika abil määrati asupaika nii õhust kui ka kajaloodi kasutades. Selgus, et selles kohas eksisteeris viimase jääaja lõpupoole, umbes 12 000 aasta eest tõepoolest Lõuna-Ameerika ja Antarktise vahel maismaaühendus. Lõunapolaarregiooni kontuurid oli Piri Reis kartografeerinud piinliku täpsusega, arvestades lahtesid, kuid ka läheduses asuvaid saari. "Mitte keegi ei saa praegu seda rannajoont ja neid saari sellistena näha, sest need lebavad paksu jää all."[26] Kuid Piri Reisi aegadel oli kõik samamoodi. Kust ammutas see türklane oma informatsiooni?

Rahvusvahelise geofüüsika-aasta 1957 raames hakkas Piri Reisi kaardiga tegelema ka jesuiidipaater Linehan, kes oli tollal Westoni astronoomiaobservatooriumi direktor ja ühtaegu Ameerika Ühendriikide mereväe kartograaf. Temagi jõudis samade tulemusteni kui kolleegid. Piri Reisi kaardi Antarktika-piirkond lausa lummas oma paljude üksikasjade uskumatu täpsusega. Seda olid näidanud täies selguses alles 1949. ja 1952. aastal toimunud Rootsi, Briti ja Norra ekspe-

ditsioonide tulemused. 28. augustil 1958 organiseeris Georgetowni Ülikool avaliku konverentsi Piri Reisi kaardi teemal. Esitame mõned laused seal öeldust:

Walters: "Täna on meil raske mõista, kuidas võisid kartograaafid paljude aastasadade eest olla nii täpsed, samas kui meie leiutasime kartograafia moodsa teadusliku meetodi alles hiljuti."

Mallery: "Loomulikult on see probleem, mille üle tuleb pead murda. Me ei suuda ette kujutada, kuidas õnnestus koostada nii täpset kaarti, kasutamata selleks lennukeid. Tõsiasi on, et nad said sellega hakkama. Ja mitte ainult seda: nad määrasid absoluutselt korrektselt koguni pikkuskraadid – tehes seda, millega meie oleme toime tulnud alles kahel viimasel aastasajal."

Walters: "Isa Lineham, te olete osalenud Antarktise seismilisel uurimisel. Kas jagate nende uute avastustega seotud entusiasmi?"

Lineham: "Täiesti kindlasti. Me tuvastame seismilise meetodi abil niisuguseid seiku, mida näitavad kaardi paljud detailid: maamassiive, mägede projektsioone, meresid, saari... Arvan, et seismiliste meetodite abil saame nendelt aladelt, mis on (Piri Reisi) kaardile joonistatud, rohkem jääd maha võtta, ja eks see tõestab, et tema kaart on veelgi korrektsem, kui söandame praegu arvata."

Pärast seda, kui Ameerika erialapress oli avalikkust Piri Reisi kaardi kohta teavitanud, pälvis see ka New Hampshire'i Ülikooli Keene State College'i ajaloo-

professori Charles Hapgoodi tähelepanu. Ta hankis koopia ja hakkas koos üliõpilastega seda harukordset üllitist põhjalikult uurima. Ühistöö viljana valmis teaduslik publikatsioon, mille tulemit kajastab juba eessõna:[27]

"See raamat sisaldab loo sellest, kuidas avastati esimene kindel tõend selle kohta, et üks edasijõudnud rahvas oli kõigist teistest inimrühmadest, keda ajaloost teame, kaugelt üle... Tundub uskumatuna, kuid tõendid näitavad selgelt, et mingi vana rahvas kaardistas Antarktise rannajoone veel ajal, kui see oli jäävaba... Niisama selge on, et sama rahvas pidi kasutama navigatsiooniinstrumente, et määrata pikkuskraade niisugusel viisil, mis ületas kõike, mida kasutasime 18. sajandini... Siiamaani on teadlased selliseid väiteid kui müüte eiranud, kuid siin on faktid, mida ei saa kummutada."

6. juulil 1960 kirjutas Harold Z. Ohlmeyer, kes toona juhatas Ameerika Ühendriikide õhujõudude üht osakonda, mis tegeles Antarktise kartograafiaga, professor Charles Hapgoodile:

"Rannajoon [Piri Reisi kaardil – *EvD*] pidi olema kaardistatud enne aegu, kui jää kattis Antarktise. Praegu on jää selles piirkonnas umbes ühe miili paksune. Meil pole aimugi, kuidas saaks Piri Reisi kaardil kujutatut ühitada 1513. aastast pärit geograafiaalaste teadmistega."

Professor Hapgoodi ja ta üliõpilaste töö Piri Reisi kaardiga vältas kaks aastat. Millist koordinaadistikku

türklane oli kasutanud? Kus asus nende koordinaatide lähtepunkt? Peatselt selgus, et see pidi jääma Egiptusse ehk täpsemalt – Aleksandriasse. Niisiis oli Piri Reis kindlalt arvestanud Maa kerakujulisust. Aga kuidas? Lõpuks selgus, et Piri Reis pidi nähtavasti kasutama trigonomeetrilist süsteemi (triangulatsiooni). Ent millisel moel?

Antiikajal oli kreeklane Eratosthenes (surnud u. 200. aastal e. Kr.) tuntud kui kartograaf. Ta pidas Ptolemaios III aegadel koguni Aleksandria raamatukogu juhataja ametit. Temalt pärineb ka kolm raamatut kartograafiliste mõõtmiste kohta ("*Geographika*"). Kuid ilmselt ei kasutanud Eratosthenes oma kaartide jaoks trigonomeetriat. Professor Hapgood ja ta üliõpilased jõudsid peatselt veendumusele, et need eelmised kaardijoonistajad, kes jäävad Piri Reisi selja taha, "võisid kasutada edumeelsemat teadust, kui tundsid vanad kreeklased"[27]. Need kaardid-lähtematerjalid, millele Piri Reis võis tugineda, pidid pärinema kaugesse aega jäävatest teaduslikest allikatest.

Professor Hapgood ja ta meeskond koostasid põhjalikke võrdlustabeleid Piri Reisi kaardi ja tänapäevaste maakaartide seostamiseks. Hälbed on tühised ja paljudel juhtudel puuduvad sootuks. Praegu tuleks meil selle peale aeglaselt ja sügavalt hinge tõmmata. Kuidas ometi ilmuvad mingile vanale kaardile Antarktise rannajoon ja selle ette jäävad saared, mis on aastatuhandeid seisnud paksu jääkihi all? Ja pealegi niiviisi, et moodsaim kartograafiline võrdlemine

näitab kas imepisikest või paljudes positsioonides koguni olematut hälvet? On see ime? Imedel on reaalne taust.

●meti ei klapi kogu oma täpsuse juures Piri Reisi kaardil mõndagi, ja seda ei õnnestu ühelgi viisil seletada. Hapgood: "Piri Reisi kaardil valmistavad mõned Kariibi mere osad meile suurimaid raskusi. Näib, et need jäävad võrgustikust välja."[127]

Nimelt leidub Piri Reisi kaardil Kuuba saarest ainult idaranrik. Terve läänepoolne osa puudub. Seeest on aga lääne poole lisatud miski, mis ei saa olla Kuuba ja on pealegi kaks korda suurem kui see Kariibi mere saar tänapäeval. Hapgood: "Kummalisel kombel esineb Piri Reisi kaardil terviklik läänepoolne rannajoon seal, kus saar on tegelikult ära lõigatud."[127] Üsna ilmselt oli Piri Reisil Kuubaga raskusi, sest ta andis saarele ka vale nime: Espaniola. Kuid Kolumbus ei nimetanud Espaniolaks Kuubat, vaid tähistas Hispaniolana hoopis naabersaart – praegust Haitit ja Dominikaani Vabariiki. Kuidas saab seletada sellist silmatorkavat viga Osmanite admirali muidu nii täiuslikul kaardil? Professor Hapgood oletab, et Piri Reis kasutas mingit igivana ürikut, millele Kuuba oli tõepoolest joonistatud teisiti kui praegu. Lisaks olevat Piri Reisil olnud mingi Kolumbuse kaart või oli ta saanud – nagu ta oma kirjutises "*Bahriye*" ise ütleb – küsitleda madrust, kes osales Kolumbuse avastusretkel. Ühelt poolt Kolumbuse kaardi segadikust (ja/või madruse jutustusest) ning teisalt tollest igivanast ja tundmatust alli-

kast pärit kaardist olevatki sündinud Kuubaga seotud jäme viga.

See võib nii olla. Siiski, mis oli joonistatud sellele esialgsele kaardile, mis pärines võib-olla koguni Aleksandria raamatukogust? Kuidas võis Piri Reis selle Kariibi saare nii lohakal viisil positsioneerida – ja samal ajal Antarktise rannajoont korrektselt kaardistada? Tundmatu päritoluga originaalile pidi olema kantud miski, arvatavasti mõni suurem saar. Mis? Kas Atlantis?

Meie praegused teadmised ei küüni mingi vastuseni. Kuid mõned kaudtõendid äratavad siiski tähelepanu. Kolumbus nimetas äsja avastatud maa Hispaniolaks; indiaanlased kutsusid seda Quisqueya – Maade Ema.[128] Kas see viitab mingile vanale pärimusele? Platon kõneleb Atlantise-muistendi kreekakeelses versioonis ka paigast nimega Polis Atlantis – Atlase linn.

Kurioossel kombel esineb seesama nimi ka mitmes Kesk-Ameerika pärimuses. Mõistatuslik Tula riik, millest teavitavad maiad, kandis varem nime Izmachi ja veelgi varem Aztlan. El Salvadori saksa kooli endine juhataja ja maia kalendri spetsialist Joachim Rittstig koostas brošüüri, milles viitas hämmastavatele põikseostele Atlantise ja Kesk-Ameerika indiaanikultuuride vahel.[129] Tema uurimistöö kohaselt oli – maiade glüüfidest selgel viisil väljaloetavana – aastal 12 901 enne Kristust praeguses Guatemalas linn nimega Aztlan. Esitatakse koguni täpne geograafiline asend:

15°33,5′ põhjalaiust, 89°05,5′ läänepikkust. Ma ei saa hinnata, kas härra Rittstigi järeldused kõigis punktides klapivad, kuid tean samas, et aastal 12 901 enne Kristust polnud veel mingeid maiasid olemas. Aga mida see peakski tähendama? Hõimud muudavad nime, kuigi on veresidemeis, ja järgivad aastatuhandete pikkusi traditsioone.

Maia linnades (hilisemates) loodi skulptuure, mida saab praegugi imetleda ja millest ükski maiade spetsialist ei taipa vähimatki. Mõned sellekohased musternäidised seisavad maiade vanas metropolis Copánis (Hondurases). Mida rohkem neid kurioosseid steele ja "antropomorfseid moodustisi" silmitseda, seda rohkem tulevad mõttesse pildikesed mingist igivanast, pigem tehnoloogilise olemusega pärimusest. Need on kivis põlistanud selline ühiskond, kes enam ammu ei taibanud, kuidas need tehnilised mõistatused funktsioneerisid. Tähtsaim oli see, et kõik seostati jumalatega. Koguni kujutis Palenque (Mehhiko) kuulsal hauaplaadil, millel olevat teadusliku käibetõlgenduse kohaselt kujutatud maiade valitseja Pacal, kuulub samasse ritta. Vastupidiselt mitme Vana-Ameerika uurija seisukohale, kes kõnelevad kurjakuulutavatest "kosmilistest monstrumitest"[130], puudub Palenque hauaplaadi arukas ja mõtestatud tõlgendus seniajani.[131]

Lõpuks ei tohiks unustada, et koguni tuntud sõna asteegid (ehk atsteegid) pärineb nimest Aztlan. "Inimesed Aztlanist", asteekide eellased, olevat esialgu elanud mingil saarel.[132] Ja Hispaania orduvaimulik

ÜLAL:
Praeguseni on see "antropomorfne skulptuur" Copánis (Honduras) jäänud mõistatuseks. Kas kujutab see mingit ammust ja mõistetamatut tehnoloogiat?

PAREMAL:
Niisama märkimisväärne jumalate steel Copánis (Honduras). Mis on see kastike, mida sõrmedega käsitsetakse? Mida on üritatud väljendada jalgade vahel asuva ristitaolise esemega? Praegused Rocket Belts *(rakettvööd) on sellega üsna sarnased.*

vend Diego Durán kirjutas teoses "Uus-Hispaania indiaani maade ajalugu", et sealsed hõimud olevat pärast mingit katastroofi elutsenud "Aztlani ja Tecolhuacani" koobastes. Nende esialgne kodumaa olnud aga ikkagi Aztlan.[133]

Kuigi ma ei kavatse asuda Atlantist otsima, võiksin siiski kihla vedada, et Atlantis asetses kusagil Kariibi mere ruumis.

Platon munes oma Atlantise-loo näol muna, mida ei õnnestu katki koksata. Probleemi kohta on kokku seatud umbes 3600 raamatut.[28] See teema virgutab üha uutele mõtetele ja tundub ammendamatuna. Meie jääme veel kauaks spekuleerima, kus ikkagi see Atlantis tegelikult paiknes, kuni ehk suudame seda kohta koguni kindlaks määrata. Ainult et geoloogilisest vaatenurgast on üks seik siiski lõplik. Atlantis ei saanud "hukkuda". Hukkumisena mõistetakse tavaliselt vetevoogudesse vajumist ehk uppumist. Kuid see ei sobi. Geoloog dr. Johannes Fiebag annab järgmise selgituse:[134]

"Ookeani põhja ja kontinendi võrdlemine toob välja nende fundamentaalse erinevuse. Ookeanide plaatjas põhi on üldreeglina väga lame, seevastu mandrid koosnevad tohututest plokkidest, mis ujuvad niinimetatud astenosfääril. Seal, kus võib märgata kontinendi ja ookeani piirialadel subduktsioonitsooni, saab tuvastada, et ookeani põhi valgub kontinendi alla. Põhjuseks on see, et ookeani põhi koosneb peami-

selt basaldist, mandrid seevastu on ehitatud ülekaalukalt graniitmaterjalist ja sedimentidest. Kuid basalt on tihedam kui graniit ja seepärast vajub raskem ookeaniplaat ikka allapoole ning ei uju mitte kunagi astenosfääril nagu jäämägi vees. See oleks füüsikalistel põhjustel absoluutselt välistatud. Kontinent – nagu Atlantis – *ei saa* uppuda. Selle materjali tihedus (varem öeldi: erikaal) lihtsalt ei luba seda."

Vaatamata selgele teaduslikule arusaamale, jääb Atlantis ikkagi kadunuks – "vajunuks", nagu kirjutab Platon. Kuid üks maa ei tarvitse tingimata vajuda, kui ta vette kaob, piisaks ka merepinna kerkimisest. Just see toimus pärast viimast jääaega jääliustike sulamisel. Igatahes kulges merepinna nivoo tõus aegamööda ja mitte "üheainsa kohutava ööga" (Platon). Atlantise tehniliselt varustatud elanikud oleksid suutnud ennast rahumeeles päästa laevadel. Olgu siis, kui koos jää sulamisega oleks tulnud ka mingi kosmiline katastroof – kas või mõne asteroidi tabamus –, mis kutsus esile tõusulaine ja alles seejärel hakkas jää täiendavalt sulama. Praegused mõõteandmed tõestavad üheselt, et inimsoo mööda nikus pidi juhtuma midagi kohutavat.

- Geoloogid avastasid Hawaiil 300 meetri kõrgusel ookeanikoralle, mis peavad pärinema mingist tõusulainest.[135]
- 11 400 aasta eest tõusis temperatuur Maal kümmekonna aastaga seitsme kraadi võrra:

"1993. aastal tehti Gröönimaa jääst väljapuuritud proovide uurimisel kindlaks, et jääaeg ei lõppenud aegamööda, vaid äkitselt, otsekui trummilöögina."[136]

- Viimase 67 aastaga on astronoomid avastanud ühtekokku 108 pisiplaneeti, mis võivad jõuda üsna Maa lähikonda. Üks nendest, tähistusega XF11, möödub 26. oktoobril 2028 meie planeedist napilt miljoni kilomeetri kauguselt. Iga asteroidi langemine merre tooks kaasa veeuputuse. "Tuhanded kilomeetrid kaldajoont uhutakse üle, loendamatud linnad muutuvad porikõrbeteks."[137]

Mina kuulun põlvkonda, kes peab oma enesestmõistetavaks kohustuseks surmtõsisel ilmel kõnelda peatselt saabuvast kliimakatastroofist. Tervet Maad valdab niinimetatud kasvuhooneefekt ja loomulikult läheb seepeale kõik kohutavalt kuumaks. Süüdlaseks selles protsessis on inimene ise, sest ta toodab ohtlikku gaasi süsinikdioksiidi (CO_2). Igaüht meie seltskonnast, kes ei hakka selles ahastavas kooris kaasa hüüdma, peetakse arulagedaks ja ta pannakse peatselt põlu alla. Ometi käsitleb 81 protsenti kõigist Ameerika kliimateadlastest seda kasvuhooneefekti sootuks teisest seisukohast, pealegi põhjendatult ja veenvatele mõõteandmetele tuginedes. Ainult et ideoloogilise desinformatsiooni maailmas ei paku see teema huvi mitte kellelegi. Arvutitesse söödetakse vääraid mõõtetulemusi, "mis toetuvad veelgi hägusamatele simulatsioonimude-

litele"[158]. Suhteliselt vähe sellest, mida lobisemishimulised kliimauurijad meile pähe taovad, klapib tõepoolest. Liiga paljud nendest keskkonnakaitseekspertidest toimivad põhimõttel: *gigagarbage in – gigagarbage out*, niisiis hiiglaslik totrus sisse – hiiglaslik totrus välja. Pealegi makstakse nendele selle eest heldelt. Poliitikas on kõik võimalik.

Nähtavasti puudub nendel daamidel ja härradel ajalooteadvus. Lõpuks ei saa keegi eitada, et Euroopa põhjaosas valitses 10 000 aasta eest jääaeg. Seda tõestavad rändrahnud, mis lebavad ümberringi maastikul ja mida on nihutanud liikuv jäämass. Aga kes toitis tookord seda paha osooniauku? Mis põhjustas tollal – nagu ka enne seda – ikka ja taas korduvat kiiret temperatuuritõusu ja toob – niisama äratõestatult –kunagi kaasa järgmise jääaja?

Asjalood on nii, nagu kirjutab Platon. Katastroofid, esmajoones rannikupiirkondades, toimusid perioodiliselt – kas siis inimese osalemisel või ilma selleta. Muidugi pooldan minagi, nagu iga arukas inimene, puhast maailma. Kuid samas tõrjun tagasi halvavat *no-future*-mentaliteeti, mis teeb maailma ajaloo mittetundmisest süüdraama või koguni pärispatu. Draama muidugi on kordunud, kuid mitte põhjustel, mida meie praegune ajavaim sisendab.

Veetase meres *on* kerkinud ja katastroofid on aset leidnud. Pealegi on meil Piri Reisi kaart jäävaba Antarktisega. Ja ka Jaapanis Okinawa saare ees lebavad vee all kunagised ehitised. Küllap on laialt levinud jutt

sellestki, et Sahara oli kunagi õitsev aed. Kas see on kreeklasest geograaf Strabon (umbes 62 e. Kr. – 26 p. Kr.) või Plinius Vanem (umbes 23–79 p. Kr.) või Hesiodos või Herodotos või Hekataios (550–480 e. Kr.) või Berossos Babüloonist (umbes 350 e. Kr.) või siis meile juba lähemale jääv Diodoros Sitsiiliast (1. sajand e. Kr.) või foiniiklane Sanchuniathon kaugemast ajast (umbes 1250 e. Kr.) – pole üldse oluline, *keda* ma siin tunnistajaks palun. Kui võtan abiks Piibli kümme veeuputuse-eelset patriarhi, Vana-Babüloonia kuningate loetelu või toetun iidsetele India ja Tiibeti tekstidele, jääb bilanss ikka ja alati sellekssamaks. Eranditult kõik allikad teavitavad juhtumitest, mis toimusid 10 000 aasta eest või koguni varem.

See, et meie teadus, mis lõppude lõpuks mõjutab meediat, et taha millestki selletaolisest vähimatki teada, on teaduse vaesusetunnistus. Ainult et on vähe abi, kui seda kirutakse üksnes omaette. "Oleks rumal pahandada maailma üle. See ei tee millestki niisugusest väljagi." (Rooma keiser Marcus Aurelius, 121–180 p. Kr.)

KALLID LUGEJAD!

Kas huvitute temaatikast, mida käsitlen? Sel juhul esitleksin Teile Arheoloogia, Astronautika ja SETI ühingut (*Gesellschaft für Archeologie, Astronautik und SETI*; AAS). (Astronoomias tähendab see lühend maavälise intelligentsi otsingut – ***Search for Extra-terrestrial Intelligence***.)

AAS kogub ning avaldab infot ja kaudtõendeid, mis toetavad teooriat, mida olen selleski raamatus kirjeldanud. Kas aastatuhandete eest toimus maaväliste olendite külaskäik meie juurde? Kuidas saaks sellist paeluvat teooriat tõestada? Mis kõneleb selle kasuks? Mis vastu?

AAS organiseerib kongresse, koosolekuid, seminare ja õppereise. Enamjaolt juhatan selliseid rännakuid mina ise. AAS annab kuus korda aastas välja rikkalikult illustreeritud ajakirja "*Sagenhafte Zeiten*" ("Müütilised ajad"), millest võib leida aktuaalseid artikleid selle teemaringi kohta, samuti teavet ühingu tegevusest.

AAS-i liikmesus on kõigile avatud. See on kõikide erialade teadurite ja harrastajate organisatsioon. Saksakeelsetelt aladelt on meil praegu umbes 7000 liiget. Liikmeks astumise soovi korral läkitage postkaart

koos oma andmetega aadressil: AAS, CH-3803 Beatenberg, Schweiz. Hiljemalt nelja nädala jooksul saadetakse Teile tasuta AAS-i prospekt. Meie internetiaadress on http://www.aas-fg.org

Sõbralike tervitustega
Erich von Däniken

KIRJANDUSVIITED

1. Der Große Brockhaus. Wiesbaden, 1953.
2. Hunger, Herbert. Lexikon der griechischen und römischen Mythologie. Wien (aastaarvuta).
3. Ranke-Graves, Robert. Die Götter Griechenlands. Hamburg, 1981.
4. Schwab, Gustav. Sagen des klassischen Altertums. Wien und Heidelberg, 1972.
5. Radermacher, Ludwig. Mythos und Sage bei den Griechen. München und Wien, 1938.
6. Fränkel, Hermann. Noten zu den Argonautica des Apollonius. München, 1968.
7. Dräger, Paul. Argo Pasimelousa. Der Argonautenmythos in der griechischen und römischen Literatur. Stuttgart, 1993.
8. Rüsten, Jeffrey S. Dionysius Scytobrachion. Opladen, 1982.
9. Wissowa, Georg. Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Stuttgart, 1895.
10. Meuli, Karl. Odyssee und Argonautica. Untersuchungen zur griechischen Sagengeschichte und zum Epos. Berlin, 1921.
11. Mooney, George W. The Argonautica of Apollonius Rhodius. Dublin, 1912.
12. Delage, Emile, Vian, Francis. Apollonius de Rhodes: Argonautiques. Tome III, Chant IV. Paris, 1981.
13. Schefold, Karl, und Jung, Franz. Die Sagen von den Argonauten, von Theben und Troja in der klassischen und hellenistischen Kunst. München (aastaarvuta).
14. Die Argonauten des Apollonius. Zürich, 1779.
15. Röscher, W. H. Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie. Leipzig, 1890.
16. Cancik, Hubert, und Schneider, Helmuth. Der neue Pauly, Enzyklopädie der Antike. Band 1. Stuttgart, 1996.
17. Tripp, Edward. Reclams Lexikon der antiken Mythologie. Stuttgart, 1974.
18. Der Große Brockhaus. Wiesbaden, 1954.
19. Däniken, Erich von. Prophet der Vergangenheit. Düsseldorf, 1979.
20. Rießler, P. Altjüdisches Schrifttum außerhalb der Bibel. Das Henochbuch. Augsburg, 1928.
21. Kautzsch, E. Die Apokryphen und Pseud-epigraphen des Alten Testaments. Buch Baruch. Tübingen, 1900.

22. Bezold, Carl. Kebra Negest. Die Herrlichkeit der Könige. München, 1905.
23. Berdyczewski, M. J. (Bin Gorion). Die Sagen der Juden von der Urzeit. Frankfurt/M., 1913.
24. Freuchen, P. Book of the Eskimos. Greenwich, 1961.
25. Däniken, Erich von. Beweise. Düsseldorf, 1974.
26. Weidenreich, F. Apes, Giants and Men. Chicago, 1946.
27. Saurat, Denis. Atlantis und die Herrschaft der Riesen. Stuttgart, 1955.
28. Burckhardt, Georg. Gilgamesch, eine Erzählung aus der alten Welt. Wiesbaden, 1958.
29. Ovid. Metamorphosen lateinisch–deutsch. München, 1965.
30. Bin Gorion, Micha Josef. Die Sagen der Juden. Band III. Juda und Israel. Frankfurt/M., 1927.
31. Spiegel, Friedrich. Avesta, die heiligen Schriften der Parsen. Leipzig, 1852.
32. Aram, Kurt. Magie und Zauberei in der alten Welt. Berlin, 1927.
33. Seaton, R. C. Apollonius Rhodius – The Argonautica. Cambridge, Mass., 1967.
34. Delage, Emile, Vian, Francis. Apollonius de Rhodes Argonautiques, Tome II, Chant III. Paris, 1980.
35. Glei, Reinhold, und Natzel-Glei, Stephanie. Apollonios von Rhodos. Das Argonautenepos. Band I, Erstes und Zweites Buch. Darmstadt, 1996.
36. *Idem.* Band II, Drittes und Viertes Buch.
37. Roux, R. Le Problème des Argonautes. Recherches sur les aspects religieux de la légende. Paris, 1949.
38. Pellech, Christine. Die Argonauten. Eine Welt-Kulturgeschichte des Altertums. Frankfurt/M., 1992.
39. Dendl, Jörg. Das Däniken-Register. Berlin, 1994.
40. Dopatka, Ulrich. Lexikon der außerirdischen Phänomene. Bindlach, 1992.
41. *Ibidem.*
42. Dopatka, Ulrich. Kontakt mit dem Universum (CD-ROM). Taufkirchen, 1997.
43. Krassa, Peter. Als die gelben Götter kamen. München, 1973.
44. Däniken, Erich von. Der Götter-Schock. München, 1992.
45. Däniken, Erich von. Der Jüngste Tag hat längst begonnen. München, 1995.
46. Curtius, Ernst. Griechische Geschichte. Dem Prinzen Friedrich Wilhelm von Preußen gewidmet. Berlin, 1857.
47. Feix, Josef (Hrsg.). Herodot-Historien, Band II, Abs. 58. München, 1988.

48. Nilsson, Martin, R. Geschichte der griechischen Religion. München, 1955.
49. Rostovtzeff, Michael. Geschichte der Alten Welt. Wiesbaden, 1941.
50. Bengtson, Hermann. Griechische Geschichte von den Anfängen bis in die römische Kaiserzeit. München, 1950.
51. Apelt, Otto. Platon – sämtliche Dialoge. Band VII, Gesetze (1922). Neuauflage. Hamburg, 1938.
52. *Idem*. Politikos.
53. West, L. M. Hesiod-Theogony. Oxford 1966.
54. Voss, Johann Heinrich. Hesiods Werke und Orpheus der Argonaut. Wien, 1817.
55. Schirnding, Albert von. Hesiod – Theogonie, Werke und Tage. München und Zürich, 1991.
56. Marg, Walter. Hesiod – Sämtliche Werke. Theogonie. Erga Frauenkataloge. Zürich und Stuttgart, 1970.
57. Roy Potrap, Chandra. The Mahabharata. Drona Parva. Calcutta, 1888.
58. Biren, Roy. Das Mahabharata. Düsseldorf, 1961.
59. Dutt, Romesh C. The Rāmāyana & the Mahabharata. London, 1910.
60. Pritchard, James B. Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament. Princeton, 1955.
61. Jacobi, Hermann. Das Rāmāyana. Bonn, 1893.
62. Dutt, Nath. M. The Rāmāyana. Calcutta, 1891.
63. Rajagopalachari, C. Rāmāyana. Bombay, 1975.
64. Schleiermacher, F. Platons Werke – Dritter Theil. Erster Band: Der Staat. Berlin, 1828.
65. Jeremias, Alfred. Handbuch der Altorientalischen Geisteskultur. Astronomie und Astrosophie. Berlin und Leipzig, 1929.
66. Wahrmund, Adolf. Diodor's von Sicilien Geschichts-Bibliothek. 1. Buch. Stuttgart, 1866.
67. Däniken, Erich von. Die Augen der Sphinx. München, 1991.
68. Florenz, Karl. Japanische Mythologie. Tokio, 1901.
69. Feer, Léon. Annales du Musée Guimet, Extraits du Kandjour. Paris, 1883.
70. Hitzig, H., und Blümner, H. Pausanias. 3 Bände. Berlin und Leipzig, 1911.
71. Lord, Louis E. The Pyramids of Argolis. Athens (aastaarvuta).
72. *New Scientist*, No. 2101/1997. Archaeology.
73. Melas, Evi. Tempel und Stätten der Götter Griechenlands. Köln, 1977.
74. Michailidou, Anna. Knossos. Athína, 1986.

75. Wunderlich, Hans Georg. Wohin der Stier Europa trug. Reinbek bei Hamburg, 1972.
76. Sonnenberg, Ralf. Das Rätsel der Magazine. Kogumikus: Kosmische Spuren. München, 1989.
77. Däniken, Erich von. Wir alle sind Kinder der Götter. München, 1987.
78. Gaius Plinius Secundus. Die Naturgeschichte, Hrsg. von G. C. Wittstein. I. und III. Band. Leipzig, 1881.
79. Pritchard, James B. Salomon & Sheba. London, 1974.
80. Sulzbach, A. Targum Scheni zum Buch Esther. Frankfurt/M., 1920.
81. Solla Price, Derek de. Gears from the Greeks. The Antikythera Mechanism – A Calendar Computer from 80 B.C. The American Philosophical Society. Philadelphia, 1974.
82. Gentes, Lutz. Die Wirklichkeit der Götter. Raumfahrt im frühen Indien. München und Essen, 1996.
83. Carra de Veaux. L'Abrégé des Merveilles. Paris, 1898.
84. Al-Mas'ūdī. Bis zu den Grenzen der Erde. Tübingen und Basel, 1978.
85. Christensen, Arthur. L'Iran sous les Sassanides. Copenhague, 1944.
86. Lurker, Manfred. Lexikon der Götter und Dämonen. Stuttgart, 1984.
87. Feix, Josef (Hrsg.). Herodot – Historien. Band I. Abs. 26ff. München, 1988.
88. Al-Makrizi. Das Pyramidenkapitel in Al-Makrizi's „Hitat", übersetzt von Erich Graefe. Leipzig, 1911.
89. Lacarrière, Jacques. Als die Säulen noch standen. Spaziergänge mit Pausanias in Griechenland. Berlin, 1991.
90. Göttliche Dünste. *Der Spiegel*, Nr. 21/1997.
91. Barthel, Manfred. An den Gestaden der Götter. Düsseldorf, 1989.
92. Grether, Ewald. Theorieheft Planimetrie, 2. Teil (ancmeteta).
93. Manias, Theophanis M. Die geometrisch-geodätische Triangulation des altgriechischen Raumes. Athen, 1970.
94. Manias, Theophanis M. La triangulación geometrico-geodésica del espacio de la antigua Grecia. Madrid, 1971.
95. Manias, Theophanis M. The Invisible Harmony of the Greeks. Edition of National Institution. Athens, 1969.
96. Rogowski, Fritz. Tennen und Steinkreise in Griechenland. Mitteilungen der Technischen Universität Carolo-Wilhelmina zu Braunschweig. Braunschweigischer Hochschulbund, Jahrgang VIII/2/1973.

97. Runde, Ingo. Griechenlands geheimnisvolle Geometrie. *Ancient Skies* 11/11. Feldbrunnen/Schweiz, 1987.
98. Gaius Plinius Secundus. Die Naturgeschichte. Übersetzt von Prof. Dr. G. C. Wittstein. 1. Band. Leipzig, 1881.
99. Neugebauer, O. The Exact Sciences in Antiquity. University Press Rhode Island, 1970.
100. Richer, Jean. Géographie sacrée du Monde Grec. Paris, 1983.
101. Homer. Odyssee. Übertragen von Anton Weiher. München, 1955.
102. Homer. Ilias. Übertragen von Hans Rupé. München, 1961.
103. Wolf, Armin und Hans-Helmut. Die wirkliche Reise des Odysseus. München und Wien, 1990.
104. Stiege, Rudolf. Eine Schrift, die Zeichen setzt. *Berliner Illustrierte Zeitung*. 13./14. September 1997.
105. Durant, Will. Die Geschichte der Zivilisation – Das Leben Griechenlands. Bern (aastaarvuu).
106. Brandau, Birgit. Troja. Eine Stadt und ihr Mythos. Bergisch Gladbach, 1997.
107. Zangger, Eberhard. Atlantis – eine Legende wird entziffert. München, 1992.
108. Wegweiser nach Utopia. *Der Spiegel*, Nr. 20/1992.
109. Apelt, Otto. Platon – sämtliche Dialoge. Kritias und Timaios (1922). Korduströkk: Hamburg, 1988.
110. Stahel, H. R. So entstand Atlantis. Zürich, 1980.
111. Aristoteles. Von der Welt. Leipzig, 1829.
112. Galanopoulos, Angelos, und Bacon, Edward. Die Wahrheit über Atlantis. München, 1980.
113. Dendl, Jörg. Platons Atlantis – Mythos, Forschung und Kritik. G.R.A.L.-Sonderband. Berlin, 1996.
114. Luce, John V. The End of Atlantis. London – New York, 1969.
115. Luce, John V. Homer and the Heroic Age. London, 1975.
116. Luce, John V. Die Quellen und die literarische Form von Platons Atlantis-Erzählung. Frankfurt/M., 1978.
117. Wright, Herbert E. Gletscher, Ansteigen des Meeresspiegels und Flutkatastrophen. Raamatus: Atlantis-Mythos – Rätsel Wirklichkeit. Frankfurt/M., 1978.
118. Nestke, Fritz, und Riemer, Thomas. Atlantis – ein Kontinent taucht auf. Halver, 1988.
119. Lechtmann, Heather, Prof. Dr. *Spektrum der Wissenschaft*. August 1984.
120. Däniken, Erich von. Die Steinzeit war ganz anders. München, 1991.
121. Supplement of the American Journal of Science. Vol. 5, lk. 12–13 ja Vol. 6, lk. 332 j.

122. Cummings, Byron S. Cuicuilco and the Archaic Culture of Mexico. Bulletin of the University of Arizona, Vol. IV, Nov. 8th 1933.
123. Cremo, Michael, and Thompson, Richard. Forbidden Archaeology – The Hidden History of the Human Race. Alachua, Florida, 1993.
124. Bürgin, Luc. Geheimakte Archäologie. München, 1998.
125. Kahle, Philipp. Die verschollene Columbus-Karte von 1498 in einer türkischen Weltkarte von 1513. Berlin und Leipzig, 1933.
126. Mallery, Arlington H. New and Old Discoveries in Antarctica. Georgetown University Forum of the Air. August 26th 1956.
127. Hapgood, Charles H. Maps of the Ancient Sea Kings. Evidence of Advanced Civilisation in the Ice Age. Philadelphia and New York, 1965.
128. Spedicato, Emilio. Apollo Objects – Atlantis and other Tales: A Catastrophical Scenario for Discontinuities in Human History. University of Bergamo, 1995.
129. Rittstig, Joachim. Aztlan = Atlantis. *Mensch und Technik*, 4/1992.
130. Schele, Linda, und Freidel, D. Die unbekannte Welt der Maya. München, 1991.
131. Fiebag, Peter. Die Grabplatte von Palenque und ihre symbolische Aussage. Raamatus: Fremde aus dem All. München, 1995.
132. Eckhardt, Rudolf. Der Mythos von der aztekischen Lade – Kulturhistorischer Hintergrund und Möglichkeiten einer Suche. Raamatus: Das Erbe der Götter. München, 1997.
133. Durán, Diego. Historia de las Indias de Nueva España e Islas de Tierra Firma. México, 1984.
134. Fiebag, Johannes. Die Frage nach Atlantis. *Ancient Skies*, 13. Jg., Nr. 1/1989.
135. Schreckens-Szenario eines Asteroiden-Einschlags. *Die Welt am Sonntag*, 11. Januar 1998.
136. Wandertrieb im Blut. Interview mit dem Molekulargenetiker Peter Forster über die prähistorische Besiedlung Amerikas. *Der Spiegel*, Nr. 3/1997.
137. Ein riesiger Stein rast zur Erde. Ajalehes: *Die Welt*, 13. März 1998.
138. Ripota, Peter. In 30 Jahren beginnt die neue Eiszeit. *PM-Magazin*, Nr. 6/1998.

ISIKUNIMEDE REGISTER

Achilleus 196
Adenauer, Konrad 61
Aesculapius *vt.* Asklepios
Agamemnon 137, 189, 197
Agamemnon (Heinrich Schliemanni poeg) 192
Aietes 25, 31, 32, 34, 36, 58
Aischines 103
Aison 10, 11
Akademos 202
Akanthos 62
Akastos 13
Aladdin 87
Aleksander Suur 274
Alexander Polyhistor 40
Ali Baba 58
Alketas 102
Alkon 15
Amasis 71, 207, 212
Ambrosia 102
Ampheres 221
Amphiaraos 13
Amynandros 207
Andhaka 81
Andromeda 133
Ankaios 13
Apelt, Otto 205
Apollon 13, 15, 28, 45, 46, 58, 95, 104, 143, 148, 151, 154, 157, 159, 179, 189, 252
Apollonios Rhodoselt 14, 15, 18, 24, 29, 39, 43, 44, 47, 48, 51, 52, 57, 66, 77, 38, 236
Arate 102
Archimedes 127
Ares 17, 25, 29, 33, 70
Argos 11–14, 30, 93
Ariadne 108
Aristokritos 103
Ariston 203
Aristoteles 127, 237
Asklepios (Aesculapius) 95, 96, 100, 102–104, 154
Assurbanipal 25, 89
Azaës 221
Athamas 17, 193
Athena 12, 26, 28, 70, 143–145, 179, 202, 207
Atlas 220, 225, 226, 233, 240, 242, 284
Augeias 13
Autochthon 221

Baal *vt.* Marduk
Baaruk 19
Bacon, Edward 244
Baina-lehkem 36
Bakchos 48
Bel *vt.* Marduk
Belos *vt.* Zeus
Bernard (Henri Cosquer' kolleeg, tuuker) 263
Berossos 40, 292
Boreas 13
Brandau, Birgit 197
Burkhalter, Louis 20

Calvert, Frank 193, 194
Chairephon 176, 186, 187
Charybdis 186, 187
Cheiron 100
Cheops 93
Chimaira 77, 88
Cosquer, Henri 262, 263, 266
Cummings, Byron 270
Curtius, Ernst 69

Daidalos 107–109, 114, 245
Danae 132, 143
Dardanos 189
Deiokes 243
Delage, Emile 49
Demeter 70
Dendl, Jörg 244
Deukalion 208
Diaprepes 221
Diodoros (Diodorus Siculus) 63, 90,

112, 191, 237, 246, 291
Diodorus Siculus *s.* Diodoros
Diomedes 11
Dionysios 203
Dropides 205
Džoser 91
Durjn, Diego 288
Dörpfeld, Wilhelm 197

Echion 13
Eenok 19, 89, 154
Elasippos 221
Elcem, Halil 271
Enkidu 25, 26, 81
Eratosthenes 282
Eros 31
Euaimon 221
Euenor 219, 225
Euhippos 102
Eukleides 173–176, 178, 203
Eumelos (Gadeiros) 220
Euphanes 102
Euphemos 13, 15, 27
Europe 43, 44, 106, 144
Eurypylos 42
Eurytos 13, 15
Evans, Arthur 112, 114, 115

Fiebag, Johannes 288
Fontane, Theodor 91
Frankenstein 55
Fuxi 41

Gadeiros *s.* Eumelos
Gaia 61, 142
Gaius Plinius Secundus *s.* Plinius Vanem
Galanopoulos, Angelos 244
Galileo Galilei 175
Gandhi, Mahatma 10
Ganymedes 143
Gilgameš 25, 26, 69, 81
Glaukos 22, 58, 149
Gle:, Reinhold 49
Gle:, Stephanie 49
Gorgias 176
Gyges 85–87

Hades 142
Hadži Mehme: 274
Hapgood, Charles 281–283
Harmonia 29
Hekataios 292
Hektor 196
Helena 185, 244
Helios 37, 70, 107, 122, 208
Helle 88, 193
Hephaistos 43, 144, 210
Hera 31
Herakles 13, 17, 18, 22, 71
Hermes 13, 17, 132, 154, 186
Hermodikos 102
Hermokrates 204, 205
Herodotos 62, 70–72, 74, 85, 112, 149, 153–155, 181, 182, 236, 242–244, 246, 259, 292
Hesiodos 77–82, 84, 85, 88–90, 109, 142, 154, 207, 292
Hill, Terence 185
Homeros 50, 109, 112, 114, 137, 155, 183, 184, 188, 189, 191–193, 195, 196, 198–200, 207, 215, 216, 227, 242, 244, 257–259
Hylas 13, 22
Hyperion 186

Iason 10–13, 15, 30–37, 42, 44–46, 49, 100
Idmon 13
Idris (Saurid) 154
Ikaros 109
Ilos 189
Iphitos 13, 14
Iris 23, 48
Irmini 25
Isis 70

Jacobi, Hermann 83
Jeesus 40, 103
Jered 154
Joona 39, 40
Josephus Flavius 40
Jupiter *s.* Zeus
Justinianus 145

Kahle 275
Kain 19
Kalais 13
Kallikles 176
Kallisto 143

Kalokairinis, Minos 112
Kalypso 186
Kandaules 85, 86
Kastor 13
Kepheus 133
Kilian (Erich von Dänikeni assistent) 165
Kimura, Masaaki 269
Kirke 186
Kleinias 74
Kleito 219, 220, 225, 227, 249
Klytios 15
Kohl, Larson 20
Koljat 18
Kolumbus, Christoph 50, 260, 274, 275, 278, 283, 284
Korfmann, Manfred 197
Koroibos 61
Krantor 237
Kritias 204–206, 211–219, 222, 224, 226, 227, 238–241, 249–251, 257, 259
Kroisos (Kröösus) 149, 153, 154
Kronos 78, 79, 142
Kröösus *vt.* Kroisos
Königswald, Gustav von 20
Kyzikos 18

Laomedon 189
Leda 143
Leukippe 219, 225
Lineham 279, 280
Longinos 237
Luce, John 245, 246
Lynkeus 13, 15

Maarja 103, 155
Maleatas 95
Mallery, Arlington H. 275, 278, 280
Manias, Theophanias 164–167, 169
Marc (Henri Cosquer' kolleeg, tuuker) 263
Marcus Aurelius 292
Marduk 40
al-Masudi 131
Medeia 31, 33, 34, 37, 44–46
Medusa 132, 133, 143
Megillos 74
Meiner, Felix 205
Melampus 13
Menes 72
Mestor 221
Michailidou, Anna 109
Minerva 28
Minos 106–109, 111, 112, 120, 122, 245, 246
Minotauros 107, 108, 114, 245
Mitterrand, François 106
Mneseus 221
Mooses 18
Morley, Christopher 202

Nauplios 13
Neith 207
Nestke, Fritz 248
Neugebauer 178
Niobe 208

Oannes 40, 41, 90
Oberhammer 275
Odysseus 9, 22, 50, 184–188
Ohlmeyer, Harold Z. 281
Orpheus 13, 52, 81, 236
Ovidius 37

Pacal 285
Pallas (Athena) 14
Pausainias Periegetes 91, 92, 95, 156, 158
Pegasos 88, 143
Pelias 13
Pellech, Christine 50, 51
Periklymenos 13
Perseus 132, 133, 143, 179
Phaethon 37–39, 49, 122, 143, 208
Phaleros 13
Phanos 13
Phineus 23, 27, 29, 58
Phoroneus 208
Phrixos 17, 30, 31, 88
Pindaros 13, 63, 66, 112
Pizarro, Francisco 278
Pittman, Walter 247
Platon 74–77, 85, 86, 174–178, 199, 200, 202–204, 211–213, 217, 235–246, 248, 258–262, 284, 288, 289, 291
Plinius Vanem 120, 122, 175, 237, 246, 259, 292
Plutarchos 112, 157, 211, 237

Polydeukes 13
Polyphemos 14, 185, 187
Poseidon 13, 15, 39, 42, 52, 107, 142, 145, 179, 184, 187, 188, 219, 224–227, 229, 232, 236, 240–242, 245, 249, 250, 252, 257
Poseidonios 237
Priamos 189, 194–196
Price, Derek J. Solla 125–127
Proklos 237
Prometheus 33, 90
Ptolemaios III 282
Pyrrha 208
Pythagoras 204
Pythia 148, 149, 153, 156, 157
Python 148

Rama 83
Ravana 83
Reis, Kemal 274
Reis, Piri 271–276, 278–284, 291
Rhea 142
Richer, Jean 178
Riemer, Thomas 248
Rittstig, Joachim 284, 285
Rogowski, Fritz 172, 173
Roux, R. 50
Runnels, Curtis 200
Ryan, William 247

Saaba kuningana 116, 117, 121, 122
Saalomon 36, 117, 120, 122, 131, 133
Sanchuniathon 292
Saurat, Denis 20
Saurid *s.* Idris
Schliemann, Heinrich 112, 137, 184, 189, 191–197, 199, 200, 215, 216, 227, 252
Selim I 271
Seneca 40
Sita 83
Skylla 186, 187
Snodgrass, Anthony 200
Sokrates 74, 176, 178, 204–207, 213, 238
Solon 204–213, 216–218, 224, 238, 239, 244, 247, 257
Sonchis 211
Sophroniskos 203
Stadiatis, Elias 124
Stais, Valerio 125
Strabon 50, 237, 246, 259, 292

Zangger, Eberhard 199–201, 216 243, 244, 249, 251, 258
Zetes 13
Zeus 15, 22–24, 27, 37, 43, 44, 57 79–81, 85, 95, 100, 106, 107, 142, 143, 148, 154, 181, 186, 235, 245, 249

Taavet 18, 41
Taut 41
Teukros 188
Theseus 108
Thor 142
Thukydides 112, 237
Timagenes 237
Timaios 203–205, 214
Tiphys 28, 29
Tros 189
Tucholsky, Kurt 261
Tutanhamon 127

Ulixes *s.* Odysseus
Ulysses *s.* Odysseus
Uranos 142

Vian, Francis 49
Voss 78
Vrišni 81
Vulcanus *s.* Hephaistos

Walters 278, 280
Weidenreich, Franz 20
Wolf, Armin 188
Wolf, Hans-Helmut 188
Wright, Herbert E. 248
Wunderlich, H. G. 115

Yma 41